ΚΑΜΕΝΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
ΤΟΜΟΣ 1ος

ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αρχίζει από την εποχή που ο Μέγας Κωνσταντίνος έμεινε μόνος άρχοντας, το 323 ή όπως συνήθως λέγεται από την κτήση της Κωνσταντινουπόλεως το 330, και φθάνει μέχρι την κατάλυση του Βυζαντινού κράτους στα 1453. Κάποιοι ιστορικοί προσδιορίζουν την έναρξη της Βυζαντινής εποχής το έτος 395, όταν ο Θεοδόσιος Α΄ διαχώρισε οριστικά το Ανατολικό κράτος από το Δυτικό ή το έτος 476, που σήμανε την πτώση του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους. Ωστόσο εμείς πιστεύουμε πως οι δύο τελευταίες χρονολογίες έχουν μικρότερη σημασία για την παγκόσμια ιστορία, από την ημερομηνία της ίδρυσης της Βασιλεύουσας.

Πράγματι, το σημαντικότατο γεγονός της επί έντεκα αιώνες διάρκειας του Βυζαντινού κράτους διαψεύδει τις γνώμες για την στρατιωτική αδυναμία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η ενθουσιώδης ορμή των στρατών της αρχαίας Ελλάδος και η ισχυρή συγκρότηση των στρατών της αρχαίας Ρώμης κληροδότησαν στους Βυζαντινούς στρατούς όλα τους τα πλεονεκτήματα.

Η σύνθεση του στρατού του Βυζαντίου υπήρξε πολυμειγής, αφού περιελάμβανε στρατό από κάθε λαό που συμπεριλαμβανόταν σε μια αυτοκρατορία που καταλάμβανε τεράστιες εδαφικές εκτάσεις. Κατά τους πρώτους αιώνες, όταν υπερίσχυε ο Ρωμαϊκός χαρακτήρας, οι στρατοί συγκροτούνταν από βάρβαρους μισθοφόρους, όπως και οι στρατοί της τελευταίας περιόδου της παλαιάς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Κατόπιν σταδιακά άρχισε να συγκροτείται στρατός από τους κατοί-

κους των χωρών που περιλαμβάνονταν μέσα στα όρια του κράτους.

Ο στρατός σε καιρό ειρήνης αποτελείτο από τα βασιλικά τάγματα της ξηράς και το ναυτικό και οι στρατιώτες ήταν είτε μισθοφόροι είτε η σωματοφυλακή του Αυτοκράτορα. Σε καιρό πολέμου συγκροτούνταν τα λεγόμενα «θεματικά» τάγματα από πεζικό και ιππικό, από στρατό που συγκροτούνταν στις επαρχίες και σε κάθε θέμα ξεχωριστά, αφού η γενική στρατολόγηση, έτσι όπως την γνωρίζουμε σήμερα, τότε δεν υπήρχε.

Το κράτος είχε καταστήσει σαν βάση της στρατολογίας τα στρατιωτόπια γαίας, που έδινε στους στρατεύσιμους. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες, φυσικά, φρόντιζαν να προσέρχονται στις τάξεις συνοδευόμενοι από τους στρατιώτες τους. Αντίστοιχα το ναυτικό στρατολογούνταν από τα ναυτικά θέματα, δηλαδή από τα νησιά και τις ακτές της Μικράς Ασίας.

Ο οπλισμός έμοιαζε με τον παλαιό ρωμαϊκό. Το σπουδαιότερο εξάρτημα ήταν ο αλυσιδωτός θώρακας (λωρίκιον), η περικεφαλαία (κασίς) και οι περικνημίδες. Το κύριο αμυντικό όπλο ήταν η ασπίδα, το σκουτάριον (scutum), που ήταν μεγάλη για το πεζικό και λίγο μικρότερη για το ιππικό. Ο πολεμιστής έφερε ένα σπαθί κοντό, μια μακριά λόγχη κι ένα κοντάρι.

Το στράτευμα απαρτιζόταν από βαριά οπλισμένους, σκουτάτους και τους ελαφρά οπλισμένους, τους τοξότες που ήταν οπλισμένοι με ένα τόξο και βέλη, τα οποία έφεραν στην φαρέτρα τους. Οι τακτικοί στρατιώτες λέγονταν και «ταξάτοι» από τη λέξη «τάξις», διότι αποτελούσαν την τακτική φρουρά των κάστρων είτε των φρουρίων, τα οποία προστάτευαν τις πόλεις.

Γενικά, από τη λέξη «τάξις» προέρχονται τα ονόματα που σχετίζονται με τον στρατό. Για παράδειγμα, «ταξίδι» σημαίνει εκστρατεία και «καλό ταξίδιον» ήταν μια ευχή για μια νικηφόρα εκστρατεία. «Ταξιδάριοι» είναι συνήθως οι στρατιώτες των παραμεθορίων χωρών και «ταξιδιώτες» είναι οι ραβδούχοι και πελεκυφόροι σωματοφύλακες.

Το πεζικό περιέχει τους λογχοφόρους ιππείς και τους τοξότες. Οι λεγόμενοι «κατάφρακτοι ιππείς» ήταν ντυμένοι με ένδυμα στερεό από το κεφάλι μέχρι τα πόδια. Το ένδυμα αυτό ήταν ίσως και ολόκληρο από μέταλλο. Οι κατάφρακτοι ιππείς αποτελούσαν την ισχυρότερη ίλη του ιππικού και αυτοί υπήρξαν το πρότυπο για τους περίφημους σιδηροχίτωνες ιππότες της Δύσης.

Η προσοχή του κράτους στα σύνορά του ήταν άγρυπνη. Μια σειρά από κάστρα διάσπαρτα σ' ολόκληρη τη συνοριογραμμή περιείχαν όχι μόνο φύλακες απλούς, αλλά οργανωμένα στρατόπεδα. Το δίκτυο των μεγάλων στρατιωτικών οδών ήταν τέλειο και όλα τα στρατόπεδα – κάστρα – επικοινωνούσαν με ευχέρεια με την Κωνσταντινούπολη.

Στις κορυφές των βουνών ήταν χτισμένες βίγλες (vigiliae), δηλαδή σκοπιές και σε καιρό κινδύνου οι φρουροί άναβαν φωτιές μεταχειριζόμενοι ένα είδος οπτικού τηλέγραφου, που ήταν γνωστός ήδη από την Ομηρική εποχή. Μόλις οι Σαρακηνοί επιχειρούσαν επιδρομή, το μάθαινε αμέσως η πρωτεύουσα.

Η επιμελητεία ήταν κι αυτή λαμπρά οργανωμένη. Υπήρχε ένα πλήθος από συγγράμματα στρατιωτικής τακτικής που κανόνιζαν τα πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια. Μέσα σε τέτοιες συνθήκες και σε διάστημα λίγων εβδομάδων κατόρθωσε ο Βασίλειος Β΄ να

οδηγήσει τον στρατό του από τη Σόφια στις εσχατιές της Συρίας.

Οι πληροφορίες από τους ιστορικούς και τους χρονογράφους της εποχής και από τα ειδικά βυζαντινά βιβλία περί πολεμικής τέχνης κάνουν λόγο για τον εγχώριο στρατό, εκείνον δηλαδή που στρατολογείται από τις χώρες της αυτοκρατορίας και τον μισθοφορικό στρατό. Τον στρατό αυτό αποτελούν οι ορεινοί χωρικοί του κράτους και ιδιαίτερα οι ρωμαλέοι χωρικοί της Μακεδονίας, της Θράκης και της Ιλλυρίας. Οι σπουδαιότερες δυνάμεις του στρατού προέρχονται κυρίως από την Ασία, δηλαδή από τις ανατολικές χώρες, διότι οι ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Μακεδονία και η Θράκη ήταν φτωχές αφού υπέφεραν τα πάνδεινα από τους βαρβάρους.

Το δεύτερο είδος στρατού, ο μισθοφορικός στρατός, αποτελείτο από γενναίους και εμπειροπόλεμους στρατιώτες και παρείχε σημαντικά οφέλη για την Αυτοκρατορία. Οι μισθοφόροι στρατολογούνταν ως επί το πλείστον από τους λαούς που ήταν εχθροί του κράτους. Από τον Δ΄ αιώνα και έπειτα το ισχυρότερο μέρος του στρατού το αποτελούσαν οι Γότθοι, τους οποίους οι αυτοκράτορες αναγκάστηκαν να δεχθούν ως συμμάχους και ομόσπονδους.

Υπήρχαν τότε στους βυζαντινούς στρατούς και Ούννοι, Άβαροι, Σλάβοι, Αρμένιοι και πολλοί άλλοι λαοί από την ανατολή. Στους μεταγενέστερους χρόνους, ιδιαίτερα από τον Θ΄ αιώνα, άρχισαν να προσέρχονται στο Βυζάντιο διάφοροι λαοί από τη Δύση αναζητώντας την τύχη τους. Περίφημοι έγιναν οι Σκανδιναβοί και οι Ρως. Αυτοί ήταν οι ρωμαλέοι πολεμιστές του βορρά, που αποτελούσαν την σωματοφυλακή του αυτοκράτορα. Οι «Βάραγγοι», όπως λέγονταν οι πολεμιστές αυ-

τοί, ήταν πάντοτε πιστοί στον βασιλιά. Άλλοι μισθοφόροι πολεμιστές ήταν Φράγκοι, Ενετοί, κατόπιν Γάλλοι, Ιταλοί, Καταλανοί, ακόμη και Οθωμανοί Τούρκοι.

Υπάρχει ένα πλήθος από συγγράμματα στρατιωτικής τακτικής. Ακόμη και αυτοκράτορες, όπως ο Μαυρίκιος και ο Νικηφόρος Φωκάς, έγραψαν τις εμπειρίες τους. Το πρώτο «Στρατηγικόν» γράφτηκε από τον Αυτοκράτορα Μαυρίκιο (528 –602). Εξαιρετικά πολύτιμο είναι το σύγγραμμα του Λέοντος του Σοφού. Πολύ περίεργο είναι το «Περί Παραδρομής Πολέμου» του Κεκαυμένου, ο οποίος έγραψε τον ΙΑ΄ αιώνα, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Βασίλειος Β΄ και μας δίνει σπουδαίες πληροφορίες εθνογραφικές, αλλά και για τη σκληρή ζωή που ζούσαν στα στρατόπεδα οι στρατιώτες και ιδιαίτερα στα σύνορα οι ακρίτες.

Όπως ο πεζικός στρατός, έτσι και τα πληρώματα του στόλου αποτελούνταν από εγχώριους ναύτες και από μισθοφόρους. Όλοι οι ναύτες κατάγονταν από παραθαλάσσιες χώρες που ανήκαν στα όρια της αυτοκρατορίας. Υπήρχαν θέματα τα οποία ήταν προορισμένα να παρέχουν τις ναυτικές δυνάμεις, όπως ήταν το θέμα του Αιγαίου πελάγους, της Σάμου και προπάντων το θέμα των Κιβυρραιωτών, στα νότια μέρη της Μικράς Ασίας, απέναντι από τη Ρόδο.

Η ναυτική δύναμη της αυτοκρατορίας διαιρούνταν σε δύο κύρια μέρη : το ένα αποτελείτο από το θεματικό πλόιμο, δηλαδή τον στόλο τον οποίο έδιναν τα θέματα δηλαδή οι επαρχίες και το βασιλικό πλόιμο, δηλαδή τον αυτοκρατορικό στόλο. Το κύριο μέρος του στόλου, τα κυρίως πολεμικά πλοία, ήταν οι δρόμωνες, που ήταν πλοία στενά και μακριά για να τρέχουν ταχύτερα με δύο τάξεις κωπηλατών από κάθε πλευρά. Οι δρόμωνες

έφθαναν σε αριθμό τους 200 – 300 περίπου. Άλλοι τύποι πολεμικών πλοίων ήταν τα χελάνδια και οι πέμφιλοι.

Στους ναύσταθμους της Κωνσταντινούπολης ήταν αποθηκευμένες μεγάλες προμήθειες ναυπηγήσιμης ξυλείας, σχοινιά, κατάρτια, κάθε είδους χρήσιμο υλικό για την κατασκευή όπλων και πολεμικών μηχανημάτων. Μέσα σε λίγες ημέρες ο αυτοκράτορας μπορούσε να ετοιμάσει ένα μεγάλο και ισχυρό ναυτικό έτοιμο να αποπλεύσει.

Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος παρέχει ακριβείς λεπτομέρειες για τον γιγαντιαίο εξοπλισμό. Η μελέτη του έργου του θα μπορούσε να μας κατατοπίσεις για το τι ήταν σε θέση να κάνει τον Ι΄ αιώνα το Υπουργείο των Ναυτικών ενός βυζαντινού αυτοκράτορα και σε πόση καταπληκτική ανάπτυξη είχε φθάσει η πολεμική τέχνη, γεγονός που λίγοι φαντάζονται. Ο μεγάλος ναύσταθμος, τα Μάγγανα, ήταν η κολοσσιαία αποθήκη του απέραντου εκείνου πολεμικού οργανισμού.

Στην άμυνα της πόλης συνετέλεσε και η σπουδαιότατη εφεύρεση του Έλληνα μηχανικού Καλλίνικου από τη Συρία. Αυτή ήταν το περίφημο Υγρό ή Ελληνικό Πυρ, το οποίο έκαιγε και στο νερό ακόμη και κατέστρεφε τα πάντα, ακόμη και την πέτρα και τον σίδηρο. Με το Υγρό Πυρ γέμιζαν πυρπολικά, τα πυρφόρα πλοία, τα οποία τα έστελναν φλεγόμενα στο μέσον των εχθρικών στόλων. Επιπλέον οι δρόμωνες ήταν εξοπλισμένοι με σιδερένιους σωλήνες και διάφορα άλλα μηχανήματα, που εξακόντιζαν το Υγρό Πυρ. Υπήρχε όμως και ένα είδος χειροβομβίδων από Υγρό Πυρ που χρησιμοποιούσαν οι μαχητές.

Πριν κλείσουμε την επισκόπηση αυτή πρέπει να αναφέρουμε τη μεγάλη προσοχή που έδιναν οι Βυζαντινοί στην διπλωματία, που είναι ένας τομέας που σχετίζεται τόσο με τον πόλεμο και την στρατηγική όσο και με την πολιτική. Στο Βυζάντιο μελετούσαν σε βάθος την ιστορία και τις ανάγκες όλων των ξένων κρατών και των βάρβαρων λαών για να εφαρμόζουν σε καθέναν από αυτούς την ανάλογη πολιτική.

Για τον σκοπό αυτόν υπήρχε στην Κωνσταντινούπολη μια άρτια οργανωμένη διπλωματική υπηρεσία, με πολυάριθμους διερμηνείς, οι οποίοι ονομάζονταν «ερμηνευταί». Το ιδιαίτερο τμήμα το οποίο ασχολούνταν μόνο με τις υποθέσεις των σχέσεων με τους ξένους λαούς λεγόταν «σκρίνιον των βαρβάρων».

Υπήρχε ακόμη ένα σώμα υπαλλήλων που κρατούσαν βιβλία επίσημα, στα οποία καταγράφονταν όλες οι χρήσιμες συμβουλές και οι οδηγίες για τους διπλωματικούς υπαλλήλους. Ο Κωνσαντίνος ο Πορφυρογέννητος έγραψε ένα ιδιαίτερο βιβλίο «Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν» (De Administando Imperio), το οποίο περιέχει παραινέσεις και οδηγίες λεπτομερείς προς το γιο του που επρόκειτο να αναλάβει την εξουσία, για τους ξένους λαούς, την καταγωγή, την ζωή και τον χαρακτήρα καθενός από αυτούς, όπως και για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει ο αυτοκράτορας να φέρεται προς αυτούς για να σώζει το «Ορθόδοξον βασίλειον».

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ Α΄ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ

Η βασιλεία του Ιουστινιανού διήρκεσε 38 χρόνια και αποτελεί μια από τις σπουδαιότερες και λαμπρότερες περιόδους της Βυζαντινής ιστορίας. Ο Ιουστινιανός ήταν ένας άνδρα μεγαλεπήβολος, φιλόδοξος και πεπαιδευμένος, αλλά διέθετε και μια σπάνια ικανότητα, που δεν την διαθέτουν πολλοί, να βρίσκει για κάθε υπόθεση τον κατάλληλο άνθρωπο.

Η ικανότητά του αυτή τον καθοδήγησε και στην επιλογή της συζύγου του της περίφημης Θεοδώρας, παρά το γεγονός ότι όχι μόνο καταγόταν από ταπεινή οικογένεια, αλλά και εμφανιζόταν ως χορεύτρια στον Ιππόδρομο, που τότε είχε τη θέση του πλέον ευρύτατα διαδεδομένου λαϊκού θεάματος.

Ο Ιουστινιανός επιδίωξε με πείσμα να ανακτήσει το δυτικό Ρωμαϊκό κράτος που είχε περιέλθει στους Γερμανούς για να αποκαταστήσει την παλιά μονοκρατορία και η προσπάθειά του αυτή, η οποία διήρκεσε σ' ολόκληρη τη ζωή του, στέφθηκε τελικά με επιτυχία, αλλά στο μεταξύ εξάντλησε το κράτος γιατί απαίτησε από αυτό μεγάλες δαπάνες τόσο σε αίμα όσο και σε χρήμα.

Οι πόλεμοι του Ιουστινιανού, που διεξήχθησαν κατά το μεγαλύτερό τους μέρος από αλλοεθνείς μισθοφόρους, υπήρξαν δαπανηρότατοι. Το θησαυροφυλάκιο του κράτους που κατά τον θάνατο του Αναστασίου Α΄ το 518, του τελευταίου αυτοκράτορα της Θεοδοσιανής Δυναστείας, ήταν γεμάτο, είχε ήδη αδειάσει κατά την διάρκεια της βασιλείας του Ιουστίνου, του θείου και προκατόχου του Ιουστινιανού.

Όταν λοιπόν ο Ιουστινιανός ανέλαβε το θρόνο, το 527, παρουσιάστηκε αμέσως η ανάγκη της πίεσης των υπηκόων της αυτοκρατορίας για μεγάλη φορολογική επιβάρυνση. Το έργο εκείνο οργάνωσε με μεγάλη σκληρότητα ο υπουργός των οικονομικών Ιωάννης ο Καππαδόκης, ένας άνδρας ευφυής και δραστήριος με πνεύμα πρακτικό που το ακόνισε η μακρά πείρα του.

Ωστόσο υπήρξε άκρως ασυνείδητος και φιλοχρήματος και με τις καταχρήσεις του συσσώρευσε μεγάλο πλούτο. Οι καταχρήσεις του αυτές στην διαχείριση της εξουσίας, ο άκρως ακόλαστος βίος του και η αυταρχική και πιεστική συμπεριφορά του απέναντι σε όλους αποτέλεσαν μια από τις σημαντικότερες αφορμές της έκρηξης της Στάσης του Νίκα το 532.

Τότε ο Ιουστινιανός έκρινε σκόπιμο να τον αποπέμψει από την Αυλή για να καταπραΰνει την κοινή γνώμη, αλλά τον επανέφερε στην προηγούμενη θέση του μετά την εξόντωση των στασιαστών.

Το 534 ο Ιωάννης ήταν ο μόνος από όλους τους αυλικούς άρχοντες που είχε το θάρρος να αντιταχθεί στη γνώμη του Ιουστινιανού για να τον αποτρέψει από την απόφασή του να ξεκινήσει μια εκστρατεία εναντίον των Βανδάλων της Καρχηδόνας. Κι αφού δεν κατόρθωσε να μεταπείσει τον αυτοκράτορα, σκέφθηκε να επωφεληθεί από την ευκαιρία για να καταχραστεί ένα χρηματικό ποσόν που χρειαζόταν για την κατασκευή του ψωμιού που ήταν απαραίτητο για την εκστρατεία, γεγονός που προκάλεσε μεγάλη βλάβη στην υγεία του στρατεύματος.

Για την ιστορία αξίζει να πούμε πως αναμείχθηκε σε μια πλαστή συνωμοσία για την ανατροπή του Ιουστινιανού, πράγμα που τον εξέθεσε στην οργή της Θεοδώρας, που για να την αποφύγει κατέφυγε στην Αρτάκη της Κυζίκου, όπου χειροτονήθηκε ιερέας και μετονομάστηκε Πέτρος, χωρίς να πάψει να ζει όπως και πριν ακόλαστα. Στη συνέχεια όμως ενοχοποιήθηκε για την δολοφονία του εκεί επισκόπου Ευσέβιου, διαπομπεύθηκε οικτρά από τον λαό και τέλος εξορίστηκε στην Αίγυπτο όπου και πέθανε.

Κατά την διάρκεια όμως της βασιλείας του Ιουστινιανού διακρίθηκαν και πολλοί μεγάλοι πολιτικοί και στρατιωτικοί άνδρες κι ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο Βελισσάριος, ο μεγαλύτερος στρατηγός της εποχής του, ο άνδρας που διέπρεψε σε πολλούς αγώνες εναντίων των Περσών, των Βανδάλων, των Γότθων και των Ούννων, σε όλα τα μέτωπα της αυτοκρατορίας.

Είχε γεννηθεί στην Γερμανικεία της Δυτικής Θράκης και καταγόταν από άσημους γονείς. Νέος ακόμη προσελήφθη ως δορυφόρος του Ιουστινιανού, που τότε ήταν ακόμη υποψήφιος διάδοχος για τον θρόνο, δεδομένου ότι ζούσε ακόμη ο Ιουστίνος.

Ήταν εικοσιπέντε χρονών όταν τον έστειλαν να πολεμήσει τους Πέρσες στη Μεσοποταμία και γρήγορα διακρίθηκε ανάμεσα στους άλλους για την ανδρεία του, τη σύνεση και την στρατηγική του οξυδέρκεια, καθώς και για την ικανότητά του να επιβάλλεται στα στρατεύματα, προσόν άκρως σημαντικό.

Η μάχη του Δάρας (530)

Η μάχη αυτή ήταν μία από τις πρώτες που διεξήχθησαν με στρατηγό τον Βελισάριο που είχε αναλάβει την αποστολή της ανασύστασης της Βυζαντινής κυριαρχίας στη Μεσοποταμία. Το Δάρας ήταν ένα φρούριο που

είχε χτίσει τον ΣΤ΄ αιώνα ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄, σε μια θέση με σημαντική στρατηγική αξία, για να λειτουργήσει ως στρατιωτική βάση στα Βυζαντινά σύνορα με την Περσία και κάλυπτε την κύρια οδό που έφθανε ως τη Μεσοποταμία, προς τα νότια ως τη Συρία και προς τα Β.Δ. προς την Μικρά Ασία.

Ο Ιουστίνος Α΄, ο θείος του Ιουστινιανού, προσπάθησε να διατηρήσει φιλικές σχέσεις με τους Πέρσες και να υποστηρίξει τον Χοσρόη, τον τρίτο γιο του Σασανίδη ηγεμόνα Καβάδη, στην ανάληψη του θρόνου. Ωστόσο οι διαπραγματεύσεις δεν οδηγήθηκαν στα επιθυμητά αποτελέσματα και σ' αυτήν προστέθηκαν και ένα πλήθος από άλλες αιτίες, πολιτικές και θρησκευτικές και ο πόλεμος ανάμεσα στο βασίλειο των Σασανιδών και την Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν άργησε να ξεσπάσει.

Οι αρχικές επιτυχίες των Βυζαντινών γρήγορα μετατράπηκαν σε ήττες, αφού ο Περσικός στρατός ήταν κατά πολύ υπεράριθμος. Το 527 ο Ιουστίνος πέθανε και τον Βυζαντινό θρόνο ανέλαβε ο Ιουστινιανός, που η πρώτη του κίνηση ήταν η έναρξη διαπραγματεύσεων με τους Πέρσες για μια συνθήκη ειρήνης. Οι Πέρσες όμως άφησαν τον χρόνο να κυλήσει χωρίς να απαντήσουν.

Ο Ιουστινιανός όλο αυτό το διάστημα έδωσε διαταγή να χτιστεί ένα άλλο οχυρό κοντά στην Νίσιβη, μια παραμεθόρια οχυρή πόλη, αλλά ο Πέρσης βασιλιάς έστειλε ένα ισχυρό σώμα από 30.000 άνδρες που κατέστρεψε το έργο και απώθησε τον Βυζαντινό στρατό. Ο πόλεμος συνεχίστηκε με μικροσυμπλοκές χωρίς να γίνει καμιά συζήτηση για τις διαπραγματεύσεις ειρήνης που είχε προτείνει ο Ιουστινιανός.

Ο Βελισάριος, ο νεαρός στρατός του Ιουστινιανού, με υποδιοικητή τον Ερμογένη κατέλαβε τις πλέον κατάλληλες θέσεις έξω από το Δάρας με έναν στρατό 25.000 ανδρών και περίμενε τους Πέρσες για να αρχίσουν ξανά τις διαπραγματεύσεις ειρήνης. Ο Πέρσης βασιλιάς αντί για άλλη απάντησε έστειλε έναν ακόμη μεγαλύτερο στρατό 40.000 ανδρών που στρατοπέδευσε όχι μακριά από τους Βυζαντινούς.

Η αριθμητική υπεροχή των εχθρών δεν αποθάρρυνε τους Βυζαντινούς που πήραν την απόφαση να μην αποσυρθούν, αλλά να τηρήσουν αμυντική στάση. Τα αναγνωριστικά σώματα που έστειλαν τους πληροφόρησαν πως ένα μεγάλο τμήμα των εχθρικών ταγμάτων αποτελείτο από χωρικούς με κακό εξοπλισμό και χωρίς μαχητική αξία.

Ο Βελισάριος προετοίμασε την οχυρή του θέση καλά προφυλάσσοντάς την με μια σειρά από χαρακώματα που ήταν σκαμμένα κάθετα πάνω στο δρόμο που διέσχιζε την κοιλάδα του Δάρας. Τα χαρακώματα αυτά αποτελούσαν μια μικρή τάφρο. Από τις δύο πλευρές αυτής της τάφρου έσκαψε δυο μεγαλύτερες. Η σύνδεση γινόταν με δυο άλλες μικρές κάθετες τάφρους, ενώ υπήρχε αρκετός χώρος ανάμεσά τους ώστε να μπορούν να ελίσσονται τα στρατεύματα.

Οι τάφροι αυτές που δημιουργήθηκαν με ευφυή τρόπο από τον Βελισάριο είχαν στόχο τους να προσφέρουν προστασία από το υπεράριθμο ιππικό των Περσών και επέτρεπαν ταυτόχρονα στους Βυζαντινούς την αντεπίθεση. Ο Βελισάριος παρέταξε τον κύριο όγκο του Βυζαντινού πεζικού πίσω από την κεντρική τάφρο και τις πτέρυγες σε ανάλογες θέσεις. Δεξιά και αριστερά υπήρχαν ισχυρές δυνάμεις ιππικού.

Οι Πέρσες είχαν παραταχθεί σε δύο σειρές με την μία σε αρκετή απόσταση από την δεύτερη. Η σύγκρουση διήρκεσε περισσότερο από δύο ημέρες. Οι Πέρσες βγήκαν την αυγή της πρώτης ημέρας από το στρατόπεδό τους και έφθασαν σε ορατή απόσταση από τους Βυζαντινούς. Σταμάτησαν όμως γιατί φοβήθηκαν μήπως πλευροκοπηθούν από το κέντρο της Βυζαντινής παράταξης. Οι Βυζαντινοί επιτέθηκαν, με αποτέλεσμα οι Πέρσες να υποχωρήσουν χάνοντας μερικούς άνδρες.

Τότε συνέβη κάποιος Πέρσης να βγει από τις γραμμές του και να αρχίσει να προκαλεί τους Βυζαντινούς σε μονομαχία. Την πρόκληση ανέλαβε να ικανοποιήσει κάποιος Ανδρέας, που ανήκε στην προσωπική φρουρά του Βούζη, που ήταν ένας από τους υποστράτηγους του Βελισάριου. Ο Ανδρέας, που ήταν παλαιστής, γρήγορα έριξε από το άλογο τον αντίπαλό του και αφού αφίππευσε και ο ίδιος, τον σκότωσε.

Ένας ακόμη Πέρσης βγήκε από τις γραμμές για να εκδικηθεί τον θάνατο του προηγούμενου προκαλώντας τον Ανδρέα, αλλά είχε και αυτός την ίδια τύχη. Το περιστατικό έδωσε θάρρος στους Βυζαντινούς, υποκαθιστώντας την δύναμη του στρατού που τους έλειπε. Οι Πέρσες αποσύρθηκαν με τραυματισμένο ηθικό και ο ήλιος που έδυσε, έδωσε τέλος στις επιχειρήσεις εκείνης της ημέρας.

Την επόμενη ημέρα το πρωί ο Βελισάριος έστειλε μια επιστολή με την οποία επαναλάμβανε το αίτημά του για την επανάληψη των διαπραγματεύσεων. Οι Πέρσες με δική τους επιστολή απάντησαν πως αρνούνται, διότι οι Βυζαντινοί είναι επίορκοι και γι' αυτό αναξιόπιστοι και έτσι οι δύο αντίπαλοι πήραν ξανά τις θέσεις μάχης, με την διαφορά όμως πως οι Πέρσες είχαν στο μεταξύ ενισχυθεί με ένα ακόμη στρατιωτικό σώμα 10.000 ανδρών.

Το μεσημέρι βρήκε τους δύο στρατούς να ανταλλάσσουν επιθέσεις με βέλη. Ο όγκος του Περσικού στρατού είχε σαν αποτέλεσμα να υπερτερεί και ο όγκος των βελών που έφθαναν από την Περσική παράταξη, ωστόσο ένας άνεμος που φυσούσε αντίθετα εξασθένιζε τις Περσικές βολές.

Στο αριστερό άκρο της Βυζαντινής παράταξης βρισκόταν ένας λόφος και εκεί έστειλε ο Βελισάριος ένα μικρό τμήμα στρατού για να εκμεταλλευτεί μια ενδεχόμενη ευκαιρία να επιτεθεί στο δεξιό πλευρό των Περσών από τα νώτα του.

Οι Πέρσες σταμάτησαν την τοξοβολία που αποδείχθηκε αναποτελεσματική αφού δεν απέφερε τις απώλειες που περίμεναν και εξαπέλυσαν γενική επίθεση σ' ολόκληρο το μήκος της παράταξης. Οι Βυζαντινοί αναγκάστηκαν να συμπτυχθούν, χάνοντας προς στιγμήν τον έλεγχο και την συνοχή τους, αλλά την κατάσταση έσωσαν οι μονάδες που βρίσκονταν στα δεξιά και το μικρό τμήμα που ο Βελισάριος είχε στείλει να κρυφτεί πίσω από το λόφο. Αυτά τα δύο συνέθλιψαν ανάμεσά τους την Περσική δύναμη του ιππικού, το οποίο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη θέση του και να τρέξει να προστατευτεί πίσω από την δεύτερη Περσική γραμμή. Οι απώλειες των Περσών στη φάση αυτή είχαν φθάσει τους 3.000 άνδρες και η σύντομη ανάπαυλα που ακολούθησε βοήθησε τους δύο στρατούς να ανασυντάξουν τις δυνάμεις τους.

Η τελευταία φάση της μάχης ξεκίνησε για άλλη μια φορά με γενική επίθεση, αλλά οι Πέρσες τώρα επιτέθηκαν με ισχυρή δύναμη στη Βυζαντινή δεξιά πτέρυγα,

με έναν στρατό που ήταν ενισχυμένος με τμήματα από τους Αθανάτους που ήταν το επίλεκτο σώμα του βασιλιά των Περσών. Το Βυζαντινό ιππικό που δέχθηκε τον κύριο όγκο της επίθεσης υποχώρησε, αλλά ο Βελισάριος είχε τον έλεγχο της κατάστασης. Αστραπιαία έστειλε ενισχύσεις από πεζικό και ιππικό, που φαίνεται πως είχαν εξαιρετική επιτυχία, αφού διαπέρασαν τις εχθρικές γραμμές και τις χώρισαν σε δύο τμήματα άνισα μεταξύ τους.

Το μεγαλύτερο τμήμα συνέχισε να προελαύνει και να απωθεί το Βυζαντινό ιππικό. Ωστόσο το μικρότερο τμήμα βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση, γιατί αποκόπηκε από την κύρια περσική δύναμη. Η σημαία των Περσών έπεσε και τότε το Περσικό ιππικό προσπάθησε να πλήξει τις Βυζαντινές γραμμές από τα νώτα, αλλά ο Βελισάριος διέταξε την επίθεση του ιππικού του.

Οι δυνάμεις των Βυζαντινών πρόλαβαν να ανασυνταχθούν. Έκαναν μεταβολή και έπληξαν με δύναμη τον εχθρό, στα νώτα της προελαύνουσας αριστερής Περσικής παράταξης. Αυτό υπήρξε το αποφασιστικότερο σημείο της μάχης. Ο στρατηγός της αριστερής πτέρυγας των Περσών σκοτώθηκε και οι Αθάνατοι άρχισαν να εγκαταλείπουν πανικόβλητοι το πεδίο της μάχης.

Οι Περσικές μονάδες διαλύονταν η μία μετά την άλλη, μετατρέποντας την άλλοτε πειθαρχημένη παράταξη σε άτακτη φυγή. Οι περσικές απώλειες έφθασαν τους 5.000 άνδρες. Άπασες οι Βυζαντινές μονάδες κινήθηκαν για την καταδίωξη του εχθρού. Αυτό που επακολούθησε ήταν η γενική σφαγή. Ο Βελισάριος όμως συγκράτησε τα τάγματά του, γιατί η καταδίωξη του εχθρού είχε σαν αποτέλεσμα την διάσπαση των γραμ-

μών. Αν οι Πέρσες κατάφερναν να ανασυνταχθούν – ας μην ξεχνάμε πως διέθεταν πολύ μεγαλύτερο στρατό – θα μπορούσαν να αντιστρέψουν την κατάσταση προς όφελός τους. Ο καλός στρατηγός πρέπει να προβλέπει τις εξελίξεις.

Ωστόσο καμία ανασυγκρότηση δεν έγινε και η μάχη του Δάρας αποτελεί την πρώτη μάχη μετά από μακροχρόνιες μικροσυμπλοκές ανάμεσα στους δύο αντιπάλους, στην οποία οι στρατιωτικά ασθενέστεροι Βυζαντινοί κατάφεραν να νικήσουν τον υπερπληθέστερο Περσικό στρατό. Το αποτέλεσμα της μάχης επηρέασε το ηθικό και των δύο αντιπάλων.

Ο Βελισάριος καταστέλλει την Στάση του Νίκα

Ο Βελισάριος τότε έκλεισε ειρήνη με τους Πέρσες και επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και τον βρίσκουμε κατά την αιματηρή Στάση του Νίκα, που συνέβη τον Ιανουάριο του 532, όταν ο όχλος εξοργισμένος από κάποια ασήμαντη αφορμή παρασύρθηκε σε μια επανάσταση εναντίον του Ιουστινιανού και τον αποκήρυξε.

Επί τέσσερις ημέρες ολόκληρη η πόλη βρισκόταν στα χέρια του όχλου που την λεηλατούσε και που αναγόρευσε βασιλιά τον Υπάτιο, τον ανεψιό του Αυτοκράτορα Αναστασίου. Η θαρραλέα όμως και πραγματικά βασιλική συμπεριφορά της Αυτοκράτειρας Θεοδώρας και η παρουσία του στρατηγού Βελισάριου στα ανάκτορα έσωσαν τότε τον Ιουστινιανό από την ατιμωτική φυγή, την οποία είχε αποφασίσει.

Τελικά η ένοπλη επέμβαση του στρατηγού κατέστειλε την ανταρσία και επανέφερε την τάξη στην πρωτεύ-

ουσα. Έτσι, μέσα από τα γεγονότα εκείνα, εκτός από το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι είχε αναδειχθεί ο ικανότερος από τους στρατηγούς του Ιουστινιανού, είχε κατακτήσεις και την προσωπική του ευγνωμοσύνη για την σωτηρία του. Έτσι δεν άργησε να του αναθέσει την αρχηγεία της εκστρατείας εναντίον των Βανδάλων.

Ποιοι ήταν οι Βάνδαλοι;

Επρόκειτο για έναν λαό Γερμανικής καταγωγής, που με ορμητήριο τις ακτές της Βαλτικής κατέκλυσαν τους πρώτους μετά τον Χριστό αιώνες την Παννονία, τη σημερινή Ουγγαρία και την Δακία, τη σημερινή Βλαχία, την Τρανσυλβανία και τις γύρω περιοχές. Κατά τον Γ΄ αιώνα μ.Χ. διεξήγαγαν πολέμους εναντίον των Ρωμαίων και τελικά τον Δ΄ αιώνα εγκαταστάθηκαν στην Παννονία με την άδεια του Αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Μεγάλου. Εκεί ένα μεγάλο μέρος τους ασπάστηκε τον Χριστιανισμό. Με τον καιρό έγιναν όλοι Χριστιανοί, αλλά αργότερα προσηλυτίστηκαν από τους Γότθους στα δόγματα του Αρείου, στα οποία και παρέμειναν μέχρι το τέλος της ύπαρξής του ως αυτοτελές έθνος, περί το 534.

Ο ιστορικός Προκόπιος γράφει γι' αυτούς πως ήταν λευκοί με ξανθά μαλλιά και πρόσωπα μακριά και αγαθά. Είχαν τους ίδιους νόμους και την ίδια γλώσσα με τους Γότθους, καθώς και την ίδια θρησκεία, το δόγμα του Αρείου. Στην αρχή η διαμονή τους στην Παννονία ήταν ειρηνική, αργότερα όμως πιέστηκαν εκεί από άλλους λαούς από το βορρά και στράφηκαν προς δυσμάς για να εμπλακούν σε σκληρούς αγώνες με τους Ρωμαίους.

Η ανδρεία τους από τη μια πλευρά και οι κατάλληλες συνθήκες, ανάμεσα στις άλλες η προδοσία της βασίλισσας Ευδοξίας, της χήρας του δολοφονημένου βασιλιά Βαλεντιανού Γ΄, οδήγησαν τους Βάνδαλους στην δίχως μάχη κατάληψη της Ρώμης, την οποία και λεηλατούσαν επί 14 ημέρες. Τέλος έφυγαν αφού απογύμνωσαν την πόλη παίρνοντας μαζί τους άπειρη λεία και ένα πλήθος από αιχμαλώτους.

Αμέσως μόλις η Ρώμη απαλλάχθηκε από τους επιδρομείς της επιδόθηκε στην ανασυγκρότηση των πολεμικών της δυνάμεων και δεν πέρασε πολύς καιρός, όταν συγκέντρωσε ικανό στρατό και στόλο και άρχισε έναν επιθετικό πόλεμο εναντίον των Βανδάλων, ο οποίος τελείωσε με τη σύναψη ειρήνης ανάμεσα στους δύο αντιπάλους.

Από τότε οι Βάνδαλοι άρχισαν τις επιδρομές τους εναντίον των χωρών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, λεηλατώντας τα νησιά και τα παράλιά της. Όταν όμως επιχείρησαν να κάνουν το ίδιο και στη Μάνη όχι μόνο δεν τα κατάφεραν, αλλά είχαν και σοβαρές απώλειες.

Για να εκδικηθούν την αιματηρή εκείνη αποτυχία τους έκαναν επιδρομή εναντίον της πλούσιας Ζακύνθου και αφού την λεηλάτησαν και έσφαξαν ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της έφυγαν παίρνοντας μαζί τους πεντακόσιους περίπου προκρίτους της, που τους έσφαξαν, τους διαμέλισαν και έριξαν τα μέλη τους στη θάλασσα.

Στο Βυζάντιο τότε βασίλευε ο Λέων Α΄(457 – 474), ο οποίος αποφάσισε να περιορίσει τις επιδρομές των Βανδάλων. Τους χτύπησε σε δύο μέτωπα. Στο πρώτο δεν επενέβη ο ίδιος, αλλά προέτρεψε τον Μαρκελλιανό, που κατείχε την Δαλματία, να καταλάβει και να α-

πωσπάσει από τους Βανδάλους την Σαρδώ. Ταυτόχρονα έστειλε στην Αφρική στρατό, ο οποίος νίκησε τους Βάνδαλους, κατέλαβε την Τρίπολη και τους εξανάγκασε να συνάψουν ειρήνη στα 463.

Πέντε χρόνια αργότερα όμως οι Βάνδαλοι άρχισαν ξανά τις επιδρομές τους εναντίον της Ιταλικής χερσονήσου, όπου βασίλευε ο Ανθέμιος, που έσπευσε να ζητήσει τη βοήθεια του Λέοντος. Μετά από λίγο καιρό Βυζαντινός στόλος από 1.113 πλοία προσορμίστηκε στο Μερκούριο της Λιβύης και αποβίβασε 10.000 στρατό με επικεφαλής τον στρατηγό Βασιλίσκο, τον αδελφό της βασίλισσας Βηρίνης που είχε μαζί του σύμβουλο τον Γότθο Άσπαρ.

Ο Γιζέριχος, ο ηγεμόνας των Βανδάλων, δεν αντιτάχθηκε, αλλά έσπευσε να ζητήσει μια ανακωχή πενθήμερη, με την υπόσχεση να εκτελέσει τους όρους που θα του έθετε ο Αυτοκράτορας. Ο Βασιλίσκος και ο Άσπαρ είτε δωροδοκήθηκαν είτε εξαπατήθηκαν και δέχθηκαν την ανακωχή.

Η ενέργειά τους όμως αυτή έδωσε στους Βανδάλους την ευκαιρία να επιτεθούν αιφνιδιαστικά με τα πλοία τους και να πυρπολήσουν τον Βυζαντινό στρατό. Η θλιβερή εκείνη αποτυχία είχε σαν αποτέλεσμα των συνομολόγηση μιας ειρήνης ανάμεσα στους Βυζαντινούς και τους Βανδάλους το 471, που διατηρήθηκε για πολλά χρόνια.

Ο Βελισάριος εναντίον των Βανδάλων

Τα χρόνια πέρασαν και έφθασε μια εποχή που τον θρόνο των Βανδάλων εποφθαλμιούσε ο Γελίμερος από τον Ιλδέριχο, τον πρώτο του εξάδελφο. Ο πρώτος διέ-

βαλε τον δεύτερο πως προδίδει το κράτος του στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου τον Ιουστινιανό και για τον λόγο αυτόν εξεγέρθηκαν εναντίον του οι Βάνδαλοι, που τον εκθρόνισαν και τον έριξαν στη φυλακή.

Αλλά ο Ιλδέριχος ήταν στενός φίλος του Ιουστινιανού, από τότε που εκείνος τον είχε φιλοξενήσει στην Κωνσταντινούπολη και οι δύο άνδρες είχαν συνδεθεί με μεγάλη φιλία. Κατά συνέπεια η εκθρόνιση του Ιλδέριχου κίνησε το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα, ο οποίος ζήτησε αμέσως από τον Γελίμερο να επανορθώσει το αδίκημα που είχε κάνει. Όταν εκείνος αρνήθηκε, ο Ιουστινιανός του ζήτησε τουλάχιστον να του στείλει στην Κωνσταντινούπολη τον γηραιό φίλο του.

Όταν απορρίφθηκε και το δεύτερο αυτό αίτημά του, ο Ιουστινιανός αποφάσισε να ξεκινήσει έναν πόλεμο εναντίον του ηγεμόνα των Βανδάλων. Τ ο εγχείρημα ήταν δύσκολο και ταυτόχρονα πολυδάπανο και για τους λόγους αυτούς το απέρριπταν οι κυριότεροι σύμβουλοι του Ιουστινιανού, τελικά όμως επικράτησε η θέληση του βασιλιά και τον Ιούνιο του 534 πεντακόσια φορτηγά πλοία που συνοδεύονταν από ενενήντα επτά πολεμικά πλοία συγκεντρώθηκαν στην Προποντίδα, τη θάλασσα του Μαρμαρά.

Ο Πατριάρχης Επιφάνειος ευλόγησε τα στρατεύματα και τα πλοία και ο Ιουστινιανός τα επιθεώρησε δίνοντας τις τελευταίες οδηγίες στον Βελισάριο, στον οποίο ανέθεσε την διοίκηση του εγχειρήματος. Τον μεγάλο στρατηγό συνόδευαν η σύζυγός του Αντωνίνα και ο αρχιγραμματέας και σύμβουλος Προκόπιος, ο οποίος επρόκειτο να παρακολουθήσει από κοντά την εκστρατεία εκείνη, όπως έκανε και με τις προηγούμενες στη

Μεσοποταμία και την Ιταλία, που τις περιέγραψε στην αθάνατη συγγραφή του «Περί Πολέμων ο Λόγος».

Η εκστρατεία εκείνη τόσο για την προπαρασκευή της, όσο και για την εκτέλεσή της μπορεί να θεωρηθεί ως πρότυπο υπερπόντιας εκστρατείας. Μετά από ένα τρίμηνο ταξίδι μέσω της Ηράκλειας, της Αβύδου, της Μεθώνης, της Ζακύνθου και της Σικελίας, έφθασαν στις ανατολικές ακτές της Λιβύης, την σημερινή Τύνιδα, που κατείχαν οι Βάνδαλοι, σε απόσταση πέντε ημερών δρόμο από την Καρχηδόνα.

Όταν ο στόλος περνούσε από τις ανατολικές ακτές της Σικελίας, ο Βελισάριος προσέγγισε εκεί και περισυνέλεξε κάθε πληροφορία που μπορούσε να βρει για την κατάσταση που επικρατούσε στην Καρχηδόνα.

Πριν ακόμη διατάξει την απόβαση, ο Βελισάριος συγκάλεσε τους διοικητές του στόλου του σε πολεμικό συμβούλιο. Στο συμβούλιο εκείνο ορισμένοι υποστήριξαν τη γνώμη ότι ήταν προτιμότερο να αποβιβαστούν σε κάποιο άλλο λιμάνι, που απείχε μόλις 8 χιλιόμετρα από εκείνο της Καρχηδόνας.

Ο Βελισάριος αφού εξήγησε τους λόγους για τους οποίους αυτό ήταν αντίθετο στο συμφέρον τους, έδωσε διαταγή να γίνει η απόβαση και αμέσως άρχισε να οικοδομείται εκεί η βάση του, δηλαδή ένα περιχαρακωμένο στρατόπεδο, στο οποίο εξασφάλισε τις τροφές και τα υπόλοιπα εφόδια του στρατού του και όλα αυτά έγιναν με καταπληκτική ταχύτητα.

Πρώτη φροντίδα του ήταν να εμπνεύσει την εμπιστοσύνη στο λαό της χώρας, που ερχόταν να κατακτήσει και ταυτόχρονα να καταπλήξει τον εχθρό του και να καταρρακώσει το ηθικό του. Το κατάφερε αυτό με την επιβολή αυστηρής πειθαρχίας στο στρατό του και

με διάφορες προκηρύξεις με τις οποίες γνωστοποιούσε στους κατοίκους της περιοχής πως δεν είχε εκστρατεύσει εναντίον τους, αλλά εναντίον του τυράννου Γελίμερου, που κατείχε παράνομα το θρόνο της Καρχηδόνας.

Στη συνέχεια, ξεκίνησε την πορεία του προς την Καρχηδόνα που υπήρξε γρήγορα και άψογα οργανωμένη. Κινήθηκε κατά μήκος της παραλίας προστατεύοντας το κυρίως σώμα με ισχυρά τμήμα εμπροσθοφυλακής και ικανών πλαγιοφυλακών. Ταυτόχρονα αποσπάσματα του ιππικού πραγματοποιούσαν αναγνώριση του εδάφους και συνέλεγαν πληροφορίες για τις εχθρικές κινήσεις.

Ο στόλος έπλεε κατά μήκος της παραλίας έχοντας διαρκώς οπτική επαφή μαζί του. Μετά από πορεία λίγων ημερών έφθασαν σε απόσταση περίπου 65 χιλιομέτρων από την Καρχηδόνα, όπου και έλαβαν χώρα οι πρώτες συγκρούσεις των περιπόλων. Η πορεία συνεχίστηκε και σε απόσταση 13 χιλιομέτρων από την πόλη – στόχο των επιχειρήσεων – έγιναν οι πρώτες σοβαρές συγκρούσεις, στις οποίες υπερίσχυσαν τα Βυζαντινά όπλα.

Οι Βάνδαλοι τρομοκρατήθηκαν. Άλλοι από αυτούς τράπηκαν σε άτακτη φυγή, άλλοι προς το εσωτερικό της χώρας με τον ηγεμόνα τους Γελίμερο κι άλλοι προς την οχυρή Καρχηδόνα για να ανοίξουν τις πύλες της την επόμενη ημέρα και να την παραδώσουν χωρίς μάχη στα Βυζαντινά στρατεύματα.

Ο Βελισάριος είχε ήδη κερδίσει το μεγαλύτερο μέρος της επιχείρησης. Είχε σπάσει το ηθικό των εχθρών του και τώρα περίμενε να καρπωθεί τα κέρδη της συντονισμένης του προσπάθειας. Πάνω απ' όλα όμως επιδίωκε να μην δώσει στον Γελίμερο τον απαιτούμενο χρόνο να

ανασυντάξει τις δυνάμεις του και να αναλάβει πρωτοβουλία για μελλοντικές επιχειρήσεις.

Ο έμπειρος στρατηγός γνώριζε πολύ καλά τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο στρατός του. Η προέλασή του ήταν γεμάτη δυσκολίες : οι αποστάσεις ήταν μεγάλες, η χώρα ήταν άγνωστη, ο εχθρός ήταν πολύ περισσότερος αριθμητικά και πολύ καλά οπλισμένος. Αυτό που μετρούσε όμως κυρίως ήταν το γεγονός πως αγωνιζόταν για την ίδια του τη χώρα, το σπίτι του και την οικογένειά του.

Μέχρι τη στιγμή εκείνη, ο στρατός του Βελισάριου ακολουθούσε τη γραμμή της παραλίας και μπορούσε σε περίπτωση ανάγκης να λάβει βοήθεια από τις οχυρές του βάσεις και τον στόλο. Είχε φθάσει όμως η στιγμή για να απομακρυνθεί ο στρατός από την ακτή και να κατευθυνθεί στο εσωτερικό της απέραντης και άγνωστης χώρας για να αντιμετωπίσει τους εχθρούς, που εκτός του ότι ήταν μεγαλόσωμοι, κανείς δεν γνώριζε τον ακριβή τους αριθμό.

Ο Βελισάριος κατάλαβε πως από όλα αυτά είχε αρχίσει να κλονίζεται το ηθικό των στρατιωτών του. Τους συγκέντρωσε λοιπόν και τους μίλησε για ώρα πολλή και τους έπεισε πως δεν υπάρχει λόγος να φοβούνται ούτε το πλήθος των εχθρών ούτε τα αναστήματά τους, γιατί όπως τους είπε στον πόλεμο δεν έχει σημασία το μέγεθος του σώματος, αλλά η αρετή της ψυχής.

Τα σώματα που είχε στείλει για την αναγνώριση του εχθρικού εδάφους τον πληροφόρησαν πως οι εχθροί συγκεντρώνονταν στην πεδιάδα της Βούλης. Μόλις το έμαθε, έδρασε ακαριαία. Βάδισε με τον στρατό του εναντίον τους και τους συνάντησε στρατοπεδευμένους

στη θέση Τρικάμαρο, σε μια απόσταση 26 περίπου χιλιομέτρων από την Καρχηδόνα.

Στη θέα του Βυζαντινού στρατού ο Γελίμερος έδωσε διαταγή στον στρατό να παραταχθεί κατά μήκος ενός ρυακιού που έρρεε εκεί. Η επίθεση του Βελισάριου ήταν γρήγορη και με επανειλημμένες εφόδους ανάγκασε τον Γελίμερο να κλειστεί στο στρατόπεδό του. Κατά την άτακτη υποχώρησή του άφησε στο πεδίο της μάχης πάνω από 800 νεκρούς.

Όμως ο Γελίμερος πήρε το πρώτο μάθημά του από την κατά μέτωπον σύγκρουσή του με τον Βελισάριο. Το ηθικό του καταπτοήθηκε και αποφάσισε να μην διακινδυνεύσει μια νέα επίθεση των Βυζαντινών στο στρατόπεδό του. Τη νύχτα που μεσολάβησε έφυγε κρυφά με κατεύθυνση τα βουνά της Νουμιδίας, αφού εγκατέλειψε τα πάντα στην τύχη τους.

Τη φυγή του μιμήθηκαν και τα στρατεύματά του, τα οποία όταν κατάλαβαν πως ο αρχηγός τους τα είχε εγκαταλείψει, τράπηκαν σε άτακτη φυγή προς όλες τις διευθύνσεις. Έτσι ο Βελισάριος κυριάρχησε χωρίς μάχη στο εχθρικό στρατόπεδο μέσα στο οποίο βρήκε δεκάδες γυναικόπαιδα και θησαυρούς τόσους πολλούς, όσοι ποτέ δεν βρέθηκαν συγκεντρωμένοι σ' έναν τόπο όμως μας παραδίδει ο Προκόπιος.

Ωστόσο η φυγή όλων αυτών αποδείχθηκε μάταιη, γιατί σχεδόν όλοι οι Βάνδαλοι που είχαν τραπεί σε άτακτη φυγή τελικά συνελήφθησαν, το ίδιο και ο Γελίμερος, που είχε καταφύγει σε ένα ψηλό και απότομο βουνό. Τα Βυζαντινά στρατεύματα τον απέκλεισαν εκεί και τον ανάγκασαν μετά από λίγες ημέρες να παραδοθεί στον Βελισάριο.

Μετά την ολοκληρωτική συντριβή του εχθρού ο Βελισάριος συμπλήρωσε την κατάληψη της Λιβύης και ολόκληρης της Β. Αφρικής μέχρι τον πορθμό των Γαδείρων, το σημερινό Γιβλαρτάρ. Κατέλαβε ακόμη τη Σαρδηνία, την Κορσική και όλες τις Βαλεαρίδες. Τελικά την άνοιξη του 535 αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη μαζί με τη λεία, που είχε αποκομίσει και μαζί με τον Γελίμερο και δεκάδες αιχμαλώτους. Στην Κωνσταντινούπολη τέλεσε θρίαμβο στον Ιππόδρομο σε μια λαμπρή τελετή που του επιφύλαξαν ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα, ενώ τα πλήθη τον επευφημούσαν ενθουσιασμένα.

Και ο Ιουστινιανός δεν άργησε να αναθέσει στον Βελισάριο μια νέα επιχείρηση. Την ίδια χρονιά έλαβε αφορμή από τις δυναστικές διαφορές των Γότθων που κυριαρχούσαν στην Ιταλία και αποφάσισε να καταλύσει το κράτος τους με τη βοήθεια του δαφνοστεφούς στρατηγού του.

Το έργο ήταν δύσκολο, διότι οι Γότθοι διέθεταν στρατό και πολυάριθμο και καλά εκπαιδευμένο και πειθαρχημένο και είχαν άφθονα τα υπόλοιπα μέσα για τον πόλεμο. Το έργο όμως αυτό γινόταν ακόμη δυσκολότερο, διότι ο Βυζαντινός στρατός τη δεδομένη στιγμή δεν αριθμούσε παραπάνω από 7.000 άνδρες.

Ο Ιουστινιανός τα έλαβε όλα αυτά υπόψη του και συμβούλευσε τον Βελισάριο να πάει μαζί με τον στρατό αυτόν στη Σικελία κι αν δει ότι μπορεί να την καταλάβει χωρίς σοβαρή αντίσταση να το κάνει, αν κρίνει ότι δεν γίνεται να κατευθυνθεί αμέσως προς την Καρχηδόνα χωρίς να καταλάβει κανείς το σκοπό της εκστρατείας του.

Ο Βελισάριος έφθασε στη Σικελία τον Δεκέμβριο του 535 και κατέλαβε δίχως μάχη την Κατάνη και τις Συρακούσες κι έπειτα βάδισε για να καταλάβει τον Πάνορμο, το σημερινό Παλέρμο. Η φρουρά όμως των Γότθων που βρισκόταν εκεί, στο οχυρό των τειχών της πόλης, δεν ήθελε να παραδοθεί. Ο Βελισάριος μελέτησε την περιοχή : πραγματικά, η πόλη περιβαλλόταν από ισχυρά τείχη, αλλά το λιμάνι της που εκτεινόταν έξω από τα τείχη δεν είχε καμία οχύρωση.

Η λεπτομερής αναγνώριση των τειχών τον έκανε να αντιληφθεί πως ήταν εξαιρετικά δύσκολη η εκπόρθησή τους από την ξηρά και αποφάσισε έτσι να διευθύνει την επίθεσή του από τη θάλασσα. Έβαλε το στόλο του στο λιμάνι και επιτέθηκε στην πόλη από την πλευρά του παραθαλάσσιου τείχους αναγκάζοντας τη φρουρά της να παραδοθεί.

Μετά την κατάληψη της πόλης έγινε κύριος σ' ολόκληρη τη Σικελία, αλλά στο μεταξύ ο Βυζαντινός στρατός, που βρισκόταν στην Καρχηδόνα από την περασμένη χρονιά των θριάμβων στη Βόρεια Αφρική, θεώρησε πως αδικείται από ορισμένα μέτρα που είχε επιβάλει ο στρατηγός Σαλόμων και στασίασε.

Ο Βελισάριος αναγκάστηκε να αναστείλει τις επιχειρήσεις στην Ιταλική χερσόνησο και αφού πήρε μαζί του περίπου εκατό άνδρες έφθασε βιαστικά στην Καρχηδόνα που την πολιορκούσαν οι επαναστάτες, μόλις όμως εκείνοι πληροφορήθηκαν την άφιξη του Βελισάριου στην Αφρική τα εγκατέλειψαν όλα και τράπηκαν σε άτακτη φυγή.

Ο έμπειρος στρατηγός συγκέντρωσε όσο στρατό μπορούσε, περί τους δύο χιλιάδες άνδρες, και άρχισε την καταδίωξη των επαναστατών. Τους πρόφθασε κο-

ντά στην Μέμβρησα, 65 περίπου χιλιόμετρα από την Καρχηδόνα. Οι στρατιώτες του Βελισάριου προς στιγμήν έχασαν το θάρρος τους μπροστά στον αριθμό των στασιαστών που υπερτερούσε, αλλά ο στρατηγός τους εμψύχωσε λέγοντάς τους πως πρόκειται για μια ορδή ανθρώπων που δεν έχουν πειθαρχία όπως οι ίδιοι και διαπράττουν μια αδικία.

Τα λόγια του εκείνα έφεραν τα αποτελέσματα που επιθυμούσε. Οι στρατιώτες του βρήκαν ξανά το θάρρος που είχαν χάσει και με τη βοήθειά τους επιτέθηκε εναντίον των στασιαστών συντρίβοντάς τους. Μετά από αυτά επέστρεψε γρήγορα στη Σικελία για να συνεχίσει την εκστρατεία ενάντια στους Γότθους.

Κατά την επιστροφή του όμως στη Σικελία βρήκε κι εκεί τον στρατό του αναστατωμένο, γεγονός που κατέστησε σαφές πως οι υποστράτηγοί του δεν ήταν σε θέση να διοικήσουν τα πολεμοχαρή εκείνα στρατεύματα, που όμοιά τους σπάνια βρίσκει κανείς στην ιστορία και μόνο εκείνος είχε το χάρισμα να διοικεί και να επιβάλλει την πειθαρχία, που είναι απαραίτητη για να είναι ένας στρατός αποτελεσματικός.

Ο Βελισάριος μόλις αποκατέστησε την τάξη, έκανε τις απαραίτητες προετοιμασίες για να εισβάλει στην Ιταλία. Είναι αλήθεια πως είχε με το μέρος του τους πληθυσμούς της χώρας, αφού οι κάτοικοι της μεσημβρινής Ιταλίας, όπως και εκείνοι της Σικελίας ήταν Έλληνες που μιλούσαν την Ελληνική γλώσσα. Όσο για τους υπόλοιπους στα βόρεια της χώρας που δεν ήταν Έλληνες, αντιπαθούσαν όμως τους Γότθους κατακτητές τους.

Το πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει ο Βελισάριος ήταν πως οι Γότθοι διέθεταν έναν στρατό τουλάχιστον είκοσι φορές μεγαλύτερο από τον δικό του, άριστα εξοπλισμένο και έμπειρο στις μάχες. Ωστόσο ο βασιλιάς του Θευδάτος ήταν ένας άνδρας τρυφηλός και άνανδρος, που καταπτοημένος από την κατάληψη της Σικελίας ζήτησε ειρήνη από τον Βελισάριο με όρους εξευτελιστικούς και αναγνώρισε την κυριαρχία του Βυζαντινού στρατού.

Ο Βελισάριος έστειλε στην Κωνσταντινούπολη χαρμόσυνες ειδήσεις για τη συμφωνία ειρήνης με τον Θευδάτο, αλλά στο μεταξύ κάποιες επιτυχίες των Γότθων στη Δαλματία στάθηκαν αρκετές για να δώσουν στον Θευδάτο το θάρρος που του έλειπε. Ο Γότθος αρχηγός έστειλε νέα πρεσβεία, με την οποία ανακάλεσε την προηγούμενη συμφωνία. Όταν έμαθε τις εξελίξεις ο Ιουστινιανός, διέταξε τον Βελισάριο να εισβάλει στην Ιταλία και να συμπεριφερθεί στους Γότθους όπως ταιριάζει στους εχθρούς.

Ο έμπειρος στρατηγός φέρθηκε με σύνεση. Εγκατέστησε μικρές φρουρές στις Συρακούσες και πήγε στη Μεσσήνη και από εκεί στο Ρήγιο, όπου έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από τους κατοίκους, ως ελευθερωτής τους. Αλλά εκτός από αυτούς, ο Γότθος άρχοντας της περιοχής που ήταν ο γαμπρός του Θευδάτου, ήλθε και παραδόθηκε στον Βελισάριο με δική του πρωτοβουλία, μαζί με ολόκληρη τη συνοδεία του.

Ο Βελισάριος τον τίμησε με μεγαλοπρέπεια και του απένειμε το αξίωμα του πατρίκιου και στη συνέχεια αναχώρησε περνώντας μέσα από τη χώρα των Βρεττίων και των Λευκανών, τη σημερινή Καλαβρία και έφθασε στην Καμπανία. Η Νεάπολη του αντιστάθηκε με γενναιότητα και πείσμα, αλλά εκείνος την εκπόρθησε με ένα αιφνίδιο κτύπημα.

Στο μεταξύ ο Θευδάτος περνούσε τον καιρό του στη Ρώμη βυθισμένος στην απραξία. Οι Γότθοι που δεν άντεξαν άλλο την κατάσταση, τον καθαίρεσαν με τη βία και τον σκότωσαν, αναγορεύοντας στη θέση του τον στρατηγό Βίτιγι, εκείνος όμως το πρώτο πράγμα που έκανε ήταν να εκκενώσει τη Ρώμη και να συγκεντρώσει τις δυνάμεις του στη Ραβέννα. Το γεγονός αυτό έφερε τον Βελισάριο στην ευχάριστη θέση να εισέλθει χωρίς μάχη στην άλλοτε δοξασμένη κοσμοκράτειρα πόλη της Ρώμης στις 9 Δεκεμβρίου του 536.

Όμως από το σημείο αυτό έμελλαν να αρχίσουν οι μεγάλοι και δύσκολοι αγώνες του Βελισάριου. Ο Βίτιγις στη Ραβέννα δεν έχασε τον καιρό του, αλλά συγκέντρωσε 150.000 καλά οπλισμένους άνδρες και επικεφαλής τους βάδισε εναντίον των βυζαντινών στρατευμάτων που βρίσκονταν στη Ρώμη,

Αλλά ούτε και ο Βελισάριος έμεινε άπρακτος. Επισκεύασε όπως μπορούσε τα τείχη της αιώνιας πόλης, συσσώρευσε όση τροφή κατάφερε να βρει και έστειλε στην Κωνσταντινούπολη τη σύζυγό του Αντωνίνα, η οποία παρέδωσε στον Ιουστινιανό τα κλειδιά της πόλης και μια αναφορά μέσα στην οποία εξέθετε την κατάσταση. Του έγραφε πως μετά την εγκατάσταση των απαραίτητων φρουρών στα φρούρια που είχε καταλάβει μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν του είχαν απομείνει για την άμυνα της Ρώμης παρά μόνο 5.000 άνδρες και συνεπώς είχε απόλυτη ανάγκη να του στείλει αμέσως ενισχύσεις.

Οι Γότθοι δεν άργησαν να εμφανιστούν μπροστά στα τείχη της Ρώμης και να αρχίσουν τις επιθέσεις τους. Οι κάτοικοι πάλι της πόλης άρχισαν να σαρκάζουν τον Βελισάριο για την ιδέα που είχε να υπερασπιστεί την

Ρώμη με τόσους λίγους άνδρες. Ο Βελισάριος όμως δεν χάνει εύκολα το ηθικό του. Συνεχίζει ατάραχος το έργο του, ματαιώνοντας τις προσπάθειες των Γότθων. Και απέκρουσε τις εφόδους του εχθρού εκτελώντας συνεχείς εξόδους με τις οποίες ανύψωσε το ηθικό των ανδρών του, καταρρακώνοντας ταυτόχρονα το ηθικό των εχθρών.

Ωστόσο ο Βυζαντινός στρατός διατελούσε υπό πολιορκία και βίωνε το ίδιο μεγάλο πρόβλημα που είχαν όλοι οι πολιορκημένοι στην ιστορία, την πείνα. Τα τρόφιμα ελαττώθηκαν με το πέρασμα του χρόνου και παρά τα μέτρα που είχε πάρει ο Βελισάριος, όπως ήταν η απομάκρυνση των γυναικόπαιδων και παρόλο που είχε φέρει σιτάρι απέξω, η πείνα δεν άργησε να απειλήσει τους πολιορκημένους και να προαναγγείλει το οικτρό τους τέλος.

Τότε ο Βελισάριος συνέλαβε ένα μεγαλοφυές σχέδιο : αντί να περιμένει το τέλος με σταυρωμένα τα χέρια σαν πολιορκούμενος, να πολιορκήσει κι εκείνος τους πολιορκητές του. Άλλωστε πάντοτε η επίθεση ήταν η καλύτερη άμυνα.

Συγκρότησε λοιπόν τρία ισχυρά αποσπάσματα ιππικού που τα διέταξε να βγουν από την πόλη με την εντολή να περιφέρονται το καθένα από αυτά μέσα σε κάποιο ορισμένο τομέα, στα νώτα των πολιορκητών, έχοντας έργο την παρεμπόδιση του ανεφοδιασμού τους.

Το Βυζαντινό ιππικό άριστα εκπαιδευμένο και με άψογη πειθαρχία και εμπιστοσύνη στον αρχηγό του εκτέλεσε με ακρίβεια τις εντολές που έλαβε και χρειάστηκαν μόνο λίγες ημέρες για να φανούν τα αποτελέσματα που προσδοκούσε ο έμπειρος εκείνος στρατηλάτης. Οι Γότθοι άρχισαν να υποφέρουν από την έλλειψη

τροφίμων και στο τέλος αναγκάστηκαν να λύσουν την πολιορκία και να φύγουν μετά από μια προσπάθεια ενός έτους και εννέα ημερών για την κατάληψη της αιώνιας πόλης.

Αλλά ο Βελισάριος δεν ήταν ικανοποιημένος πλήρως από τις εξελίξεις. Δεν του αρκούσε μόνο να φύγουν οι εχθροί λύνοντας την πολιορκία. Σαν στρατηγός καταλάβαινε πως σε λίγο καιρό θα συναντούσε ξανά εκείνο τον στρατό ίσως ακόμη πιο πολυάριθμο απ' ότι ήταν τώρα.

Εκείνο που ήξερε πως έπρεπε να κάνει ήταν να επιτεθεί στον εχθρό και να τον αποδεκατίσει και να μην του επιτρέψει να αποχωρήσει ακέραιος ούτε ηθικά αταπείνωτος. Πώς να κάνει όμως κάτι τέτοιο, όταν ο εχθρός εκείνος ήταν πολύ μεγαλύτερος από τον δικό του στρατό; Έπρεπε να βγάλει εντελώς από το μυαλό του την ιδέα της ανοιχτής αντιπαράθεσης σε πεδίο μάχης. Θα ήταν σκέτη αυτοκτονία. Έπρεπε να σκεφτεί κάτι άλλο. Κάτι δόλιο και ασφαλές, αλλά να σκεφθεί γρήγορα, τώρα που οι εχθροί βρίσκονταν ακόμη κοντά του.

Και βρήκε τη λύση : όλο το χρονικό διάστημα, που οι Γότθοι ετοιμάζονταν για να αποχωρήσουν, δηλαδή μάζευαν τα πράγματά τους, έλυναν τις εγκαταστάσεις τους και έκαναν ό,τι άλλο χρειαζόταν, γιατί ας μην ξεχνάμε πως βρίσκονταν εκεί έναν χρόνο και δεν ήταν καθόλου μικρός στρατός, ο Βελισάριος παρέταξε τα στρατεύματά του μέσα από τα τείχη φροντίζοντας να παραμείνουν αθόρυβοι για να μην υποψιαστούν τίποτε οι εχθροί.

Ψηλά όμως στα παρατηρητήρια των τειχών κάποιοι παρακολουθούσαν άγρυπνα κάθε κίνηση των Γότθων.

Και μόλις ο μισός στρατός τους πέρασε τον ποταμό, ο Βελισάριος διέταξε να ανοίξουν οι πύλες και ο Βυζαντινός στρατός όρμησε σαν λαίλαπα στον υπόλοιπο στρατό που δεν είχε προλάβει ακόμη να απομακρυνθεί, δημιουργώντας τέτοια ταραχή στον εχθρικό στρατό που είναι αδύνατον να περιγράψει κανείς.

Το αποτέλεσμα ήταν πως με το τέχνασμα αυτό κατόρθωσε να κατασφάξει το μεγαλύτερο μέρος του στρατού των εχθρών και να διασκορπίσει όσους διέφυγαν ζωντανοί καταρρακώνοντάς τους όχι μόνο στρατιωτικά, αλλά και ηθικά. Ο Βελισάριος με το στρατήγημά του εκείνο απέδειξε για άλλη μια φορά στην ιστορία μετά τους Μηδικούς Πολέμους και την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου πώς είναι εφικτό ένας ολιγάριθμος στρατός να υπερισχύσει σ' έναν πόλεμο με κάποιον πολύ πιο πολυάριθμο αντίπαλο.

Μετά τα γεγονότα εκείνα της καταστροφής του Γοτθικού στρατού στη Ρώμη, ο Βελισάριος άρχισε μακρούς αγώνες σ' ολόκληρη την κεντρική και βόρεια Ιταλία, μέχρι το Μιλάνο, κατά τους οποίους ανέπτυξε την συνηθισμένη του ψυχραιμία, τη σύνεση και την στρατηγικότητά του. Οι Γότθοι παρά το γεγονός ότι ενισχύθηκαν από τους Φράγκους ηττήθηκαν σε όλα τα μέτωπα και τελικά ο ηγεμόνας τους Βίτιγις υποχώρησε στην πόλη Ραβέννα.

Ο Βελισάριος τον πολιόρκησε, αλλά δεν αρκέστηκε μόνο σ' αυτό. Ταυτόχρονα, μ' ένα ισχυρό απόσπασμα κατέλαβε τις διαβάσεις του ποταμού Πάδου, απ' όπου μπορούσε να παρεμποδίζει την οδό απ' όπου οι Γότθοι δέχονταν τρόφιμα. Οι Γότθοι αισθάνονται τα πρώτα κύματα της απελπισίας και στέλνουν πρέσβεις στην Κωνσταντινούπολη προτείνοντας ειρήνη. Στο μεταξύ

αντιστέκονται, γιατί έχουν αρκετά τρόφιμα ακόμη. Αλλά ο Βελισάριος ξέρει να χειρίζεται όλα τα μέσα στον πόλεμο. Δωροδοκεί κάποιον Γότθο και βάζει κάποιον δικό του στις αποθήκες των τροφίμων, που τις πυρπολεί και τότε οι Γότθοι κατάλαβαν πολύ καλά τι σημαίνει απελπισία.

Από την Κωνσταντινούπολη έφθασαν οι απεσταλμένοι του Ιουστινιανού, που έφεραν τους όρους της ειρήνης, αλλά ο Βελισάριος γνωρίζοντας την εξάντληση των Γότθων δεν τους κοινοποιεί τους βασιλικούς όρους, παρόλο που τον πιέζουν οι υψηλόβαθμοι στο Βυζαντινό στράτευμα. Από την άλλη πλευρά οι Γότθοι αποδίδουν την χωρίς λόγο παράταση του πολέμου εκείνου στην ανικανότητα του Βίτιγι και προτείνουν στον Βελισάριο να τον ανακηρύξουν εκείνον βασιλιά της Δύσης. Ο Βελισάριος απορρίπτει τις προτάσεις και συνεχίζει ακάθεκτος τις εχθροπραξίες.

Ο Βίτιγις έχει περιέλθει σε μεγάλο φόβο από το ενδεχόμενο της εξέγερσης των Γότθων εναντίον του, που όσο περνούν οι ώρες γίνεται όλο και ορατό. Γι' αυτό στέλνει τις ίδιες προτάσεις στον Βελισάριο. Κι όταν εκείνος τις απορρίπτει για ακόμη μια φορά, βλέπει πως έχει φθάσει σε αδιέξοδο και παραδίδεται.

Οι εξελίξεις αυτές ανάγκασαν τους Γότθους της υπόλοιπης Ιταλίας να εκλέξουν κάποιον άλλο βασιλιά, κι αυτός ήταν ο Ιλδίβαδος, ο οποίος έστειλε στον Βελισάριο τις ίδιες προτάσεις για να κλείσει μαζί του ειρήνη. Μάλιστα του πρότεινε να του απονεμηθεί ο τίτλος του βασιλέα των «Γότθων και των Ιταλιωτών». Ο Βελισάριος όμως παρέμεινες σταθερός στην άρνησή του.

Αλλά όλο εκείνο το διάστημα που έπαιζε αυτό το παιγνίδι με τους Γότθους, ένα παιγνίδι που είχε στόχο

όχι μια πρόσκαιρη νίκη αλλά την πλήρη εξολόθρευσή τους, και ενώ πλησίαζε το τέλος του πολέμου με την ολοκληρωτική υποταγή των Γότθων που έβλεπαν τα περιθώριά τους να στενεύουν μέρα με τη μέρα, όλο εκείνο τον χρόνο που ο Βελισάριος παρέμενε πιστός στον βασιλιά του, αποκρούοντας τρεις φορές τον θρόνο της Ιταλίας που του προσφέρθηκε, στην Κωνσταντινούπολη εξυφαίνονταν εναντίον του βυζαντινές ραδιουργίες που τον παρουσίαζαν να ετοιμάζει αποστασία.

Ο Ιουστινιανός έπεσε στην παγίδα τους και ανακάλεσε τον Βελισάριο ο οποίος έφθασε στην πρωτεύουσα φέρνοντας μαζί του τον αιχμάλωτο τέως βασιλιά των Γότθων Βίτιγι, ένα πλήθος επισήμων Γότθων και άφθονη λεία. Όλα ήταν έτοιμα για να τελέσει ο Βελισάριος τον πατροπαράδοτο θρίαμβό του, που του άξιζε ανεπιφύλακτα, αλλά οι ραδιούργοι έπεισαν τον Ιουστινιανό να απαγορεύσει τις δημόσιες εκδηλώσεις. Αλλά ο λαός εξέφραζε στον στρατηγό τον θαυμασμό του με κάθε τρόπο, παρά την επίσημη δυσανασχέτηση.

Ο Ιουστινιανός αρκέστηκε να αλλάξει για τον Βελισάριο το πεδίο της δράσης του και τον έστειλε ως αρχιστράτηγο στην Μικρά Ασία για τον πόλεμο εναντίον των Περσών. Ο ένδοξος στρατηγός με την παρουσία του και μόνο έδωσε τέλος στις εχθρικές επιδρομές.

Ωστόσο στην Ιταλία οι εξελίξεις δεν ήταν διόλου ενθαρρυντικές. Ο Βυζαντινός στρατός που παρέμενε στην Ιταλία μετά την απομάκρυνση του Βελισάριου παρέλυσε· και αιτία γι' αυτό στάθηκε η ανικανότητα και η διαφθορά των στρατηγών που τον διαδέχθηκαν. Από την άλλη πλευρά οι Γότθοι πήραν θάρρος ξανά, με αποτέλεσμα η κατάσταση εκεί να αποβεί τόσο κρίσιμη ώστε οι στρατηγοί έγραφαν στον Ιουστινιανό απεγνωσμένες

επιστολές, πως δεν μπορούσαν πλέον να κρατήσουν την Ιταλία.

Ο Ιουστινιανός τότε αναγκάστηκε να στείλει πάλι πίσω στην Ιταλία τον Βελισάριο, ο οποίος αποβιβάστηκε στη Ραβέννα το 545. Εκεί βρήκε μια κατάσταση οικτρή. Ο στρατός που είχε αφήσει με το ηθικό ακμαίο ήταν τώρα τελείως αποθαρρημένος και δεν τολμούσε ούτε να το σκεφθεί να αντιμετωπίσει τους Γότθους. Οι εχθροί πάλι αποθρασύνθηκαν. Καταλάμβαναν το ένα φρούριο μετά το άλλο και αιχμαλώτιζαν τις Βυζαντινές φρουρές.

Και φάνηκε για ακόμη μια φορά το κύρος που εξέπεμπε και μόνη η παρουσία του γενναίου Βελισάριου, γιατί σαν από θαύμα, μόλις έφθασε εκείνος στην Ιταλία όλη η κατάσταση άλλαξε : το ηθικό του Βυζαντινού στρατού επανήλθε, το ίδιο και η πειθαρχία, την οποία μόνον εκείνος ήξερε να εμπνέει και να διατηρεί και μαζί μ' αυτά σαν επακόλουθο επανήλθε και η μαχητικότητα του ένδοξου στρατού. Ο Βελισάριος ενήργησε σαν τονωτικό φάρμακο στο σώμα του στρατού και εξαιτίας του άρχισε να καταλαμβάνει τις πόλεις που βρίσκονταν στα χέρια των Γότθων, με πρώτη και καλύτερη τη Μπολώνια.

Οι Γότθοι, από την άλλη πλευρά, κατάφεραν με προδοσία να καταλάβουν τη Ρώμη, αλλά η Αιώνια Πόλη δεν έμεινε στα χέρια τους για πολύ, γιατί ο Βελισάριος κινήθηκε εναντίον τους σαν αστραπή και την ανέκτησε. Οι Γότθοι την πολιόρκησαν, αλλά τελικά αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν άπρακτοι.

Ο Βελισάριος συνέχιζε την επιτυχημένη του πορεία και σαν οδοστρωτήρας κατελάμβανε τη μια Ιταλική πόλη μετά την άλλη. Ήταν ζήτημα χρόνου η κατάληψη

ολόκληρης της Ιταλίας και η σύναψη ειρήνης με όλους τους εχθρούς εκεί. Οι Βυζαντινές ραδιουργίες όμως δεν του επέτρεψαν να συνεχίσει το εθνοσωτήριο έργο του. Στο απόγειο των επιτυχιών του, το 548, για ακόμη μια φορά έφθασε η ανάκλησή του από την Κωνσταντινούπολη και ο ιδιοφυής στρατηγός δεν χρησιμοποιήθηκε πλέον, αλλά αφέθηκε να διάγει ιδιωτική ζωή, χωρίς την προηγούμενη εξουσία του, σε μια εποχή που το κράτος είχε τόση μεγάλη ανάγκη από τις ικανότητές του.

Πέρασαν έτσι έντεκα πολύτιμα χρόνια για το Βυζαντινό κράτος, όταν το 559 ο Ιουστινιανός αναγκάστηκε να καταφύγει στις υπηρεσίες του παλιού στρατηγού του και αυτό γιατί ένα πλήθος από Ούννους, με ηγεμόνα τους κάποιον Ζαβεργά, πέρασαν τον Δούναβη και εισέβαλαν στις Βυζαντινές χώρες. Οι ορδές τους, χωρισμένες σε τρία μέρη, ξεχύθηκαν λεηλατώντας την Ελλάδα, την Θρακική χερσόνησο και την ίδια την Κωνσταντινούπολη με επικεφαλής τον Ζαβεργά.

Τότε όλοι θυμήθηκαν τον Βελισάριο και έστρεψαν σ' εκείνον τις ελπίδες τους και ο Ιουστινιανός αναγκάστηκε χωρίς να το θέλει να τον καλέσει και να του αναθέσει την απόκρουση των επιδρομέων. Ο Βελισάριος παρόλο που ήταν εξήντα ετών φόρεσε το θώρακα και το κράνος του και τέθηκε επικεφαλής της επιχείρησης εκείνης ξαναφέρνοντας στο νου του λαού ξεχασμένες δόξες και εγείροντας το θάρρος του.

Και παρά το γεγονός πως στρατός διαθέσιμος δεν υπήρχε στην Κωνσταντινούπολη, ο γέρων Βελισάριος γεμάτος νεανική ορμή βγήκε από την Βασιλεύουσα επικεφαλής μόνο τριακοσίων στρατιωτών και ενός πλήθους από αγρότες και πρόσφυγες που δεν γνώριζαν τί-

ποτε από πόλεμο και ως εκ τούτου ήταν εντελώς ασύντακτοι.

Μ' αυτόν το συρφετό στρατοπέδευσε απέναντι από τα εχθρικά στρατεύματα, περιχαρακώθηκε και άρχισε να τακτοποιεί και να γυμνάζει όπως μπορούσε τους άνδρες του και να τους δίνει οδηγίες για τον αγώνα που επρόκειτο να δώσουν. Το εκπληκτικό είναι πως οι άνδρες εκείνοι είχαν πολύ υψηλό ηθικό και ανυπομονούσαν να συγκρουστούν με τους εχθρούς.

Αυτό ακριβώς όμως φόβιζε τον παλαίμαχο στρατηγό, ο οποίος θέλοντας να προλάβει τις συνέπειες της αλόγιστης ορμής των απειροπόλεμων εκείνων ανδρών, διαρκώς τους συμβούλευε πως η ορμή δεν έχει καμία αξία εάν δεν συνοδεύεται από τη φρόνηση και με τις πολύτιμες εκείνες διδαχές του, τους μετέδιδε την μακρά πείρα που είχε αποκτήσει στα πεδία των μαχών. Ταυτόχρονα όμως το ένα του μάτι το κρατούσε άγρυπνο πάνω στον εχθρό και με συνεχείς αναγνωρίσεις παρακολουθούσε τις κινήσεις του και εξακρίβωνε τη δύναμή του. Συγχρόνως φρόντιζε να τον εξαπατά ως προς το πλήθος και την ποιότητα του δικού του στρατεύματος.

Κάποια μέρα πληροφορήθηκε πως πρόκειται να έλθει εναντίον του ένα σώμα από 2.000 Ούννους ιππείς με στόχο μάλλον την αναγνώριση. Έβγαλε γρήγορα έξω από το στρατόπεδο τα πενιχρά του στρατεύματα και προετοιμάστηκε να αντιμετωπίσει την κατάσταση. Από τους 300 κανονικούς στρατιώτες που διέθετε, τους 200 τους τοποθέτησε μέσα στο δάσος σε ενέδρες, γιατί αυτόν τον δρόμο θα ακολουθούσαν οι Ούννοι που έφθαναν από στιγμή σε στιγμή. Τους άλλους 100 τους κράτησε κοντά του και πήρε θέση μπροστά τους τέτοια

ώστε εκείνος να ερχόταν πρώτος σε σύγκρουση με τον εχθρό. Πίσω από τους εκατό εκείνους στρατιώτες παρέταξε τους ασύντακτους εθελοντές του με την διαταγή να κάνουν ό,τι έκανε κι αυτός.

Όταν έφθασαν οι Ούννοι και οι περισσότεροι από αυτούς βρέθηκαν ανάμεσα στις ενέδρες, ο Βελισάριος όρμησε εναντίον τους σε μια μάχη σώμα με σώμα. Οι άνδρες που βρίσκονταν στις ενέδρες πήδησαν από τις θέσεις τους και έκαναν το ίδιο. Ταυτόχρονα επιτέθηκαν και οι εθελοντές απειροπόλεμοι που χτυπούσαν ξύλα μεταξύ τους και έκαναν θόρυβο με όποιο τρόπο μπορούσαν πανικοβάλλοντας τους εχθρούς.

Οι Ούννοι έπαθαν τέτοια πανωλεθρία από την ορμή των Βυζαντινών ώστε το μόνο που κατάφεραν να κάνουν ήταν να συμπτυχθούν μέσα στο δάσος και να δέχονται από παντού τα χτυπήματα. Τελικά τράπηκαν σε φυγή σε μια απερίγραπτη αταξία και κατέφυγαν μέσα στο στρατόπεδό τους αφήνοντας στο πεδίο της μάχης πάνω από τετρακόσιους νεκρούς. Αντίθετα οι Βυζαντινοί είχαν μόνο μερικούς τραυματίες, αλλά ούτε έναν νεκρό. Για άλλη μια φορά στην ιστορία ένας μικρός στρατός υπερίσχυσε με ένα τέχνασμα σε κατά πολύ μεγαλύτερό του στρατό. Αποτέλεσμα εκείνου του στρατηγήματος ήταν η παντελής απομάκρυνση των Ούννων από την Ανατολική Θράκη και η είσοδος του γηραιού Βελισάριου στην Κωνσταντινούπολη που περιβλήθηκε τις τιμές του νικητή.

Αυτή ήταν και η τελευταία φορά που πήρε μέρος σε κάποια εκστρατεία. Μετά από αυτήν αποσύρθηκε οριστικά και περνούσε τη ζωή του πότε στην Κωνσταντινούπολη και πότε στα κτήματά του στη Μικρά Ασία απέναντι από τα Πριγκηπόννησα.

Οι εχθροί του όμως δεν είχαν αποσυρθεί από τις συκοφαντίες εναντίον του και στα 563 κατάφεραν για μια ακόμη φορά να πείσουν τον Ιουστινιανό πως ο γηραιός τροπαιοφόρος στρατηγός εξύφαινε εναντίον του μια συνωμοσία. Ο αυτοκράτορας διέταξε να συλληφθεί και να οδηγηθεί μπροστά του για να απολογηθεί.

Σιδηροδέσμιος άκουσε τις κατηγορίες εναντίον του που τον κατέπληξαν τόσο ώστε παρέμεινε αμίλητος και θεώρησε ανάξιο του αναστήματος και της αυτοθυσίας του όλα εκείνα τα χρόνια των ένδοξων πολέμων το να απολογηθεί για τις γελοίες – όπως νόμιζε – κατηγορίες.

Η σιωπή του όμως θεωρήθηκε απόδειξη για την συμμετοχή του και κηρύχθηκε ένοχος για τις κατηγορίες που του είχαν αποδοθεί. Ο Ιουστινιανός σεβάστηκε τόσο την ηλικία του, όσο και τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει στον παρελθόν και δεν τον φυλάκισε ούτε του έκανε άλλο κακό, παρά μόνο αρκέστηκε να του στερήσει τα αξιώματά του και να του επιβάλλει κατ' οίκον περιορισμό, από τις 5 Δεκεμβρίου του 563, που συνέβησαν τα γεγονότα αυτά, μέχρι τον Ιούνιο της επόμενης χρονιάς, όταν αποδείχθηκε η αθωότητά του και ο Αυτοκράτορας του έδωσε πίσω τα αξιώματα και την ελευθερία του.

Η περιπέτεια εκείνη του Βελισάριου με την πάροδο των αιώνων αλλοιώθηκε και παραμορφώθηκε τόσο πολύ ώστε ο χρονογράφος Ιωάννης Τσέτσης, που έγραψε και έζησε στα τέλη του ΙΑ΄ αιώνος, δηλαδή περίπου πέντε αιώνες μετά τον θάνατο του Βελισάριου, διηγείται πως ο Ιουστινιανός τύφλωσε τον περίφημο στρατηγό και έτσι εκείνος υποχρεώθηκε να ζητιανεύει για να βρίσκει ένα κομμάτι ψωμί.

Υπάρχει μάλιστα ένα μακροσκελές ποίημα που φέρει τον τίτλο «Βελισαρίου Μυθιστόρημα», που διεκτραγωδεί την μοίρα του μεγάλου στρατηγού που φυλακίστηκε από τον Ιουστινιανό σ' έναν σκοτεινό πύργο, όταν τον διέβαλαν οι αντίπαλοί του. Από εκεί τον έβγαλε ο ίδιος ο αυτοκράτορας υποκύπτοντας στη θέληση του λαού για να τον στείλει να κυριέψει την Εγγλητέρα (Αγγλία). Επιστρέφει γεμάτος λάφυρα και δόξα, αλλά διαβάλλεται εκ νέου και φυλακίζεται αφού πρώτα τυφλώνεται.

Μετά όμως από λίγο καιρό Πέρσες και Σαρακηνοί απειλούν την αυτοκρατορία και όλοι συναισθάνονται την ζημία που συμβαίνει στην αυτοκρατορία εξαιτίας της τύφλωσης του Βελισάριου. Ο αυτοκράτορας τότε για να διορθώσει την ζημία που έκανε αναθέτει την αρχηγία του στρατού στο γιο του καταδιωχθέντος ήρωος, τον Μεγαλέξαντρο, που νικά και καταστρέφει τους εχθρούς.

Όπως βλέπουμε σε ποιήματα σαν κι αυτό αναμιγνύονται ιστορικά γεγονότα και τόποι χωρίς φειδώ με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να μην μπορεί να αποκτήσει ιστορική πληροφόρηση. Ένα θρυλικό πρόσωπο σαν τον Βελισάριο πέρασε στον λαϊκό θρύλο και τροφοδότησε αρκετές σωζόμενες διηγήσεις του ΙΕ΄ και ΙΣΤ΄ αιώνος.

Ωστόσο η ιστορική αλήθεια βρίσκεται πάρα πολύ μακριά : ο Βελισάριος πέθανε με κάθε τιμή λίγους μήνες μετά την αθώωσή του. Λίγο καιρό αργότερα, το 565, τον ακολούθησε στον τάφο και ο ίδιος ο Ιουστινιανός.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ Ζ΄ ΑΙΩΝΟΣ

Στις 11 Φεβρουαρίου του 641 ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος πέθανε, αφήνοντας τα όρια του Βυζαντινού κράτους σημαντικά περιορισμένα. Στην Ιβηρική χερσόνησο οι κτήσεις του είχαν από καιρό περιέλθει στα χέρια των Βησιγότθων, όσο για τις νοτιοανατολικές επαρχίες όπως είδαμε κατακτήθηκαν από τους Άραβες.

Έτσι το άλλοτε αχανές κράτος του Βυζαντίου περιελάμβανε τώρα κυρίως τη Μικρά Ασία, την Βαλκανική χερσόνησο και ορισμένες κτήσεις στην Ιταλία και την υπόλοιπη Λατινική Δύση, όπως και κάποιες εκτάσεις στην βορειοδυτική Αφρική, που σε λίγα χρόνια θα περνούσαν κι αυτές στα χέρια των Αράβων.

Στην Βαλκανική χερσόνησο οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Τα αμυντικά έργα που είχε εκπονήσει ο Ιουστινιανός αποδείχθηκαν ανίκανα να συγκρατήσουν τις επιδρομές των βαρβάρων από τον Βορρά. Ο Ηράκλειος ήταν απασχολημένος με τους σκληρούς πολέμους του στην Ανατολή και δυστυχώς παρέβλεψε την εξασφάλιση των αμυντικών γραμμών του Δούναβη και της υπόλοιπης Βαλκανικής με τις κατάλληλες φρουρές.

Και είναι αλήθεια πως οι Άβαροι μετά την αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το καλοκαίρι του 626, περιορίστηκαν στην Παννονία και έγιναν ακίνδυνοι, αλλά οι Σλάβοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα ανάμεσα στον Δούναβη και στον Αίμο.

Υπάρχουν ορισμένοι ιστορικοί που έχουν την άποψη πως Σέρβοι και Κροάτες (Χροβάτες) εγκαταστάθηκαν στις χώρες που σήμερα διεκδικούν με την συναίνεση του Αυτοκράτορα Ηρακλείου, αλλά κάτι τέτοιο δεν ι-

σχύει. Εγκαταστάθηκαν στην Βαλκανική κατά την χρονική περίοδο που αυτοκράτορας ήταν ο Ηράκλειος, αλλά μετά από σκληρούς και αιματηρούς αγώνες με τους Βυζαντινούς, οι οποίοι με δυσκολία κατάφεραν να σώσουν κάποιες εγκαταστάσεις τους στα παράλια της Δαλματίας.

Πυρήνας του Βυζαντινού κράτους η Μικρά Ασία

Από την εποχή του Ηρακλείου μέχρι την εποχή των Κομνηνών, πραγματικός πυρήνας του Βυζαντινού κράτους ήταν η Μικρά Ασία. Η χώρα αυτή υπήρξε η κοιτίδα του μεσαιωνικού κράτους της ανατολής. Αυτή χάρισε στο Βυζάντιο σε ένα χρονικό διάστημα πέντε και πλέον αιώνων μεγάλες και ένδοξες αυτοκρατορικές δυναστείες, τους πιο φημισμένους στρατηγούς, λόγιους και πατέρες της Εκκλησίας, αλλά και τους ανθρώπους που καθιέρωσαν και διατήρησαν τα δόγματά της.

Η Μικρά Ασία παρείχε το ανθρώπινο υλικό και τους υλικούς και ηθικούς πόρους για να γίνει το Βυζάντιο υπόδειγμα πολιτικού συστήματος και προπύργιο όλων των βαρβάρων τόσο εκείνων που κατέφθαναν από την Ανατολή όσο και από τον Βορρά.

Τα πλούσια εδάφη της είχαν θρέψει δεκάδες έθνη στους αιώνες που προηγήθηκαν όπως οι Φρύγες, οι Κάρες, οι Λυδοί και άλαλοι, αλλά όλοι αυτοί οι ετερόκλητοι άνθρωποι είχαν εξελληνιστεί από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ιδιαίτερα των διαδόχων του.

Ήδη πολύ πριν από την εποχή του Ηρακλείου είχαν καθιερωθεί τα Ελληνικά ως επίσημη γλώσσα του κράτους και είχαν αποτελέσει την κυριότερη βάση του Βυζαντινού πολιτισμού παρέχοντας στο κράτος συνοχή

και δύναμη από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης μέχρι την πτώση της.

Ωστόσο στην πολιτική ζωή του Βυζαντίου επικρατούν σχεδόν αποκλειστικά Ρωμαϊκές παραδόσεις, οι οποίες μάλιστα διατηρήθηκαν στην Ανατολή κατά τον μεσαίωνα πολύ περισσότερο απ' ότι στη Δύση. Από τον Κωνσταντίνο τον Μέγα μέχρι τον Κωνσταντίνο τον Παλαιολόγο οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες τιτλοφορούνται βασιλείς και αυτοκράτορες Ρωμαίων και εμφανίζονται ως διάδοχοι των Καισάρων. Επιπροσθέτως όλοι οι τίτλοι των αξιωματούχων είναι λατινικοί.

Οι αρχαίες Ελληνικές πολιτικές ιδέες κατά τους Βυζαντινούς χρόνου έχουν εξοβελιστεί και το όνομα Έλλην χρησιμοποιείται για να περιγράψει μόνο τον εμμένοντα στην αρχαία θρησκεία και κατ' επέκτασιν τον αποδιοπομπαίο. Εκτός όμως από τα Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά στοιχεία που συνάρμοσαν τον Βυζαντινό πολιτισμό, πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα ανατολικά στοιχεία. Άλλωστε η επίσημη θρησκεία του κράτους, ο Χριστιανισμός, υπήρξε γέννημα θρέμμα της Ανατολής που προσέλαβε ένα πλήθος από εθνικά θρησκευτικά λείψανα, συνήθως με χριστιανικό ένδυμα.

Το Βυζάντιο μετά τον Ηράκλειο

Ο Ηράκλειος πεθαίνοντας άφησε το θρόνο στους δύο γιους του, τον Κωνσταντίνο Γ΄ που γεννήθηκε από τον πρώτο του γάμο και τον Ηράκλειο Β΄ που απέκτησε από το δεύτερο γάμο του με την ανεψιά Μαρτίνα. Ο Κωνσταντίνος όμως ακολούθησε γρήγορα τον πατέρα του στον τάφο, στις 24 Μαΐου του 641, γιατί σύμφωνα με μια φήμη δηλητηριάστηκε από την Μαρτίνα.

Ο Ηράκλειος Β΄, γνωστός και με το όνομα Ηρακλεωνάς, που είχε ήδη από το 639 αναγορευθεί Καίσαρας, βασίλευσε σαν μονοκράτορας μόνο για λίγους μήνες, γιατί το φθινόπωρο του 641 ο στρατός μεταβίβασε την εξουσία στον ανήλικο γιο του Κωνσταντίνου, τον Κώνσταντα Β΄. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του συνέβη το κοσμοϊστορικό γεγονός της άλωσης της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες.

Οι Κόπτες χριστιανοί πρόδωσαν την πόλη και η Κωνσταντινούπολη βρέθηκε σε αδυναμία να συνδράμει την λαμπρή πόλη λόγω της ασήμαντης διακυβέρνησής της κι έτσι χάθηκε ένα σημαντικό έρεισμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στην Αφρικανική ήπειρο.

Οι Άραβες αμέσως μετά την κατάκτηση της Αιγύπτου και της Κυρηναϊκής άρχισαν να εξαπλώνονται προς τις χώρες που βρίσκονταν στα δυτικά. Το 643 κατέλαβαν την Τριπολίτιδα και το 648 την Καρχηδόνα. Ωστόσο ο Κώνστας, ο οποίος είχε κληρονομήσει τις αρετές του σπουδαίου παππού του, μόλις ανδρώθηκε, κατόρθωσε με γενναίους αγώνες να αναχαιτίσει την επέλαση των Αράβων εις βάρος των Βυζαντινών εδαφών.

Στη Συρία εμφανίστηκε ένας δραστήριος και πολεμοχαρής άνδρας, ο Μωαβίας, ο πρώτος Άραβας που οργάνωσε αξιόλογο στόλο, που κατάφερε να γίνει η μάστιγα των Ελληνικών θαλασσών και μεγάλη πληγή για την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Το 649 λεηλάτησε την Κύπρο και το 654 τη Ρόδο και την επόμενη χρονιά ναυμάχησε με τον Βυζαντινό στόλο. Ωστόσο παρά τις μεγάλες επιτυχίες του στη θάλασσα, οι εσωτερικές έριδες στο κράτος του τον ανάγκασαν να συνθηκολογήσει με τους Βυζαντινούς με τον

όρο να τους καταβάλει φόρο. Αλλά το 663 οι Άραβες αρχίζουν πάλι τις επιδρομές τους στη Μικρά Ασία.

Ο Κώνστας Β΄ αποφάσισε να στραφεί εναντίον των Σλάβων της Βαλκανικής χερσονήσου, που το 641 διέσχισαν την Ήπειρο και αποβιβάστηκαν στην Ιταλική χερσόνησο λεηλατώντας την Απουλία που ήταν Βυζαντινή επαρχία. Λίγο αργότερα απείλησαν και την Θεσσαλονίκη. Ως εκ τούτου λοιπόν κρίθηκε απαραίτητη η λήψη σοβαρών μέτρων εναντίον τους.

Ο Κώνστας εκστράτευσε προσωπικά εναντίον των Σλάβων και καθυπέταξε πολλές περιοχές τους καθιστώντας τες φόρου υποτελείς. Στη συνέχεια αποφάσισε να αναλάβει μια μεγάλη υπερπόντια εκστρατεία στη Δύση. Τον χειμώνα του 662 τον πέρασε στον Πειραιά και στην Αθήνα καταστρώνοντας τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του.

Είχε σκοπό να μεταφέρει τον πυρήνα του κράτους του στη Δύση καθιστώντας τη Ρώμη πρωτεύουσα του Βυζαντίου. Είχε όμως κι άλλα πολλά σχέδια, από τα οποία λίγα επρόκειτο να δει να πραγματοποιούνται. Ο τολμηρός αυτοκράτορας κατέκτησε την Καρχηδόνα και μερικά άλλα εδάφη στην Αφρική, αλλά δεν κατόρθωσε ούτε τους Λογγοβάρδους να απομακρύνει από την Ιταλία ούτε να καταλάβει το Βενεβεντό. Το 668 έπεσε θύμα δολοφονίας, νέος ακόμη, στις Συρακούσες, όπου είχε εγκαταστήσει το στρατηγείο του.

Οι κάτοικοι των δυτικών επαρχιών πληροφορήθηκαν με ευχαρίστηση την δολοφονία του Κώνστα. Ο στρατός στη Σικελία αναγόρευσε αυτοκράτορα κάποιον Αρμένιο με το όνομα Μιζίζιος, αλλά το εγχείρημα υπήρξε θνησιγενές αφού κατέφθασε στην περιοχή ο Κωνσταντίνος Δ΄, γιος του δολοφονημένου αυτοκρά-

τορα, επικεφαλής μιας ισχυρής ναυτικής δύναμης. Ο στρατός μη μπορώντας να κάνει διαφορετικά αναγνώρισε την διαδοχή του και τα δικαιώματά του στον Βυζαντινό θρόνο.

Όταν ο Κωνσταντίνος επέστρεψε στην Βασιλεύουσα επευφημούμενος από τον στρατό και τον λαό ως νόμιμος αυτοκράτορας είχε περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την αναχώρησή του. Όταν ο νέος είχε φύγει για την Σικελία, τα γένια δεν είχαν ακόμη φυτρώσει στα μάγουλά του. Όταν όμως επέστρεψε, είχε ένα πώγωνα, μια γενειάδα, γι' αυτό και ο λαός τον επονόμασε Πωγωνάτο.

Σ' ολόκληρη τη διάρκεια της βασιλείας του μοιραζόταν την αρχή με άλλα πρόσωπα. Πρώτα με τους αδελφούς του Ηράκλειο και Τιβέριο, ένα καθεστώς που είχε επιβάλει ο στρατός της Ανατολής και αργότερα με τον γιο του Ιουστινιανό Β΄, επειδή ήταν επιθυμία του. Ωστόσο οι συνάρχοντές του υπήρξαν ασήμαντοι μπροστά στην εξέχουσα προσωπικότητά του.

Οι Άραβες πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη

Οι πολιτικές και στρατιωτικές αρετές του Κωνσταντίνου στάθηκαν απαραίτητες για το κράτος όταν ξέσπασαν νέες θύελλες, που έπληξαν την αυτοκρατορία σε πολλά σημεία ταυτόχρονα. Γιατί λίγους μήνες μετά την αναχώρησή του από την Σικελία, στο νησί αποβιβάστηκαν Άραβες που έφθασαν από την Αίγυπτο, απειλώντας τις Βυζαντινές κτήσεις στην Ιταλική χερσόνησο.

Επιπλέον ο στόλος του Μωαβία είχε καταστεί ακόμη πιο απειλητικός. Το 674 κατέλαβε την Κρήτη, ενώ ήδη

πολιορκούσε την Κωνσταντινούπολη σε μια μακρά επιχείρηση που διήρκεσε επτά ολόκληρα χρόνια, από το 671 μέχρι το 677. Ταυτόχρονα οι Άραβες πολιορκούσαν την Βασιλεύουσα από την ξηρά και από τη θάλασσα και έκαναν αδιάκοπες επιδρομές στις μικρασιατικές επαρχίες.

Το Αραβικό στρατόπεδο είχε εγκατασταθεί στα μεσημβρινά παράλια της Προποντίδας και κάθε καλοκαίρι ο Μωαβίας δεχόταν εκεί καινούργιο στρατό που αντικαθιστούσε τον παλιό και ανανέωνε έτσι την πολιορκία του. Η κατάσταση αυτή τη φορά φαινόταν αδιέξοδη για τους πολιορκημένους. Κάτω από τις συνθήκες αυτές η άλωση της πρωτεύουσας ήταν θέμα χρόνου.

Το Υγρό Πυρ

Τότε έφθασε από την Ηλιούπολη της Συρίας ένας Έλληνας αρχιτέκτων, ο Καλλίνικος, φέρνοντας μαζί του μια μυστική εμπρηστική ύλη, με τη χρήση της οποίας ο Βυζαντινός στόλος κατέκαιγε τα Αραβικά πλοία. Ήταν το περίφημο Υγρό Πυρ ή Ελληνικό Πυρ, όπως αλλιώς ονομάστηκε.

Είναι αλήθεια πως η χρήση διαφόρων εμπρηστικών υλών ήταν διαδεδομένη από τα πολύ παλιά χρόνια στις εμπόλεμες συρράξεις και κυρίως στις πολιορκίες, το Υγρό Πυρ όμως όφειλε τις ακαταμάχητες ιδιότητές του όχι μόνο στη νέα του σύνθεση – μια σύνθεση που παρέμεινε μυστική μέχρι το τέλος – αλλά και στα νέα μηχανήματα, με τα οποία μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και να εκτοξευθεί.

Ειδικότερα η χρήση του Υγρού Πυρός γινόταν με ένα σύστημα από στρεπτούς και εύκαμπτους σωλήνες

και από μηχανές, δηλαδή αντλίες. Όλα αυτά ονομάζονταν περιληπτικά Πυρφόρο ή πυρσοφόροι σίφωνες ή σιφούνια. Με τις συσκευές αυτές εξόπλιζαν οι Βυζαντινοί τα φρούριά τους και κυρίως τα πολεμικά τους πλοία που τα ονόμαζαν πυρσοφόρα ή σιφωνοφόρα.

Το Υγρό Πυρ αποθηκευόταν στον πυθμένα ενός τέτοιου πλοίου μέσα σε μεγάλους λέβητες, που ονομάζονταν κακάβια. Οι πρώρες των πολεμικών αυτών πλοίων διακοσμούνταν με χάλκινες κεφαλές διαφόρων θηρίων που είχαν το στόμα τους ανοιγμένο και μέσα από αυτό περνούσε ο σωλήνας που διοχέτευε και εκσφενδόνιζε το τρομερό υγρό.

Για το εκπληκτικό αυτό όπλο θα μιλήσουμε σε πολλές άλλες μάχες στη συνέχεια, γιατί επί έξη περίπου αιώνες, από τον 7ο μέχρι τον 12ο, υπήρξε το κυριότερο αμυντικό όπλο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που σκορπούσε το φόβο και τον τρόμο στους εχθρούς της.

Εκείνο που επίσης χαρακτηρίζει την ιστορία αυτού του όπλου είναι πως τόσο η κατασκευή του, όσο και η χρήση του, δηλαδή οι μέθοδοι και τα μηχανήματα με τα οποία εκσφενδονιζόταν από την ξηρά και από τη θάλασσα, διατηρήθηκαν μυστικά.

Στο Βυζάντιο εργάστηκαν χιλιάδες ανθρώπων επί αιώνες ολόκληρους στην κατασκευή των διάφορων ειδών του υγρού πυρός, αλλά προ πάντων στην κατασκευή των μηχανημάτων εκείνων που ήταν απαραίτητα για τη χρήση του, αλλά κανένας ποτέ δεν βρέθηκε να προδώσει τα μυστικά στους εχθρούς.

Η τελευταία χρήση του Υγρού Πυρός αναφέρεται πως έγινε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ισαάκιου Β΄ Αγγέλου (1185 - 1195) εναντίον των αλιέων της Προποντίδας που είχαν στασιάσει. Τα πλοία τους έγιναν παρανάλωμα του πυρός από το Υγρό Πυρ που εκτόξευαν τα βασιλικά πολεμικά πλοία.

Από τότε δεν γίνεται πλέον λόγος για το όπλο αυτό ούτε όταν λίγα χρόνια αργότερα συνέβη η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204) ούτε κατά τους μακρούς πολέμους που διεξήγαγε η Βυζαντινή αυτοκρατορία όταν είχε την έδρα της στη Νίκαια ούτε και κατά την άλωση της Βασιλεύουσας και την τελική της πτώση στα 1453.

Είναι αλήθεια πως κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τον Σουλτάνο Μουράτ Β΄ στα 1422 και κατά την άλωση της Θεσσαλονίκης από τον ίδιο στα 1430, αλλά και στην άλωση της Κωνσταντινούπολης από τον Μωάμεθ Β΄ στα 1453 έγινε τόσο από τους Βυζαντινούς, όσο και από τους Τούρκους, χρήση ενός είδους υγρού πυρός, της μαύρης πυρίτιδας, αλλά δεν ήταν το ίδιο πράγμα, ούτε είχε τα ίδια αποτελέσματα.

Η εγκατάλειψη του Υγρού Πυρός από τους Βυζαντινούς κατά τους τελευταίους τρεις αιώνες της αυτοκρατορίας δεν οφείλεται στην θέλησή τους, αλλά στην έλλειψη των πρώτων υλών, όπως ήταν το νίτρο και η νάφθη. Οι Βυζαντινοί έχασαν αυτές τις πρώτες ύλες, όταν έχασαν και τις ασιατικές επαρχίες από τις οποίες τις προμηθεύονταν.

Με τον καιρό χάθηκαν και οι τεχνίτες που παρασκεύαζαν το μείγμα του Υγρού Πυρός και έμειναν μόνο τα μηχανήματα για τη χρήση του, που σκούριαζαν κι αυτά παραμελημένα.

Ας επιστρέψουμε όμως στην πολιορκία εκείνη της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες. Στα 677 ο Μωαβίας διέταξε την αποχώρηση των στρατευμάτων του. Τα λείψανα του στόλου του, όσα πλοία δηλαδή δεν εί-

χαν καεί από το Υγρό Πυρ, καταστράφηκαν από μια θεομηνία που έπληξε την περιοχή.

Τελικά ο Μωαβίας αναγκάστηκε να ζητήσει τη σύναψη τριακονταετούς ειρήνης από τον Κωνσταντίνο Δ΄ τον Πωγωνάτο και υποχρεώθηκε να πληρώνει στους Βυζαντινούς ετήσιο φόρο σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης. Στην αλλαγή αυτή της συμπεριφοράς του απέναντι στο Βυζάντιο έπαιξε ρόλο όμως η κατάσταση που διαμορφώθηκε μέσα στη χώρα του. Για να ακριβολογούμε, ένας εχθρικός του λαός, οι Μαρδαΐτες, είχαν εγκατασταθεί τα τελευταία χρόνια στην περιοχή που σήμερα βρίσκεται το κράτος του Λιβάνου και λεηλατούσαν τη χώρα του με τις επανειλημμένες επιδρομές τους.

Η πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Σλάβους

Ενώ οι Άραβες πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη ταυτόχρονα από την ξηρά και τη θάλασσα, οι Σλάβοι επιχειρούσαν το ίδιο στη Θεσσαλονίκη. Ήδη από καιρό πολυάριθμα σλαβικά φύλα ήταν εγκατεστημένα στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τη Βέροια και τη Θεσσαλονίκη. Την ίδια χρονική περίοδο Σλάβοι πειρατές λεηλατούσαν τα Ελληνικά νησιά και τα παράλια και επιτέθηκαν και στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης.

Αυτά συνέβησαν το 675, χωρίς οι Σλάβοι να επιτύχουν το στόχο τους, αλλά μετά από δύο χρόνια επέστρεψαν σε συνεργασία αυτή τη φορά με τους Αβάρους, οι οποίοι έφερναν μαζί τους και πολιορκητικές μηχανές. Η αγέρωχη πόλη σώθηκε χάρις στους υπεράνθρωπους αγώνες των υπερασπιστών της.

Είναι δύσκολη η ακριβής χρονολόγηση των πολιορκιών της Θεσσαλονίκης από τους Σλάβους, γιατί συνέβησαν πάρα πολλές ανάμεσα στα έτη 675 και 677 και επεκτάθηκαν μέχρι το 681 επαναλαμβανόμενες σε ετήσια σχεδόν βάση κατά την βασιλεία του Κωνσταντίνου Δ΄ του Πωγωνάτου.

Οι μεγάλες όμως πολιορκίες του 675 και του 677 συγχρονίστηκαν με την μεγάλη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες του Μωαβία και πολλοί ιστορικοί θέλουν τους Σλάβους που πολιορκούσαν τη Θεσσαλονίκη να υποκινούνται από τους Άραβες.

Οι άγριες και πολλαπλές αυτές επιθέσεις των Σλάβων έχουν δύο κοινά. Το πρώτο είναι πως οι επιτιθέμενοι σέρνουν μαζί τους τις γυναίκες και τα παιδιά τους, γεγονός που καταδεικνύει πως στόχο τους έχουν τη μόνιμη εγκατάσταση στην πόλη που επιθυμούν να εκπορθήσουν.

Το δεύτερο σημείο είναι πως πριν από την πολιορκία έδιωχναν από ολόκληρη τη γύρω χώρα τους κατοίκους, οι οποίοι αναζητούσαν τη σωτηρία μέσα στα τείχη της Θεσσαλονίκης, προξενώντας απεγνωσμένο συνωστισμό μέσα στην πόλη που τους έφερνε όλους σε άθλια κατάσταση.

Ωστόσο η μεγάλη πόλη είχε ισχυρά τείχη, αλλά ακόμη ισχυρότερες είχε την φιλοπατρία και την ανδρεία των κατοίκων της. Οι φοβερές επιθέσεις των Σλάβων εναντίον της Θεσσαλονίκης διήρκεσαν σχεδόν δύο αιώνες, από τον 6° μέχρι τον 8° και η πόλη παρέμεινε αδάμαστη.

Οι Βούλγαροι εγκαθίστανται στα νότια του Δούναβη

Μετά τον θάνατο του Κουβράτου, του τελευταίου ηγεμόνα των Βουλγάρων, ενόσω αυτοί ήταν εγκατεστημένοι πέρα από τον Δούναβη, ένας από τους πέντε γιους του υπερίσχυσε στους αγώνες διαδοχής και έμελλε να γίνει ο ιδρυτής του Βουλγαρικού βασιλείου, όπως έμεινε γνωστό στην ιστορία.

Ο άνδρας αυτός ήταν ο Ασπαρούχ, υπό την ηγεμονία του οποίου οι Βούλγαροι άρχισαν να διαβαίνουν τον Δούναβη και να λεηλατούν τη χώρα που τότε ονομαζόταν Μυσία και όπου εγκαταστάθηκαν αργότερα, δηλαδή τη σημερινή Βουλγαρία.

Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Πωγωνάτος εκστράτευσε αυτοπροσώπως εναντίον τους για να θέσει τέλος στις επιδρομές και ο Ασπαρούχ δεν τόλμησε να αντιμετωπίσει την αυτοκρατορική στρατιά, αλλά αποσύρθηκε στα οχυρά του. Όμως ο Αυτοκράτορας αρρώστησε και αναγκάστηκε για το λόγο αυτό να μεταβεί στην Αγχίαλο, όπου υπήρχαν θερμά λουτρά για να βρει ανακούφιση.

Οι Βούλγαροι εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία της απουσίας του και επιτέθηκαν αιφνίδια στο αφύλακτο στρατόπεδό του που κατόρθωσαν να διασκορπίσουν. Κατόπιν πέρασαν τον ποταμό και κατέλαβαν τη Βάρνα που έγινε ο πυρήνας του Βουλγαρικού κράτους του Ασπαρούχ.

Στη συνέχει οι Βούλγαροι αφού υπέταξαν τις επτά Σλαβικές φυλές που ήταν εγκατεστημένες εδώ κι εκεί μέσα στη χώρα της Μυσίας, επεξέτειναν την κυριαρχία τους σ' όλη τη χώρα εντεύθεν του Αίμου, από την Βιδύνη και τον ποταμό Μοράβα, μέχρι τα παράλια του Εύξεινου Πόντου.

Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος για να αναχαιτίσει τις επιδρομές τους και να τους περιορίσει μέσα στην περιοχή του Αίμου, ήλθε σε συνεννόηση με τον Ασπαρούχ και συγκατατέθηκε να αναγνωρίσει το τετελεσμένο πλέον γεγονός της εγκατάστασης των Βουλγάρων την παλαιά Μυσία, η οποία στο εξής ονομάστηκε Βουλγαρία.

Ιουστινιανός Β΄
Η πιο σκοτεινή μορφή του Βυζαντίου

Όταν ο Κωνσταντίνος Δ΄ ο Πωγωνάτος πέθανε, τον διαδέχθηκε στο θρόνο ο γιος του Ιουστινιανός Β΄ που ήταν μόλις 16 ετών. Τα προσόντα δεν του έλειπαν και ήταν ευφυής και δραστήριος, αλλά ήταν φύση τυραννική και ματαιόδοξη που έφθανε στα άκρα.

Στο πρώτο διάστημα της βασιλείας του (γιατί ο Ιουστινιανός Β΄ είναι ο μόνος αυτοκράτορας που ανέβηκε δύο φορές στον Βυζαντινό θρόνο) έγιναν επιτυχημένες ενέργειες στον πόλεμο εναντίον των Αράβων και των Βουλγάρων, όμως ο αυτοκράτορας αυτός με την ασύνετη πολιτική του όχι μόνον δεν καρπώθηκε τα οφέλη των επιτυχιών εκείνων, αλλά κατόρθωσε να τα μετατρέψει σε αιτίες για αποτυχία.

Τον πρώτο χρόνο της βασιλείας του ο Ιουστινιανό Β΄ σύναψε με τους Άραβες μια ειρήνη που φαινόταν ευνοϊκή στην αρχή, κατά την οποία οι Άραβες όφειλαν να πληρώνουν φόρο στους Βυζαντινούς και να έχουν ένα είδος συγκυριαρχίας στην Κύπρο, την Αρμενία και την Ιβηρία (Γεωργία).

Επιπλέον, σύμφωνα με τους όρους της ειρήνης, ο Ιουστινιανός μετατόπισε ολόκληρο το γένος των Μαρ-

δαϊτών από τον Λίβανο, στη Μικρά Ασία και τη Θράκη. Οι Μαρδαΐτες αυτοί ήταν ένας λαός πολεμοχαρής και σκληρός που περνούσε τη ζωή του με επιδρομές και λαφυραγωγίες. Ωστόσο ήταν χριστιανοί και τις καταστροφές τους τις πραγματοποιούσαν εις βάρος των «άθεων Αγαρηνών». Με την μετατόπισή τους αυτή οι χώρες της Αυτοκρατορίας έμεναν πλέον εκτεθειμένες στην ορμή των Αράβων.

Ο παράδοξος αυτός αυτοκράτορας είχε ιδιαίτερη αδυναμία στις μετοικήσεις ολόκληρων πληθυσμών από τις χώρες τους και την ίδια μέθοδο επανέλαβε στην Κύπρο, όταν διέταξε να μετοικήσουν όλοι οι χριστιανοί του νησιού στη Μικρά Ασία, γεγονός που είχε ποικίλα ολέθρια αποτελέσματα και ένα από αυτά ήταν πως ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού πνίγηκε κατά την διάρκεια της μεταφοράς του.

Την ιδέα του αυτή την έκανε πράξη και με τους Σλάβους της Μακεδονίας, όταν μετακίνησε 30.000 Σλάβους στα Β.Δ. της Μικράς Ασίας. Η μετοίκιση αυτή έγινε μετά από έναν νικηφόρο πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων το 688 και θεωρήθηκε πολιτική πράξη, που αποσκοπούσε στην απαλλαγή της Βυζαντινής αυτής χώρας από την πίεση των Σλάβων, που μαζί τους είχαν συμμαχήσει οι Βούλγαροι.

Ο Ιουστινιανός αφού κατατρόπωσε τους Βουλγάρους, έφθασε μέχρι τη Θεσσαλονίκη καθυποτάσσοντας και αιχμαλωτίζοντας όλους τους βάρβαρους λαούς που συναντούσε στο πέρασμά του. Στη συνέχεια έστρεψε την προσοχή του προς τους Άραβες στέλνοντας ισχυρό στρατό στην Αφρική για να περισώσει τα λείψανα της Βυζαντινής κυριαρχίας εκεί. Ο στρατός εκείνος θριάμβευσε κατατροπώνοντας τους Άραβες της Καρχηδόνας.

Έκανε όμως το λάθος να διαλύσει την ειρήνη που είχε με τον Αμπντ-Αλ-Μαλέη και το λάθος εκείνο αποδείχθηκε ολέθριο, γιατί ο Βυζαντινός στρατός υπέστη σοβαρή ήττα στην Κιλικία το 592 από την προδοσία των Σλάβων που είχε μετοικίσει στην Ασία και που είχε σχηματίσει από αυτούς ένα σώμα στρατού. Σαν συνέπεια της πράξης του εκείνης η Αρμενία έπεσε στα χέρια των Αράβων και από τότε λεηλατούσαν ανενόχλητοι τις Βυζαντινές επαρχίες της Ασίας.

Επιπλέον οι Άραβες πήραν θάρρος από τα γεγονότα εκείνα και κατέλαβαν ολόκληρη της Βόρεια Αφρική με την Καρχηδόνα και όλες τις Βυζαντινές κτήσεις μέχρι τον Ατλαντικό ωκεανό. Όλα αυτά μας αποδεικνύουν ακόμη μια φορά πως η διπλωματία και η πολιτική δεν μπορούν να ασκηθούν από τον καθένα. Χρειάζονται λεπτούς και πολύπλοκους χειρισμούς και απαιτούν σωφροσύνη, συνέπεια και ακούραστο πνεύμα, προσόντα που τελικά τα διέθεταν λίγοι Βυζαντινοί αυτοκράτορες, πάντως όχι ο Ιουστινιανός Β΄.

Μια εποχή αδιάκοπων ταραχών

Οι μεγάλες δαπάνες του βασιλιά για τους πολέμους και τις άλλες ανάγκες του κράτους προϋπέθεταν άφθονο χρήμα που για να το αποκτήσει φορολόγησε βαριά τους υπηκόους του. Και όσο ο λαός δυσανασχετούσε τόσο πιο πιεστικοί γίνονταν οι αξιωματούχοι. Η κατάσταση κατέληξε να γίνει ένας φαύλος κύκλος και η βασιλεία του Ιουστινιανού Β΄ η πιο μισητή σ' ολόκληρη την Βυζαντινή ιστορία.

Η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι και έφερε την ανταρσία ήταν η φυλάκιση του γενναίου στρατηγού

Λεόντιου, που είχε διακριθεί στους πολέμους εναντίον των Αράβων στην Ασία και είχε κατορθώσει επανειλημμένους θριάμβους.

Ο Λεόντιος υπήρξε ένας από τους ικανότερους στρατηγούς του Βυζαντίου. Όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος εναντίον των Αράβων στάλθηκε στην Ασία για να αναλάβει την διεξαγωγή του. Νίκησε κατά κράτος τους Άραβες και τους ανάγκασε να καταβάλουν στον Βυζαντινό αυτοκράτορα φόρο χιλίων χρυσών νομισμάτων ετησίως. Επιπλέον έναν ίππο και έναν δούλο ο καθένας και το μισό των εισοδημάτων πολλών επαρχιών.

Οι επιτυχίες του διέγειραν τον φθόνο του Ιουστινιανού που φυλάκισε τον Λεόντιο, αναγκάστηκε όμως να τον αποφυλακίσει για να τον στείλει στην Ελλάδα.

Όμως οι αφοσιωμένοι φίλοι συνασπίστηκαν γύρω από τον Λεόντιο, καθώς φούντωναν οι προφητείες των φίλων του μοναχών και μια νύχτα ξέσπασε η επανάσταση.

Οι φυλακές άνοιξαν, οι φυλακισμένοι απελευθερώθηκαν και οπλίστηκαν. Ο λαός συναθροίστηκε στην Αγία Σοφία και από εκεί όρμησαν όλοι μαζί στον Ιππόδρομο, όπου έσυραν τον Ιουστινιανό σιδηροδέσμιο και εγκαταλελειμμένο από όλους τους συνεργάτες του.

Του έκοψαν τη μύτη, γεγονός που σήμαινε ότι δεν είχε πλέον το δικαίωμα να παραμείνει στον Βυζαντινό θρόνο και την επόμενη στιγμή ανακήρυξαν αυτοκράτορα τον Λεόντιο. Ο Ιουστινιανός Β΄ που έμεινε στην ιστορία με το προσωνύμιο Ρινότμητος εξορίστηκε στην Χερσώνα της Κριμαϊκής χερσονήσου.

Ενώ στον αυτοκρατορικό θρόνο βρισκόταν ο Λεόντιος, οι Άραβες συμπλήρωσαν την κατάκτηση της Βορείου Αφρικής. Εναντίον τους ο Λεόντιος έστειλε τον

στρατηγό Ιωάννη το 697. Όταν ο εμπειροπόλεμος αυτός άνδρας έφθασε στην Λιβύη οι Άραβες είχαν καταλάβει την Καρχηδόνα και είχαν φράξει το λιμάνι της με μια αλυσίδα.

Ο Ιωάννης όμως επιτέθηκε εναντίον της πόλης, την εκπόρθησε και στη συνέχεια βάδισε εναντίον και άλλων πόλεων που ήταν παλαιότερες Βυζαντινές επαρχίες και τις είχαν στο μεταξύ καταλάβει οι Άραβες. Τις εκπόρθησε μία προς μία και αφού τις εξασφάλισε με ανάλογη δύναμη, πέρασε το χειμώνα του στην Καρχηδόνα.

Η επιτυχία του όμως δεν κράτησε για πολύ. Τον επόμενο χρόνο ένας ισχυρός Αραβικός στρατός με επικεφαλής τον στρατηγό Μουσά επέλασε εναντίον του Ιωάννη και τον ανάγκασε να εκκενώσει την Καρχηδόνα. Τότε οι Άραβες κατέστρεψαν εκ θεμελίων την πόλη εκείνη, που γνώρισε τόσους πολέμους και τόσες δόξες. Η καταστροφή εκείνη υπήρξε το τελειωτικό χτύπημα στη μακραίωνη ιστορία της, αφού τα ερείπιά της απετέλεσαν οικοδομικό υλικό για την πόλη της Τύνιδας.

Ο Βυζαντινός στρατός κάτω από την πίεση της ισχυρής Αραβικής δύναμης αναγκάστηκε να εκκενώσει εκτός από την Καρχηδόνα και ολόκληρη την Λιβύη. Ο Ιωάννης οδήγησε τον στρατό του στην Κρήτη, όμως εκεί στρατός και στόλος στασίασαν εναντίον του και τον σκότωσαν. Ταυτόχρονα αποκήρυξαν τον βασιλέα Λεόντιο και αναγόρευσαν βασιλιά τον στρατηγό των Κιβυρραιωτών Αψίμαρο, στον οποίο έδωσαν το νέο όνομα Τιβέριος Β΄.

Ο Τιβέριος έφθασε με τον στόλο του στον Γαλατά και άρχισε να προσβάλλει τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Και επειδή δεν είχε καθόλου καιρό για χάσιμο, μετά από μερικές ημέρες δωροδόκησε τους φρουρούς

της Πύλης των Βλαχερνών και έτσι εισέβαλε στην πόλη και κατέλαβε το θρόνο, συνέλαβε και ρινοκόπησε τον Λεόντιο και τον έκλεισε στη μονή του Δαλμάτου.

Πρώτο μέλημά του στάθηκε η άμυνα των μικρασιατικών επαρχιών ενάντιο στις επιδρομές των Αράβων. Για τον λόγο αυτό έκρινε πως κατάλληλος για την αρχιστρατηγία της Μικράς Ασίας ήταν ο ηρωικός αδελφός του Ηράκλειος, ο οποίος είχε επανειλημμένα αποκρούσει τις αραβικές επιδρομές. Αλλά όσο χρόνο διεξάγονταν οι νικηφόροι εκείνοι πόλεμοι, ο έκπτωτος βασιλιάς Ιουστινιανός Β΄ ο Ρινότμητος, που βρισκόταν εξόριστος στην Χερσώνα, απέδρασε και αφού συμμάχησε με τους Βουλγάρους επέλασε εναντίον της Κωνσταντινούπολης και την κατέλαβε με προδοσία στα 705. Ο Τιβέριος κατάφερε τότε να διαφύγει, αλλά συνελήφθη στην Απολλωνιάδα, οδηγήθηκε σιδηροδέσμιος πίσω στην πρωτεύουσα και αφού διαπομπεύτηκε άγρια στον Ιππόδρομο, αποκεφαλίστηκε.

Άρχισε τότε μια από τις μελανότερες ιστορικές σελίδες. Ο Ιουστινιανός έγινε για δεύτερη φορά αυτοκράτορας και βασίλευσε για άλλα έξη φρικτά χρόνια από το 705 μέχρι το 711, εστιάζοντας την προσοχή του στην τιμωρία όλων εκείνων που συνετέλεσαν στην καθαίρεσή του – και ήταν πάρα πολλοί. Ταυτόχρονα έστειλε ολόκληρο στόλο εναντίον της Χερσώνας για να τιμωρήσει τους κατοίκους της, επειδή δεν τον περιποιήθηκαν όπως έπρεπε όταν βρισκόταν εκεί εξόριστος, αλλά ο στόλος συνενώθηκε με τους κατοίκους, επαναστάτησε και αναγόρευσε βασιλιά έναν ευπατρίδη με το όνομα Φιλιππικός και επέστρεψε με αυτόν στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Ιουστινιανός Β΄ εγκαταλείφθηκε από όλους, συνελήφθη και δολοφονήθηκε. Ενώ ο φαύλος αυτός αυτοκράτορας ασχολούνταν με την τιμωρία των αντιφρονούντων, οι Άραβες κατέλαβαν στην Αφρική την Καρχηδόνα και όλες τις άλλες Βυζαντινές κτήσεις μέχρι τον Ατλαντικό ωκεανό.

Ο Φιλιππικός αποδείχθηκε εντελώς ανίκανος να επιτελέσει αυτοκρατορικά καθήκοντα. Στη διάρκεια της βασιλείας του οι Βούλγαροι με το πρόσχημα ότι είχαν υποχρέωση να εκδικηθούν τον θάνατο του Ιουστινιανού Β΄, με τον οποίο είχαν συμμαχήσει, λεηλάτησαν τις Βυζαντινές χώρες και μάλιστα έφθασαν έξω από τα τείχη της Βασιλεύουσας.

Το 712 οι Άραβες κατέλαβαν την Αμάσεια και την Μίσθεια και την επόμενη χρονιά την Αντιόχεια της Πισιδίας. Ο Φιλιππικός έμεινε στο θρόνο της αυτοκρατορίας δύο χρόνια, στη διάρκεια των οποίων δεν έκανε τίποτε για να αποσοβήσει τους κινδύνους που απειλούσαν το κράτος. Έτσι οι ανώτατοι πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί τον καθαίρεσαν ειρηνικά και αναγόρευσαν στη θέση του τον πρώην βασιλικό αρχιγραμματέα με το όνομα Αναστάσιος Β΄.

Την εποχή εκείνη οι Άραβες έκαναν μεγάλες επιδρομές στη Μικρά Ασία και ετοιμάζονταν να επιτεθούν και στην ίδια την Κωνσταντινούπολη. Ο Αναστάσιος άρχισε να προετοιμάζει την άμυνα της Πόλης και ταυτόχρονα έστειλε τον στόλο στα παράλια της Φοινίκης για να καταστρέψει τον στόλο του εχθρού, που παρασκευαζόταν εκεί.

Αλλά ο αυτοκρατορικός στόλος δεν έφθασε ποτέ στην Φοινίκη. Στασίασε κατά την διάρκεια του ταξιδιού και σκότωσε τον αρχηγό που είχε ορίσει ο αυτο-

κράτορας. Και για να αποφύγει την τιμωρία από την πράξη του εκείνη, στασίασε και εναντίον του αυτοκράτορα, έβαλε πλώρη για την Κωνσταντινούπολη και όταν έφθασε στο Αδραμύττιο υποχρέωσε κάποιον εισπράκτορα των δημοσίων φόρων, κάποιον Θεοδόσιο, να λάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα.

Όταν ο στόλος έφθασε στην Κωνσταντινούπολη, ο Αναστάσιος προέταξε αντίσταση, αλλά τελικά αναγκάστηκε να δραπετεύσει. Ο Θεοδόσιος παρέμεινε στο θρόνο μόνο για λίγους μήνες, γιατί ο αρχιστράτηγος των Βυζαντινών δυνάμεων που πολεμούσαν στη Μικρά Ασία εναντίον των Αράβων επέλασε εναντίον του και τον ανάγκασε να παραιτηθεί. Ο άνδρας εκείνος ήταν ο Λέων Γ΄, ο επονομαζόμενος Ίσαυρος.

ΑΒΑΡΟΙ, ΟΙ ΦΟΒΕΡΟΙ ΜΟΓΓΟΛΟΙ ΕΠΙΔΡΟΜΕΙΣ

Στην ιστορία των μεγάλων επιδρομών των βαρβάρων της Ασίας οι Άβαροι κατέχουν σπουδαιότατη θέση, όση και οι γνωστότεροι Ούννοι, που είναι πρόδρομοί τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν στους μελετητές της Βυζαντινής Ιστορίας, αφού το Βυζάντιο υπέφερε πολλά από τις επιδρομές τους. Η μελέτη της ιστορίας τους εξηγεί σπουδαία ζητήματα της παλαιότερης μεσαιωνικής ιστορίας της Ευρώπης και της Βυζαντινής Ανατολής.

Στις επιδρομές των Αβάρων, οι οποίοι έσυραν μαζί τους πολυώνυμα άλλα Ουννικά και Σλαβικά φύλα, οφείλεται κατά μεγάλο μέρος η εθνογραφική σύσταση της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής χερσονήσου. Για τον σπουδαίο αυτό ιστορικό λόγο πρέπει να γνωρίσουμε τις φοβερές Αβαρικές επιδρομές, οι οποίες συνοψίζουν και τις τύχες πολλών άλλων Ευρωπαϊκών και Ασιατικών λαών.

Όλα τα στοιχεία που αναφέρονται στους Άβαρους καταδεικνύουν ότι είναι συγγενείς των Ούννων και των Μογγόλων. Πρόκειται για έναν λαό που ανήκει στην μεγάλη Ταταρομογγολική φυλή, στην οποία ανήκουν οι Ασιατικοί λαοί, οι οποίοι κατοίκησαν μόνιμα στην Ευρώπη, όχι μόνο οι Οθωμανοί Τούρκοι, αλλά και οι εκχριστιανισθέντες Τούρκοι, οι Βούλγαροι και οι Ούγγροι-Μαγυάροι.

Οι αρχές της ιστορίας τους είναι πολύ σκοτεινές. Ακολούθησαν κι αυτοί από τα βάθη της Ασίας προς την Ευρώπη τον ίδιο δρόμο που ακολούθησαν και οι συγγενείς τους Ούννοι και οι Βούλγαροι. Ξεκίνησαν

από την Μαντζουρία όπως φαίνεται και κατά τον Ε΄ αιώνα τους βρίσκουμε στις στέπες γύρω από την Κασπία Θάλασσα και τον Βόλγα ποταμό, αργότερα στον Καύκασο και στην Αζοφική Θάλασσα, όπου έμειναν για αρκετό χρόνο.

Με λίγα λόγια, το πρώτο μέρος της Ασιατικής ιστορίας τους είναι πολύ φτωχό, αλλά πλουσιότερη και ιδιαίτερα σε αίμα είναι η Ευρωπαϊκή περίοδος της ιστορίας τους. Αυτή πρέπει να διαιρεθεί σε δύο διαφορετικά μέρη, που είναι οι πολεμικές τους σχέσεις με τους Ευρωπαϊκούς λαούς και οι επιδρομές τους στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Το Μογγολικό κράτος των Αβάρων στην Ευρώπη

Πρώτοι οι Ούννοι ήταν αυτοί που άνοιξαν τον δρόμο των μεγάλων επιδρομών των βαρβάρων που μετέβαλαν σε ερείπια την κοσμοκρατορία της Ρώμης και εξακολούθησαν να συνταράσσουν την Ευρώπη καθ' όλη την διάρκεια του Μεσαίωνα. Πρώτοι αυτοί, με επικεφαλής τον Αττίλα ίδρυσαν στα μέσα του Ε΄ αιώνος μ. Χ. ένα μογγολικό κράτος στη μέση της Ευρώπης, που έγινε ο φόβος και ο τρόμος των λαών.

Ο Αττίλας άπλωσε την κυριαρχία του σε όλους τους λαούς από τον Βόλγα ως τον Ρήνο, αλλά ο θάνατός του επέφερε την διάλυση του απέραντου Ουννικού κράτους και τα λείψανα των άλλοτε τρομερών επιδρομέων διασκορπίστηκαν στις αχανείς ερημιές στα βόρεια της Αζοφικής και του Δούναβη.

Μετά από έναν αιώνα ακριβώς εμφανίστηκαν από τα βάθη της Ασίας οι διάδοχοί τους Άβαροι, οι οποίοι ί-

δρυσαν κι αυτοί ένα νέο ισχυρό Μογγολικό κράτος στο κέντρο της Ευρώπης.

Στα μέσα του ΣΤ΄ αιώνος βρίσκουμε τους Άβαρους στις όχθες του Ίστρου, όπως ονομαζόταν τότε ο Δούναβης. Έσερναν μαζί τους τα λείψανα των Ούννων και προχωρούσαν γρήγορα σε υποδουλώσεις των λαών και στις καταστροφές των χωρών τους.

Πρώτα καθυπέταξαν τους Βούλγαρους που ήταν συγγενείς τους και οι οποίοι είχαν έλθει ενωρίτερα από τον Βόλγα και τις όχθες του Ίστρου. Ύστερα υποδούλωσαν τους Σλαβικούς λαούς πέρα από τον Ίστρο, από τους οποίους οι Σκλαβηνοί έγιναν οι πιο γνωστοί στη Βυζαντινή Ιστορία.

Προχωρώντας κατά μήκος του μεγάλου ποταμού στο εσωτερικό, κατέστρεψαν το μεγάλο βασίλειο των Γεπιδών στα 567, που ήταν ένας Γερμανικός λαός και πήραν σαν έπαθλο της νίκης τους τη χώρα των ηττημένων. Στη συνέχεια από την Δακία, τη σημερινή Ρουμανία, προχώρησαν προς τα δυτικά, εισέβαλαν στην Παννονία, τη σημερινή Ουγγαρία, όπου και εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες ερημικές εκτάσεις ανάμεσα στα Καρπάθια όρη και στον Δούναβη, εκεί όπου ο Αττίλας είχε το κέντρο του κράτους του. Το Αβαρικό κράτος στην εποχή της ακμής του εκτεινόταν από τον ποταμό Δνείπερο μέχρι την Βαυαρία.

Τα χαρακτηριστικά των Αβάρων

Το νέο αυτό Μογγολικό κράτος που είχε σφηνωθεί στην Ευρώπη δεν αποτελείτο βεβαίως μόνο από Αβάρους, αφού αυτοί δεν είχαν τόσο πληθυσμό, ώστε να γεμίσουν τις απέραντες εκείνες εκτάσεις. Οι Άβαροι

όμως ήταν ένας λαός πολεμικός ανώτερος από τους άλλους συγγενείς τους και αποτελούσαν μια, θα μπορούσαμε να πούμε, στρατιωτική αριστοκρατία, η οποία είχε καθυποτάξει τους διάφορους Ουννικούς, Σλαβικούς και Γερμανικούς λαούς των χωρών εκείνων.

Οι Άβαροι ήταν υψηλόσωμοι και γενναίοι πολεμιστές και μεταχειρίζονταν με επιτυχία την διπλωματία και τον δόλο. Περνούσαν, όπως και οι Ούννοι, τον περισσότερο καιρό τους πάνω στα άλογά τους. Ως εκ τούτου το ιππικό τους ήταν τρομερό και όταν αυτό ορμούσε ασυγκράτητο αιφνίδια στις χώρες, τις λεηλατούσε, τις κατέστρεφε και τις καθυπέτασσε.

Ωστόσο αποδείχθηκαν ανίκανοι να αναπτύξουν πολιτισμό, που θα τους προσέδιδε την συνοχή και την δύναμη και γι' αυτό στο τέλος εξολοθρεύτηκαν, παρά το γεγονός πως για τρεις σχεδόν αιώνες, μια περίοδο μεγαλύτερη από εκείνη της κυριαρχίας των Ούννων, υπήρξαν ο τρόμος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Οι Άβαροι και στην Ευρώπη συνέχισαν τη νομαδική και ληστρική ζωή τους. Ζούσαν σε σκηνές κινητές και δεν είχαν πόλεις, παρά μόνο οχυρωμένα στρατόπεδα. Μάλιστα είχαν μια περίεργη συνήθεια να κατασκευάζουν οχυρώματα από τοίχους και μεγάλους πασσάλους, τα οποία ήταν οι πόλεις τους και τα στρατόπεδά τους μαζί.

Οι οχυρώσεις αυτές ονομάζονταν «δακτύλιοι», γιατί αποτελούνταν από πολλούς ομόκεντρους κύκλους από περίβολους, ανάμεσα στους οποίους ήταν τοποθετημένες οι σκηνές, οι καλύβες και τα ξύλινα οικήματα. Στο κέντρο βρισκόταν η κατοικία του αρχηγού τους. Από εκεί εξορμούσαν έφιπποι για να εξαπολύσουν τις ληστρικές τους επιδρομές.

Οι Άβαροι προ των πυλών του Βυζαντίου

Η εποχή της διακυβέρνησης του Αυτοκράτορα Ιουστινιανού, δηλαδή ο ΣΤ΄ αιώνας, είναι σπουδαιότατη για την ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και χαρακτηρίζεται από τις συνεχείς εισβολές των βαρβάρων, που καθόρισαν την εθνογραφία των χωρών αυτών και άσκησαν κολοσσιαία επίδραση στη Βυζαντινή Ιστορία εν γένει.

Κατά την διάρκεια ολόκληρης σχεδόν της βασιλείας του Ιουστινιανού οι χώρες εντεύθεν του Δούναβη λεηλατούνταν και καταστρέφονταν από τους Σλαβικούς και τους Μογγολικούς λαούς που συνωστίζονταν από την Κασπία Θάλασσα μέχρι τις όχθες του Ίστρου. Τον μεγάλο χείμαρρο των λαών αυτών κατηύθυναν κυρίως οι Άβαροι, οι οποίοι σαν αρχηγοί συμπαρέσυραν και τους άλλους.

Μόλις πλησίασαν στον μεγάλο ποταμό, εμφανίστηκαν αμέσως στην ίδια την Κωνσταντινούπολη, στην αρχή σαν φίλοι. Η πρώτη εμφάνισή τους έγινε στα 558 μ.Χ., στα τέλη της βασιλείας του Ιουστινιανού. Εκείνος τους δέχθηκε με προσήνεια κι αυτοί του υποσχέθηκαν πως αν λάβουν δώρα και χρήματα και γη εύφορη για να κατοικήσουν, θα είναι σύμμαχοι και υπερασπιστές του.

Ο Ιουστινιανός γέρος πια και κουρασμένος δέχθηκε τις προτάσεις τους και τους μεταχειρίστηκε διπλωματικότατα για να εξολοθρεύσει μέσω αυτών άλλους βαρβάρους, κυρίως διάφορα Ουννικά φύλα.

Ωστόσο η φιλία αυτή δεν διήρκεσε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο Ιουστινιανός πέθανε το 565 και τον διαδέχθηκε ο ανεψιός του Ιουστίνος Β΄. Οι Άβαροι δεν άργησαν να στείλουν τους πρέσβεις τους που ζήτησαν

τα συνηθισμένα δώρα που έδινε ο Ιουστινιανός στο έθνος τους.

Ο Ιουστίνος τους απάντησε πως το μόνο που μπορεί να κάνει γι' αυτούς είναι να τους κόψει τις πλεξίδες και το κεφάλι τους. Όπως ήταν φυσικό τα λόγια εκείνα του Ιουστίνου έφεραν τον πόλεμο και από τότε οι Άβαροι, σέρνοντας μαζί τους τους Σλάβους και άλλα βαρβαρικά φύλα άρχισαν να διαβαίνουν τον Δούναβη και να κάνουν φοβερές επιδρομές στα βυζαντινά εδάφη.

Οι τελευταίες δεκαετίες του ΣΤ΄ και οι πρώτες του Ζ΄ αιώνος είναι γεμάτες από λεηλασίες, καταστροφές και πολέμους που έκαναν οι Άβαροι εις βάρος των Βυζαντινών. Η Κωνσταντινούπολη αναπτύσσει την εποχή αυτή μεγάλη δραστηριότητα και οι Βυζαντινοί στρατοί υπερασπίζονται με γενναιότητα τα σύνορα και τις χώρες του κράτους.

Στα χρόνια της βασιλείας του Τιβέριου οι Άβαροι κατέλαβαν μετά από μεγάλο αγώνα την παραμεθόρια πόλη της Κάτω Παννονίας, το Σίρμιο, η οποία υπήρξε το ισχυρότατο οχυρό των Ρωμαίων και αργότερα των Βυζαντινών εναντίον των Παραδουνάβιων λαών.

Στα 585, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Μαυρίκιος, οι Άβαροι σέρνοντας μαζί τους διάφορα άλλα βαρβαρικά φύλα πέρασαν τον Δούναβη και προχώρησαν πολύ μακριά προς νότον. Διέσχισαν τη Θράκη και κατασκήνωσαν στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης. Δεν σταμάτησαν όμως εκεί, αλλά προχώρησαν ακόμη πιο νότια μέχρι την Πελοπόννησο, καταστρέφοντας και πυρπολώντας τα πάντα.

Οι επιδρομές αυτές παρουσιάστηκαν υπερβολικές μέσα από τις τοπικές διηγήσεις και έδωσαν υλικό στον περιβόητο Γερμανό ιστορικό Φαλμεράγιερ για να εκ-

θέσει την θεωρία του περί της εξολόθρευσης του Ελληνικού λαού ιδίως της Πελοποννήσου και της αντικατάστασής του από Σλαβικά φύλα.

Η επιδρομή εκείνη των Αβάρων είχε παροδικό χαρακτήρα, αφού καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του Μαυρίκιου η γραμμή του Δούναβη φυλασσόταν από τον Βυζαντινό στρατό. Οι παραδοξολογίες αυτές έχουν σήμερα εξοριστεί στο βασίλειο της φαντασίας ή της κατευθυνόμενης προπαγάνδας.

Οι μόνες χώρες που εκσλαβίστηκαν από τις βαρβαρικές εκείνες επιδρομές ήταν οι βόρειες της χερσονήσου, οι σημερινές χώρες της Σερβοκροατίας και της Βουλγαρίας. Περισσότερο απ' όλες υπέφερε από τις επιδρομές η χώρα ανάμεσα στον Αίμο μέχρι την Αδριανούπολη, η οποία λεηλατούνταν συνεχώς, πότε από τους Σλάβους και πότε από τους Άβαρους.

Οι Άβαροι πολιόρκησαν το 597 την Θεσσαλονίκη με εκατό χιλιάδες άνδρες, αλλά τελικά δεν κατάφεραν να την εκπορθήσουν. Στη συνέχεια απείλησαν και την ίδια την πρωτεύουσα του κράτους, αλλά οι Βυζαντινοί στρατοί τους νίκησαν και τους απώθησαν στη χώρα τους.

Αλλά τα αυστηρά μέτρα που πήρε ο Μαυρίκιος για να φέρει την πειθαρχία στο στρατό που υπερασπιζόταν τα σύνορα αυτά στο βορρά δυσαρέστησαν τους άνδρες. Σύμφωνα με τις διηγήσεις κάποιων χρονογράφων, σε μια εκστρατεία του Βυζαντινού στρατού εναντίον των Αβάρων πέρα από τον Δούναβη, ένα μέρος του στρατού που αποτελείτο από 12.000 άνδρες αποκόπηκε από το υπόλοιπο στράτευμα και αιχμαλωτίστηκε.

Ο Μαυρίκιος αργοπόρησε να παραδώσει τα απαιτούμενα λύτρα για την απελευθέρωσή τους και ο Χα-

γάνος έκανε την απειλή του πραγματικότητα σφάζοντας όλους τους αιχμαλώτους. Αυτή ήταν η αιτία για την οποία ο στρατός αγανάκτησε και στασίασε και ανακήρυξε αυτοκράτορα τον απλό εκατόνταρχο Φωκά στα 602.

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άβαρους

Περισσότερο όμως απ' όλα τα κατορθώματά τους πιο γνωστό έμεινε στην ιστορία η συμμαχία τους με τους Πέρσες και η από κοινού πολιορκία της Κωνσταντινούπολης. Οι Άβαροι δεν σταμάτησαν ποτέ να περνούν τον Δούναβη και να λεηλατούν τα Βυζαντινά εδάφη. Αλλά όσο φρικτές κι αν ήταν οι καταστροφές των βαρβάρων της Σκυθίας ήταν πάντοτε παροδικές θεομηνίες ασύντακτων επιδρομέων.

Ο μεγάλος και συνεχής κίνδυνος ερχόταν πάντοτε από την Ανατολή και προερχόταν από τους Πέρσες, οι οποίοι είχαν φθάσει σε μεγάλη ακμή και δύναμη όταν βασιλείς τους ήταν οι Σασσανίδες και ιδιαίτερα ο Χοσρόης Α΄ και ο Χοσρόης Β΄. Όλο εκείνον τον καιρό που οι βάρβαροι λαοί του Δούναβη λεηλατούσαν τα βόρεια εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, το ίδιο έκαναν οι Πέρσες στις Βυζαντινές χώρες της Ανατολής.

Μόνο όταν ανέβηκε στο θρόνο ο γενναίος βασιλιάς Ηράκλειος (610 –641) άρχισε να βελτιώνεται κάπως η κατάσταση. Οι Πέρσες, αφού μεγάλωσαν το κράτος τους στην Ασία, κυρίευσαν την Συρία και την Παλαιστίνη, κατόπιν την Αίγυπτο και τέλος την Μικρά Ασία, φθάνοντας απέναντι από τον Βόσπορο. Ταυτόχρονα

στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης εμφανίστηκε και ο στρατός των Αβάρων.

Η θέση του κράτους ήταν απελπιστική και η σωτηρία της πόλης φαινόταν αδύνατη. Ο απελπισμένος αυτοκράτορας αποφάσισε να εγκαταλείψει την πρωτεύουσά του και να καταφύγει στην Αφρική. Αλλά οι άρχοντες του κράτους και κυρίως ο συνετός και φιλόπατρις Πατριάρχης Σέργιος τον απέτρεψαν.

Τότε ο Ηράκλειος αποφάσισε να επιχειρήσει έναν μεγάλο πόλεμο εναντίον των Περσών. Πριν αναλάβει όμως το εγχείρημα αυτό, ήθελε να έχει εξασφαλισμένα τα νώτα του, γι' αυτό προσπάθησε να συνάψει μια συνθήκη φιλίας με τους Άβαρους.

Με βασιλική λαμπρότητα βγήκε από τα τείχη της πόλης για να συναντήσει τον Χαγάνο των Αβάρων και να συζητήσει μαζί του τις διαπραγματεύσεις. Εκείνοι όμως δεν είχαν καμία διάθεση για φιλικές σχέσεις και αυτό το έδειξαν έμπρακτα, όταν επιτέθηκαν και λήστεψαν την βασιλική συνοδεία. Ο Ηράκλειος σώθηκε την τελευταία στιγμή.

Οι Άβαροι έπνιξαν στο αίμα τη χώρα πλησιάζοντας ακόμη πιο πολύ στα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Οι πόλεις και τα χωριά καίγονταν και ο Χαγάνος έσυρε μαζί του στη χώρα του πάνω από 70.000 αιχμαλώτους. Ωστόσο τα δώρα και τα χρήματα της Βυζαντινής διπλωματίας κατόρθωσαν να τον καθησυχάσουν προσωρινά και τότε ο Ηράκλειος ξεκίνησε την εκστρατεία του εναντίον των Περσών.

Όλο εκείνο το διάστημα που ο Ηράκλειος πολεμούσε θριαμβευτικά τους Πέρσες ανακτώντας τις Βυζαντινές πόλεις, ο Χαγάνος των Αβάρων καταπάτησε τις συμφωνίες και έφθασε ξανά έξω από την Κωνσταντινού-

πολη σέρνοντας μαζί του και άλλους βαρβάρους, Βούλγαρους και Σλάβους.

Μια ισχυρή βαρβαρική εμπροσθοφυλακή που την αποτελούσαν περίπου 30.000 άνδρες, σκληροί και άριστοι μαχητές, εμφανίστηκε στις 29 Ιουνίου του 626 μπροστά στα στιβαρά τείχη της Βασιλεύουσας.

Συγχρόνως οι Πέρσες λεηλατούσαν τα περίχωρα της Χαλκηδόνας, στην απέναντι Ασιατική ακτή του Βοσπόρου. Ο Περσικός και ο Αβαρικός στρατός είχαν ήδη αγαστή συνεργασία με Σλαβικά και Βουλγαρικά πειρατικά πλοία, που είχαν φθάσει κι αυτά από τις ακτές του Εύξεινου Πόντου απειλώντας την πρωτεύουσα και από τη θάλασσα. Αυτή ήταν η πρώτη μεγάλη και πολυθρύλητη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης.

Για την αντιμετώπιση των φοβερών εκείνων ενωμένων δυνάμεων το Κράτος δεν είχε παρά μόνο λίγους πολεμιστές πίσω από τα τείχη. Ο Χαγάνος απροκάλυπτα πρότεινε στους κατοίκους να παραδώσουν την πόλη στον ίδιο και στους συμμάχους του Πέρσες και να την εγκαταλείψουν παίρνοντας μαζί τους μόνο μια αλλαξιά ρούχα και τροφή μιας ημέρας.

Η απελπισία είναι ισχυρό τονωτικό και προσδίδει απίστευτες ικανότητες στον άνθρωπο, που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν γνώριζε ότι τις διαθέτει. Σύσσωμος ο λαός της πόλης και η ολιγάριθμη φρουρά του, εμψυχωμένοι από τον γενναίο Πατριάρχη Σέργιο αποφάσισαν να αντισταθούν.

Ο Χαγάνος ετοιμάστηκε για την πολιορκία θέτοντας σε ετοιμότητα τις πολιορκητικές του μηχανές. Πλοία γεμάτα με Περσικό στρατό έφθαναν από τη θάλασσα. Ενώ ο Αυτοκράτορας πολεμούσε στην Περσία, η πρωτεύουσά του, η καρδιά του Κράτους του, αντιμετώπιζε τον έσχατο κίνδυνο.

Για να δώσει θάρρος στο λαό του ο Πατριάρχης διέταξε να ψάλλονται σε όλες τις εκκλησίες οι Ακάθιστοι Ύμνοι προς τιμήν της Θεοτόκου, που ήταν η προστάτιδα της πόλης.

Η πολιορκία κράτησε σχεδόν ένα μήνα, αλλά τα τείχη εκείνα αποδείχθηκαν περισσότερο ισχυρά από τους δύο ενωμένους βαρβαρικούς στρατούς και τελικά έκαμψαν το ηθικό τους. Ο λαός εργάστηκε με όσα μέσα είχε επινοώντας όλους τους τρόπους, με τους οποίους μπορούσε να αμυνθεί. Οι έφοδοι των Αβάρων αποκρούονταν η μία μετά την άλλη και τα πειρατικά Σερβοβουλγαρικά πλοία βυθίζονταν.

Πρώτοι οι Σλάβοι φροντίζοντας για την ασφάλειά τους άρχισαν να φεύγουν προς τον Βορρά. Ο Χαγάνος εξακολούθησε με το βαρβαρικό του πείσμα τις επιθέσεις του, αλλά τελικά αναγκάστηκε να ακολουθήσει το παράδειγμα των Σλάβων. Έκαψε τις πολιορκητικές του μηχανές και ό,τι άλλο είχε απομείνει έξω από τα τείχη και αναχώρησε. Η Βασιλεύουσα είχε σωθεί!

Ο Χαγάνος είχε απομακρυνθεί από την Κωνσταντινούπολη εξαπολύοντας απειλές ότι θα επέστρεφε γρήγορα για να αποκτήσει την δοξασμένη πόλη, αλλά τα όνειρά του δεν έγιναν ποτέ πραγματικότητα. Οι νίκες του Αυτοκράτορα Ηρακλείου στην Ασία ανάγκασαν τον Περσικό στρατό να αποχωρήσει από την Χαλκηδόνα.

Η επίθεση εκείνη εναντίον της Κωνσταντινούπολης ήταν η τελευταία μεγάλη επιδρομή που τόλμησαν οι Άβαροι εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο Ηράκλειος επέστρεψε νικηφόρος από την Περσία και

το ακμαίο ηθικό του στρατού του συνέβαλε ώστε να επιτύχει άλλη μια θριαμβευτική εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων και των Σλάβων.

Στο μεταξύ οι δύο αυτοί λαοί καθυποταγμένοι από τον στρατό του Ηρακλείου άρχισαν σιγά-σιγά να εγκαθίστανται ειρηνικά στις χώρες του Κράτους και να εκχριστιανίζονται. Όταν οι Άβαροι αποφάσισαν να κινηθούν ξανά με κατεύθυνση προς την Κωνσταντινούπολη, τους βρήκαν μπροστά τους σαν ένα τείχος.

Οι πόλεμοι μεταξύ τους υπήρξαν σκληροί, αλλά το τέλος των Αβάρων βρισκόταν κοντά. Ο στρατός τους αναγκάστηκε να ακολουθήσει άλλους δρόμους προς τα κεντρικά και δυτικά της Ευρώπης και να αντιμετωπίσει άλλους λαούς και κυρίως τους Φράγκους, που εκείνη την εποχή τους συνενώνει σε κράτος ο Κάρολος ο Μέγας. Από εκείνους θα δεχθούν την χαριστική βολή. Οι φοβεροί εκείνοι βάρβαροι με τις μακριές πλεξούδες είναι πλέον παρελθόν.

ΑΡΑΒΕΣ : ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΤΟ

Ποιοι ήταν οι Άραβες;

Μολονότι οι Μωαμεθανοί ιστορικοί αποκαλούν την εποχή εκείνη πριν από τον Μωάμεθ «εποχή της αμάθειας», είναι γεγονός πως οι Άραβες εν γένει βρίσκονταν κατά την προϊσλαμική εποχή σε βαθμίδα πολιτισμού πολύ ανώτερη από αυτήν που γνώρισαν από την εποχή που εξισλαμίστηκαν μέχρι σήμερα.

Η γραφή είχε αναχθεί σε τέχνη, η ποίηση γνώριζε ακμή και η ρητορική θεωρείτο προτέρημα υπεροχής. Κάθε χρόνο λάμβαναν χώρα πανηγύρεις, κατά την διάρκεια των οποίων διεξάγονταν ρητορικοί και ποιητικοί αγώνες.

Αντίθετα προς το κοινωνικό σύστημα που επέβαλε το Κοράνι, η γυναίκα είχε πλήρη δικαιώματα στην αρχαία Αραβική κοινωνία, στην οποία ήταν άγνωστοι τόσο ο γυναικωνίτης όσο και η καλύπτρα του προσώπου. Ο θεσμός της πολυγαμίας που υιοθέτησε ο Μωάμεθ από τον παλαιό τρόπο ζωής των Αράβων ίσχυε και για τις γυναίκες (πολυανδρία). Η γυναίκα είχε ακόμη δικαίωμα στο διαζύγιο και στη δικαιοπραξία και κατείχε υψηλή κοινωνική θέση.

Το πολίτευμα των αρχαίων Αράβων ήταν αριστοκρατικό. Ο Στράβων, που γνώριζε πολλά γι' αυτούς, γράφει πως είχαν ένα μοναρχικό ιδιάζον σύστημα, σύμφωνα με το οποίο μετά τον θάνατο του βασιλιά αρχηγός γινόταν ο πρωτότοκος γόνος της πιο αριστοκρατικής οικογένειας.

Οι Άραβες υπήρξαν πάντοτε καταδεκτικοί και γενναίοι, αλλά και εκδικητικοί, σκληροί, ψεύτες και δεισι-

δαίμονες. Ωστόσο είναι πασίγνωστο και παροιμιώδες πως τηρούν τον λόγο τους όταν τον δώσουν, πληροφορία που μας αναφέρει ο Ηρόδοτος. Ο Άραβας μπορεί να πει ψέματα, να ψευδορκήσει, να εξαπατήσει, αλλά όταν θα δώσει τον λόγο του θα τον τηρήσει ακόμη και με αντάλλαγμα την ίδια του τη ζωή.

Γνωστή είναι ακόμη η αφοσίωση και η πίστη των Αράβων προς τους ξένους, που τους υπερασπίζονται με κίνδυνο της ίδιας τους της ζωής. Σε αντίθεση με τον Τούρκο ο Άραβας είναι φιλεύσπλαχνος και ευγνώμων και δεν θα λησμονήσει ποτέ την γενναιοφροσύνη, ακόμη και αν την δεχθεί από τον εχθρό του.

Η καταλυτική επίδραση του Μωάμεθ

Ο Μωάμεθ έγινε ο ιδρυτής μιας εκκλησίας, που είχε χαρακτήρα όχι μόνο θρησκευτικό, αλλά και πολιτικό και χρησίμευσε ως βάση για την θεοκρατία του Ισλάμ. Με σύνεση και δραστηριότητα κατόρθωσε να υποτάξει τους Άραβες στις κοινωνικές του διατάξεις και τις τελετουργικές του εντολές. Η οργάνωση και η στενότερη σύνδεση των πιστών συνετέλεσε στην πληρέστερη διάκρισή τους από όλους τους άλλους που αποκαλούνταν «άπιστοι», ιδιαίτερα από τους Ιουδαίους, τους οποίους ο προφήτης θεωρούσε ενοχλητικούς αντιπάλους και επιζήμιους για την μονοκρατορία του, εφόσον η δράση του προσέλαβε και πολιτικό χαρακτήρα.

Εντούτοις ο χαρακτήρας αυτός της δράσης του αποκτά ιδιαίτερη σημασία από την φυγή του στη Μεδίνα, διότι η σύνδεση της θρησκείας του με την πολιτική οργάνωση και την θεμελίωση της θεοκρατίας οδήγησε στη δημιουργία του Αραβικού κράτους με την συνένωση των φυλών και την απαλλαγή τους από την αναρχία που τις μάστιζε μέχρι τότε.

Η διαφορά είναι πως ο Μωάμεθ δεν υπήρξε πάντοτε εκλεκτικός όσον αφορά τα μέσα, με τα οποία θέλησε να επιβάλει τις επιθυμίες του. Η σκληρότητα, η εκδίκηση και η πανουργία δεν έχουν καμία σχέση εν πάση περιπτώσει με τη φυσιογνωμία ενός άνδρα, ο οποίος εμφανίστηκε ως προφήτης και ιδρυτής μιας νέας θρησκείας.

Η εκπόρθηση της Μέκκας με ορμητήριο τη Μεδίνα είχε μεγάλη επίδραση στην περαιτέρω διαμόρφωση της νέας αυτής θρησκείας. Φυσικά στη θρησκεία του αυτή παρέλαβε τα εθνικά έθιμα, αλλά με τη βία καταδίωξε τις παλαιές αραβικές δοξασίες που έρχονταν σε αντίθεση με τον μονοθεϊστικό και καθολικό χαρακτήρα του κηρύγματός του.

Η σύνδεση άλλωστε του Ισλαμισμού με την πρωτεύουσα πόλη της Αραβίας ως το μόνιμο κέντρο του σημαίνει τον αφανισμό της αξιώσεως της μωαμεθανικής θρησκείας στην καθολικότητα, αφού έτσι παρέμεινε κατ' ουσίαν αραβική θεοκρατία, ακριβώς όπως το μεσσιανικό κράτος των Ιουδαίων έμελλε να είναι Ιουδαϊκή θεοκρατία περιορισμένη από την εθνική ιδέα.

Ως τέτοια εθνική θεοκρατία ο Ισλαμισμός έγινε τεράστια δύναμη στην παγκόσμια ιστορία, αλλά ως θρησκεία σημαίνει οπισθοδρόμηση, διότι το περιεχόμενό της ήταν από την αρχή στενό, περιορισμένο και νόθο, όπως εξάλλου και η αυστηρή προσκόλληση στη γραπτή αποκάλυψη και την πίστη που στηρίζεται πάνω σ' αυτήν. Αυτό υπήρξε το σπουδαιότερο εμπόδιο στη θρησκεία αυτή κάθε υγιούς προόδου.

Ο Ισλαμισμός διαδόθηκε γρήγορα υπό την ηγεσία του προφήτη του, τον οποίο διέκριναν πολλές πολιτικές αρετές και ο οποίος πίστευε πως πήρε την εντολή να διαδώσει τη νέα θρησκεία από τον ίδιο το Θεό. Έτσι επιδίωξε να την διαδώσει με διάφορα μέσα ξένα προς οποιαδήποτε θρησκεία. Ένα από αυτά είναι ο Ιερός Πόλεμος, το Τζιχάντ, με το οποίο επιβάλλεται η πολιτική κυριαρχία του Ισλαμισμού ως θεοκρατία.

Οι πρώτες συγκρούσεις των Βυζαντινών με τους Άραβες

Την άνοιξη του 629 μ.Χ., όταν ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας Ηράκλειος, ο θριαμβευτής εναντίον των Περσών, κατευθυνόταν προς την Ιερουσαλήμ για να ανυψώσει εκεί τον Τίμιο Σταυρό, η θρησκεία του Μωάμεθ είχε ήδη κάνει την εμφάνισή της ως νέος εχθρός του Βυζαντινού κράτους και της Χριστιανοσύνης εν γένει.

Υπάρχουν πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες ο μεγάλος θρησκευτικός και πολιτικός διοργανωτής των Αράβων, ο Μωάμεθ (569 – 632), είχε έλθει σε επικοινωνία με τον Αυτοκράτορα Ηράκλειο, με την μεσολάβηση του διοικητή της Βόστρας, της Βυζαντινής επαρχίας που βρισκόταν στην Αραβία.

Μεταγενέστερες Βυζαντινές πηγές αναφέρουν ότι ο ίδιος ο Μωάμεθ πήγε στην Κωνσταντινούπολη με σκοπό να αναδειχθεί διοικητής ορισμένων επαρχιών της Αραβίας. Οι πληροφορίες αυτές αμφισβητούνται, αλλά δεν είναι και εντελώς αδιανόητες, εφόσον στην αρχή της σταδιοδρομίας του ο προφήτης του Αλλάχ ερχόταν σε ειρηνική επικοινωνία με τους Χριστιανούς, λέγοντας

πως το κήρυγμά του είχε την μορφή ολοκλήρωσης του Χριστιανισμού και δεν βασιζόταν στη βία.

Πολλοί συγγενείς και φίλοι του Μωάμεθ ήταν Χριστιανοί και έρχονταν σε επικοινωνία με τους Βυζαντινούς, αλλά μετά την αναχώρησή του για τη Μεδίνα, στις 12 Ιουλίου του 622 μ.Χ., ο Μωάμεθ γίνεται βαθμιαία αδιαπραγμάτευτος εχθρός του καθαρού Χριστιανισμού, στηρίζει τη θρησκεία του στο ξίφος και πλέον έρχεται σε ένοπλες συγκρούσεις με τους Βυζαντινούς της Βόστρας στα 625 μ.Χ. και με τους κατοίκους της κοιλάδας των Ταμουδιτών στα 629 μ.Χ.

Από την εποχή εκείνη αρχίζει και η πρώτη διατύπωση αντιρρήσεων εναντίον των δογμάτων του Μωάμεθ. Ανάμεσα στα αρχαιότατα Βυζαντινά κείμενα που περιέχουν πληροφορίες για τον Μωαμεθανισμό και τις πρώτες προόδους του είναι η λεγόμενη «Διδασκαλία Ιακώβου Νεοβαπτίστου, βαπτισθέντος επί Ηρακλείου, του ευσεβεστάτου βασιλέως».

Στο περίεργο αυτό κείμενο ο Μωάμεθ χαρακτηρίζεται «μέγας πλάνος», αφού οι προφήτες δεν εμφανίζονται με το ξίφος και δεν λένε όπως εκείνος πως «κρατά τα κλειδιά του παραδείσου», πράγμα που αποτελεί ύβρη για τους Χριστιανούς.

Αλλά ο Μωάμεθ με τις σφαγές που εξαπέλυσε, κατόρθωσε ανάμεσα στα 630 και 632 να γίνει κύριος ολόκληρης σχεδόν της Αραβίας. Όταν υπέκυψε στο μοιραίο, όχι μόνο είχε αναμορφώσει θρησκευτικά σχεδόν όλα τα αραβικά φύλα, αλλά και τα είχε συνενώσει, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, σε μεγάλη πολεμική δύναμη.

Όσο ζούσε ο Μωάμεθ, ακόμη και Χριστιανοί φύλαρχοι της Αραβίας είχαν μεταβληθεί σε εργάτες του Ισλάμ και μετά το θάνατό του το ίδιο έκαναν και οι Ά-

ραβες της βορείου ερήμου, οι οποίοι δεν είχαν υποκύψει σ' αυτόν ούτε θρησκευτικά ούτε πολιτικά, αλλά εξακολουθούσαν να παραμένουν Χριστιανοί και σύμμαχοι με τους Βυζαντινούς ή τους Πέρσες. Ωστόσο βαθμιαία συνενώθηκαν άλλοι θρησκευτικά και άλλοι μόνο πολιτικά με τους υπόλοιπους Άραβες.

Ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος δεν έδειξε την δραστηριότητα και τις στρατηγικές αρετές που τον ανέδειξαν θριαμβευτή του πολέμου εναντίον των περσών και σ' αυτό έπαιξαν ρόλο δύο παράγοντες : πρώτα απ' όλα η εξάντληση που είχε υποστεί το κράτος κατά τους μακρούς αγώνες εναντίον των Περσών και κατόπιν τα γηρατειά και οι ασθένειες, που είχαν καταβάλει τον μεγάλο αυτοκράτορα.

Οι πρώτες επιτυχίες των Αράβων στη Συρία

Ο στρατηγός Κάλεντ κατέλαβε την Παλμύρα, τη χώρα Χαουράν και τη Βόστρα στο όνομα του Χαλίφη του Αμπού Μπεκρ. Η Βυζαντινή φρουρά αμύνθηκε ηρωικά, αλλά ο διοικητής Ρωμανός πρόδωσε την πόλη και προσηλυτίστηκε στον Ισλαμισμό.

Την ίδια χρονιά ο Άραβας στρατηγός Άμρου νίκησε τον διοικητή της Καισαρείας Σέργιο και κατέλαβε τη Γάζα. Ο Κάλεντ με το πλεονέκτημα της κατάληψης της οχυρής Βόστρας, που ήταν το κλειδί της Συρίας από το νότο, στράφηκε προς τη Δαμασκό, η οποία τελικά παραδόθηκε το 634 μ.Χ. με συνθήκη μετά από μια σειρά μαχών που διεξήχθησαν στα περίχωρά της.

Οι επιτυχίες αυτές των Αράβων συγκλόνισαν τον Αυτοκράτορα Ηράκλειο, που έστειλε νέο στρατό εναντίον τους, αλλά δεν ανέλαβε ο ίδιος τον αγώνα. Ο

Κάλνετ κυριάρχησε εύκολα στο εσωτερικό της νότιας Συρίας και στη συνέχεια κατευθύνθηκε εναντίον της Αντιόχειας. Στον ποταμό Ιερόμακα, το 636, ο στρατός των Βυζαντινών, με τον οποίο συνέπρατταν και οι Χριστιανοί Γασσανίδες Άραβες, ηττήθηκε και η μάχη εκείνη έκρινε την τύχη ολόκληρης της Συρίας.

Η κατάληψη της Ιερουσαλήμ

Οι Άραβες πολιόρκησαν αμέσως την Ιερουσαλήμ, την άμυνα της οποίας διηύθυνε ο Πατριάρχης Σωφρόνιος ο Δαμασκηνός. Οι διάφορες πηγές δεν συμφωνούν στη διάρκεια της πολιορκίας και την ορίζουν ανάμεσα στους τέσσερις μήνες και τα δύο χρόνια. Σημασία όμως δεν έχει η διάρκεια της πολιορκίας, αλλά το γεγονός πως η Αγία Πόλη παραδόθηκε με συνθήκη στον Χαλίφη Ομάρ, ο οποίος αναγκάστηκε να πάει να παραλάβει την πόλη, μετά από αξίωση του Σωφρονίου, ο οποίος δεν θέλησε να την παραδώσει στον στρατηγό του που διεξήγαγε την πολιορκία.

Με την συνθήκη που υπογράφτηκε η Ιερουσαλήμ γινόταν υποτελής του Χαλίφη, αλλά οι Χριστιανοί κάτοικοί της, λαϊκοί, κληρικοί και μοναχοί θα απολάμβαναν πλήρη προσωπική και θρησκευτική ελευθερία και θα παρέμεναν κύριοι των ναών και των υπόλοιπων ιερών σκηνωμάτων, όχι μόνο μέσα από τα ιερά τείχη της πόλης, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της.

Κατά την πρώτη περίοδο της αραβοκρατούμενης Ιερουσαλήμ συνήθως δεν παρεμποδιζόταν η επικοινωνία των Χριστιανών κατοίκων της με τους ομόδοξους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και της υπόλοιπης χριστιανοσύνης. Έτσι δεν σταμάτησε κάτω από τους νέους δυ-

νάστες ο χριστιανικός πνευματικός βίος στην ιερή πόλη και συνέχισε να έχει αντίλαλο και έξω από τα όρια της αραβικής κυριαρχίας.

Τα Βυζαντινά Χρονικά λένε ακόμη πως ο Τίμιος Σταυρός δεν πέρασε στα χέρια των Αράβων κατακτητών της Αγίας γης, αφού ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος είχε προνοήσει να τον μεταφέρει στα 634 στην Κωνσταντινούπολη.

Οι κατακτήσεις των Αράβων συνεχίζονται

Ο γιος και συνάρχοντας του Ηρακλείου Κωνσταντίνος είχε σταλεί με στρατό και στόλο στη Συρία εναντίον των Αράβων, αλλά ο άνδρας εκείνος που ήταν από τη φύση του ασθενικός δεν έκανε καμία γενναία πράξη για τη σωτηρία της Ιερουσαλήμ και των υπόλοιπων αγίων τόπων.

Μόλις ηττήθηκε, κατέφυγε στην παραλιακή Καισάρεια, την οποία εγκατέλειψε όταν πολιορκήθηκε από τους Άραβες, για να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη. Στο μεταξύ οι Άραβες είχαν κυριεύσει μετά από τετράμηνη πολιορκία την Βέρροια, την οποία μετονόμασαν σε Χαλέπι, και την Αντιόχεια.

Η σημαντική αυτή πόλη της Συρίας μετά την ήττα του Βυζαντινού στρατού αναγκάστηκε να συνθηκολογήσει με τους Άραβες τον Αύγουστο του 638. Οι κάτοικοι της Αντιόχειας εξαγόρασαν τη ζωή τους με το ποσό των τριών χιλιάδων νομισμάτων, αλλά βαθμιαία αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα πάτρια εδάφη.

Μετά τη φυγή του Κωνσταντίνου περιήλθαν στους Άραβες και οι παραλιακές πόλεις της Φοινίκης, άλλες με εκπόρθηση και άλλες με συνθηκολόγηση. Έτσι στα

638 είχε ολοκληρωθεί η κατάκτηση της Συρίας από τους Άραβες, την οποία μάταια επιχείρησαν να ανακτήσουν και πάλι οι στρατοί και οι στόλοι του Ηράκλειου.

Την επόμενη χρονιά οι Άραβες κατέλαβαν την Μεσοποταμία σχεδόν χωρίς αντίσταση. Αντίθετα συνάντησαν ισχυρή αντίσταση στην κατάκτηση της Αρμενίας, την οποία όμως τελικά κατέστησαν φόρου υποτελή μετά από αρκετά χρόνια, στα 646 μ.Χ.

Άμεσο αποτέλεσμα της επικράτησης των Αράβων στη Συρία και τη Μεσοποταμία ήταν η προσχώρηση των Χριστιανών κατοίκων τους στον Μωαμεθανισμό και μόνον ελάχιστοι πλέον από τους κατοίκους της Συρίας και της Μεσοποταμίας παρέμεναν πιστοί στη θρησκεία του Ιησού.

Ένα εξαιρετικό κέρδος του Χαλιφάτου αποτέλεσε το γεγονός πως οι κάτοικοι των Φοινικικών πόλεων που ασχολούνταν ανέκαθεν με τη ναυτιλία και εφόσον ασπάστηκαν τον Ισλαμισμό, συνέπραττα μαζί με τους Άραβες έτσι ώστε σταδιακά απέκτησαν τη δυνατότητα να παρασκευάσουν στόλους ακόμη και οι κατ' εξοχήν χερσαίοι Άραβες. Με τους στόλους αυτούς θαλασσοκράτησαν στη λεκάνη της Μεσογείου στους αιώνες που ακολούθησαν, αλλά τα καλύτερα πληρώματά τους τα στρατολογούσαν από τα Φοινικικά παράλια.

Οι Άραβες κατακτούν την Αίγυπτο

Το 637 μ.Χ. ο Άραβας στρατηγός Άμρου πήρε εντολή από τον Χαλίφη Ομάρ να καταλάβει την Αίγυπτο. Το έργο του δεν αποδείχθηκε δύσκολο, αφού ο πολύς λαός που ήταν Κόπτες Μονοφυσίτες ήταν εχθρικότατα

διατεθειμένοι προς τους Βυζαντινούς. Μετά την ήττα του Βυζαντινού στρατού στον Ισθμό, οι Άραβες έφθασαν έξω από τη Μέμφιδα. Την πόλη τελικά παρέδωσε στους Άραβες ο φρούραρχος Μακουκάς, αφού τόσο ο ίδιος, όσο και ο Κόπτης πατριάρχης της βρίσκονταν σε συνεννόηση με τους Άραβες.

Ωστόσο αποδείχθηκε δύσκολη η άλωση της Αλεξάνδρειας. Η πολιορκία διήρκεσε δεκατέσσερις μήνες και οι Άραβες έχασαν σ' αυτήν 23.000 άνδρες. Αλλά ενώ ήταν εύκολος ο ανεφοδιασμός της από την πλευρά της θάλασσας, η Κωνσταντινούπολη δεν φρόντισε για τη σωτηρία της δεύτερης σε μέγεθος πόλης της κράτους, η οποία παραδόθηκε στις 21 Δεκεμβρίου του 641.

Τελικά έφθασε η πολυπόθητη βοήθεια μετά την παράδοση της πόλης και οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να καταλάβουν την Αλεξάνδρεια, αλλά ο στρατηγός Άμρου την ανέκτησε και κατεδίωξε όλους όσοι ήταν ευνοϊκά διακείμενοι προς το Βυζάντιο.

Η Αλεξάνδρεια μετά την αραβική κατάληψη

Η αραβική κατάκτηση σήμανε την βραδεία αγωνία της Αλεξάνδρειας. Η επάνοδος εκείνη των Βυζαντινών μετά την πρώτη ευνοϊκή συνθήκη του Άμρου εξαγρίωσε τον νικητή και έγινε αφορμή να εκκενωθεί η πόλη τελείως από το Ελληνικό στοιχείο της. Έμειναν λοιπόν μόνο Κόπτες και μερικοί Άραβες.

Ταυτόχρονα η κτήση του Φοστάτ, του σημερινού Καΐρου, ως νέα πρωτεύουσα της Αιγύπτου επιτάχυνε την κατάπτωση της Αλεξάνδρειας. Η «διώρυγα του πρίγκιπος των πιστών» και το γεγονός πως η Αλεξάνδρεια βρισκόταν μακριά από τον Κανωβικό βραχίονα

και ήταν προσανατολισμένη σε χώρες, με τις οποίες δεν επικοινωνούσε ακόμη ο κατακτητής, κατέστησαν την Αλεξάνδρεια ως λιμάνι άχρηστη για τους Άραβες. Υπήρχε ακόμη η Δαμιέττη, που ήταν χτισμένη στο στόμιο του Πηλουσιακού βραχίονα και βρισκόταν σε άμεση επικοινωνία με τη Συρία.

Όλα αυτά συνέτειναν ώστε να εγκαταλειφθεί η Αλεξάνδρεια που δεν ήταν δυνατόν να αντέξει τις αντιδράσεις τόσο των ανθρώπων όσο και της φύσης : οι διώρυγές της έκλεισαν, τα λιμενικά της έργα και τα άλλα οικοδομήματα κατέρρεαν, το εμπόριό της μαράζωσε και η λαμπρή πόλη κατάντησε ένα μικρό ασήμαντο χωριό.

Κατά τη διάρκεια της αραβικής κατάκτησης οι πολεμικές ανάγκες έδωσαν μια κάποια πρόσκαιρη ζωή στην πόλη, αλλά η αναζωογόνηση υπήρξε πενιχρή. Χρησίμευσε ακόμη ως λατομείο έτοιμων υλικών για την οικοδόμηση της νέας αραβικής πόλης του Καΐρου και εξακολουθούσε να εξυπηρετεί τις ίδιες ανάγκες για πολλούς αιώνες αργότερα.

Η αραβική κατάκτηση όμως είχε και την γενικότερη σημασία της για την ιστορία του πολιτισμού της σπουδαίας αυτής πόλης. Η μακρά φιλολογική παράδοσή της, η οποία είχε διατηρηθεί από τα χρόνια του Πτολεμαίου Α΄ μέχρι την εποχή του Ηρακλείου, διακόπηκε απότομα το 641 μ.Χ.

Ο θρύλος λέει πως ο Άμρου μετά από διαταγή του Χαλίφη Ομάρ, που ήταν θερμόαιμος Ισλαμιστής, παρέδωσε στο πυρ την αρχαία μεγάλη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, αλλά πρέπει να ήταν και πολλές άλλες δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές Ελληνικών βιβλίων που διαλύθηκαν και καταστράφηκαν από το επερχόμενο αραβικό κύμα.

Η κριτική επεξεργασία των αρχαίων κειμένων που άλλοτε καλλιεργούνταν επιμελώς στα βιβλιογραφικά εργαστήρια της Αλεξάνδρειας δεν δεικνύει σημεία ζωής από τότε που η πόλη χάθηκε για τους Βυζαντινούς. Αλλά και αντίγραφα κλασικών και παλαιοχριστιανικών συγγραφέων δύσκολα μπορούσαν πλέον να βρίσκουν οι λόγιοι από την αραβοκρατούμενη Αίγυπτο.

Η φθηνή γραφική ύλη, ο πάπυρος, εξακολουθούσε να εξάγεται από την Αίγυπτο μέχρι τον Η΄ αιώνα, αλλά όχι στο ίδιο μέτρο που συνέβαινε αυτό κατά τους χρόνους που προηγήθηκαν της κατάκτησης της χώρας από τους Άραβες.

Αλλά η αραβική κατάκτηση έπληξε βαριά στην Αίγυπτο και την Ορθοδοξία. Οι ορθόδοξες εκκλησίες, αν δεν μετατράπηκαν σε τζαμιά, περιήλθαν στους Κόπτες. Από το 651 μέχρι το 727 δεν εξελέγησαν Ορθόδοξοι πατριάρχες Αλεξανδρείας, αλλά και αργότερα τον θρόνο κατείχαν όχι Έλληνες, αλλά Άραβες Ορθόδοξοι που καταπιέζονταν σκληρά από τους Μωαμεθανούς ομόφυλούς τους. Έπρεπε να περάσουν πολλοί αιώνες ώστε να αρχίσει πάλι να αποκτά ζωή μόλις στα 1517 η Ελληνική Ορθοδοξία στην Αίγυπτο.

Τα αίτια των αραβικών επιτυχιών

Μέσα στο ελάχιστο διάστημα των οκτώ ετών ο Ισλαμισμός έγινε κύριος μεγάλων Βυζαντινών χωρών. Αλλά δεν κατείχε μονάχα Βυζαντινές επαρχίες, αλλά και την Περσία. Εξαπλώθηκε ακόμη προς την Αφρικανική Νουβία και σε ολόκληρη την αφρικανική ακτή της Μεσογείου και μέσα σε μισό αιώνα κυριάρχησε στην Ιβηρική χερσόνησο.

Τα αίτια των επιτυχιών αυτών των Αράβων είναι πολύ σημαντικά, αλλά αποτελούν θέμα της Αραβικής ιστορίας. Εμείς τα εξετάζουμε διότι αφορούν τις επιτυχίες τους εναντίον των Βυζαντινών και πρέπει να απορρίψουμε δια παντός την αφελή πεποίθηση πολλών Βυζαντινών συγγραφέων που έγραψαν πως οι ήττες αυτές προέρχονταν από τον Θεό ως αναπόφευκτες τιμωρίες αμαρτημάτων.

Ο ίδιος ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος Α΄ σε μεγάλη σύνοδο ομολόγησε ανεπιφύλακτα πως οι αλλεπάλληλες επιτυχίες των Αράβων σε βάρος των Βυζαντινών ήταν εκδηλώσεις της οργής του Θεού εναντίον των Χριστιανών εξαιτίας του έκλυτου βίου τους και του πλήθους των αμαρτιών τους. Έτσι πολλοί Χριστιανοί θεωρούσαν πως οι Άραβες ήταν αήττητα όργανα της Θείας Δίκης και πως τα ανθρώπινα όπλα εναντίον τους ήταν άχρηστα.

Πέρα όμως από τον επιθετικό εθνικό χαρακτήρα των Αράβων που έγινε αμείλικτος όταν αυτοί εξισλαμίστηκαν, ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην κατάληψη των Βυζαντινών χωρών της Συρίας, της Μεσοποταμίας και της Αιγύπτου ήταν πως οι Χριστιανοί κάτοικοι των χωρών αυτών ήταν κυρίως Μονοφυσίτες και Μονοθελήτες, οι οποίοι έβλεπαν με περισσότερη συμπάθεια τους Άραβες άπιστους παρά τους Ορθόδοξους Βυζαντινούς.

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΑΒΕΣ

Το σωτήριον έτος 717, που ο Λέων Γ΄ ανέλαβε τα καθήκοντά του ως αυτοκράτορας, αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του Βυζαντινού κράτους και γεγονός κοσμοϊστορικής σημασίας. Είχε γεννηθεί στη Γερμανικεία της Συρίας, αλλά καταγόταν από την Ισαυρία, μια χώρα που βρισκόταν ανάμεσα στη Λυκαονία, τη Φρυγία, την Πισιδία και την Κιλικία και που από την εποχή ακόμη του Λέοντα Α΄ (457 – 474) είχε τροφοδοτήσει το κράτος με μαχιμότατα στελέχη που έλαβαν μέρος στους σκληρούς αγώνες του με τους ποικίλους εχθρούς.

Όταν οι Μωαμεθανοί κατέλαβαν τη Γερμανικεία, οι γονείς του Λέοντα Γ΄, ο οποίος ονομαζόταν Κόνων, μετοίκησαν κατ' εντολήν του Ιουστινιανού Β΄ στην Μεσημβρία της Θράκης, όπου ο μελλοντικός αυτοκράτορας πέρασε τα νεανικά του χρόνια σαν φρουρός των βορείων συνόρων του Κράτους.

Ο Ιουστινιανός Β΄, τον οποίο είχε γνωρίσει όταν εκστράτευε να ανακτήσει το θρόνο του, αναγνώρισε τις ικανότητές του και τον προήγαγε σε σπαθάριο. Αργότερα συναντούμε τον Λέοντα με το αξίωμα του στρατηγού του θέματος των Ανατολικών. Κατά την επικίνδυνη περίοδο για το κράτος, που ακολούθησε μετά την εκθρόνιση του Αναστασίου Β΄, όταν στη Μικρά Ασία είχαν εισβάλει μεγάλες στρατιές Αράβων, ο Λέων είχε στήσει το στρατηγείο του στο Αμόριο.

Όταν όμως το φημισμένο εκείνο φρούριο της Φρυγίας έπεσε στα χέρια των Αράβων και μετά από λίγο καιρό ανακτήθηκε από τους Βυζαντινούς, είχε ήδη γίνει

μια από τις κυριότερες επάλξεις του Βυζαντινού κράτους στη Μ. Ασία. Ο Λέων φέρθηκε διπλωματικότατα στους Άραβες για να διασώσει με επιτήδειο τρόπο το Αμόριο, που βρισκόταν σε επίκαιρη θέση και που εκείνοι το είχαν πολιορκήσει. Έχοντας λοιπόν τα στρατεύματα του θέματος των Ανατολικών με το μέρος του και έχοντας κερδίσει τη συνεργασία του στρατηγού του Αρμενικού θέματος Αρτάβασδου, αφού του έδωσε γενναίες υποσχέσεις και έχοντας εξασφαλίσει κατάλληλα από τους Άραβες τα εδάφη του Κράτους, ο Λέων βάδισε εναντίον της Πρωτεύουσας.

Η αντίσταση από μέρους των οπαδών του Θεοδοσίου ήταν μικρή και ανίσχυρη. Ο Αυτοκράτορας δέχθηκε να παραιτηθεί από το θρόνο, περιβλήθηκε το μοναχικό σχήμα και αποσύρθηκε στην Έφεσο, όπου σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες πέθανε ως επίσκοπος.

Ο Λέων έγινε ο ιδρυτής μιας νέας δυναστείας, που οι περισσότεροι αποκαλούν «των Ισαύρων», ενώ κάποιοι από τους νεώτερους συγγραφείς την αναφέρουν ως «Συριακή». Αν η δυναστεία του Ηρακλείου ανέκοψε την μεγάλη έφοδο των Αράβων προς τη Δύση, η δυναστεία των Ισαύρων όχι μόνο εκμηδένισε για μεγάλο χρονικό διάστημα τον κίνδυνο του Ισλαμισμού, αλλά και εμφύσησε στο Βυζαντινό κράτος ένα νέο ζωογόνο πνεύμα, η επίδραση του οποίου υπήρξε ευεργετική, ακόμη και έξω από τα σύνορά του.

Ως νεώτεροι ιστορικοί έχουμε όμως και την υποχρέωση να τους απαλλάξουμε από την προκατάληψη, με την οποία ο φανατισμός του μεσαίωνα επιχείρησε να παραμορφώσει τις επιβλητικές προσωπικότητές τους.

Ήδη, από την πρώτη κιόλα εποχή της βασιλείας του Λέοντα Γ΄ λαμβάνουν χώρα γεγονότα κοσμοϊστορικής

επιβολής: τρεις πολυάριθμες στρατιές του Χαλίφη Σουλεϊμάν, μετά από μεγάλη προετοιμασία άρχισαν τις επιδρομές τους στη Μικρά Ασία. Τότε περίφημα κέντρα του Ελληνισμού, όπως η Έφεσος και η Πέργαμος περιήλθαν στην κατοχή των Αράβων.

Μία από τις στρατιές αυτές, με επικεφαλής των Μωσλεμά, που ήταν θείος του Χαλίφη, την άνοιξη του 717 πέρασε τον Ελλήσποντο κοντά στην Άβυδο και στα μέσα του Αυγούστου κύκλωσε την Κωνσταντινούπολη από την ξηρά. Μετά από δύο εβδομάδες έφθασε και ο Αραβικός στόλος. Αμέτρητα Αραβικά πλοία κατέκλυσαν την Προποντίδα.

Αλλά η αντοχή της πρωτεύουσας εξασφάλισε και πάλι την τύχη, όχι μόνο του Βυζαντινού κράτους, αλλά και ολόκληρου του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Εχέγγυο μέγα για την επικράτηση των Βυζαντινών στάθηκε αυτό το ίδιο το πρόσωπο του Λέοντα, που ήταν ένας στρατηγός ανδρωμένος μέσα στον πόλεμο και γι' αυτό έμπειρος τόσο στις επιθετικές όσο και στις αμυντικές επιχειρήσεις.

Οι πολιορκημένοι χρησιμοποίησαν και πάλι με επιτυχία το μεγάλο τους όπλο, το Υγρό Πυρ, όπως είχαν κάνει και πριν από σαράντα περίπου χρόνια επί της βασιλείας του Κωνσταντίνου του Πωγωνάτου. Τα Βυζαντινά πυρπολικά επέφεραν μεγάλες καταστροφές στα πλοία των Αράβων. Αλλά και στην ξηρά η κατάσταση δεν ήταν καλύτερη για τους Άραβες, αφού και εκεί οι επιθέσεις τους αποκρούονταν με μεγάλες απώλειες.

Ωστόσο η επιμονή των πολιορκητών υπήρξε ανάλογη με την καρτερία που επέδειξαν όλοι εκείνοι που αμύνονταν για τη διάσωση της Πόλης. Επιπλέον ξέσπασε κι ένας πολύ βαρύς χειμώνας, που υπήρξε πολύ πιο

δύσκολος για τους Άραβες που βρίσκονταν στρατοπεδευμένοι σε ανοιχτό χώρο παρά για τους πολιορκημένους. Οι εχθροί δεν υπέφεραν μόνο από τις κακουχίες, αλλά και από τις συνεχιζόμενες αποτυχίες τους να φέρουν εις πέρας τον σκοπό για τον οποίο είχαν έλθει.

Η ανανέωση των στρατών τόσο στην ξηρά όσο και στα πλοία δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα. Η πόλη αντιστεκόταν με σθένος. Ορισμένες πηγές αναφέρουν μάλιστα πως ένα σώμα Βουλγάρων διέσπασε τις τάξεις των πολιορκητών και μπήκε στην πόλη για να βοηθήσει τους πολιορκημένους.

Τελικά, τον Αύγουστο του 718, μετά από πολιορκία ενός έτους και έχοντας παθητικό εξαιρετικά βαρύ σε απώλειες ανθρώπινου δυναμικού από τον λοιμό και άλλες επιδημικές ασθένειες που είχαν ξεσπάσει, οι Άραβες αποφάσισαν να λύσουν την πολιορκία και να κατευθυνθούν προς τη Συρία. Ο Λέων Γ΄ είχε προστεθεί στους τρεις μεγάλους ήρωες, αφού μαζί με τον Ηράκλειο και τον Κωνσταντίνο Δ΄ είχαν σώσει την Αυτοκρατορία από τους κινδύνους της κατάκτησης των Αβάρων, των Περσών και τώρα των Αράβων.

Καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του Λέοντα Γ΄ οι Μουσουλμάνοι επανέλαβαν τις εισβολές τους στη Μικρά Ασία, αλλά δεν ήταν πλέον επίφοβοι για το Κράτος. Τα λείψανα του αραβικού στόλου, ενώ κατευθύνονταν προς τη Συρία, υπέστησαν αληθινή πανωλεθρία στην Προποντίδα και λίγο πιο έξω, στο Αιγαίο, όταν έπεσαν πάνω σε μια καταιγίδα. Ό,τι κατάφερε να διασωθεί από την καταιγίδα εκείνη καταστράφηκε από τα Βυζαντινά πλοία που είχαν βγει για να καταδιώξουν το στόλο του εχθρού που αποχωρούσε. Στο τέλος μόνο πέντε γαλέρες κατάφεραν να φθάσουν στα Συριακά

παράλια, από εκείνον τον στόλο που οι πηγές αναφέρουν πως ξεπερνούσε τις δέκα χιλιάδες πλοία.

Όμως ο ιστορικός που θέλει να παραμείνει αμερόληπτος πρέπει να ερευνά και να λαμβάνει υπόψη του όλες τις πηγές, ακόμη κι εκείνες που δεν συντάσσονται με τα πιστεύω του. Στο σημείο αυτό πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ορισμένες Αραβικές πηγές κι ένα Βυζαντινό κείμενο του ΙΑ΄ αιώνος που αναφέρει πως οι Άραβες έλυσαν την πολιορκία εκείνη μετά από διπλωματικές συνεννοήσεις που είχαν με τους Βυζαντινούς και οι οποίες κατέληξαν σε αμοιβαίες υποχωρήσεις. Οι πηγές αυτές προσθέτουν και την λεπτομέρεια πως σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά τη λύση της πολιορκίας ο Μωσλεμάς έγινε δεκτός στη Βασιλεύουσα με φιλικό τρόπο και ζήτησε από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα τη χάρη να κτιστεί μέσα στην Πόλη ένα τέμενος για την χρήση των Μωαμεθανών. Πραγματικά, η παράκλησή του εκτελέστηκε και όχι μακριά από την Αγία Σοφία, στο βασιλικό πραιτόριο κτίστηκε από τότε ένα ιερό αφιερωμένο στη λατρεία του Αλλάχ, που είναι και το πρώτο που γνώρισε η Κωνσταντινούπολη.

Μετά τη λύση της πολιορκίας της Βασιλεύουσας ο Λέων κατάφερε να απαλλάξει ολόκληρη τη Μικρά Ασία από τις Αραβικές επιδρομές και το καθεστώς αυτό παρέμεινε μέχρι το 724. Αλλά τη χρονιά εκείνη, όταν την ηγεσία του Χαλιφάτου ανέλαβε ο δραστήριος Εσάμ, οι Αραβικές επιδρομές τάραξαν και πάλι τα ανατολικά τμήματα του κράτους.

Το 725 ο Μωσλεμάς κατέλαβε την Καισάρεια της Καππαδοκίας και μια άλλη αραβική στρατιά πολιόρκησε τη Νίκαια της Βιθυνίας. Μετά από μερικούς μήνες οι Άραβες υποχώρησαν στα δικά τους εδάφη, αλλά α-

φού προηγουμένως είχαν λεηλατήσει άγρια ολόκληρες επαρχίες της Μικράς Ασίας και είχαν πάρει μαζί τους χιλιάδες αιχμαλώτους.

Αλλά οι ΄Αραβες δεν έχασαν την ευκαιρία να επωφεληθούν και από τις εσωτερικές ταραχές του Βυζαντινού κράτους που είχαν προκληθεί από το ζήτημα των εικόνων κι έτσι κάθε χρόνο λεηλατούσαν με τις επιδρομές τους την Μικρά Ασία. Την άνοιξη άρχιζαν την εισβολή τους στις Βυζαντινές περιοχές και το φθινόπωρο επέστρεφαν στα εδάφη τους πλούσιοι σε λάφυρα.

Για την αντιμετώπιση εκείνων των επιδρομών ο Λέων διέθετε τις δικές του δυνάμεις, αλλά και τις δυνάμεις των συμμάχων του Χαζάρων και Αλανών. Τις φιλικές σχέσεις μάλιστα που διατηρούσε το Βυζάντιο με το βασίλειο των Χαζάρων τις κατέστησε ακόμη φιλικότερες ο γάμος του Κωνσταντίνου, του γιου και συμβασιλέα του Λέοντα με τη θυγατέρα του ηγεμόνα των Χαζάρων, που βαπτίστηκε χριστιανή και πήρε το όνομα Ειρήνη.

Το 737 ο φοβερός Αμπντάλα Αλ Βατάλ άρχισε τις επιδρομές του στη Μ. Ασία φθάνοντας μέχρι τις δυτικές επαρχίες της. Μετά από τρία χρόνια, την άνοιξη του 740, τρεις Αραβικές στρατιές, που τις αποτελούσαν πάνω από 90.000 άνδρες, πέρασαν τον Ταύρο και λεηλάτησαν και πάλι τις ανατολικές επαρχίες του κράτους.

Μετά τη μεγάλη ήττα των Αράβων του 717-718 όταν απέτυχαν να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη, αυτή υπήρξε η τολμηρότερη επιχείρησή τους εναντίον των Βυζαντινών εδαφών. Από τις τρεις στρατιές δύο προχώρησαν στην Καππαδοκία και στη Φρυγία και μια τρίτη με επικεφαλής τον ίδιο τον Αλ Βατάλ, που την

αποτελούσαν 20.000 ιππείς, προχώρησε με κατεύθυνση τον Ελλήσποντο.

Ο Λέων έκρινε πως έπρεπε να ηγηθεί ο ίδιος στην εκστρατεία για την αντιμετώπισή της και μάλιστα πήρε μαζί του και το γιο του Κωνσταντίνο. Η συμπλοκή των δύο στρατών έλαβε χώρα κάτω από τα τείχη του Ακροϊνού, μιας πόλης της Φρυγίας του Ελλησπόντου και οι Άραβες ηττήθηκαν κατά κράτος.

Τα δύο τρίτα των ιππέων που ξεκίνησαν με τόσες ελπίδες έπεσαν στο πεδίο της μάχης και το ίδιο συνέβη και στον αρχηγό τους. Οι υπόλοιποι διασώθηκαν βρίσκοντας καταφύγιο στην Καππαδοκία, στους ομόφυλούς τους που βρίσκονταν εκεί και επέστρεψαν στη Συρία. Η αποφασιστική εκείνη νίκη του Λέοντα στο Ακροϊνό απάλλαξε για μεγάλο χρονικό διάστημα τη Μ.Ασία από τις επιδρομές των Αράβων και η Βυζαντινή αυτοκρατορία κατόρθωσε να αναπνεύσει για λίγο και να επιδοθεί σε ειρηνικά έργα.

Αλλά ο Λέων υπήρξε δραστήριος και στην καταστολή κινημάτων που στρέφονταν εναντίον του ή εναντίον της ενότητας του Κράτους. Κατά τη διάρκεια της μεγάλης πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες το 717, ο στρατηγός της Σικελίας Σέργιος σκέφθηκε να ιδρύσει στο νησί αυτό δικό του ανεξάρτητο κράτος.

Όλα άρχισαν όταν την άνοιξη του 718 διαδόθηκε στη Σικελία ότι οι Άραβες είχαν εκπορθήσει την Βασιλεύουσα και είχαν καταλύσει το Βυζαντινό κράτος. Τότε ο στρατηγός Σέργιος έκρινε καλό να ανακηρύξει τη Σικελία δικό του κράτος και να αναγορεύσει βασιλέα τον Βασίλειο Ονομάγουλο, έναν Βυζαντινό ευγενή, γιο του

άρχοντα Γρηγορίου Ονομάγουλου, τον οποίο μετονόμασε Τιβέριο.

Ο Λέων Γ΄ μόλις έμαθε τα γεγονότα στη Σικελία έστειλε αμέσως τον Χαρτουλάριο Παύλο, ο οποίος επιβιβάστηκε σ' ένα πλοίο που διέφυγε νύχτα ανάμεσα από τον εχθρικό στόλο που είχε πολιορκήσει την Πόλη και μετά από λίγες ημέρες έφθασε στις Συρακούσες. Εκεί συγκάλεσε τον λαό και του ανακοίνωσε πως η Κωνσταντινούπολη αντιστεκόταν σθεναρά στην πολιορκία.

Ο λαός ενθουσιάστηκε από την είδηση εκείνη, ανεψήμησε τον Λέοντα Γ΄ και αφού συνέλαβε τον Ονομάγουλο τον παρέδωσε στον Παύλο, ο οποίος τον αποκεφάλισε και έστειλε το κεφάλι του στην Κωνσταντινούπολη. Αλλά και ο Σέργιος διώχθηκε, αφού ήταν πλέον επίφοβος για στασιασμό και για συνεννοήσεις με τους Λογγοβάρδους.

Επικινδυνότερο όμως για το πρόσωπο του Λέοντα Γ΄ αποδείχθηκε ένα άλλο κίνημα που συνδεόταν με τον έκπτωτο αυτοκράτορα Αναστάσιο Β΄, ο οποίος είχε εξοριστεί το 715 στη Θεσσαλονίκη για να μονάσει. Όπως φαίνεται όμως δεν είχε παραιτηθεί από τη σκέψη να ανακτήσει τον θρόνο και εξακολουθούσε να έχει γύρω του αξιόλογο αριθμό οπαδών.

Επίσης κατόρθωσε να συνεννοηθεί με τον ηγεμόνα των Βουλγάρων, τον Τέρβελι, ο οποίος και έστειλε στρατό στην Θρακική Ηράκλεια, όπου έφθασε και ο Αναστάσιος από την Θεσσαλονίκη επικεφαλής ενός μικρού στόλου.

Αλλά ο Λέων αποδείχθηκε ιδιαίτερα ικανός : συνέλαβε και τιμώρησε με την κεφαλική ποινή τους κυριότερους οπαδούς του Αναστασίου στην Κωνσταντινούπολη και με την δύναμη των χρημάτων έπεισε τους Βούλγαρους της Θράκης να ταχθούν με το μέρος του. Έτσι οι Βούλγαροι συνέλαβαν και σκότωσαν τους περισσότερους από τους συνωμότες και τον Αναστάσιο, μαζί με τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης που βρισκόταν στο πλευρό του ονειρευόμενος οφίκια και προνόμια και είχε εκστρατεύσει μαζί του, τους έστειλε δεσμώτες στην πρωτεύουσα.

Μετά από τα γεγονότα αυτά οι Βούλγαροι αποχώρησαν πέρα από τον Αίμο, όσο για τον Λέοντα αποκεφάλισε τον Αναστάσιο και τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης και κατέσχεσε τις περιουσίες τους για χάρη του δημόσιου ταμείου. Από τους υπόλοιπους συνωμότες, άλλους τους τιμώρησε με δήμευση της περιουσίας τους, άλλους με ρινοτόμηση κι άλλους με εξορία.

Μετά από λίγο καιρό στον ιππόδρομο έλαβαν χώρα αγώνες, κατά τους οποίους η κεφαλή του Αναστασίου Β΄ διαπομπεύτηκε αναρτημένη πάνω σ' ένα κοντάρι. Αυτό ήταν το τέλος του Αναστασίου, ενός άνδρα που υπήρξε δραστήριος σε πρωτοβουλίες και οι υπηρεσίες του προς το Κράτος παραμένουν απαραγνώριστες, ειδικά σε ό,τι αφορά την προετοιμασία της άμυνας της Βασιλεύουσας εναντίον του Αραβικού κύματος.

Το νομοθετικό και διοικητικό έργο του Λέοντα Γ΄

Μετά την καταπολέμηση των εσωτερικών του εχθρών και την εξασφάλιση του θρόνου του, ο Λέων Γ΄ στράφηκε στην αναμόρφωση του Κράτους. Το 726 (κατά μία άλλη εκδοχή το 740) δημοσίευσε από κοινού με το γιο και συμβασιλέα του Κωνσταντίνο την «Εκλογή των Νόμων», που ήταν ένας κώδικας με τους νό-

μους που βρίσκονταν σε ισχύ και συγχρόνως ένα νομικό εγχειρίδιο.

Η «Εκλογή των Νόμων» των Ισαύρων, σύμφωνα με την οποία καταργήθηκε κυρίως το Ιουστινιάνειο Δίκαιο και επισήμως καθιερώθηκε κατ' εξοχήν εθιμικό δίκαιο, αποδεικνύει τη μεγάλη κοινωνική πρόοδο που επιτέλεσαν οι βασιλείς αυτοί. Η νομοθεσία αυτή δέχθηκε ισχυρές επιδράσεις από το ελληνικό δίκαιο και από το δίκαιο άλλων ανατολικών λαών. Μπορεί να καταργήθηκε επίσημα αργότερα από τους πρώτους αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας, αλλά στην πράξη εξακολουθούσε να ισχύει και μάλιστα επέδρασε σημαντικά στη νομοθεσία ξένων λαών, όπως είναι οι Σλάβοι.

Αλλά οι πρώτοι Ίσαυροι ρύθμισαν με δικούς τους νόμους τα γεωργικά, τα στρατιωτικά και τα ναυτικά εμπορικά πράγματα. Με έναν γεωργικό νόμο τους, που αναφερόταν στις σχέσεις των μισθωτών προς τους ιδιοκτήτες και τις κοινότητες των ελεύθερων γαιοκτημόνων χωρικών, κατήργησαν την δουλοπαροικία και καθιέρωσαν μια διπλή τάξη γαιοκτημόνων, που ήταν ελεύθεροι στα πάντα.

Ο στρατιωτικός νόμος των Ισαύρων καθόριζε τα ζητήματα που αφορούσαν την πειθαρχία. Ο νόμος αυτός δεν έφθασε στα χέρια μας στη μορφή που είχε συνταχθεί από εκείνους, αλλά σε μια μεταγενέστερη διασκευή. Σημαντικός εξίσου υπήρξε και ο ναυτικός νόμος, βάση του οποίου αποτέλεσαν τα αρχαία ναυτικά θεσπίσματα των Ροδίων. Ο νόμος αυτός παρουσιάζει πρωτότυπες διατάξεις, με τις οποίες προωθήθηκε η βυζαντινή εμπορική ναυτιλία της εποχής εκείνης.

Ιδιαίτερο ζήλο όμως επέδειξαν οι Ίσαυροι στη βελτίωση της διοίκησης των επαρχιών του κράτους. Ήδη κατά την διάρκεια της βασιλείας του Ηρακλείου και των διαδόχων του το διοικητικό σύστημα που είχαν καθορίσει σημαντικοί αυτοκράτορες στα ζητήματα αυτά, όπως ο Διοκλητιανός και ο Κωνσταντίνος, και το οποίο διέκρινε συστηματικά τις στρατιωτικές από τις πολιτικές αρχές αντικαταστάθηκα από ένα νέο.

Το νέο αυτό σύστημα διαιρούσε το κράτος σε μεγάλες στρατιωτικές διοικήσεις, οι οποίες ονομάστηκαν «θέματα». Επικεφαλής κάθε θέματος ήταν ο στρατηγός, ο οποίος συγκέντρωνε στα χέρια του εκτός από την στρατιωτική και όλες τις πολιτικές εξουσίες. Η διαίρεση του κράτους σε θέματα συμπληρώθηκε κατά μεγάλο μέρος από τον Λέοντα Γ΄ και αποδείχθηκε σωτήρια για την συντήρηση του κράτους.

Ωστόσο τα φορολογικά μέτρα που πήρε ο αυτοκράτορας αυτός απέβησαν εναντίον του. Πρώτα ήταν ο έγγειος φόρος ο οποίος αυξήθηκε κατά 8 ⅓ τοις εκατό. Η αύξηση αυτή κρίθηκε αναγκαία για την κρατική οικονομία, αλλά υπήρξε ένα μέσον εξαιρετικά καταπιεστικό και συνετέλεσε στο να χαρακτηρισθεί ο ιδρυτής της δυναστείας των Ισαύρων ως «νέος Φαραώ». Στην αμαύρωση της μνήμης του συνετέλεσε και το θέσπισμά του εναντίον της εικονολατρίας, το οποίο προκάλεσε έριδες και αντιπερισπασμούς με μακρά διάρκεια και ολέθρια αποτελέσματα.

Η προϊστορία της Εικονομαχίας

Η παλαιοχριστιανική Εκκλησία στην καθολικότητά της δεν επέτρεψε ποτέ την επίσημη χρήση των εικόνων.

Ωστόσο από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου επικράτησε γενικά η διακόσμηση των ναών με εικόνες, αλλά και τότε το καθεστώς αυτό είχε πολλούς αντιπάλους και χαρακτηριζόταν ειδωλολατρικό.

Είναι αλήθεια πως οι μάζες των χριστιανών και μάλιστα εκείνες που στο παρελθόν τους προέρχονταν από εθνικούς λαούς, βαθμιαία εξέπεσαν από την απλή χρήση των εικόνων στην αληθινή λατρεία τους. Στην Ανατολή ειδικά, στα τέλη του ΣΤ΄ αιώνος, η εικονολατρία είχε φθάσει στο κατακόρυφό της και είχε παρεκτραπεί σε αδιανόητες για την λογική οδούς. Αλλά η γενικά πλέον καθιερωμένη εικονολατρία τονώθηκε ακόμη περισσότερο όταν γνώρισε την αντίθεση από την εικονομαχία, που είχε εκδηλωθεί πολύ πριν τον Λέοντα Γ΄ και μάλιστα ως επιβίωση παλαιοχριστιανικής διδασκαλίας.

Πράγματι, στα τέλη του Ε΄ αιώνος, ο Επίσκοπος Ιεραπόλεως Φιλόξενος είχε αποπειραθεί να καταλύσει τις εικόνες στη Συρία, αλλά και λίγο πριν τη βασιλεία του Λέοντα, ο αυτοκράτορας Φιλιππικός προσπάθησε να απαγορεύσει τη λατρεία τους. Ειδικά η Μικρά Ασία υπήρξε το θέατρο της διαπάλης των εικονομαχικών ιδεών, αφού εκεί την αποκήρυτταν ως ειδωλολατρία όχι μόνο άτομα, αλλά και ολόκληρες εκκλησιαστικές κοινότητες.

Οι εικονομαχικές αυτές ιδέες στην συγκεκριμένη περιοχή πρέπει να θεωρηθούν λείψανα της παλαιοχριστιανικής διδασκαλίας και της επίδρασης ορισμένων αιρέσεων, όπως οι Μοντιανοί (που έδιναν έμφαση στην κατοχή του ανθρώπου από το Άγιο Πνεύμα, δεν πίστευαν στη χρησιμότητα της εκκλησιαστικής οργάνωσης και περίμεναν από στιγμή σε στιγμή την δεύτερη έλευση του Ιησού ζώντας σε πλήρη ένδεια και νηστεία), οι Νοβατιανοί (που ήταν ένα ακόμη πιο ορθόδοξο παρακλάδι που προέκυψε μετά από σχίσμα) και οι Παυλικιανοί (που υπήρξαν μία από τις ισχυρότερες χριστιανικές αιρέσεις και ένα μείγμα χριστιανικών και γνωστικιστικών πεποιθήσεων). Όλες μαζί απηχούσαν έναν αντίλαλο του Ιουδαϊσμού και του Ισλαμισμού, οι οποίοι ως γνωστόν απαγορεύουν τις εικόνες.

Το 723 ο Χαλίφης των Αράβων Γεζίτ Β΄ εξέδωσε ένα διάταγμα με το οποίο απομακρύνθηκαν όλες οι εικόνες των χριστιανικών ναών που βρίσκονταν στο κράτος του. Λέγεται πως ο Επίσκοπος της Φρυγικής Νακώκλειας Κωνσταντίνος, που ήταν πολέμιος της εικονολατρίας, μετέφερε στο Βυζαντινό κράτος τις εικονομαχικές ιδέες που περιείχε το διάταγμα του Χαλίφη. Λέγεται ακόμη πως και ο ίδιος ο Λέων, όταν άρχισε την εικονομαχία, άλλο δεν έκανε από το να μιμηθεί τον Άραβα αντίπαλό του.

Πιθανότερο όμως φαίνεται πως ο Αυτοκράτορας αυτός ανήκε σε εικονομαχική οικογένεια και όπως ήταν φυσικό επιθυμούσε τις ιδέες του αυτές να υιοθετήσει ως επίσημη εκκλησιαστική πολιτική του Κράτους του. Η ιστορική έρευνα ωστόσο αδυνατεί να φθάσει σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το ζήτημα της Εικονολατρίας κι αυτό γιατί το υλικό που έχει περιέλθει στα χέρια μας είναι μονομερές. Δυστυχώς, τα συγγράμματα των εικονομάχων καταδικάστηκαν σε καταστροφή από την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο και έχουν διασωθεί ελάχιστα αποσπάσματα από αυτά. Για άλλη μια φορά η Ιστορία γράφτηκε από τους νικητές.

Το διάταγμα του Λέοντα Γ΄ που κοινοποιήθηκε στα 726 καθόριζε πως οι εικόνες που βρίσκονταν στους χριστιανικούς ναούς έπρεπε να τοποθετηθούν λίγο ψη-

λότερα, ώστε ο λαός να μην μπορεί να τις αγγίζει και να τις ασπάζεται. Λίγο αργότερα, ένα άλλο διάταγμα όριζε την ολοσχερή απομάκρυνση των εικόνων από τους ναούς. Ωστόσο είναι πολλοί εκείνοι που πιστεύουν πως το πρώτο διάταγμα με το οποίο ο αυτοκράτορας επέδειξε μια κάποια ηπιότητα στο ζήτημα αυτό, δεν ήταν παρά ένα σκαλοπάτι στην κλίμακα και πως από την αρχή η επιδίωξή του ήταν η τέλεια κατάργηση των εικόνων.

Η αντίδραση του λαού εναντίον των αυτοκρατορικών μέτρων ήταν άμεση και ισχυρή, τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στις επαρχίες, αφού το διάταγμα αυτό έπληττε το θρησκευτικό συναίσθημα των μαζών. Και για τους πολλούς το ζήτημα αυτό από καθαρά εκκλησιαστικό στην αρχή μεταβλήθηκε σε οξύ πολιτικό ζήτημα, πάρα πολύ γρήγορα.

Τα πλήθη του λαού και μάλιστα οι γυναίκες και ως επί το πλείστον ο κατώτερος κλήρος και οι μοναχοί κατ' εξοχήν υπήρξαν οι υπέρμαχοι της λατρείας των εικόνων. Από την άλλη πλευρά τον αγώνα του αυτοκράτορα εναντίον των εικόνων συμμερίζονταν οι ανώτεροι στρατιωτικοί και πολιτικού υπάλληλοι του κράτους, αλλά και επιμέρους πολλά μέλη της ανώτερης εκκλησιαστικής ιεραρχίας.

Τα ελατήρια που παρακινούσαν τους φίλους των εικόνων ήταν πολλά και από αυτά δεν έλειπαν τα οικονομικά. Οι μοναχοί και οι λαϊκοί που τότε κέρδιζαν τα προς το ζην ως ζωγράφοι ή πωλητές εικόνων ήταν άπειροι. Επιπλέον, ένα πλήθος μοναστηριών και εκκλησιών εκμεταλλεύονταν τις εικόνες ως μέσα χρηματισμού. Όπως ήταν φυσικό, λοιπόν, η κατάργηση των

εικόνων σήμαινε τον οικονομικό μαρασμό ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων.

Από την άλλη πλευρά ήταν πολλά τα ελατήρια που ωθούσαν τους εχθρούς των εικόνων και ήταν τόσο οικονομικά, όσο και εγωιστικά. Η πρωτεύουσα του κράτους και πολλές περιοχές έξω από αυτή συγκλονίζονταν από αιματηρές συγκρούσεις ανάμεσα στους εικονομάχους ή εικονοκλάστες όπως τους αποκαλούσαν και στους εικονολάτρες που οι αντίπαλοί τους τους αποκαλούσαν με διάφορα υβριστικά επίθετα και τους θεωρούσαν ειδωλολάτρες και κοινούς στασιαστές εναντίον της κρατικής εξουσίας.

Και είναι αλήθεια πως η Εικονομαχία ώθησε και τις δύο πλευρές σε απίστευτα έκτροπα. Οι Ελλαδικοί, όπως αποκαλούνταν οι κάτοικοι της κυρίως Ελλάδος καθώς και οι κάτοικοι των Κυκλάδων, που πρέσβευαν με θέρμη την λατρεία των εικόνων, αποκήρυξαν τον Λέοντα Γ΄ και εξέλεξαν δικό τους αυτοκράτορα, κάποιον Κοσμά, για τον οποίο δεν γνωρίζουμε τίποτε. Από κοινού παρασκεύασαν έναν στόλο και το 727 εκστράτευσαν εναντίον της Κωνσταντινουπόλεως, όπου σκόπευαν να αναβιβάσουν στον θρόνο τον εκλεκτό τους, αλλά ο σκοπός τους ποτέ δεν έγινε πραγματικότητα. Με τη βοήθεια του Υγρού Πυρός ο Λέων νίκησε κατά κράτος τον στόλο των στασιαστών και συνέλαβε τον Κοσμά, για να τον αποκεφαλίσει λίγο αργότερα.

Την ίδια χρονιά ο Πάπας της Ρώμης Γρηγόριος Β΄ απαγόρευσε στην Ιταλία την εκτέλεση του αυτοκρατορικού θεσπίσματος, που αφορούσε τις εικόνες δημιουργώντας δυναμική αντίδραση στον Λέοντα. Δεν πέρασε πολύς καιρός όταν οι Βυζαντινές κτήσεις στην Ιταλία αρνήθηκαν υπακοή στην κεντρική κυβέρνηση

της Κωνσταντινούπολης και άρχισαν να προετοιμάζουν φανερή επανάσταση εναντίον της.

Ο στρατιωτικός αντιπρόσωπος του Βυζαντινού αυτοκράτορα στη Ρώμη Δούκας Βασίλειος εξορίστηκε από αυτήν και ο Έξαρχος της Ραβέννας, ο Χαρτουλάριος Παύλος δολοφονήθηκε. Ο βασιλιάς των Λογγοβάρδων Λιουτπράνδα επωφελήθηκε από την εξέγερση στην Ιταλία εναντίον των Βυζαντινών για να επεκτείνει τη δύναμή του στην χερσόνησο. Εκτός από τις άλλες πόλεις κυρίευσε το επίνειο της Ραβέννας και κατέλαβε τα κάστρα της Πεντάπολης, όταν τον προσκάλεσαν οι κάτοικοί της.

Ο νέος Έξαρχος, ο Ευτύχιος, που έφθασε από την Κωνσταντινούπολη, αναγκάστηκε να ζητήσει άσυλο στη Βενετία που ήταν υποκείμενη στους Βυζαντινούς, εφόσον η έδρα του στη Ραβέννα είχε κυριευθεί από τους Λογγοβάρδους. Με τη βοήθεια των βενετών ο Ευτύχιος κατόρθωσε να ανακτήσει τη Ραβέννα στα 729 και σ' αυτό συνετέλεσε πολύ και ο Πάπας Γρηγόριος, ο οποίος δεν έβλεπε με ευχαρίστηση την αύξηση της δύναμης των Λογγοβάρδων στην Ιταλία.

Ο Πάπας βοήθησε ακόμη τον Ευτύχιο να καταστείλει την επανάσταση των Ιταλών στην Τοσκάνη, οι οποίοι μάλιστα είχαν αναγορεύσει αυτοκράτορα κάποιον δημαγωγό με το όνομα Τιβέριο Πετάσιο, και ετοιμάζονταν να εκστρατεύσουν εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Αλλά οι ενέργειες αυτές του Πάπα δεν είχαν καμία σχέση με τα αισθήματά του προς τον Αυτοκράτορα Λέοντα και τις εικονομαχικές ενέργειες. Ο Πάπας Γρηγόριος Β΄ παρέμεινε μέχρι το θάνατό του πολέμιος του Λυτοκράτορα.

Αλλά δεν ήταν ο μόνος θρησκευτικός αρχηγός που είχε αυτές τις θέσεις. Ο σύγχρονός του Πατριάρχης της Νέας Ρώμης, ο γηραιός πλέον Γερμανός Α΄, αντιτάχθηκε δυναμικά στα ριζικά μέτρα που πήρε ο αυτοκράτορας εναντίον των εικόνων. Αφού όμως δεν κατόρθωσε ούτε να αλλάξει τις σκέψεις ούτε να μειώσει την ορμή του τελικά παραιτήθηκε στις 18 Ιανουαρίου του 730.

Τον Γερμανό Α΄ διαδέχθηκε ο σύγκελλος Αναστάσιος, που ήταν εικονομάχος και πρόθυμος εκτελεστής των αυτοκρατορικών διαταγών. Λίγο μετά την ενθρόνιση του εικονομάχου Πατριάρχη, ο Λέων εξέδωσε το διάταγμά του, σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν δια παντός η χρήση και η λατρεία των εικόνων. Έτσι η Εικονομαχία διεξαγόταν πλέον υπό την αιγίδα του πνευματικού αρχηγού της Βυζαντινής Εκκλησίας και στον αυτοκράτορα αναγνωριζόταν το δικαίωμα της επιτήρησης της διακυβέρνησης της Εκκλησίας.

Αλλά έξω από τα όρια του κράτους οι εικονολάτρες απέκτησαν ένα δυναμικό απολογητή, τον περίφημο Ιωάννη Δαμασκηνό, ο οποίος ζούσε σαν υπήκοος του Χαλίφη των Σαρακηνών, ώστε δεν διέτρεχε κανέναν κίνδυνο από τους διωγμούς του Λέοντα. Οι τρεις λόγοι του Δαμασκηνού «Προς τους Διαβάλλοντας τας Αγίας Εικόνας» όχι μόνο στήριξαν τους λάτρεις των εικόνων την εποχή εκείνη, αλλά και αργότερα επί αιώνες αποτέλεσαν κυριότατη πηγή για την άντληση επιχειρημάτων υπέρ της προσκύνησης των εικόνων.

Ο διάδοχος του Πάπα Γρηγορίου Β΄, ο Γρηγόριος Γ΄, το 731 και έξη μήνες μετά την ανάρρησή του συγκάλεσε μια σύνοδο στη Ρώμη, στον τάφο του Αγίου Πέτρου, η οποία αφόρισε τους εικονομάχους. Αυτή και

κάποιες άλλες ενέργειες του νέου Πάπα εξόργισαν τον Λέοντα εναντίον του. Έτσι στα τέλη του 731, ένας ισχυρός βυζαντινός στόλος με επικεφαλής τον Μάνη, τον στρατηγό των Κιβυρραιωτών, έφυγε για την Ιταλία με αυτοκρατορική διαταγή την κατάληψη της χώρας και την αιχμαλώτιση του Πάπα. Αλλά ενώ ο στόλος εκείνος διέπλεε το Αδριατικό Πέλαγος και πλησίαζε τη Ραβέννα, καταστράφηκε από μια θύελλα. Όσα πλοία στάθηκαν τυχερά έπεσαν στην ενέδρα που είχε στήσει ο στόλος της Ραβέννας.

Η αποτυχία δεν πτόησε τον Λέοντα που βρήκε άλλα μέσα για να εκδικηθεί τον Πάπα : δήμευσε τα κτήματα που η Αγία Έδρα κατείχε στην Καλαβρία και τη Σικελία. Επιπροσθέτως, απέσπασε όλες τις εκκλησίες των χωρών αυτών και της Ιλλυρίας, που υπάγονταν στη Ρώμη και τις προσάρτησε στην πνευματική εξουσία της Κωνσταντινούπολης.

Στη Σικελία και στην Καλαβρία ο Λέων αύξησε την φορολογία, αλλά καθώς φαίνεται υπήρξε μετριοπαθής ως προς την εκτέλεση των εικονομαχικών του θεσπισμάτων. Έτσι οι χώρες εκείνες αποτέλεσαν καταφύγιο για πολυάριθμους εικονολάτρες της Ανατολής, που επιπλέον συνέβαλαν σημαντικά στην τόνωση του Ελληνικού στοιχείου στην Καλαβρία και τη Σικελία.

Ο θάνατος βρήκε τον Λέοντα στις 18 Ιουνίου του 741. Τον διαδέχθηκε ο γιος του Κωνσταντίνος Ε΄, που τον αποκάλεσαν οι αντίπαλοί του Καβαλλίνο ή Κοπρώνυμο. Ωστόσο τα προσωνύμια αυτά αποτελούν δείγματα του φανατισμού των εικονολατρών, τους οποίους πολέμησε με δριμύτητα και δεν συνάδουν με την αποτελεσματικότητα, με την οποία έδρασε ως πολιτικός αρχηγός της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ο νέος αυτοκράτορας είχε συμβασιλεύσει αρκετά χρόνια μαζί με τον πατέρα του και είχε κληρονομήσει πολλές στρατιωτικές και πολιτικές αρετές από αυτόν, ώστε αξίζει για τα προσόντα που επέδειξε να ονομάζεται «Μέγας». Στην αρχή της μονοκρατορίας του ο Κωνσταντίνος Ε΄ κατέστειλε μια επικίνδυνη στάση που προκάλεσαν οι εικονολάτρες, ορισμένοι βυζαντινοί πατρίκιοι και πολυάριθμοι Αρμένιοι, που υπηρετούσαν στον στρατό. Επικεφαλής της επανάστασης εκείνης βρισκόταν ο ίδιος ο γαμπρός του αυτοκράτορα, ο Αρτάβασδος, που ήταν σύζυγος της Άννας, της θυγατέρας του Λέοντα Γ΄.

Δεν πέρασε πολύς καιρός μετά την καταστολή της στάσης όταν ξέσπασε βουβωνική πανώλη που προκάλεσε τη μείωση του πληθυσμούς σε όλο σχεδόν το Κράτος. Η επιδημία μεταδόθηκε από τη Συρία περί τα 744. Για την αναπλήρωση των πληθυσμιακών χασμάτων που προκάλεσε η πανώλη στην Κωνσταντινούπολη μεταφέρθηκαν εκεί Έλληνες από την κυρίως Ελλάδα και τα νησιά.

Αλλά ο Κωνσταντίνος συνέχισε με λαμπρές επιτυχίες και τους αγώνες του πατέρα του εναντίον των Αράβων. Το 746 ο Αραβικός στόλος υπέστη πανωλεθρία από τον Βυζαντινό στόλο, ενώ κατευθυνόταν στην Κύπρο για να την κατακτήσει. Ο Βυζαντινός στρατός ανέκτησε την Γερμανικεία, την Μελιτηνή, την Θεοδοσιούπολη και άλλες πόλεις της Αρμενίας. Μάλιστα, πολλοί από τους κατοίκους των χωρών που ανακτήθηκαν και οι οποίοι κάτω από την Αραβική κατοχή είχαν αρνηθεί την χριστιανική πίστη και είχαν προσχωρήσει στον Μωαμεθανισμό, επέστρεψαν και πάλι στους κόλπους της χριστιανοσύνης.

Ο Κωνσταντίνος Ε΄ αποδείχθηκε ακούραστος και στους αγώνες του εναντίον των Βουλγάρων. Ανάμεσα στα έτη 755 και 775 επιχείρησε εννέα εκστρατείες εναντίον των Βουλγάρων και των Σλάβων που βρίσκονταν στη Μακεδονία και που προσπαθούσαν να αποκτήσουν αυτοτέλεια. Όλους τους υπέταξε στην Βυζαντινή εξουσία. Το ίδιο έκανε και στην Πελοπόννησο και την κυρίως Ελλάδα, όταν προέκυψε παρόμοιο πρόβλημα.

Εκεί ορισμένες Σλαβικές φυλές κατάφεραν τα χρόνια εκείνα να επικρατήσουν σε ορισμένες περιοχές της Πελοποννήσου και να υποκύψουν στην αφομοιωτική επίδραση του ελληνικού περιβάλλοντος. Πρέπει ακόμη να σημειώσουμε την συγκατάθεση της Βυζαντινής κυβέρνησης για την εγκατάσταση Σλάβων από τη Βουλγαρία στη Βιθυνία, τον αριθμό των οποίων ορισμένες πηγές αναβιβάζουν στις 208.000.

Στα εκκλησιαστικά ζητήματα ο Κωνσταντίνος όχι μόνο ακολούθησε την εικονομαχική πολιτική του πατέρα του, αλλά και αναδείχθηκε πολύ πιο οξύς από εκείνον στις διώξεις των εικονολατρών. Ο αυτοκράτορας αυτός δεν ήταν μόνο φανατικός εχθρός της λατρείας των εικόνων, αλλά προσπάθησε να αποβάλλει από τη χριστιανική θρησκεία γενικώς τη λατρεία της Θεοτόκου και των αγίων.

Μία σύνοδος, που συγκλήθηκε το 754 στην Ιερεία της Ασιατικής παραλίας του Βοσπόρου και την αποτελούσαν τριακόσιοι ογδόντα τέσσερις κληρικοί, ανακήρυξε την εικονολατρία ως καθαρή ειδωλολατρία και έμπνευση του Σατανά. Στην εικοσαετία που ακολούθησε καταργήθηκε ένα πλήθος μοναστηριών που μετατράπηκαν σε στρατώνες. Χιλιάδες μοναχοί εξαναγκάστηκαν να αποβάλουν το σχήμα και διώχθηκαν συστηματικά, πολλές φορές μέχρι θανάτου, όσοι εξακολουθούσαν να εμμένουν στην εικονολατρία.

Ποτέ η εικονομαχία δεν εφαρμόστηκε τόσο αυστηρά όσο κατά το δεύτερο μισό της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε΄, ο οποίος έγραψε ένα έργο εναντίον της λατρείας των εικόνων, το οποίο διασώθηκε μόνο σε αποσπάσματα. Με το έργο του εκείνο ο αυτοκράτορας μετέθετε το κέντρο του βάρους του εικονομαχικού ζητήματος σε χριστολογικά προβλήματα και σε δογματικές αντιλήψεις, προδίδοντας την ροπή του προς τον Μονοφυσιτισμό. Ωστόσο είναι βέβαιο πως τα αγιολογικά κείμενα που γράφτηκαν εναντίον του υπερβάλλουν κατά πολύ όταν περιγράφουν τις βιαιότητες του Κωνσταντίνου εναντίον των εικονολατρών.

Ο Κωνσταντίνος Ε΄ πέθανε το 775 και τον διαδέχθηκε ο Λέων Δ΄, ο γιος που απέκτησε από τον πρώτο του γάμο με την Ειρήνη, την κόρη του Χαγάνου των Χαζάρων και γι' αυτό έμεινε στην ιστορία με το προσωνύμιο Χάζαρος. Ο Λέων ήταν ασθενικός στο σώμα και έπασχε από φυματίωση. Όσον αφορά τα εκκλησιαστικά ζητήματα ακολούθησε κατά βάσιν την εικονομαχική πολιτική του πατέρα του και του παππού του, ωστόσο υπήρξε ασύγκριτα ηπιότερος και ανακάλεσε τις διατάξεις που αφορούσαν τους μοναχούς και τα μοναστήρια.

Οι αγώνες που διεξήγαγε το κράτος με τους Άραβες στα σύνορα απέβησαν υπέρ των Βυζαντινών, αλλά ο Λέων Δ΄ υπέκυψε στην ασθένειά του και πέθανε στις 8 Σεπτεμβρίου του 780, ύστερα από βασιλεία πέντε ετών. Τον διαδέχθηκε ο ανήλικος γιος του Κωνσταντίνος ΣΤ΄ που επιτροπευόταν από τη μητέρα του Ειρήνη την Αθηναία.

Μετά την Ευδοκία, τη σύζυγο του Θεοδοσίου του Μικρού, η Ειρήνη ήταν η δεύτερη κόρη από την Αθήνα που περιβλήθηκε την βυζαντινή πορφύρα. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες η Ειρήνη εγκατέλειψε τη γενέτειρά της, η οποία τους τελευταίους αιώνες είχε εκπέσει σε αφανή επαρχιακή πόλη για να μεταναστεύσει στην πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, όπου η τύχη που την περίμενε ήταν αξιοζήλευτη.

Εικάζουμε πως καταγόταν από επίσημη οικογένεια των Αθηνών, αν και δεν γνωρίζουμε τίποτε γι' αυτήν την οικογένεια ούτε για τους τίτλους που έφερε και πουν την ανύψωσαν στο θρόνο του Βυζαντίου. Εκείνο το οποίο διαβεβαιώνουν οι σύγχρονοι χρονογράφοι ήταν η ωραιότητα και η ευφυΐα της. Παρόλα αυτά όμως οι αρετές της επρόκειτο να αμαυρωθούν από τις πολλές κακίες και τις απάνθρωπες ιδιότητες που σπάνια συγκεντρώνονται στην ψυχή μιας γυναίκας.

Μετά την αποτυχία της να παντρευτεί με συνοικέσιο στη Δύση, παντρεύτηκε το 769 τον Λέοντα Δ΄ τον Χάζαρο. Η άφιξή της στην Κωνσταντινούπολη σημείωσε εποχή στα χρονικά και η ανάμιξή της στην πολιτική αμέσως υπογραμμίστηκε από την χαρακτηριστική θεληματικότητά της.

Ως γνήσια κόρη των Αθηνών, της «κατειδώλου πόλεως» όπως ονόμαζε ο Απόστολος Παύλος την Αθήνα, η αυτοκράτειρα είχε, θα λέγαμε, κληρονομική τη διάθεση προς την εικονολατρία και η μετριοπάθεια που επέδειξε ο Λέων Δ΄ προς τους μοναχούς και τα μοναστήρια οφειλόταν ασφαλώς στην επίδραση της συζύγου του.

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας της δεν αναστηλώθηκαν απλώς οι εικόνες, αλλά πολλές εορτές της παλιάς Ορθοδοξίας τέθηκαν ξανά σε χρήση και πάρα πολλοί κληρικοί που είχαν εξοριστεί για τα εικονόφιλα αισθήματά τους επέστρεψαν στην Βασιλεύουσα.

Η Ειρήνη για να εξασφαλίσει τα δικαιώματα του γιου της στη βασιλεία, ανάγκασε τον Λέοντα να διατάξει την κουρά των τεσσάρων αδελφών του, πράγμα που σήμαινε ότι αποσύρονταν σε μοναστήρι και δεν είχαν πλέον καμία ανάμιξη με τα πολιτικά ζητήματα. Αλλά επειδή εξώθησε πολύ τα πράγματα, προκάλεσε την οργή του αυτοκράτορα και για να προλάβει έναν επικείμενο διωγμό που φαινόταν δριμύτερος από εκείνον του Κωνσταντίνου Ε΄, φαίνεται πως συνέβαλε στον πρόωρο και μυστηριώδη θάνατο του συζύγου της, τον Σεπτέμβριο του 780.

Τότε με συγκλητική πράξη ανέλαβε την αντιβασιλεία επ' ονόματι του γιου της Κωνσταντίνου, που ήταν τότε δεκάχρονος και επιδίωξε την φιλία του Καρλομάγνου, για να επιτύχει ορισμένα εδαφικά πλεονεκτήματα στη Δύση. Τελικά κατάφερε να αρραβωνιάσει το γιο της με την κόρη του Καρλομάγνου, την Ροθρούδη, που μετονομάστηκε σε Ερυθρώ και έστειλε τον ευνούχο Ελισαίο στην αυλή του φημισμένου ηγεμόνα για να φροντίσει την ελληνοπρεπή μόρφωση της πριγκίπισσας.

Ωστόσο το συνοικέσιο ματαιώθηκε λίγο αργότερα, χωρίς όμως να πτοήσει το ηθικό της Ειρήνης, που σχεδίαζε τώρα να πραγματοποιήσει την ένωση της Ανατολής με την Δύση μέσα από τον γάμο της με τον ίδιο τον Καρλομάγνο. Αλλά κι αυτός ο γάμος δεν έγινε ποτέ.

Με την βοήθεια του Πατρίκιου Σταυράκιου που κυβερνούσε τη χώρα και ήταν της απολύτου εμπιστοσύ-

νης της και του στρατηγού Λαχανοδράκοντα και μαζί με τους ευνούχους Θεόδωρο και Ιωάννη, που τους έθεσε επικεφαλής των στρατευμάτων της, κατόρθωσε να απαλλάξει την Πόλη από τους Άραβες, οι οποίοι έφθασαν μέχρι την Χρυσόπολη υπό την ηγεσία του πρίγκιπα Αρούν. Κατάφερε ακόμη να καταστείλει την επανάσταση του Ελπιδίου στη Σικελία, ο οποίος ζητούσε την εκθρόνισή της.

Τα μεγαλύτερα όμως προβλήματα της τα δημιούργησαν οι εσωτερικοί της εχθροί, οι εικονομάχοι κληρικοί και οι παλιοί μαχητές που είχε στρατολογήσει ο Λέων ο Ίσαυρος και ο Κωνσταντίνος Ε΄. Από αυτούς άλλους τους απομάκρυνε, άλλους τους απέλυσε και τους αντικατέστησε με νέους και απειροπόλεμους.

Και ενώ αξιόλογοι στρατιωτικοί παραμερίζονταν, δύο ευνούχοι, ο Σταυράκιος και ο Αέτιος, ήταν τα αντίζηλα ισχυρά πρόσωπα στην αυλή της Αυτοκράτειρας. Από την άλλη πλευρά πάλι, οι θείοι του αυτοκράτορα έσπειραν ζιζάνια και προκαλούσαν συνωμοσίες.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες δεν έγινε τίποτε θετικό από στρατιωτικής πλευράς για το Κράτος, οι Άραβες υπερίσχυσαν ξανά στη Μικρά Ασία και έκαναν την παρουσία τους ακόμη πιο επιβλητική με την κατάληψη μιας μακράς αλυσίδας από κάστρα, τα οποία έχτισε ανάμεσα στην Μελιτηνή και την Ταρσό μετά το 785 ο Αρούν Αλ Ρασίντ, ο γιος του Χαλίφη Αλ Μαχάντι.

Ήδη από το 783 και μετά από δύο χρόνια γεμάτα αποτυχημένους αγώνες εναντίον των Αράβων, η Ειρήνη είχε εξαγοράσει μια τριετή ανακωχή, παρέχοντάς τους ως αντάλλαγμα 70.000 χρυσά νομίσματα ετησίως. Αλλά και μετά από επτά χρόνια, όταν οι Άραβες έκλεισαν

ξανά ειρήνη με την αυτοκράτειρα, το έκαναν έναντι αδράς αμοιβής.

Προς τον βορρά και εναντίον των Βουλγάρων που είχαν γίνει και πάλι επίφοβοι, οι Βυζαντινοί δεν κατάφεραν τίποτε περισσότερο από μέτριες επιτυχίες. Το 796 οι Βούλγαροι άρχισαν ξανά τις επιδρομές τους στη Θράκη και έφθασαν μέχρι τις πύλες της πρωτεύουσας. Μόνο τους Σλάβους της Μακεδονίας και της κυρίως Ελλάδος κατάφερε ο Σταυράκιος να τους καταστήσει και πάλι υποτελείς στο Κράτος χρησιμοποιώντας το μεγάλο όπλο της αιώνιας και διεθνούς πολιτικής : τον φόβο.

Τελικά η Ειρήνη έλυσε το ζήτημα των εικόνων σύμφωνα με τις προσωπικές της επιθυμίες. Το φθινόπωρο του 787 συγκάλεσε στη Νίκαια της Βιθυνίας την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο, η οποία παρέδωσε στο ανάθεμα τις αποφάσεις της Συνόδου του 754 στην Ιερεία και μαζί μ' αυτές και την ίδια την εικονομαχία. Αναστήλωσε πανηγυρικά τις εικόνες και θέσπισε την τιμητική τους προσκύνηση, όπως και την προσκύνηση των αγίων λειψάνων ως καθήκον κάθε Ορθόδοξου Χριστιανού.

Αξίζει να σημειώσουμε πως στην Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο είχαν λάβει μέρος και επίτροποι του Πάπα Αδριανού Α΄, ο οποίος ακολουθώντας τους προκατόχους του δεν είχε αναγνωρίσει τις αποφάσεις της Συνόδου στην Ιερεία εναντίον των εικόνων και των μοναχών.

Η αναστήλωση των εικόνων από την Ειρήνη δεν έγινε χωρίς σοβαρή αντίδραση, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας εκδηλώθηκε από την πλευρά τ ων ανώτερων στρατιωτικών και κληρικών. Η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος μπορεί να έλυσε το ζήτημα περί των εικόνων από

την δογματική του πλευρά, αλλά ωστόσο οι εικονομαχικές έριδες εξακολούθησαν από πλήθος ατόμων που δεν αναγνώριζαν την ισχύ των αποφάσεών της.

Ταυτόχρονα ούτε οι μοναχικές τάξεις άκουσαν με ανακούφιση τις αποφάσεις της συνόδου εκείνης στη Νίκαια, αφού αυτές δεν κατέλυαν την επικυριαρχία της πολιτείας στα εκκλησιαστικά ζητήματα και βρίσκονταν πολύ μακριά από το να παράσχουν απόλυτη εκκλησιαστική ελευθερία για την οποία αγωνίζονταν ένθερμα οι μοναχοί.

Το 790 ενηλικιώθηκε ο Κωνσταντίνος ΣΤ΄, ο γιος του Λέοντα Δ΄ και της Ειρήνης της Αθηναίας. Από τότε που ήταν μόλις δώδεκα ετών είχε αρραβωνιαστεί την κόρη του Μεγάλου Καρόλου. Αλλά το συνοικέσιο εκείνο που θα μπορούσε να αποβεί πρόξενος ενός πλήθους αγαθών για το Βυζαντινό κράτος διαλύθηκε το 788 και τελικά ο Κωνσταντίνος νυμφεύθηκε την Μαρία την Παφλαγονία.

Μετά από δύο χρόνια περίπου, ορισμένα στρατιωτικά σώματα της Ανατολής στασίασαν. Εκθρόνισαν την Ειρήνη, την συνέλαβαν αιχμάλωτη και ανέβασαν στον θρόνο τον γιο της Κωνσταντίνο, που είχε μόλις ενηλικιωθεί. Από τον Κωνσταντίνο δεν έλειπαν εντελώς οι πολεμικές αρετές, αλλά σε ορισμένα σημεία διαπιστωνόταν πως είναι ασθενικός, σαν γνήσιο τέκνο του πατέρα του.

Έτσι το 792 έκανε το ολέθριο λάθος να προσλάβει τη μητέρα του ως συμβασίλισσα. Το γεγονός αυτό συνετέλεσε ώστε ένα μεγάλο μέρος του στρατού να διατεθεί αρνητικά προς τον καινούργιο αυτοκράτορα. Στη συνέχεια έκανε άλλη μια ενέργεια που επιδείνωσε το αρνητικό κλίμα εναντίον του, όταν το 795, χωρίς κανέναν

ουσιώδη λόγο, έδιωξε τη σύζυγό του Μαρία. Ταυτόχρονα νυμφεύθηκε την Θεοδότη, μια γυναίκα που βρισκόταν στην υπηρεσία της Αυλής. Αυτή τη φορά στους δυσαρεστημένους προστέθηκαν ένα μεγάλο μέρος του κλήρου και σχεδόν όλοι οι μοναχοί. Η αντιδημοτικότητα του αυτοκράτορα είχε φθάσει στο κατακόρυφο.

Από την αντιδημοτικότητα αυτή του γιου της η Ειρήνη γνώριζε πολύ καλά πώς να επωφεληθεί. Η φίλαρχη και δολοπλόκα μητέρα του χρησιμοποίησε κάθε μέσον που είχε στη διάθεσή της, πολιτικό και στρατιωτικό, για να επιτύχει τους στόχους της. Το κακό δεν άργησε να γίνει. Έτσι τον Αύγουστο του 797, ενώ ο Κωνσταντίνος πήγαινε στο ναό του Αγίου Μάμαντος, δέχθηκε μια δολοφονική απόπειρα από άτομα εγκάθετα της μητέρας του.

Από την δολοφονική εκείνη επίθεση κατάφερε να σωθεί και κατέφυγε σε μικρασιατικό έδαφος, αλλά δεν κατόρθωσε να ξεφύγει δια παντός. Τον συνέλαβαν και τον έφεραν σιδηροδέσμιο στην Βασιλεύουσα. Εκεί η Ειρήνη έδωσε εντολή να τυφλωθεί μέσα στον ίδιο θάλαμο, όπου είχε δει το πρώτο φως της ζωής. Ήταν η 15η Αυγούστου του 797.

Με την αποτρόπαιη αυτή πράξη που στιγμάτισε την Ειρήνη τριπλά πρώτα σαν μάνα, ύστερα σαν γυναίκα και τέλος σαν πολιτικό πρόσωπο, άρχισε η μονοκρατορία της. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας εκείνης συνέβησαν κοσμοϊστορικά γεγονότα στη Δύση, η επίδραση των οποίων από τότε υπήρξε μεγάλη όχι μόνο στην Ανατολή, αλλά σ' ολόκληρη την Ευρωπαϊκή ιστορία.

Στις 25 Δεκεμβρίου του 800 ο Κάρολος ο Μέγας στέφθηκε από τον Πάπα Λέοντα Γ΄ με τον τίτλο του Ρωμαίου Αυτοκράτορα της Δύσης, πράγμα που σήμαι-

νε την ανασύσταση του Ρωμαϊκού κράτους που θα ήταν αποξενωμένο στο εξής από το Βυζάντιο.

Ο Κάρολος ήταν ο πρωτότοκος γιος του Πεπίνου του Βραχέως και είχε γεννηθεί το 742. Σήμερα η Δυτική Εκκλησία τον θεωρεί και τον τιμά ως άγιο, οι Γάλλοι ως τον μεγαλύτερο από τους βασιλείς τους, οι Γερμανοί ως τον σπουδαιότερο από τους Γερμανούς, οι Ιταλοί ως τον κατ' εξοχήν βασιλιά τους, οι Βυζαντινοί ως τον ειρηνευτή του κόσμου και οι Άραβες ως τον βράχο της Δύσης, πάνω στον οποίο έσπασε το Ισλαμικό κύμα.

Στις αρχές του 801 ο Καρλομάγνος έστειλε στην Κωνσταντινούπολη πρεσβεία με σπουδαιότατες εντολές. Πρώτα απ' όλα ανήγγειλε επίσημα την αναγόρευση του αυτοκράτορα της Δύσης και ζητούσε την αναγνώρισή του. Στη συνέχεια γνωστοποίησε την από μέρους του επιδίωξη της συμμαχίας του Δυτικού με τον Ανατολικό κράτος και πρότεινε ένα προσωπικό συνοικέσιο ανάμεσα στον ίδιο και την Ειρήνη.

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία δεν φάνηκε να απέκρουσε την ιδέα περί γάμου, αλλά δεν ήθελα να αναγνωρίσει την ιδιότητα του Καρόλου ως αυτοκράτορα της Δύσης. Αλλά τι σήμαινε το γεγονός πως το Βυζάντιο αρνούνταν να αναγνωρίσει το νέο κράτος της Δύσης; Η αναγνώριση δεν ήταν παρά μια κίνηση διπλωματική και πολιτική και δεν είχε καμία σημασία αν θα γινόταν. Ήταν ζήτημα εθιμοτυπικό.

Η ουσία ωστόσο ήταν αυτή που απασχολούσε τους Βυζαντινούς και η ουσία ήταν πως η ύπαρξη ενός τέτοιου κράτους στη Δύση, το οποίο μάλιστα συνδεόταν στενά με την Αγία Έδρα της Ρώμης και τον Πάπα, αποτελούσε ένα τραύμα στα πλευρά του Βυζαντίου. Και είναι πράγματι δυστύχημα που εκείνη την εποχή δεν

υπήρξε στην Κωνσταντινούπολη ούτε ένας άνδρα ικανός να διαχειριστεί τα ζητήματα του κράτους που προκάλεσε η ίδρυση της Φραγκικής Αυτοκρατορίας στη Δύση.

Τελικά, τον Οκτώβριο του 802, η Ειρήνη εκθρονίστηκε μετά από ένα κίνημα που οργάνωσαν και εκτέλεσαν οι ανώτατοι υπάλληλοι του κράτους. Η πάλαι ποτέ σιδηρά αυτοκράτειρα εξορίστηκε στη Λέσβο όπου και πέθανε μετά από λίγους μήνες κάτω από συνθήκες θλιβερές.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ

Ο αρχικός ιστορικός βίος των Βουλγάρων πρέπει να αναζητηθεί στην ιστορία των τουρκικών εκείνων λαών της κεντρώας Ασίας, που έγιναν γνωστοί με το γενικό όνομα Ούννοι. Η πρωτοπορία των Τουρανικών αυτών λαών, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται και οι Βούλγαροι, τέθηκε σε κίνηση με κατεύθυνση τη Δύση υπό την πίεση των Τουγγούζων της Κεντρικής Ασίας και έφθασε στα ανατολικά της Ευρώπης στα μέσα του Β΄ μ.Χ. αιώνος.

Η εποχή αυτή θεωρείται και η αρχή της ιστορικής ύπαρξης των Βουλγάρων που μετανάστευσαν τότε από την Ασία στην Ευρώπη, δηλαδή στα ανατολικά της Αζοφικής και του Δων, όπως και στον ποταμό Κουμπάν της σημερινής Ρωσίας, όπου τους συναντούμε τον Ε΄ μ.Χ. αιώνα.

Τι μεσολάβησε μέχρι την εποχή εκείνη δεν είναι γνωστό με ακρίβεια. Ο Προκόπιος γράφει πως οι Ανατολικοί αυτοί Ούννοι αποτελούσαν κράτος που είχε επικεφαλής έναν άρχοντα. Από τον Δ΄ αιώνα όμως οι ουννικές αυτές φυλές εμφανίζονται με το όνομα Βούλγαροι.

Οι πρώτοι από τους ηγεμόνες τους που αναφέρονται με το όνομά τους είναι ο Κουτρηγούρ και ο Ουτηγούρ, που διένειμαν μεταξύ τους το κράτος μετά τον θάνατο του πατέρα τους, το όνομα του οποίου δεν αναφέρεται. Από τα ονόματα των αδελφών αυτών ονομάστηκαν και οι λαοί των δύο νέων αυτών κρατών, των Κουτρηγούρων Ούννων και των Ουτηγούρων Ούννων, που είχαν ο καθένας τον δικό του ηγεμόνα που ονομαζόταν Χαν. Η

λέξη αυτή μάλιστα προδίδει την τουρκική καταγωγή των φυλών αυτών, αφού διατηρείται με την ίδια σημασία σε όλα τα σημερινά τουρκικά κράτη, στην Περσία και γενικά στην Κεντρική Ασία.

Από την διαίρεση εκείνη όμως φαίνεται να εκλείπει το όνομα Βούλγαροι, που αρχικά είχε χρησιμοποιήσει ο Προκόπιος. Από τον ΣΤ΄ αιώνα οι Βυζαντινοί χρονογράφοι αναφέρουν χωριστά τους Κουτρηγούρους ή Κοτράγους και τους Ουτηγούρους, διότι και το Βυζαντινό κράτος αναγκαζόταν να ακολουθεί διαφορετική πολιτική απέναντι στα δύο αυτά βουλγαρικά κράτη.

Τους πρώτους αυτούς Βουλγάρους και τη χώρα τους κοντά στην Αζοφική, την «παλαιάν μεγάλην Βουλγαρίαν» αναφέρει και ο Θεοφάνης : «Από δε της προκειμένης λίμνης (της Μαιώτιδος) επί τον λεγόμενον Κούφιν (Δων) ποταμόν, ένθα το ξυστόν αγρεύεται βουλγαρικόν οψάριον, η παλαιά Βουλγαρία εστίν η μεγάλη και οι λεγόμενοι Κοτράγοι, ομόφυλοι αυτών και ούτοι τυγχάνοντες».

Από τον 454 όμως επέρχεται ουσιώδης μεταβολή στον βίο των δύο αυτών λαών. Όταν το 454 εξεγέρθηκαν οι διάφοροι λαοί που είχε υποτάξει ο Αττίλας, οι Ουτηγούροι και οι Κουτρηγούροι επιτέθηκαν ενωμένοι εναντίον των Οστρογότθων και τους ανάγκασαν να μεταναστεύσουν από τα βόρεια παράλια του Ευξείνου Πόντου προς την Παννονία, δηλαδή την σημερινή Ν.Δ.Ουγγαρία.

Την θέση των Οστρογότθων κατέλαβαν αμέσως οι Κουτρηγούροι Βούλγαροι που εγκαταστάθηκαν στα δυτικά της Αζοφικής, κοντά στον Δνείπερο ποταμό και πέρα από αυτόν, ενώ οι Ουτηγούροι επέστρεψαν στους παλιούς τους οικισμούς ανατολικά της Αζοφικής.

Οι Κουτρηγούροι, ενισχυμένοι από ουννικές ορδές που επέστρεψαν στην ανατολή, εμφανίζονται το 454 μ.Χ. να αποτελούν ένα κράτος άξιο λόγου που επεκτεινόταν στα βόρεια παράλια του Ευξείνου Πόντου. Στην αρχή εμφανίστηκαν ως σύμμαχοι του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ζήνωνος (474 – 491) εναντίον των Γότθων. Νικήθηκαν όμως από τον Θεοδώριχο στον Δούναβη και έτσι επί Αναστασίου Α΄(491 – 518) στράφηκαν εναντίον του Βυζαντινού κράτους και εισέβαλαν σ' αυτό καταστρέφοντας και λεηλατώντας τις περιοχές από τον Δούναβη μέχρι την Ιλλυρία.

Κατά την επιστροφή τους δια μέσου της Θράκης δέχθηκαν την επίθεση του στρατηγού Αρίστου, που ήταν επικεφαλής 15.000 ανδρών. Ωστόσο στη μάχη εκείνη χάθηκαν περίπου 4.000 βυζαντινοί στρατιώτες και τρεις αρχηγοί, ο Νικόστρατος, ο Ιννοκέντιος και ο Ακουιλίνος. Η ήττα εκείνη αποδίδεται από τον Ζωναρά στις «εδωδές» και τις «γοητείες» που χρησιμοποίησαν οι Βούλγαροι. Επίσης ο ίδιος αναφέρει πως την ήττα εκείνη προμήνυσαν κόρακες με την θρηνητική τους φωνή κι ένας αστέρας κομήτης που εμφανίστηκε στον ουρανό.

Το 502 αναφέρεται πάλι βουλγαρική επιδρομή και λεηλασία στη Θράκη, το 517 μια τρίτη εισβολή των Βουλγάρων φθάνει μέχρι τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο. Οι επιδρομές αυτές έγιναν σοβαρότερες επί Ιουστινιανού Α΄, όταν ο Χαν των Κουτρηγούρων Ούννων, ο Σαπεργάν ή Ζαβεργάν, πέρασε μ' ένα πλήθος από ιππείς τον παγωμένο Δούναβη και έφθασε μέχρι τη Θράκη.

Εκεί διαίρεσε το στράτευμά του σε τρία μέρη στέλνοντας το ένα για να λεηλατήσει την Ελλάδα και ο ί-

διος επικεφαλής 7.000 ιππέων βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Τότε ήταν που ο Ιουστινιανός ζήτησε την βοήθεια του Βελισάριου, που ζούσε ιδιωτικό βίο και ήταν πλέον γέρος. Φόρεσε, λοιπόν, ξανά εκείνος τον θώρακα και το κράνος του και με «νεανική προθυμία» κατά την έκφραση του Αγαθία κατόρθωσε με την επιδέξια τακτική του να νικήσει κι αυτούς τους εχθρούς.

Οι εισβολές των Βουλγάρων, όταν δεν αποκρούονταν από τα Βυζαντινά στρατεύματα, κατέληγαν σε προσφορά δώρων από την πλευρά του αυτοκράτορα του Βυζαντίου προς τους επιδρομείς. Έτσι εξασθένησε σιγά-σιγά η δύναμή τους. Και έγιναν περισσότερο ακίνδυνοι, όταν στα δυτικά τους εμφανίστηκαν οι Άβαρες. Αυτοί νίκησαν πρώτα τους Ουτηγούρους και τους ανάγκασαν να υποταχθούν και στη συνέχεια τους Κουτρηγούρους.

Ωστόσο τα χρόνια πέρασαν και μετά τον θάνατο του ηγεμόνα Σιλσιβούλ το 576 το κράτος του διαμοιράστηκε ανάμεσα στους οκτώ γιους του. Οι Ουτηγούροι Βούλγαροι επωφελήθηκαν από τους εμφύλιους πολέμους που ακολούθησαν και επαναστάτησαν. Η επανάσταση πέτυχε και οι Βούλγαροι απελευθερώθηκαν για να ιδρύσουν ένα νέο κράτος (582 – 583).

Ο αρχηγός τους Κουβράτ (Κροβάτης κατά τον Θεοφάνη) ή Κουρτ είχε περάσει τα νεανικά του χρόνια στην αυλή του Βυζαντίου, όπου βαπτίστηκε χριστιανός. Μάλιστα, ο τότε αυτοκράτορας Τιβέριος Β΄(578 – 582) διευκόλυνε την επανάσταση των Βουλγάρων θέλοντας να προλάβει την απειλητική ανάπτυξη για το Βυζάντιο των Τούρκων της Μπουχάρας και γι' αυτό απέστειλε τον Κουβράτ με βοηθητικές δυνάμεις στην

Βουλγαρική χώρα που βρισκόταν στα ανατολικά της Αζοφικής.

Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, ο Κουβράτ διατήρησε τις παλιές φιλικές και συμμαχικές σχέσεις με το Βυζάντιο. Χάρη στην υποστήριξη του αυτοκράτορα κατάφερε να συνενώσει όλες τις Βουλγαρικές ορδές υπό την εξουσία του, ακόμη και τα εναπομείναντα λείψανα των Κουτρηγούρων και των κυρίως Ούννων απελευθερώνοντας τα από τον ζυγό των Αβάρων.

Εκεί σχηματίστηκε η παλαιά Βουλγαρία των Βυζαντινών χρονογράφων που επεκτεινόταν από τον Δνείστερο μέχρι τον Καύκασο. Τις φιλικές σχέσεις του κράτους του συνέχισε ο Κουβράτ και με τον Ηράκλειο. Το 619 μάλιστα ο αυτοκράτορας τίμησε τον Κουβράτ με το αξίωμα του Πατρικίου και συνομολόγησε μαζί μια συμμαχία εναντίον των Αβάρων και των Περσών, βάσει της οποίας ο Κουβράτ παραχώρησε σημαντική βοήθεια το 626. Και η φιλία συνεχίστηκε μέχρι τον θάνατο του Κουβράτ.

Τα γεγονότα αυτά της αρχαίας ιστορίας των Βουλγάρων ήταν γνωστά μόνο από την χρονογραφία του Νικηφόρου, Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης. Ένα παλαιό Βουλγαρικό χρονικό γραμμένο με ελληνικούς χαρακτήρες σε γλώσσα Σλαβική ήλθε για να συμπληρώσει τα ιστορικά γεγονότα και φθάνει μέχρι το 765 αναφέροντας πέντε ηγεμόνες που βασίλευσαν στα βόρεια του Δούναβη, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Κουβράτ.

Μετά τον θάνατό του το Βουλγαρικό εκείνο κράτος εξασθένησε από εσωτερικές διενέξεις. Ο μεγαλύτερος γιος και διάδοχος του Κουβράτ, ο Μπατ-μπάι, αναγκά-

στηκε να υποταχθεί στους Χαζάρους, ένα άλλο τουρκικό φύλο, ενώ άλλοι τέσσερις γιοι του προτίμησαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα για να μην υποταχθούν σ' αυτούς.

Ένας ακόμη γιος του Κουβράτ, ο Ασπαρούχ, στα μέσα του Ζ΄ αιώνος επικεφαλής ενός ουννικού φύλου στράφηκε προς Δυσμάς για να αναζητήσει μια νέα χώρα για να εγκατασταθεί μακριά από τους εχθρούς. Πέρασε τον Δων και τον Δνείστερο και μέσω της σημερινής Βεσσαραβίας έφθασε στις εκβολές του Δούναβη, βρίσκοντας έναν τόπο ασφαλή.

Υποτίθεται ότι η εγκατάσταση εκείνη έγινε με τη συγκατάθεση του Βυζαντίου, διότι ο τότε αυτοκράτορας Κώνστας (641 – 668), ο οποίος μόλις είχε καταπνίξει μια επανάσταση των Σλάβων στη Μακεδονία το 657 και την επόμενη χρονιά συνομολόγησε ειρήνη με τους Άραβες, δεν θα επέτρεπε την είσοδο των Βουλγάρων στο κράτος του, αν αυτοί έρχονταν με εχθρικές διαθέσεις.

Αντίθετα φαίνεται πως ο Ασπαρούχ επικαλέστηκε τις παλιές φιλικές σχέσεις και την συμμαχία του πατέρα του και ζήτησε από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου εδάφη για να εγκατασταθεί σε ανταπόδοση της υποχρέωσής του να υπερασπίζει τις βορειοανατολικές επαρχίες του Βυζαντινού κράτους και να αναγνωρίζει την επικυριαρχία του Βυζαντινού Αυτοκράτορα.

Κατά τα πρώτα χρόνια ο Ασπαρούχ σεβόταν τις υποχρεώσεις τους, κατόπιν όμως άρχισε επιδρομές εναντίον των Βυζαντινών επαρχιών. Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Δ΄ ο Πωγωνάτος αμέσως μόλις έκλεισε την ειρήνη με τους Άραβες επιτέθηκε εναντίον των Βουλγάρων από τη θάλασσα με ναυτικό και πεζικό το 679

για να τους εκδιώξει. Αρρώστησε όμως και αναγκάστηκε να πάει στα λουτρά της Μεσημβρίας για να νοσηλευθεί. Οι Βούλγαροι επωφελήθηκαν από την απουσία του, πέρασαν τον Δούναβη και κατέλαβαν τη Βάρνα και ολόκληρη τη γύρω χώρα υποτάσσοντας τις γειτονικές σλαβικές φυλές «επτά γενεές», σύμφωνα με τους Βυζαντινούς χρονογράφους. Έτσι εγκαταστάθηκαν οι Βούλγαροι του Ασπαρούχ στις χώρες ανάμεσα στον Δούναβη, τον Αίμο, τον Εύξεινο και την Σερβία, σε μια περιοχή που ονομάστηκε Βουλγαρία.

Από τότε άρχισαν να εκσλαβίζονται και στη συνέχεια το Βυζάντιο επέδρασε βαθιά πάνω τους μέσα από τον εκχριστιανισμό τους με αποτέλεσμα να χάσουν βαθμιαία ένα μεγάλο μέρος από τα καθαρά αρχέγονα τουρκικά ήθη και έθιμα.

Η εγκατάσταση της ορδής του Ασπαρούχ στις επαρχίες του Βυζαντινού κράτους ανάμεσα στον Αίμο και τον Δούναβη είχε σοβαρότατες συνέπειες και δικαίως αγανακτεί ο χρονογράφος Θεοφάνης εναντίον του Κωνσταντίνου του Πωγωνάτου, διότι αυτός που είχε καταστήσει όλους τους εχθρούς της αυτοκρατορίας υποτελείς συγκατατέθηκε να συνομολογήσει συνθήκη με την οποία υποχρεωνόταν να πληρώνει φόρο στους Βουλγάρους.

Όταν ο διάδοχος του Πωγωνάτου, ο Ιουστινιανός Β΄, αρνήθηκε την πληρωμή του φόρου εκείνου, ο Ασπαρούχ εκστράτευσε εναντίον των Βυζαντινών, αλλά ητττήθηκε. Μετά από λίγο ο ίδιος αυτοκράτορας, καθώς επέστρεφε από κάποια εκστρατεία εναντίον των Σλάβων της Μακεδονίας, δέχθηκε την επίθεση των Βουλγάρων και σώθηκε με μεγάλη δυσκολία.

Ο Ασπαρούχ βασίλευσε 61 ολόκληρα χρόνια και πέθανε το 700 μ.Χ. ο διάδοχός του Τέρβελ ήταν φίλος του Ιουστινιανού, τον οποίο και βοήθησε να ανακτήσει τον Βυζαντινό θρόνο το 701 από την Χερσώνα, όπου είχε εξοριστεί αφού εκθρονίστηκε και ρινοτομήθηκε. Για να ανταμείψει τις υπηρεσίες του ο Ιουστινιανός Β΄ έδωσε στον Τέρβελ δώρα πολλά και σκεύη βασιλικά και σε μια εκδήλωση που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 705 τον ανακήρυξε «καίσαρα». Από τότε οι Βούλγαροι άρχισαν να δίνουν στους ηγεμόνες τους εκτός από τον τίτλο του Χαν και αυτό του Καίσαρα : καίσαρ, caesar, czar, τσάρος.

Το 716 μια συνθήκη ανάμεσα στον Βυζάντιο και τους Βουλγάρους κανόνισε τις εμπορικές σχέσεις των δύο κρατών και τον επόμενο χρόνο ανανεώθηκε, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Θεοδόσιος Β΄. Σύμφωνα με την συνθήκη αυτή:

Α. καθορίζονταν τα σύνορα της Βουλγαρίας που έφθαναν ως τον Έβρο

Β. η Βυζαντινή Αυτοκρατορία θα παρέδιδε κάθε χρόνο στη Βουλγαρία ενδύματα και δέρματα αξίας 30 υπερπύρων χρυσών.

Σημείωση : το υπέρπυρο ήταν ένα Βυζαντινό νόμισμα από καθαρό χρυσάφι. Για την αξία του υπάρχουν διάφορες γνώμες. Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος γράφει πως τον ΙΓ΄ αιώνα αντιστοιχούσε με 11 φράγκα. Ο Π. Καλλιγάς και ο Σπ. Λάμπρος υπολογίζουν την αξία του κατά τις διάφορες εποχές του Βυζαντινού κράτους από έντεκα έως δεκαπέντε νεοελληνικές χρυσές δραχμές και ο Ανδρεάδης αντιστοιχεί την αξία του υπέρπυρου με 15 περίπου φράγκα.

Σε κάποια περίοδο της Τουρκοκρατίας αναφέρονται συχνά τα υπέρπυρα ως δηλωτικά βαρύτιμων χρυσών νομισμάτων. Μεταγενέστερα, τα υπέρπυρα κατάντησαν συνώνυμα των γροσίων, διότι το περίφημο νόμισμα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων από καθαρό χρυσάφι εκφαυλίστηκε με τον καιρό και κατάντησε να είναι ένα μικρό αργυρό νόμισμα με ευτελή αξία.

Γ. και οι δύο χώρες θα εξέδιδαν αμοιβαία τους φυγάδες, αν αυτοί ήταν ένοχοι εγκλήματος κατά της κρατικής κυριαρχίας και

Δ. οι έμποροι και των δύο κρατών θα σφράγιζαν τα εμπορεύματά τους με μολυβδόβουλα.

Βάσει της συνθήκης αυτής ο Τέρβελ βοήθησε τον Βυζαντινό αυτοκράτορα στην πολιορκία της πρωτεύουσάς του από τους Άραβες. Περί τα τέλη της βασιλείας του ο Χαν προσπάθησε ξανά να αναμειχθεί στα εσωτερικά του Βυζαντίου, αλλά αυτή τη φορά βασιλιάς ήταν ο Λέων ο Ίσαυρος κι έτσι τα σχέδιά του ματαιώθηκαν. Μετά τον θάνατο του Τέρβελ δεν υπάρχει τίποτε γνωστό για την Βουλγαρία επί 36 χρόνια. Οι Βυζαντινοί χρονογράφοι σιωπούν και Βουλγαρικά κείμενα δεν υπάρχουν.

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Ε΄ μια σειρά από εμφύλιες διαμάχες απείλησαν να καταστρέψουν το Βουλγαρικό κράτος και ο αυτοκράτορας σκέφθηκε να μην χάσει την ευκαιρία αυτή. Οχύρωσε λοιπόν τα σύνορα της Θράκης και εγκατέστησε στις παραμεθόριες περιοχές μάχιμους πληθυσμούς από Σύρους και Αρμένιους Παυλικιανούς.

Οι Βούλγαροι προσπάθησαν να προλάβουν τον κίνδυνο που τους απειλούσε και απαίτησαν την εκ νέου πληρωμή του φόρου που είχε συμφωνηθεί στην παρα-

πάνω συνθήκη, αλλά στο μεταξύ είχε διακοπεί. Ο Κωνσταντίνος απέκρουσε την απαίτησή τους με αποτέλεσμα οι Βούλγαροι να εισβάλλουν στη Θράκη και να προχωρήσουν μέχρι το Αναστασιανό τείχος. Νικήθηκαν όμως από τον στρατό και τον στόλο των Βυζαντινών και όλα έληξαν με την σύναψη ειρήνης το 755.

Μετά από τρία χρόνια οι Βούλγαροι συμμάχησαν με τους Σλάβους που ήταν εγκαταστημένοι στη Μακεδονία και εισέβαλαν ξανά σε βυζαντινά εδάφη. Ο Κωνσταντίνος εκστράτευσε πρώτα εναντίον των Σλάβων, τους νίκησε και τους υπέταξε παίρνοντας μαζί του έναν μεγάλο αριθμό αιχμαλώτων.

Στη συνέχεια στράφηκε εναντίον των Βουλγάρων και εκστράτευσε εναντίον τους από την ξηρά και με 500 πλοία μέσω του Δούναβη ποταμού. Ο ηττημένος Χαν πρότεινε στον αυτοκράτορα ειρήνη και για να την διασφαλίσει του έστειλε ομήρους. Είναι άγνωστο τι ακριβώς προέκυψε από τις διαπραγματεύσεις εκείνες, φαίνεται όμως ότι καταργήθηκε η συνθήκη του 716.

Το επόμενο έτος ο Κωνσταντίνος ανέλαβε νέα εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων ελπίζοντας πως θα τους υποτάξει τελείως, όμως αναγκάστηκε να στρέψει την προσοχή του στους Άραβες με αποτέλεσμα να στείλει το σημαντικότερο μέρος του στρατού του στην Ασία. Οι Βούλγαροι δεν έχασαν την ευκαιρία. Επιτέθηκαν στον Βυζαντινό στρατό και τον νίκησαν το 759 αναγκάζοντάς τον να υποχωρήσει αφού έχασε δύο στρατηγούς και πολλούς κατώτερους αξιωματικούς και στρατιώτες.

Για τις εσωτερικές έριδες που απασχόλησαν τα επόμενα χρόνια το Βουλγαρικό κράτος ελάχιστα είναι γνωστά. Εκείνο πάντως που είναι γεγονός, είναι ότι ο

Κωνσταντίνος Ε΄ έπεισε 200.000 Σλάβους της Βουλγαρίας να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να εγκατασταθούν στη Βιθυνία. Ακολούθησε μία ακόμη σύγκρουση ανάμεσα στους δύο εχθρούς που κατέληξε με την πλευρά των Βυζαντινών.

Το 763 ο Αυτοκράτορας εκστράτευσε από την ξηρά. Οι Βούλγαροι παρέμειναν στα οχυρώματά τους στην αρχή, αλλά όταν ενισχύθηκαν από γειτονικούς Σλάβους επιτέθηκαν εναντίον του αυτοκρατορικού στρατού κοντά στην Αγχίαλο. Εκεί έλαβε χώρα μια σημαντική μάχη, κατά την οποία οι Βούλγαροι ηττήθηκαν κατά κράτος. Χιλιάδες ήταν οι νεκροί και εκατοντάδες οι αιχμάλωτοι που κόσμησαν τον λαμπρό θρίαμβο που τέλεσε σε μεγάλη πομπή ο βασιλιάς στην Κωνσταντινούπολη. Πλούσια ήταν και τα λάφυρα, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονταν, όπως ιστορεί ο Νικηφόρος, δύο χρυσοί λουτήρες βάρους 800 λιτρών ο καθένας, που είχαν παραγγείλει οι Βούλγαροι στη Σικελία.

Η τελευταία αυτή νίκη υπήρξε λαμπρή, όμως άλλες εξωτερικές και εσωτερικές φροντίδες εμπόδισαν τον βασιλέα να επωφεληθεί από τη νίκη του εισβάλλοντας στη Βουλγαρία, όπου ασφαλώς η επιτυχία του ήταν σίγουρη γιατί στο μεταξύ ο βουλγαρικός λαός είχε επαναστατήσει προς τον ηγεμόνα τους εξαιτίας της ανικανότητας που επέδειξε στη μάχη στην Αγχίαλο.

Πράγματι, η εξέγερση ήταν πολύ σοβαρή και ο Βούλγαρος ηγεμόνας Τέλετς δολοφονήθηκε μαζί με τους αυλικούς του. Ο επόμενος Χαν ονόματι Σαβίνος πρότεινε αμέσως ειρήνη στους Βυζαντινούς, αλλά οι Βογιάροι συνήλθαν σε μια συνέλευση, όπου αποφάσισαν πως οι προτάσεις του Χαν τους ήταν προδοτικές και θα είχαν σαν αποτέλεσμα την υποδούλωση της χώ-

ρας τους. Τον καθαίρεσαν λοιπόν και εκείνος κατέφυγε στην Αγχίαλο κι από εκεί στην Κωνσταντινούπολη.

Ο διάδοχός του Μπαγιάν συνέχισε τις εχθροπραξίες, αλλά ηττήθηκε και ήλθε μαζί με τους Βογιάρους του σε προσωπική συνάντηση με τον Κωνσταντίνο σε κάποιο από τα παραμεθόρια φρούρια και κατόπιν στην Κωνσταντινούπολη για να συνεχίσουν τις συνομιλίες για την διαπραγμάτευση της ειρήνης.

Ο βασιλιάς δέχθηκε τον Μπαγιάν με περιφρόνηση έχοντας στο πλάι του καθισμένο τον προηγούμενο Χαν, τον Σαβίνο, τον οποίο μάλιστα ζήτησε να επιβάλει ξανά ως ηγεμόνα της Βουλγαρίας. Για τον λόγο αυτό κράτησε αιχμάλωτο τον Μπαγιάν στην Κωνσταντινούπολη αναγκάζοντάς τον να διορίσει κάποιον επίτροπο της εξουσίας στη Βουλγαρία, ο οποίος να κυβερνά στη θέση του Σαβίνου.

Και όντως διορίστηκε κάποιος επίτροπος, αλλά οι Βούλγαροι τον εκδίωξαν πριν κλείσει σαράντα μέρες επιτροπείας. Οι Βυζαντινοί επωφελήθηκαν από την αναστάτωση και εισέβαλαν στη Βουλγαρία νικώντας ξανά. Σκοπός αυτής της νέας εκστρατείας του Κωνσταντίνου ήταν η παλινόρθωση του Μπαγιάν, πράγμα που το κατόρθωσε. Αλλά δεν σταμάτησαν οι εμφύλιοι σπαραγμοί στη Βουλγαρία.

Το 772 ο Μπαγιάν και ο αδελφός του δολοφονήθηκαν σ' ένα ταξίδι τους προς τις ελώδεις χώρες του Δούναβη από τους αντιπάλους τους. Ο νέος Χαν ονόματι Παγάν έφθασε στην Κωνσταντινούπολη για να διαπραγματευτεί την ειρήνη, αλλά ο Κωνσταντίνος δεν φαινόταν καθόλου συνεργάσιμος. Έκλεισε μαζί του μια συνθήκη, που όμως ήταν φαινομενική, διότι επιζητούσε να επωφεληθεί από τις εσωτερικές ανωμαλίες ώστε να

υποτάξει οριστικά τους Βουλγάρους. Πράγματι, μετά από λίγο καιρό οι εχθροπραξίες επαναλήφθηκαν.

Ο στρατός των Βυζαντινών αιχμαλώτισε τον Σλαβούν, τον αρχηγό των Σεβερίνων Σλάβων και τον Χριστιανό, τον αρχηγό των ατάκτων σωμάτων. Εισέβαλε στη Βουλγαρία και έφθασε μέχρι την πρωτεύουσα. Ο Παγάν τράπηκε σε φυγή και κατέφυγε στη Βάρνα, όπου όμως δολοφονήθηκε από τους Βογιάρους. Ο Κωνσταντίνος έβαλε φωτιάς στη Βουλγαρική πρωτεύουσα και επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη.

Ο κίνδυνος της εξαφάνισης του Βουλγαρικού κράτους ήταν πλέον εμφανής και οι Βογιάροι αποφάσισαν να πάψουν τις εσωτερικές έριδες. Συγκεντρώθηκαν λοιπόν και ανακήρυξαν Χαν έναν άνδρα συνετό με το όνομα Τελερίγ, ο οποίος αποφάσισε να κλείσει ειρήνη με τους Βυζαντινούς.

Τον Μάιο του 773 ο Κωνσταντίνος επιχείρησε καινούργια εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων, την έκτη κατά σειράν, αλλά η εκστρατεία εκείνη υπήρξε ατυχής, διότι ο Βυζαντινός στόλος έπεσε σε τρικυμία κοντά στη Μεσημβρία, με αποτέλεσμα να υποστεί μεγάλες ζημίες και να πνιγούν πολλοί πολεμιστές που επέβαιναν στα πλοία.

Ο Κωνσταντίνος αποδείχθηκε άξιος των περιστάσεων, αφού διέταξε να περισυλλέξουν όλα τα πτώματα των νεκρών με δίχτυα και να κηδευτούν αξιοπρεπώς. Φαίνεται όμως πως η καταστροφή εκείνη δεν ήταν και τόσο σοβαρή, διότι ο Τελερίγ έσπευσε να προτείνει ειρήνη, η οποία μάλιστα υπογράφτηκε από τις δύο πλευρές.

Όμως μετά από λίγο καιρό, ο Κωνσταντίνος πληροφορήθηκε από τους πράκτορες που διέθετε στη Βουλ-

γαρία πως ο Τελερίγ έφυγε για μια εκστρατεία εναντίον των Σλάβων της Μακεδονίας. Ετοίμασε βιαστικά έναν ισχυρό στρατό από 80.000 άνδρες και χωρίς να καθυστερήσει εισέβαλε στη Βουλγαρία. Συνάντησε τον βουλγαρικό στρατό κοντά, στην Σήλυμνο, όπου του επιτέθηκε και τον νίκησε κατά κράτος.

Το 774 ο Κωνσταντίνος αποφάσισε να κάνει μια νέα εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων. Ο στόλος μάλιστα που ετοίμασε μετέφερε 12.000 ιππείς. Αλλά για μια ακόμη φορά ο στόλος χτυπήθηκε από τρικυμία κοντά στη Μεσημβρία. Ο αυτοκράτορας που στερήθηκε το στόλο και υπολόγισε πως μόνον τα στρατεύματα ξηράς δεν επαρκούσαν, αναγκάστηκε να επιστρέψει.

Ο Τελερίγ απελπισμένος από τους συνεχείς πολέμους και από τις αντενέργειες των εσωτερικών του εχθρών αποφάσισε να εγκαταλείψει κρυφά τη χώρα του και να βρει καταφύγιο στην προστασία του αυτοκράτορα του Βυζαντίου. Αλλά για να το κάνει αυτό χρειαζόταν τη βοήθεια των πρακτόρων που είχε ο αυτοκράτορας στη Βουλγαρία. Ζητούσε λοιπόν να τους υποδείξει ώστε να φύγει με την σύμπραξή τους.

Ο Κωνσταντίνος που δεν αντιλήφθηκε την πλεκτάνη απάντησε υποδεικνύοντας τα ονόματα των φίλων του, τους οποίους ο Τελερίγ σκότωσε προξενώντας μεγάλη λύπη στον Κωνσταντίνο. Ωστόσο είναι πολλοί οι ιστορικοί που δεν δίνουν μεγάλη εμπιστοσύνη στα γραφόμενα από τον Θεοφάνη, γιατί ο χρονογράφος αυτός γράφει για τον Κωνσταντίνο με μεγάλη εμπάθεια εξαιτίας των εικονομαχικών του πεποιθήσεων και υπάρχουν υποψίες πως πολλά από τα γεγονότα αυτά τα επινόησε ο ίδιος και ως εκ τούτου δεν μπορούν να θεωρούνται ακριβή.

Ωστόσο θα πρέπει να υποθέσουμε πως οι σχέσεις του αυτοκράτορα και του Χαν των Βουλγάρων θα πρέπει να είχαν κάποιο χαρακτήρα επικυρίαρχου προς υποτελή, ο οποίος συνεχώς επαναστατούσε προκαλώντας νέες εκστρατείες εναντίον του. Έτσι μετά από λίγο βλέπουμε πάλι τον Κωνσταντίνο Ε΄ να εισβάλει στη Βουλγαρία, τον Αύγουστο του 775.

Καθ' οδόν όμως αρρώστησε από άνθρακα στο πόδι του και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Αδριανούπολη, απ' όπου πήγε στη Σηλυβρία. Από εκεί διακομίστηκε στην Κωνσταντινούπολη, γιατί η κατάστασή του επιδεινώθηκε. Αλλά δεν έφθασε ποτέ ζωντανός εκεί. Πέθανε μέσα στο πλοίο που τον μετέφερε υποκύπτοντας στο νόσημά του, στις 16 Σεπτεμβρίου του 775.

Ο γιος και διάδοχός του, Λέων Δ΄, μελέτησε μια νέα εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων, αλλά αντί γι' αυτήν βλέπουμε τον Τελερίγ να καταφεύγει το 777 στην Κωνσταντινούπολη, να λαμβάνει το βάπτισμα και να νυμφεύεται μια εξαδέλφη της βασίλισσας Ειρήνης της Αθηναίας. Τη νέα αυτή φυγή του Χαν των Βουλγάρων, η οποία είναι κάπως ασυμβίβαστη με όλα αυτά που ιστορεί ο Θεοφάνης για την προηγούμενη δόλια στάση του, την εξηγούν οι Βούλγαροι ιστορικοί που γράφουν πως ο Τελερίγ κατάλαβε πλέον πως δεν μπορούσε να εξακολουθήσει να πολεμά τους Βογιάρους.

Ακολουθούν πάνω από δέκα χρόνια «σιωπής», κατά τα οποία δεν έχουμε καμία πληροφορία για τους Βουλγάρους είτε για το κράτος τους, γεγονός που μας επιτρέπει να εικάσουμε πως εξακολούθησε η ειρηνική πολιτική του Λέοντος Δ΄ απέναντι στη Βουλγαρία. Ο Λέων αυτός περιοριζόταν να εγκαθιστά Σύρους και Αρμέ-

νιους εποίκους στα βόρεια σύνορα της Θράκης και έστρεφε την προσοχή του κυρίως στους Σλάβους.

Κατά τη διάρκεια όμως της βασιλείας του Κωνσταντίνου ΣΤ΄ επαναλήφθηκαν οι πόλεμοι με τους Βούλγαρους, όταν Χαν ήταν ο Κάρδαμ (777 – 802). Σκοπός της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν να αποτρέψει την προσοχή των Βουλγάρων από τη Μακεδονία. Τον Απρίλιο του 791 ο νεαρός Κωνσταντίνος εκστράτευσε εναντίον των Βουλγάρων, αλλά νικήθηκε κοντά στο λεγόμενο «Φρούριο του Προβάτου», όχι μακριά από την Αδριανούπολη και εγκατέλειψε νύχτα την περιοχή για να καταφύγει στην Κωνσταντινούπολη.

Την επόμενη χρονιά μια νέα βυζαντινή εκστρατεία, που ήταν συνέχεια μιας επιδρομής του Κάρδαμ, κατέληξε πάλι σε αποτυχία. Η κρίσιμη μάχη δόθηκε κοντά στο παραμεθόριο φρούριο της Μαρκέλλας. Οι Βούλγαροι γνωρίζοντας πως ο στρατός των Βυζαντινών αποτελούνταν κατά μεγάλο μέρος από απειροπόλεμους άνδρες, περίμεναν την έφοδο μέσα στα οχυρώματά τους. Όταν οι Βυζαντινοί έφθασαν, εκείνοι όρμησαν κατά πάνω τους προξενώντας τους μεγάλες φθορές.

Φαίνεται όμως ότι οι Βούλγαροι δεν ήταν ικανοί να επωφεληθούν από τη νίκη τους εκείνη, γιατί έκλεισαν ειρήνη κατά την οποία αρκέστηκαν στο συνηθισμένο φόρο, διότι ο Θεοφάνης γράφει πως κατά το έτος 796 ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας έστειλε ένα τελεσίγραφο στον Αυτοκράτορα, να του στείλει το συμφωνημένο ποσόν γιατί αλλιώς θα έφθανε μέχρι την Χρυσή Πόρτα και θα ερήμωνε τη Θράκη. Ο Βασιλιάς τότε έβαλε μέσα σ' ένα μαντήλι καβαλίνες αλόγου και τις έστειλε στον Βούλγαρο με την απάντηση πως επειδή είναι γέρος και δεν θέλει να τον βάλει σε κόπο, θα έλθει ο ίδιος

στην Μαρκέλλα κι ό,τι γίνει στο πεδίο της μάχης θα το κρίνει ο Θεός.

Στον Βούλγαρο ηγεμόνα μετά από αυτά απέμενε μόνο μια κίνηση, η κήρυξη του πολέμου. Και την έκανε. Παραδόξως όμως οι δύο στρατοί απέφυγαν να συναντηθούν και στο μεταξύ έγιναν κάποιες διαπραγματεύσεις για την ειρήνη, οι οποίες κατέληξαν σε ανανέωση της συνθήκης του 792, η οποία επικυρώθηκε ξανά από την Ειρήνη την Αθηναία, όταν έμεινε μονοκράτειρα και από τον Κρουμ, τον διάδοχο του Κάρδαμ.

Η εσωτερική αναστάτωση που επικρατούσε στο Βυζαντινό κράτος, όταν ήταν αυτοκράτειρα η Ειρήνη, άφησε τους Βούλγαρους ήσυχους ώστε να καταπαύσουν τους εμφύλιους σπαραγμούς τους, να συντάξουν καλύτερα τις δυνάμεις τους και να στρέψουν την προσοχή τους σε εξωτερικές κατακτήσεις.

Ο νέο Χαν ονόματι Κρουμ ήταν άνδρας σκληρός, ακούραστος και πολεμοχαρής. Όταν έλειψαν τα προβλήματα από τα νότια σύνορά του, έστρεψε την προσοχή του στα βορειοδυτικά σύνορα του κράτους του, πέρα από τον Δούναβη, όπου το βασίλειο των Φράγκων εξαπλωνόταν γρήγορα και απειλητικά στην κοιλάδα του μέσου Δούναβη, προς την σημερινή Ουγγαρία, ωθώντας τα τελευταία λείψανα των Αβάρων προς την ανατολή.

Ο Κρουμ υπέταξε αυτούς τους ΄Αβαρες και έτσι επέκτεινε το κράτος του στη νότια Ουγγαρία, όπου είχαν εγκατασταθεί διάφορες σλαβικές φυλές. Αυτές αντικατέστησαν τον Αβαρικό ζυγό με την βουλγαρική κυριαρχία, με τους ίδιους όρους που το έκαναν οι Σλάβοι της Μοισίας και της Δακίας. Έτσι το βουλγαρικό κρά-

τος έφθασε μέχρι τα σύνορα του βασιλείου των Φράγκων.

Μετά από τις επιτυχίες του αυτές ο Κρουμ έστρεψε την προσοχή του προς το Βυζαντινό κράτος. Βασιλιάς τώρα ήταν ο Νικηφόρος Α΄. Αυτός αναγκάστηκε να εκστρατεύσει εναντίον των Βουλγάρων το 807 και είχε ήδη προχωρήσει αρκετά, όταν πληροφορήθηκε ότι μια συνωμοσία είχε εξυφανθεί εναντίον του στην Κωνσταντινούπολη. Αναγκάστηκε να επιστρέψει αναθέτοντας την αρχηγία του στρατού στον Βαρτάν τον Ανεμά, έναν σπαθάριο αρμενικής καταγωγής. Εκείνος όμως αντί να εξακολουθήσει την πορεία του στρατού και να εισβάλει στο βουλγαρικό έδαφος, περιορίστηκε στην εξασφάλιση των μεθορίων.

Το 809 οι Βούλαγροι προχώρησαν προς την κοιλάδα του Στρυμόνα και επιτέθηκαν στα βυζαντινά στρατεύματα που ήταν εκεί σταθμευμένα, ακριβώς τη στιγμή που είχε φθάσει από την Κωνσταντινούπολη ένα σημαντικό χρηματικό ποσό για την πληρωμή των στρατιωτών. Τότε οι Βούλγαροι άρπαξαν 1.100 λίτρες χρυσού και τις αποσκευές του στρατού. Επιπροσθέτως κυρίευσαν και την Σόφια, που μέχρι την εποχή εκείνη βρισκόταν στα χέρια των Βυζαντινών. Ο Κρουμ σκότωσε εκεί σχεδόν 6.000 στρατιώτες και πολλούς κατοίκους και κατεδάφισε το φρούριο. Με την πτώση αυτού του προπυργίου ανοιγόταν στους Βουλγάρους ο δρόμος την Μακεδονία.

Για να αποσοβήσει τον κίνδυνο αυτόν ο Νικηφόρος ξεκίνησε μια καινούργια εκστρατεία, αλλά συναντούσε πολλά εμπόδια και κυρίως τις αντενέργειες και τις δολιοφθορές, που πραγματοποιούσαν εκείνοι που συντάσσονταν με το αντιμεταρρυθμιστικό κόμμα, δηλαδή

οι επικεφαλής καλόγεροι των εικονολατρών. Οι ιδέες τους είχαν εισχωρήσει και στο στράτευμα. Όταν κατάλαβαν ότι οι δολιοφθορές τους εν ώρα πολέμου είχαν γίνει αντιληπτές και πως θα τιμωρούνταν αυστηρά για την ολιγωρία τους, αυτομόλησαν προς τους Βουλγάρους.

Αλλά οι αντίπαλοι της μεταρρύθμισης δεν σταμάτησαν τις μηχανορραφίες μέχρι που μέσα στο στράτευμα δημιουργήθηκε μια συνωμοσία. Ωστόσο ο Νικηφόρος την ανακάλυψε έγκαιρα και τιμώρησε τους πρωταίτιους. Οι οπαδοί τους δεν σταμάτησαν και προετοίμασαν μια νέα επανάσταση μέσα στο στράτευμα. Και πάλι ο Νικηφόρος επενέβη και την ματαίωσε. Επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και αφού συγκάλεσε τα σώματα που δημιουργούσαν τα προβλήματα αυτά, τα διέλυσε και τιμώρησε αυστηρά τους υποκινητές.

Τακτοποίησε και μερικά άλλα εσωτερικά ζητήματα και βλέποντας πως ο θάνατος του Αρούν Αλ-Ρασίντ, του ηγεμόνα των Αράβων, τον απάλλασσε προσωρινά από έναν επικίνδυνο εχθρό στα νότια σύνορα, ξεκίνησε την εκστρατεία του εναντίον των Βουλγάρων με πολυάριθμο στρατό. Ο Κρουμ βλέποντας την ισχυρή εκείνη δύναμη ζήτησε ειρήνη.

Ο Νικηφόρος όμως αποφασισμένος να διαλύσει τους Βουλγάρους απέκρουσε τις προτάσεις εκείνες και συνέχισε την προέλασή του. Έφθασε στο στρατόπεδο του Κρουμ μετά από μια πολύ κοπιαστική πορεία. Το κυρίευσε όμως και μαζί όλους τους θησαυρούς του. Ήταν Ιούλιος του 811.

Ο Κρουμ τράπηκε σε φυγή και πρότεινε ειρήνη. Όταν όμως η πρότασή του δεν έγινε δεκτή, αποφάσισε να αμυνθεί. Και το έκανε, καθώς φαίνεται, με την βοήθεια

των αξιωματικών του Βυζαντινού στρατού που είχαν αυτομολήσει. Με την σύμπραξή τους κατόρθωσε μέσα σε λίγες μέρες να κλείσει όλα τα στενά της Βιρμπίτσας. Έτσι απέκλεισε σαν σε παγίδα τον Βυζαντινό στρατό και τη νύχτα της 25ης προς 26η Ιουλίου έκανε την επίθεσή του.

Ο Νικηφόρος βρέθηκε σε απελπιστική θέση, αλλά αποφάσισε να αμυνθεί μέχρι εσχάτων συγκρατώντας όσους από τους αξιωματικούς και τους άνδρες του έφευγαν. Οι Βούλγαροι έβαλαν φωτιά στο ξύλινο περιχαράκωμα που περιέβαλε το βυζαντινό στράτευμα. Αυτό που επακολούθησε ήταν αληθινή σφαγή. Ο Νικηφόρος αντιστάθηκε ηρωικά μαζί με πενήντα περίπου πιστούς ανώτερους αξιωματικούς, αλλά οι δυνάμεις του ήταν μικρές και άφησε την τελευταία του πνοή στο πεδίο της μάχης.

Οι Βούλγαροι δεν συνέβαλαν αιχμαλώτους, γιατί είχαν σκοτώσει οποιονδήποτε έπεφτε στα χέρια τους. Ο Κρουμ έκοψε το κεφάλι του βασιλιά και το εξέθεσε για πολλές μέρες κρεμασμένο σε περίβλεπτο σημείο ως τρόπαιο. Στη συνέχεια έδωσε εντολή να κατασκευάσουν από το κρανίο του ένα κύπελλο επάργυρο, από το οποίο έπινε ο ίδιος και έδινε να πίνουν και οι Βογιάροι Σλάβοι. Από την σφαγή εκείνη σώθηκαν μόνον ελάχιστοι στρατιώτες μαζί με τον γιο του Νικηφόρου, τον Σταυράκιο, που ήταν τραυματισμένος. Έφθασαν στην Αδριανούπολη και εκεί στην Κωνσταντινούπολη για να αναγγείλουν τις θλιβερές ειδήσεις.

Μετά τη νίκη του εκείνη ο Κρουμ έγινε ανεξέλεγκτος και εξακολούθησε τον πόλεμο με μεγαλύτερο ζήλο. Εισέβαλε στη Θράκη και την Μακεδονία λεηλατώντας και αιχμαλωτίζοντας τους κατοίκους. Το 812 με

την βοήθεια κάποιου Χριστιανού Άραβα που κατασκεύαζε πολιορκητικές μηχανές και ο οποίος είχε αυτομολήσει προς τους Βουλγάρους από τον Βυζαντινό στρατό, έφτιαξε μηχανές και κατέλαβε με πολιορκία την Δεβελτό. Εκεί βρήκε μεγάλα ποσά από χρυσό και άργυρο. Βρήκε ακόμη και μια μικρή ποσότητα Υγρού Πυρός και 36 σιφόνια, με τα οποία μπορούσε να εξακοντιστεί το Πυρ.

Το 813 βασιλιάς στην Κωνσταντινούπολη ήταν ο Μιχαήλ Α΄ ο Ραγκαβές, όταν έφθασαν οι πληροφορίες πως ο Κρουμ ετοιμάζει νέα επιδρομή. Ο αυτοκράτορας βγήκε με τον στρατό μέχρι την Αδριανούπολη, αλλά δεν συνάντησε τον εχθρικό στρατό, γιατί ο Κρουμ αναγκάστηκε να επιστρέψει για να αντιμετωπίσει μια έκτακτη εσωτερική κατάσταση : ο στρατός του αποδεκατιζόταν από μια λοιμώδη ασθένεια.

Ο Μιχαήλ επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και εκεί συνέχισε ακόμη πιο δραστήριος να συμπληρώνει τον στρατό του με νέα ασιατικά και ευρωπαϊκά τάγματα. Τον Μάιο ξεκίνησε ξανά για να επιτεθεί εναντίον των Βουλγάρων. Τον στρατό εκείνο συνόδευε και η βασίλισσα Προκοπία, η οποία όμως κατηγορήθηκε για την συχνή της ανάμιξη σε στρατιωτικά ζητήματα και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην πρωτεύουσα.

Ο βασιλιάς όμως, αντί να εξακολουθήσει την προέλαση, περιέφερε άσκοπα τον στρατό του στη Θράκη, όταν ο Κρουμ με καινούργιο στρατό εισέβαλε στις αρχές του Ιουνίου και έφθασε μέχρι την Βερσινικία. Εκεί έλαβε χώρα στις 22 Ιουνίου μια μεγάλη μάχη, μετά από πολλούς δισταγμούς του Μιχαήλ. Ο αυτοκράτορας υποχώρησε ευθύς εξαρχής γιατί δήθεν δεν εισακούστηκαν οι διαταγές του.

Ένα ικανό μέρος του στρατεύματος αντιστάθηκε, αλλά τελικά διασκορπίστηκε η αριστερή πτέρυγα και σκοτώθηκε ο ηρωικά μαχόμενος αρχηγός του μακεδονικού στρατού Ιωάννης Απλάκης. Στη συνέχεια υποχώρησε και η δεξιά πτέρυγα, της οποίας ηγούνταν ο Λέων ο Αρμένιος.

Ο Κρουμ στην αρχή δεν κατάλαβε την πραγματική κατάσταση και νόμισε πως πρόκειται για μια προσποιητή φυγή, γι' αυτό δεν καταδίωξε όσους έφευγαν. Στην συνέχεια όμως έστρεψε το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του στο κέντρο και το αριστερό κέρας των Βυζαντινών προξενώντας τους κολοσσιαίες ζημίες. Συνέλαβε αιχμαλώτους και ήλθαν στην κατοχή του ένα πλήθος από όπλα, ζώα και αποσκευές.

Ο Λέων ο Αρμένιος κατόρθωσε να σώσει ένα μέρος του στρατού που το έφερε στην Αδριανούπολη. Εκεί έφθασε και ο Μιχαήλ, ο οποίος προσέφερε τον θρόνο στον Λέοντα καθώς και την ηγεσία του στρατού και ο ίδιος έφυγε, ιδιώτης πλέον για την Κωνσταντινούπολη. Ο Λέων επέστρεψε στις 10 Ιουλίου στην πρωτεύουσα με τον τίτλο του αυτοκράτορα της Νέας Ρώμης, που ο στρατός του είχε απονείμει στην Αδριανούπολη.

Ο νέος βασιλιάς μόλις στέφθηκε επίσημα και τελείωσαν οι γιορτές για την στέψη του, άρχισε τα οχυρωματικά έργα της πρωτεύουσας. Τότε εμφανίστηκε μπροστά στα τείχη της Βασιλεύουσας ο Κρουμ, που είχε αφήσει τον αδελφό του να πολιορκεί την Αδριανούπολη. Άπλωσε τον στρατό του σ' ολόκληρο τον Κεράτιο Κόλπο, από τις Βλαχέρνες μέχρι την Χρυσή Πύλη και άρχισε να τελεί διάφορες θρησκευτικές πανηγύρεις, θυσιάζοντας ζώα και ανθρώπους, σύμφωνα με τα βαρβαρικά έθιμα της φυλής του και περνούσε

μαζί με τις γυναίκες του ανάμεσα από τον στρατό, που τον επευφημούσε ζωηρά, κάτω από τα βλέμματα των Βυζαντινών που δεν τον έχαναν ούτε στιγμή από τα μάτια τους.

Μετά τις τελετές εκείνες και αφού λεηλάτησε όλα τα περίχωρα ο Κρουμ κατάλαβε πως δεν μπορούσε να κυριεύσει την Κωνσταντινούπολη, αν δεν διέθετε στόλο και κατάλληλες πολιορκητικές μηχανές. Έσπευσε λοιπόν να υποβάλλει προτάσεις ειρήνης, ζητώντας την πληρωμή ετήσιου φόρου. Ζητούσε ακόμη έναν αριθμό από εκλεκτά κορίτσια, πολλές βασιλικές ενδυμασίες, καθώς και την άδεια να βυθίσει έφιππος τη λόγχη του στην Χρυσή Πύλη, σε ένδειξη της υποταγής της Πόλης σ' αυτόν.

Ο βασιλιάς προσποιήθηκε ότι δέχθηκε και πρότεινε να συναντηθούν έξω από τα τείχη, ανάμεσα στις Βλαχέρνες και το βουλγαρικό στρατόπεδο, για να υπογράψουν την ειρήνη. Ο Κρουμ κατέφθασε συνοδευόμενος από τον ανήλικο γιο του Κωνσταντίνο, τον γαμβρό του Κωνσταντίνο, που ήταν βυζαντινός που είχε αυτομολήσει πριν από πολύ καιρό προς τους Βουλγάρους και τον Βούλγαρο λογοθέτη του.

Ισάριθμοι ήταν και οι Βυζαντινοί. Όλοι τους ήταν άοπλοι και σύμφωνα με τον κανονισμό δεν βρίσκονταν πάνω σε άλογα. Το άλογο του Κρουμ το κρατούσε από τα γκέμια ο γιος του που στεκόταν λίγο πιο πίσω. Σ' ένα οίκημα όμως εκεί κοντά ήταν κρυμμένοι τρεις ένοπλοι του αυτοκρατορικού στρατού που είχαν εντολή να δολοφονήσουν τον Βούλγαρο ηγεμόνα.

Άρχισαν λοιπόν οι συζητήσεις για την ειρήνη, όταν ο Κρουμ κατάλαβε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Αστραπιαία ανέβηκε στο άλογό του και τράπηκε σε φυγή, ενώ

οι τρεις άνδρες που ενέδρευαν όρμησαν επιχειρώντας να τον πετύχουν με τα βέλη τους. Ο Κορύμ κατόρθωσε να σωθεί, αλλά συνελήφθησαν οι τρεις συνοδοί του, μεταξύ των οποίων ήταν και ο γιος του.

Οργισμένος ο Βούλγαρος άρχισε να λεηλατεί τα περίχωρα και να καταστρέφει ό,τι υπήρχε στα παράλια της Προποντίδας: εκκλησίες, μονές, αποθήκες, οχυρώματα. Τελικά αποφάσισε να παραιτηθεί από την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης και να γυρίσει στη χώρα του. Πήρε μαζί του όμως πολλούς αιχμαλώτους, τους οποίους μερικοί χρονογράφοι αναβιβάζουν στους 10.000. Ανάμεσά τους λέγεται πως συγκαταλεγόταν μαζί με τους γονείς του ένα βρέφος, που κατόπιν ανέβηκε στον θρόνο του Βυζαντίου με το όνομα Βασίλειος ο Μακεδών. Αργούσε όμως πολύ να έλθει εκείνη η μέρα.

Ο Κρουμ ετοίμασε νέα εκστρατεία τον επόμενο χρόνο. Ήδη από τον χειμώνα είχε στείλει στη Θράκη έναν στρατό από 30.000 άνδρες, ο οποίος προχώρησε μέχρι την Αδριανούπολη για να εμποδίσει τις πολεμικές προετοιμασίες των Βυζαντινών. Τον Απρίλιο εκστράτευσε και ο Λέων που έφθασε μέχρι την Μεσημβρία και έστησε το στρατόπεδό του όχι μακριά από το Βουλγαρικό, σε μια θέση οχυρή.

Στις 23 Απριλίου ο Λέων άφησε να διαδοθεί πως έφυγε για την Κωνσταντινούπολη και τη νύχτα επιτέθηκε στους Βουλγάρους προξενώντας τους μεγάλες απώλειες. Προκάλεσαν πραγματική σφαγή στο βουλγαρικό στρατόπεδο, από την οποία σώθηκαν πολύ λίγοι και μαζί τους ο Κρουμ τραυματισμένος. Ήταν τόσο ολέθρια για τους Βουλγάρους εκείνη η μάχη και τόσο τραυματική, ώστε για πολύ καιρό έδειχναν το σημείο

με τρόμο, που το είχαν ονομάσει «βουνό του Λέοντος». Ο Λέων είχε πάρει την εκδίκησή του για την σφαγή του Αυτοκράτορα Νικηφόρου.

Όταν ο Κρουμ γύρισε στη Βουλγαρία, άρχισε να προετοιμάζει μια νέα εκστρατεία για να πάρει την εκδίκησή του, αλλά πέθανε τελικά από αποπληξία. Ήταν το σωτήριο έτος 815 και με τον θάνατο εκείνο απαλλάχθηκε το Βυζάντιο από τον επίφοβο εχθρό του. Αντίθετα η Βουλγαρία έχασε έναν ικανό ηγεμόνα, ο οποίος ανάμεσα στους πολέμους του φρόντιζε για την εσωτερική ανόρθωση της χώρας και μάλιστα είχε εισάγει τους πρώτους νόμους. Επιπροσθέτως την εποχή εκείνη άρχισε να διαδίδεται στη Βουλγαρία ο Χριστιανισμός, κυρίως με τους χριστιανούς αιχμαλώτους που είχε απαγάγει ο Κρουμ.

Ακολούθησε μια εικοσαετία περίπου, κατά την οποία οι δύο λαοί δεν ασχολήθηκαν ο ένας με τον άλλον, στην αρχή γιατί οι Βούλγαροι δεν έβρισκαν έναν ηγεμόνα αρκετά ικανό για να αναλάβει τα ηνία του κράτους μέχρι το 820, που ανέβηκε στον θρόνο της Βουλγαρίας ο Ομουρτάγ, ο οποίος όμως εγκατέλειψε τα σχέδια του Κρουμ για κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης και έκλεισε με τον Λέοντα Ε΄ μια τριακονταετή ειρήνη, η οποία έπρεπε να επικυρώνεται κάθε δέκα χρόνια.

Όταν όμως έγινε ηγεμόνας των Βουλγάρων ο Πρεσιάμ (836 – 853), επωφελήθηκε από τους αγώνες του Βυζαντινού Αυτοκράτορα, που τότε ήταν ο Θεόφιλος, για να επεκτείνει το κράτος του προς τη Μακεδονία. Ο Θεόφιλος για να προκαλέσει αντιπερισπασμό αποπειράθηκε τον χειμώνα του 837-838 να υποκινήσει σε επανάσταση τους χριστιανού, που είχε πάρει αιχμαλώ-

τους ο Κρουμ, με την πρόφαση πως θέλουν να επανέλθουν στην πατρίδα.

Όμως η απόπειρα εκείνη απέτυχε διότι οι Βούλγαροι κατέστειλαν την επανάσταση με την βοήθεια των Ούγγρων. Ωστόσο ο Βυζαντινός στόλος βοήθησε τους επαναστάτες να επιβιβαστούν σε πλοία και να φθάσουν αισίως στην Κωνσταντινούπολη. Ο λαός σώθηκε, αλλά το ποθητό αποτέλεσμα της πρόκλησης αναταραχής στο εσωτερικό του εχθρού δεν ήλθε ποτέ.

Στη συνέχεια ο Θεόφιλος αναγκάστηκε να αφήσει τους Βούλγαρους στην ησυχία τους, γιατί απασχολήθηκε με την μεγάλη εκστρατεία των Αράβων εναντίον του Αμορίου. Έτσι εκείνοι κατόρθωσαν να επεκταθούν προς την κοιλάδα του Στρυμόνα και δυτικά μέχρι την Αχρίδα. Με την εξάπλωση όμως εκείνη οι Βούλγαροι ήλθαν σε σύγκρουση με τους Σέρβους, με τους οποίους, όπως μας λέει ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος, μέχρι τότε είχαν ζήσει ειρηνικά.

Ηγεμόνας των Σέρβων τότε ήταν ο Βλαστίμιρ, ο οποίος είχε αναγνωρίσει την επικυριαρχία του Βυζαντινού Αυτοκράτορα, ενώ εσωτερικά η χώρα ήταν διαιρεμένη σε μικρές ομόσπονδες ηγεμονίες. Η επεκτατικότητα όμως των Βουλγάρων αφύπνισε τους Σέρβους από τις εσωτερικές τους διαιρέσεις και συνετέλεσε στην ένωσή τους υπό έναν άρχοντα.

Ο Πρεσιάμ προβληματίστηκε ζωηρά από τον σχηματισμό ενός νέου ισχυρού κράτους στα δυτικά σύνορά του και αποφάσισε να λάβει σκληρά μέτρα. Από την άλλη πλευρά ο Θεόφιλος, που εξακολουθούσε να παραμένει απασχολημένος σε πολέμους με τους Άραβες, ωθούσε με την διπλωματία του τους Σέρβους, που ονομαστικά τουλάχιστον ήταν υπήκοοί του, εναντίον των

Βουλγάρων για να παρεμποδίσει την επέκτασή τους προς τη Μακεδονία.

Ο πόλεμος ανάμεσα στους Βούλγαρους και τους Σέρβους διήρκεσε τρία χρόνια και τελείωσε με την ήττα των πρώτων. Ο Πρεσιάμ έχασε το μεγαλύτερο μέρος του στρατού του και αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τα σχέδιά του για την συρρίκνωση των Σέρβων. Δεν πέρασε όμως πολύς καιρός και έστρεψε την προσοχή του προς τα νότια, εισβάλλοντας με τον στρατό του στις Βυζαντινές επαρχίες της Μακεδονίας.

Η Βασίλισσα Θεοδώρα που κυβερνούσε τότε (847) με τον ανήλικο γιο της, τον Μιχαήλ Γ΄, διέταξε τον Βυζαντινό στρατό να επιτεθεί εναντίον των Θρακικών συνόρων της Βουλγαρίας. Έτσι οι Βούλγαροι αναγκάστηκαν να στραφούν προς την κατεύθυνση εκείνη για να αποκρούσουν τους Βυζαντινούς. Η ειρήνη που υπογράφτηκε ανάμεσα στους δύο αντιπάλους επέτρεψε να περάσουν ήσυχα τα χρόνια μέχρι τον θάνατο του Πρεσιάμ.

Ο διάδοχός του Βόρις (κατ' άλλους γιος του, κατ' άλλους ανεψιός του) πέρασε το πρώτο μισό της ηγεμονίας του με πολέμους εναντίον των Σέρβων, των Κροατών και των Φράγκων. Ευθύς αμέσως όμως μετά τη λήξη της τριαντάχρονης εκεχειρίας που είχε υπογράψει ο Ομουρτάγ, ο Βόρις απαίτησε την πληρωμή φόρου και εισέβαλε στη Θράκη και τη Μακεδονία, αλλά βρήκε σθεναρή αντίσταση.

Το γεγονός προβλημάτισε τον Βόρις και τον έκανε να θυμηθεί την συμφορά που βρήκε τους Βουλγάρους, όταν βασιλιάς του Βυζαντίου ήταν ο Λέων Ε΄ και κατέληξε πως τον συνέφερε περισσότερο να ανανεώσει την εκεχειρία. Έτσι οι δύο αντίπαλοι αντάλλαξαν αιχ-

μαλώτους και ανάμεσα σ' αυτούς μια αδελφή του Βόρις που είχε ανατραφεί στην Κωνσταντινούπολη ως χριστιανή κι ένας μοναχός με το όνομα Θεόδωρος Κουφαράς, που έζησε αιχμάλωτος στην αυλή του Χαν, όπου έμαθε την βουλγαρική γλώσσα και απέκτησε αρκετές γνωριμίες.

Η ειρήνη με το Βυζάντιο έκανε τον Βόρις να στραφεί εναντίον των Σέρβων με στόχο να εκδικηθεί την προηγούμενη ήττα. Αλλά οι γιοι του Βλαστίμιρ, του Σέρβου ηγεμόνα, νίκησαν και πάλι τους Βουλγάρους και μάλιστα έπιασαν αιχμάλωτο τον Βλαδίμιρο, τον γιο του Βόρις, μαζί με δώδεκα άλλους Βουλγάρους Βογιάρους. Ο Βόρις αναγκάστηκε να κλείσει ειρήνη και με τους Σέρβους και έστρεψε την προσοχή του στους Κροάτες.

Το 853 οι Βούλγαροι πολέμησαν εναντίον των Φράγκων σαν σύμμαχοι του ηγεμόνα της λεγόμενης Μεγάλης Μοραβίας, ο οποίος μετά από διαρκείς πολέμους εναντίον των Γερμανών είχε καταφέρει να επεκτείνει το κράτος του. Όμως δεν πέρασε μεγάλο διάστημα και οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν την συμμαχία με τους Μοραβούς για να βοηθήσουν τον Λουδοβίκο, τον βασιλέα των Φράγκων, στον πόλεμο εναντίον του γιου του Κάρλμαν, ο οποίος είχε επαναστατήσει ενάντια στον πατέρα του και είχε συμμαχήσει με τους Μοραβούς.

Μετά την καταστολή της επανάστασης εκείνης ο Βόρις και ο Λουδοβίκος υπέγραψαν μια συνθήκη συμμαχίας, που διατηρήθηκε μέχρι τον 9ο αιώνα, γιατί την εποχή εκείνη είχε αρχίσει μια σοβαρή κίνηση για την διάδοση του Χριστιανισμού ανάμεσα στους Σλάβους, αλλά και της γραφής και των γραμμάτων εν γένει χάρη στη δράση των δύο αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου.

Ο Βούλγαρος ηγεμόνας είχε αντιληφθεί πως έπρεπε να δεχθεί τη νέα θρησκεία εάν ήθελε να διατηρήσει τη χώρα του ως κράτος ανεξάρτητο ανάμεσα σε ισχυρά χριστιανικά βασίλεια, όπως ήταν το Βυζαντινό, το Φραγκικό ή η Μοραβία. Έτσι ο Βόρις παρακινήθηκε για πολιτικούς λόγους να εισάγει στη χώρα του επισήμως πλέον τον Χριστιανισμό.

Στην αρχή διαπραγματεύτηκε με τον βασιλιά των Φράγκων Λουδοβίκο, φαίνεται όπως πως οι όροι που έθεσε ο Φράγκος ηγεμόνας δεν άρεσαν στον Βόρι κι έτσι έσπευσε να απευθυνθεί στο Βυζάντιο, ακολουθώντας το παράδειγμα του Ραστισλάβ, του βασιλιά της Βοημίας.

Την αίτηση για τον εκχριστιανισμό της χώρας του υπέβαλε ο Βόρις στον βασιλέα Μιχαήλ κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων για την ειρήνη μετά από έναν σύντομο πόλεμο, στον οποίο τον ώθησε ο λιμός που ενέσκηψε στη χώρα του. Πρώτοι βαπτίστηκαν οι πρέσβεις του Βόρι που είχαν φθάσει στην Κωνσταντινούπολη για τις διαπραγματεύσεις και κατόπιν ο ίδιος ο ηγεμόνας, στο πεδίο της μάχης, που μάλιστα πήρε το όνομα Μιχαήλ.

Μαζί με τη νέα πίστη ο Βόρις πήρε σαν δώρο από τον ανάδοχό του βασιλέα του Βυζαντίου την θρακική επαρχία της Ζαγοράς, που τόσες φορές είχε χαθεί και ανακτηθεί από τους δύο στρατούς και η οποία τότε αποτελούσε ένα είδος ουδέτερης ζώνης ανάμεσα στα δύο κράτη. Την εδαφική αυτή παραχώρηση έκανε ο Μιχαήλ μετά από αίτημα του Βόρι, ο οποίος υποσχέθηκε να εργαστεί για την ειρήνη ανάμεσα στους δύο λαούς.

Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας πως η ενδοτικότητα των Βυζαντινών προς τους Βουλγάρους είχε πολλούς λόγους ακόμη θρησκευτικούς, αφού τότε είχε αρχίσει η σοβαρή διένεξη ανάμεσα στη Ρώμη και την Κωνσταντινούπολη και η αντιπαλότητα των εκκλησιών τους. Υπήρχαν όμως και πολιτικοί λόγοι, αφού το Βυζάντιο είχε συμφέρον να χωρίσει τον Βόρι από τους Φράγκους, να διαλύσει την συμμαχία που υπήρχε μεταξύ τους και να την καταστήσει αδύνατη για το μέλλον.

Μόλις ο Βόρις επέστρεψε στη χώρα του, άρχισε να εργάζεται για την διάδοση του Χριστιανισμού, όμως οι ειδωλολάτρες Βογιάροι είχαν άλλη γνώμη και αντιστάθηκαν σθεναρά. Έκαναν μια επανάσταση για να τον ανατρέψουν και να ανεβάσουν στον θρόνο ηγεμόνα ειδωλολάτρη, αλλά η απόπειρά τους απέτυχε. Ο Βόρις συνέλαβε τους υποκινητές και τους απαγχόνισε μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους.

Γενικά η διάδοση της Ορθόδοξης χριστιανικής πίστης στη Βουλγαρία δεν συντελέστηκε εύκολα. Όλα τα θρησκεύματα και τα δόγματα βρίσκονταν εκεί και προπαγάνδιζαν ανταγωνιζόμενα το ένα το άλλο. Εκτός από τους ανθρώπους της Ρώμης, κυκλοφορούσαν ανάμεσα στους Βουλγάρους προσηλυτιστές όλων των εθνών: Εβραίοι, Χάζαροι, Αρμένιοι Μονοφυσίτες και Παυλικιανοί και όλοι βασίζονταν στο γεγονός πως δεν είχε ακόμη εδραιωθεί στη χώρα καμία επίσημη θρησκεία. Στην θρησκευτική σύγχυση συνέτεινε και το γεγονός πως ο Βόρις δίσταζε ανάμεσα στη Ρώμη και την Κωνσταντινούπολη επιζητώντας να καρπωθεί μέσω της θρησκείας όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος.

Την εποχή εκείνη δεν είχε ακόμα συντελεστεί η συγχώνευση των Βουλγάρων με τους υποταγμένους σ' αυτούς Σλάβους, αν και από καιρό είχε αρχίσει κάποια προσέγγιση, αφού Βούλγαροι, και ανάμεσα στους άλλους ο ίδιος ο ηγεμόνας Βόρις και ο γιος του Βλαδίμηρος, έφεραν Σλαβικά ονόματα. Οι ανώτερες όμως τάξεις της άρχουσας φυλής είχαν ήδη υποστεί την επίδραση του Βυζαντίου. Τα παιδιά των ανώτερων Βογιάρων εκπαιδεύονταν στην Κωνσταντινούπολη.

Ο δευτερότοκος γιος του Βόρι, ο κατόπιν Τσάρος Συμεών, φοίτησε στην Κωνσταντινούπολη στην μεγάλη σχολή της Μαγναύρας και γι' αυτό τον αποκαλούσαν «Ημιέλληνα» (semigraecum). Όταν βασίλευσε στη συνέχεια τον ανευφημούσαν στα Ελληνικά τόσο ο Βουλγαρικός στρατός, όσο και οι Βούλγαροι αξιωματικοί. Άλλωστε και όλες οι παράλιες πόλεις της Βουλγαρίας κατοικούνταν από Έλληνες ή εξελληνισμένους Αρμένιους, Σλάβους και άλλους ασιατικούς λαούς.

Μάλιστα, κατά πάσα πιθανότητα, θα μπορούσε να είχε συντελεστεί ο εξελληνισμός της χώρας, αν δεν διαδιδόταν στη χώρα η Κυριλλική γραφή, όπως λέγεται, που αποτελείται από φωνήεντα και σύμφωνα που εφηύραν οι δύο αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος από την Μοραβία και προώθησε ο Κλήμης από την Αχρίδα, ενώ άπαντες οι φθόγγοι της Σλαβικής γλώσσας μπορούν να αποδοθούν με ελληνικούς φθόγγους. Έτσι συντελέστηκε ο εκσλαβισμός των Βουλγάρων και όχι ο εξελληνισμός τους.

Ο Βόρις παρέδωσε την βασιλεία στο γιο του Βλαδίμηρο μετά από 36 χρόνια βασιλείας και αποσύρθηκε σε μοναστήρι για να περάσει ήσυχος το υπόλοιπο του βίου του, αλλά δεν έμελλε να γίνει έτσι. Οι Βογιάροι επω-

φελήθηκαν από τον ασθενή χαρακτήρα του ηγεμόνα αυτού και επιχείρησαν να αναστηλώσουν την ειδωλολατρία.

Ο Βόρις βλέποντας το χριστιανικό του οικοδόμημα να απειλείται, απέβαλε το ράσο του μοναχού και με την υποστήριξη των πιστών της νέας θρησκείας συνέλαβε τον Βλαδίμηρο, τον τύφλωσε και τον έριξε στη φυλακή. Κατόπιν συγκάλεσε συνέλευση των ευγενών και ανακήρυξε ηγεμόνα τον νεότερο γιο του, τον Συμεών, το 893. Στη συνέχεια αποσύρθηκε ξανά στο μοναστήρι του, όπου πέθανε 14 χρόνια αργότερα, στις 2 Μαΐου του 907.

Η βασιλεία του Συμεών υπήρξε καθοριστική για την ακμή του βουλγαρικού κράτους, που έφθασε σε μεγάλο βαθμό ανάπτυξης και έγινε αληθινός κίνδυνος για την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Πράγματι, δεν άργησαν να εκραγούν οι πόλεμοι ανάμεσα στα δύο όμορα κράτη. Η τριακονταετής ειρήνη με τον Βόρι είχε λήξει και η ασύνετη διακυβέρνηση του Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού έδωσε αφορμή για σοβαρές επιπλοκές.

Ο Λέων επέτρεψε την μεταφορά της έδρας των συναλλαγών από την Κωνσταντινούπολη στη Θεσσαλονίκη και αυτό το έκανε όχι από δική του μελέτη και πρωτοβουλία, αλλά επηρεασμένος από το άμεσο περιβάλλον του που χρησιμοποιούσε ως «Δούρειο Ίππο», την Ζωή, την γυναίκα με την οποία συζούσε παράνομα. Ο πατέρας της Ζωής Στυλιανός Ζαούτσας και ο ευνούχος Μουσικός υποστήριζαν δύο πλούσιους εμπόρους, τον Σταυράκιο και τον Κοσμά, από τους οποίους είχαν οικονομικά οφέλη. Οι δύο έμποροι είχαν το μονοπώλιο του εμπορίου άλατος που εισήγαγαν από τη Βουλγαρία. Η μεταφορά της έδρας των συναλλαγών τους βοή-

θησε να διαφεύγουν τον φορολογικό έλεγχο της κεντρικής διοίκησης και να αρχίσουν να υποβάλουν τους Βούλγαρους εμπόρους σε δυσβάσταχτους δασμούς.

Ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας διαμαρτυρήθηκε στον αυτοκράτορα, διότι, εκτός από τα συμφέροντα των ιδιωτών εμπόρων από την μετάθεση αυτή του εμπορικού κέντρου, ζημιωνόταν και το γενικό εμπόριο της Βουλγαρίας που αποτελούσε διαμετακομιστικό σταθμό για πολλά προϊόντα της Βόρειας και της Μέσης Ευρώπης.

Η Ζωή παρενέβη για άλλη μια φορά και έτσι ο Λέων απέκρουσε τα διαβήματα του Συμεών, ο οποίος έσπευσε να κηρύξει τον πόλεμο επωφελούμενος και από το γεγονός πως τα βυζαντινά στρατεύματα ήταν απασχολημένα στην Ασία. Οι πρώτες απόπειρες των Βυζαντινών να αμυνθούν εναντίον της Βουλγαρικής επίθεσης απέτυχαν, μολονότι ο βυζαντινός στρατός διέθετε ικανούς στρατηγούς, όπως ο Κρηνίτης, ο Αρμένιος Γκουρντίκ και ο Νικηφόρος Φωκάς, που είχε ήδη διακριθεί στους πολέμους στην Ιταλία.

Η Κωνσταντινούπολη στη συγκεκριμένη στιγμή διηύθυνε τον πόλεμο εκείνον εναντίον των Βουλγάρων με ολέθριο τρόπο, που θα απέβαινε ακόμη πιο ολέθριος για το βυζαντινό κράτος, εάν δεν επενέβαιναν οι Ούγγροι ή Μαγυάροι, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στη Βεσσαραβία, κοντά στις εκβολές του Δούναβη, ακριβώς εκεί όπου είχαν μετοικήσει αρχικά οι Βούλγαροι του Ασπαρούχ.

Ο Λέων ο Σοφός συμμάχησε με τον Αρπάδ, τον ηγεμόνα των Ούγγρων, και μέσω αυτής της συμμαχίας εκείνος έθεσε τα στρατεύματά του στη διάθεση του Βυζαντινού βασιλέα, που διαπεραιώθηκαν στη βουλγαρική όχθη του Δούναβη με βυζαντινά πλοία. Οι Βούλγα-

ροι είχαν αποκλείσει τον ποταμό με σκοινιά και αλυσίδες, που οι Βυζαντινοί έκοψαν με τα τσεκούρια τους.

Συγχρόνως βοήθησαν τον βασιλιά και άλλα τουρκικά φύλα, που κατοικούσαν στα βόρεια της Βουλγαρίας, όπως οι Ούζοι, οι Χάζαροι και οι Πετσενέγοι. Οι Ούγγροι νίκησαν τρεις φορές τους Βουλγάρους και ανάγκασαν τον Συμεών να καταφύγει στο φρούριο Μούνδραγα. Λεηλάτησαν ακόμη την βορειοανατολική Βουλγαρία παίρνοντας μαζί τους πολλούς αιχμαλώτους, που τους εξαγόρασε ο Λέων μεταφέροντάς τους στην Κωνσταντινούπολη.

Αντί να επωφεληθεί όμως ο βασιλέας από την ήττα των Βουλγάρων, έδωσε προσοχή στις απατηλές προτάσεις του Συμεών για ειρήνη. Οι Ούγγροι επέστρεψαν στη χώρα τους και ο Συμεών συνεννοημένος με τους Πετσενέγους επιτέθηκε στις οικογένειες που κατοικούσαν στη Βεσσαραβία σφάζοντας τους πάντες. Η καταστροφή αυτή στάθηκε η αφορμή για να εγκαταλείψουν οι Ούγγροι οριστικά την Βεσσαραβία και να εγκατασταθούν ανάμεσα στον Δούναβη και τον Τίσσα.

Ο Συμεών απαλλαγμένος από αυτούς άρχισε νέες διαπραγματεύσεις με το Βυζάντιο, κατά τις οποίες συμφωνήθηκε εκεχειρία και ανταλλαγή αιχμαλώτων. Μετά από λίγο καιρό όμως ο Βούλγαρος ηγεμόνας προφασίστηκε πως δεν του απέδωσαν όλους τους αιχμαλώτους και άρχισε ξανά τις εχθροπραξίες, βαδίζοντας με ισχυρό στρατό εναντίον της Κωνσταντινούπολης.

Ήταν το έτος 896 και ο Λέων μόλις πριν από λίγο καιρό είχε παύσει τον στρατηγό Νικηφόρο Φωκά. Έτσι έστειλε εναντίον της Βουλγαρικής απειλής τον Κατακαλώνα, αλλά η επιχείρηση κατέληξε σε ήττα των Βυζαντινών και πληρωμή επαχθούς ετήσιου φόρου.

Η ειρήνη αυτή τηρήθηκε για τα 17 επόμενα έτη, μέχρι δηλαδή τον θάνατο του Λέοντα, κατά τα οποία οι Βούλγαροι δεν επιχείρησαν ξανά να προσβάλουν την Κωνσταντινούπολη, αυτό όμως δεν τους εμπόδισε να εισβάλουν σε άλλες επαρχίες του Βυζαντινού κράτους. Αποτέλεσμα ήταν να επεκτείνουν την εξουσία τους μέχρι την Αδριατική, εκτός από το θέμα του Δυρραχίου που παρέμενε στο Βυζάντιο. Η Βουλγαρία την εποχή εκείνη έφθασε στο απόγειο της δύναμής της και μαζί αναπτύχθηκε η Βουλγαροσλαβική εκκλησιαστική φιλολογία, την οποία επιμελήθηκε ο ίδιος ο Συμεών.

Η ειρηνική περίοδος ανάμεσα στη Βουλγαρία και το Βυζάντιο διακόπηκε στις 11 Μαΐου του 912, την ημέρα του θανάτου του Λέοντος Σοφού. Τον διαδέχθηκε ο Κωνσταντίνος Ζ΄ ο Πορφυρογέννητος, αλλά επειδή ήταν ανήλικος είχε συμβασιλέα τον Αλέξανδρο, αδελφό του Λέοντος. Ο Συμεών έστειλε πρέσβεις στο νέο βασιλιά ζητώντας την επικύρωση της υφιστάμενης συνθήκης, αλλά ο Αλέξανδρος όχι μόνο αρνήθηκα την επικύρωση, αλλά και εξύβρισε τους πρέσβεις.

Ο Συμεών βρήκε την ευκαιρία που αναζητούσε, αφού ποτέ δεν έπαψε να ονειρεύεται το Βυζαντινό αυτοκρατορικό στέμμα και άρχισε νέο πόλεμο. Ο Αλέξανδρος στο μεταξύ πέθανε και οι νέοι επίτροποι της βασιλείας έκαναν κάθε προσπάθεια για να ειρηνεύσουν με τους Βουλγάρους, αλλά ο Συμεών ήταν αμετάπειστος.

Το 913 εισέβαλε στη Θράκη και μετά από λίγο πολιόρκησε την Κωνσταντινούπολη. Ακολούθησαν διαπραγματεύσεις και η ειρήνη ανανεώθηκε, με ένα επιπρόσθετο όρο, σύμφωνα με τον οποίο ο νεαρός Κωνσταντίνος θα νυμφευόταν μια κόρη του Συμεών. Η επιβολή του όρου αυτού καταδεικνύει τους πραγματικούς

απώτερους σκοπούς του Βούλγαρου ηγεμόνα, ο οποίος με τους δεσμούς της αγχιστείας ήθελε να βρει την ευκαιρία για να επέμβει στα εσωτερικά του Βυζαντίου.

Οι ελπίδες του όμως δεν πραγματοποιήθηκαν, διότι μετά από ένα χρόνο την βασιλική επιτροπεία κατέλαβε στην Κωνσταντινούπολη η χήρα του Λέοντος, η Ζωή, η οποία αρνήθηκε τον όρος της επιγαμίας. Ο πόλεμος επαναλήφθηκε και ο Συμεών προτίμησε να κατακτήσει πρώτα την Αδριανούπολη, το Δυρράχιο και την Θεσσαλονίκη πριν στραφεί εναντίον της πρωτεύουσας.

Η βασίλισσα Ζωή έσπευσε να κλείσει οπωσδήποτε ειρήνη με τους Άραβες για να στείλει όλο τον διαθέσιμο στρατό της εναντίον των Βουλγάρων στη Θράκη, συγχρόνως προσπάθησε να υποκινήσει εναντίον των εχθρών τους βόρειους γείτονές τους, τους Πετσενέγους και τους Ούγγρους. Απέτυχε στις προσπάθειές της και μόνο στους Σέρβους βρήκε ευνοϊκό το έδαφος. Ο ηγεμόνας τους Πέτρος φάνηκε πρόθυμος να κινηθεί εναντίον του Συμεών.

Τα Βυζαντινά στρατεύματα συναντήθηκαν με τα Βουλγαρικά στις 21 Αυγούστου του 917 κοντά στην Αγχίαλο και νικήθηκαν κατά κράτος. Ο Συμεών προσπάθησε να κινηθεί εναντίον της Κωνσταντινούπολης, αλλά συνάντησε αντίσταση από τον Βυζαντινό στρατό, που τον νίκησε ξανά, αλλά προτίμησε να γυρίσει στην πρωτεύουσά του και να επωφεληθεί από τις μέχρι τότε νίκες του. Εκδικήθηκε τον δεσπότη Πέτρο αντικαθιστώντας τον, έλαβε τον τίτλο «Τσάρος απάντων των Βουλγάρων» και μάλιστα έθεσε τον όρο στους Βυζαντινούς να αναγνωρίζουν τον τίτλο του αυτόν και ανακήρυξε πατριάρχη τον θρησκευτικό αρχηγό της Βουλγαρίας.

Στο Βυζάντιο μια νέα ανατροπή έφερε στην εξουσία τον ναύαρχο Ρωμανό τον Λεκαπηνό το 920, που μετά από λίγο καιρό στέφθηκε βασιλέας. Ο Συμεών βλέποντας τα σχέδιά του να ανατρέπονται άρχισε νέο πόλεμο και έστειλε τον στρατό του στην Κωνσταντινούπολη. Ο Ρωμανός, αντί να αντισταθεί σοβαρά, άρχισε διαπραγματεύσεις για την ειρήνη, τις οποίες διεξήγαγε ο Πατριάρχης Νικόλαος, γράφοντας στον Συμεών σειρά από κολακευτικές επιστολές, με τις οποίες υποσχόταν πλούσια δώρα, εδαφικές παραχωρήσεις και επιγαμία. Συγχρόνως καταβάλλονταν προσπάθειες για υποκίνηση των Σέρβων εναντίον των Βουλγάρων.

Ο Συμεών όμως δεν εγκατέλειπε τα σχέδιά του. Ένα μέρος του στρατού του προέλασε στην Ελληνική χερσόνησο και έφθασε μέχρι την Κόρινθο. Το Θρακικό του σώμα προσπαθούσε να διαπεραιωθεί στη Λάμψακο, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα των δυνάμεών του βρισκόταν μπροστά στην Κωνσταντινούπολη. Κατέλαβε μετά από μικρή πολιορκία την Αδριανούπολη το 921 και νέες δυνάμεις προστέθηκαν στα στρατεύματά του.

Ο βασιλιάς Ρωμανός στράφηκε ξανά προς τους Σέρβους και τους κινητοποίησε εναντίον των Βουλγάρων, αλλά οι Σέρβοι νικήθηκαν και ο ηγεμόνας τους αντικαταστάθηκε από κάποιον Ζαχαρία που είχε την υποστήριξη του Συμεών. Παρ' όλες τις νίκες του όμως ο Συμεών αντιλαμβανόταν πως δεν θα κατόρθωνε να κυριεύσει την Κωνσταντινούπολη χωρίς στόλο.

Τον πολυπόθητο αυτό στόλο σκέφθηκε να τον ζητήσει από τους Άραβες, με τους οποίους έκλεισε συμμαχία. Το σχέδιο είχε ως εξής : οι Άραβες θα πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη από τη θάλασσα και οι Βούλγαροι από την ξηρά και σε περίπτωση νίκης τα

λάφυρα θα τα έπαιρναν από μισά, ενώ την Κωνσταντινούπολη θα την έπαιρναν οι Βούλγαροι.

Το σχέδιο ήταν καλό, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, γιατί οι Βυζαντινοί συνέλαβαν το πλοίο που έφερε τους Άραβες πρέσβεις για την υπογραφή της σχετικής συνθήκης. Οι Άραβες πρέσβεις πήραν πλούσια δώρα από τους Βυζαντινούς και κατόπιν επέστρεψαν στη χώρα τους. Ο Βασιλέας επανέλαβε στον Συμεών τις προτάσεις του περί ειρήνης και μάλιστα ζήτησε γι' αυτό την υποστήριξη του Πάπα. Αυτός έστειλε τους λεγάτους του στη Βουλγαρία, αλλά δεν κατόρθωσαν τίποτε.

Μετά από λίγο οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να υποκινήσουν εναντίον των Βουλγάρων τον άρχοντα της Σερβίας Ζαχαρία. Ο Βουλγαρικός στρατός που στάλθηκε εναντίον του ηττήθηκε και ο Συμεών αναγκάστηκε να εγκαταλείψει προσωρινά τα σχέδιά του εναντίον του Βυζαντίου. Συναντήθηκε με τον Ρωμανό στις 9 Σεπτεμβρίου του 923 μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης, αλλά δεν κατέληξαν σε υπογραφή συνθήκης ειρήνης.

Ο Συμεών επανήλθε στη χώρα τους για να ασχοληθεί με την καταστολή της επανάστασης των Σέρβων, πράγμα που κατόρθωσε με φοβερές σφαγές. Ο Ζαχαρίας κατέφυγε στην Κροατία και η Σερβία υποτάχθηκε ολοκληρωτικά στους Βούλγαρους. Το 925 μια συνθήκη ειρήνης ανάμεσα στους Βούλγαρους και τους Κροάτες χάρη στη μεσολάβηση του Πάπα είχε σαν αποτέλεσμα να στραφεί ξανά ο Συμεών με νέο πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου, αλλά πέθανε κατά τις προετοιμασίες στις 27 Μαΐου του 927, χωρίς να καταφέρει να εκπληρώσει το όνειρό του να γίνει αυτοκράτορας του Βυζαντίου.

Οι συνεχείς πόλεμοι του Συμεών εξασθένησαν τόσο το κράτος, ώστε μετά τον θάνατο του πρώτου «Τσάρου» των Βουλγάρων άρχισε η παρακμή της Βουλγαρίας, ο δευτερότοκος γιος του Πέτρος που τον διαδέχθηκε στερούνταν πολιτικής και στρατιωτικής ικανότητας. Ο Συμεών είχε προνοήσει να κηρύξει τον θείο του Πέτρου, τον Σουλσουβούλ, κηδεμόνα και παραστάτη του Τσάρου. Αυτός προσπάθησε να συνεχίσει τον πόλεμο με το Βυζάντιο, αλλά ο λιμός και οι στερήσεις του λαού τον ανάγκασαν να κλείσει ειρήνη, την οποία ζήτησε να παγιώσει με τον γάμο του Πέτρου με την εγγονή του Ρωμανού, την Μαρία, που μετονομάστηκε σε Ειρήνη.

Οι όροι της συνθήκης είχαν ως εξής : αναγνώριση του τίτλου «Τσάρος των Βουλγάρων» για τον ηγεμόνα της Βουλγαρίας, αναγνώριση της εκκλησιαστικής αυτονομίας της Βουλγαρικής εκκλησίας με δικό της πατριάρχη, πληρωμή ετήσιου φόρου. Οι Βούλγαροι αναλάμβαναν την υποχρέωση να μην επιχειρήσουν τροποποίηση του εδαφικού καθεστώτος υπέρ της Βουλγαρίας και να εμποδίσουν τους Ούγγρους εάν προσπαθούσαν να εισβάλλουν στις Βυζαντινές χώρες. Τέλος, συμφωνήθηκε ανταλλαγή αιχμαλώτων.

Η ειρήνη δεν άρεσε στον Βουλγαρικό λαό, ο οποίος δεν άργησε να εκδηλώσει την δυσαρέσκειά του εναντίον του Πέτρου. Την κίνηση διηύθυναν ορισμένοι Βογιάροι, που έφεραν βαρέως τον γάμο του ηγεμόνα τους με την Βυζαντινή πριγκίπισσα. Αυτοί ήθελαν να ανεβάσουν στον Βουλγαρικό θρόνο τον Ιβάν, τον νεότερο αδελφό του Πέτρου. Ωστόσο το πρώτο επαναστατικό κίνημα κατεστάλη. Συνέλαβαν τον Ιβάν και τον έστειλαν στην Κωνσταντινούπολη για να τον απομονώσουν.

Ο Ρωμανός τον δέχθηκε με προθυμία, του δώρισε κτήματα και τον πάντρεψε με την κόρη ενός ευγενούς Αρμένιου.

Όμως οι ταραχές δεν σταμάτησαν στη Βουλγαρία, νέα επανάσταση ξέσπασε το 930, πολύ μεγαλύτερη αυτή τη φορά που επεκτάθηκε κυρίως στα δυτικά της χώρας με αρχηγό τον πρωτότοκο γιο του Συμεών, τον Μιχαήλ, που ο πατέρας του τον είχε αποκλείσει από την διαδοχή του θρόνου και τον είχε κλείσει σε μοναστήρι.

Αλλά κι αυτή η επανάσταση κατεστάλη. Ο Μιχαήλ δολοφονήθηκε και οι οπαδοί του που κατέφυγαν σε Βυζαντινό έδαφος άρχισαν να επιδίδονται σε ληστείες για να επιζήσουν. Τους συνέλαβαν και τους έστειλαν να αποικίσουν την Ήπειρο. Οι Σέρβοι επαναστάτησαν ξανά την επόμενη χρονιά και αυτή τη φορά κατάφεραν να απαλλαγούν από τον Βουλγαρικό ζυγό και να σχηματίσουν κράτος υπό την επικυριαρχία του Βυζαντίου.

Από τη στιγμή αυτή άρχισε η πραγματική παρακμή της Βουλγαρικής δύναμης. Ο ισχυρός Βογιάρος του Τυρνόβου, ονόματι Σισμάν, επαναστάτησε εναντίον του Πέτρου, όμως απέτυχε και υποχώρησε στις δυτικές επαρχίες, όπου κατόρθωσε με τον καιρό να ιδρύσει νέο Βουλγαρικό κράτος. Συγχρόνως η Βουλγαρία δέχθηκε ισχυρά πλήγματα από τις συνεχείς εισβολές των Ούγγρων και των Πετσενέγων που υποκινούνταν από τους Ρώσους, που εποφθαλμιούσαν την Κωνσταντινούπολη.

Την γενική εξασθένιση του κράτους επιδείνωσε και η θρησκευτική διαίρεση που προκάλεσε η διάδοση της αίρεσης των Βογόμιλων, η οποία είχε μεταφυτευθεί στις παραμεθόριες Βουλγαρικές επαρχίες από τους Σύρους και τους Αρμένιους, που οι Βυζαντινοί βασιλείς μετοίκισαν στον βορρά.

Οι προσηλυτισμένοι στον Βογομιλισμό αρνούνταν την υποταγή στην κρατική εξουσία, κήρυτταν το μίσος εναντίον του Τσάρου, την ταπείνωση των πλουσίων, την εξύβριση των οργάνων του κράτους, την περιφρόνηση των ευγενών και την κατάπαυση του πολέμου. Όπως ήταν φυσικό, η εξάπλωση του Βογομιλισμού όχι μόνο παρέλυσε την Εκκλησία, αλλά και κλόνισε τα θεμέλια του κράτους, το οποίο οι Βογόμιλοι θεωρούσαν «δημιούργημα του Διαβόλου».

Ο Βογομιλισμός γνώρισε μεγάλες διώξεις τόσο από το κράτος όσο και από την Εκκλησία, αλλά πολλοί από τους ορθόδοξους κληρικούς που πολεμούσαν τον Βογομιλισμό εξεγείρονταν ταυτόχρονα εναντίον των καταχρήσεων και της διαφθοράς του ανώτερου κλήρου. Όταν απελπίζονταν από τον αγώνα τους, αποσύρονταν στον ασκητικό βίο, με αποτέλεσμα σιγά-σιγά η εποχή των πεπαιδευμένων πατέρων του Βόρις και του Συμεών να αντικατασταθεί από τον άγονο ασκητισμό. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί ο άγιος Ιωάννης του Ρίλου (Ιβάν Ρίλσκυ), που μόνασε στο ομώνυμο βουνό όπου και ιδρύθηκε η διάσημη μονή του Ρίλου.

Οι σχέσεις του Πέτρου με το Βυζαντινό κράτος διατηρήθηκαν φιλικές επί Ρωμανού του Λεκαπηνού, ψυχράθηκαν όμως επί Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου και του γιου του Ρωμανού Β΄ και ακόμη περισσότερο επί Νικηφόρου του Φωκά. Ο Πέτρος πρότεινε στο Νικηφόρο την ανανέωση της παλιάς συνθήκης, πράγμα που δέχθηκε ο Νικηφόρος γιατί ήταν απασχολημένος με τον πόλεμο εναντίον των Αράβων. Επέβαλε όμως έναν νέο όρο, δηλαδή να στείλει στην Κωνσταντινούπολη ως εχέγγυα της ειρήνης δύο από τους γιους του, τον Βόρι και τον Ρομάν.

Η υποχώρηση αυτή του Πέτρου προκάλεσε νέα δυσαρέσκεια στη Βουλγαρία, που εκδηλώθηκε με επανάσταση τόσο ισχυρή ώστε οδήγησε στο χωρισμό του Βουλγαρικού κράτους. Μέσα σε τόση αναστάτωση οι Βούλγαροι δεν παραμέλησαν να στείλουν στην Κωνσταντινούπολη πρέσβεις για να ζητήσουν από τον βασιλιά τον παλαιό φόρο, την στιγμή που ο Νικηφόρος επέστρεφε νικητής από την εκστρατεία εναντίον των Αράβων.

Ο Αυτοκράτορας αγανάκτησε και διέταξε να χαστουκίσουν τους πρέσβεις λέγοντάς τους πως δεν είναι σε θέση να απειλούν τον κράτιστο και μέγιστο βασιλέα των Ρωμαίων. Στη συνέχεια ο Νικηφόρος εκστράτευσε εναντίον της Βουλγαρίας και κυρίευσε με επιδρομή τα φρούρια των μεθορίων. Πέρα από τον Αίμο όμως συνάντησε μια περιοχή γεμάτη δάση και έλη που την περιέβαλλαν από παντού βουνά και επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη θέλοντας να διατηρήσει τον στρατό του άθικτο και διαθέσιμο για κάποιον ενδεχόμενο νέο πόλεμο με τους Άραβες.

Σκέφτηκε όμως για να τιμωρήσει τους Βουλγάρους να απευθυνθεί σε μια δύναμη που αναπτυσσόταν εκείνη την εποχή και πρόσφατα είχε προσχωρήσει στον Χριστιανισμό, τους Ρώσους. Μέσω αυτών θα μπορούσε να καταφέρει το θανάσιμο πλήγμα στο παρηκμασμένο Βουλγαρικό κράτος,. Έστειλε λοιπόν στο Κίεβο, που τότε ήταν η πρωτεύουσα των Ρώσων, τον πατρίκιο Καλοκύρη για να χειριστεί το θέμα και τον εφοδίασε με δεκαπέντε κεντηνάρια χρυσού, δηλαδή ένα εξαιρετικά μεγάλο ποσόν για την εποχή εκείνη.

Ο Καλοκύρης με τόσο χρήμα στα χέρια του σκέφθηκε να χρησιμοποιήσει τον ηγεμόνα των Ρώσων Σβιατοσλάβο για σχέδια πολύ ευρύτερα της απλής βοήθειας προς το Βυζαντινό κράτος. Του πρότεινε λοιπόν να κρατήσει οριστικά για τον εαυτό του τη Βουλγαρία και να βοηθήσει τον ίδιο να καταλάβει τον θρόνο του Βυζαντίου. Επιπροσθέτως, του υποσχέθηκε και άλλες πλούσιες αμοιβές μετά την επίτευξη του σκοπού του.

Ο Σβιατοσλάβος δέχθηκε και ετοίμασε έναν ισχυρό στρατό, με τον οποίο επιτέθηκε εναντίον της Βουλγαρίας τον Αύγουστο του 967 καταλαμβάνοντας γρήγορα τις παραδουνάβιες χώρες. Έγινε κύριος ενός αρκετά μεγάλου μέρους της βορειοανατολικής Βουλγαρίας, που το κυβερνούσε έχοντας σύμβουλο τον πατρίκιο Καλοκύρη.

Μετά από λίγο όμως ο Νικηφόρος αναγκάστηκε να αλλάξει την πολιτική του εξαιτίας εσωτερικών ανωμαλιών, αλλά και της ανησυχίας που ενέπνεε η εγκατάσταση των Ρώσων στις Βουλγαρικές χώρες. Έτσι έκλεισε συνθήκη με τον Πέτρο, σύμφωνα με την οποία δεσμευόταν να τον βοηθήσει να διώξει τους Ρώσους. Την συνθήκη θα ενίσχυε ο γάμος δύο θυγατέρων ηγεμονοπαίδων της Βουλγαρίας με τους δύο νεαρούς βασιλείς. Συγχρόνως ο Βόρις και ο Ρομάν, οι δύο γιοι του Πέτρου, έφθασαν στην Κωνσταντινούπολη.

Στις 30 Ιανουαρίου του 969 ο τσάρος Πέτρος της Βουλγαρίας πέθανε και τον θάνατό του ακολούθησε ένα πλήθος από ανακατατάξεις. Οι Ρώσοι αποχώρησαν με την θέλησή τους από την Βουλγαρία, γιατί οι Πετσενέγοι επωφελούμενοι από την απουσία του Σβιατοσλάβου κατέλαβαν το Κίεβο. Στη Βουλγαρία ξέσπασαν εσωτερικές ταραχές. Ο Δαυίδ, ηγεμόνας της δυτικής Βουλγαρίας, επωφελήθηκε από την απουσία των νόμιμων διαδόχων του Πέτρου στην Κωνσταντινούπολη

και προσπάθησε να καταλάβει και την ανατολική Βουλγαρία.

Ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι του και τελικά αναβίβασε στον Βουλγαρικό θρόνο τον Βόρις, αλλά εκείνος είχε ασθενή χαρακτήρα και δεν κατάφερε να περισώσει την ανεξαρτησία του ανατολικού κράτους του. Ο Σβιατοσλάβος στο μεταξύ απαλλάχθηκε από τους Πετσενέγους και ετοιμάστηκε για νέα εκστρατεία εναντίον της Βουλγαρίας χωρίς όμως τη συμμαχία των Βυζαντινών. Μετά από διαρκείς μάχες ο Σβιατοσλάβος πέρασε τον Αίμο, κατέλαβε την Φιλιππούπολη και εμφανίστηκε στα σύνορα του Βυζαντινού κράτους κοντά στην Αδριανούπολη.

Βασιλιάς τότε ήταν ο Ιωάννης Τσιμισκής, ο οποίος ανέλαβε τότε τις γνωστές εκστρατείες του εναντίον των Ρώσων. Κατέλαβε με άλωση την Πρεσλάβα, τη νέα πρωτεύουσά τους, την οποία και μετονόμασε σε Ιωαννούπολη. Εκεί συνέλαβε τον τσάρο των Βουλγάρων Βόρι μαζί με τη γυναίκα του και τα παιδιά του και τους έφερε μαζί του όταν επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη για να στολίσει τον μεγαλοπρεπή θρίαμβό του.

Ο Βόρις απέθεσε τα σύμβολα της βασιλείας του, την χρυσοπόρφυρη τιάρα που ήταν κατάστικτη από μαργαριτάρια, την εσθήτα και τα κόκκινα πέδιλά του και κατόπιν τιμήθηκε με το αξίωμα του Μαγίστρου, ενώ ο νεότερος αδελφός του Ρομάν ευνουχίστηκε και προσλήφθηκε στην υπηρεσία της αυλής. Έτσι το ανατολικό Βουλγαρικό κράτος έγινε Βυζαντινή επαρχία, μετά από τρεις αιώνες ανεξάρτητης πολιτικής ζωής, κατά τους οποίους απείλησε επανειλημμένα το Βυζάντιο.

Υπήρχε όμως ακόμη το Δυτικό Βουλγαρικό κράτος που το κυβερνούσε η δυναστεία των Σισμανιδών. Το

κράτος αυτό είχε ιδρυθεί από μια ισχυρή οικογένεια Βογιάρων από τον Τύρνοβο, που είχε επαναστατήσει εναντίον του Πέτρου. Αρχηγός της οικογένειας ήταν ο Σισμάν, τον οποίο ορισμένοι βυζαντινοί χρονογράφοι αποκαλούν Κόμι Νικόλαο.

Σύμφωνα με τον Κεδρηνό, ο Σισμάν αυτός ανακηρύχθηκε Τσάρος. Από τους γιους του, ο Δαυίδ σκοτώθηκε από νομάδες Βλάχους ανάμεσα στην Καστοριά και την Πρέσπα, ο Μωυσής έπεσε θύμα επίθεσης κοντά στις Σέρρες και ο Ααρών δολοφονήθηκε μετά από διαταγή του νεότερου αδελφού του Σαμουήλ ως προδότης, λόγω της συμπάθειας που έτρεφε για τους Βυζαντινούς.

Ο Σαμουήλ ανακηρύχθηκε τσάρος και κυβέρνησε για σαράντα περίπου χρόνια, σε μια χώρα με πολλές ισχυρές πόλεις και φρούρια που εξασφάλιζαν την επικοινωνία της Μακεδονίας με τον Δούναβη. Το κυριότερο στοιχείο του Βουλγαρικού αυτού κράτους ήταν μια ισχυρή τάξη Βογιάρων.

Ο Σαμουήλ έλαβε το τσαρικό στέμμα από την Ρώμη, η οποία ήλπιζε πάντοτε να αποσπάσει τη Βουλγαρία από τ ην Ανατολική Εκκλησία. Ο Σαμουήλ προσπάθησε να κρατήσει την ισορροπία ανάμεσα στους Ορθόδοξους, τους Παπικούς και τους Βογόμιλους, οι οποίοι ασκούσαν μεγάλη επιρροή την εποχή εκείνη. Πρόγραμμά του ήταν να επεκτείνει όσο το δυνατόν περισσότερο το κράτος του και σ' αυτό φαινόταν να τον ενθαρρύνει η αναστάτωση που επικρατούσε στην Κωνσταντινούπολη.

Στις 10 Ιανουαρίου του 976 ο αυτοκράτορας Ιωάννης Τσιμισκής πέθανε αφήνοντας στον θρόνο τους ανήλικους γιους του Βασίλειο Β΄ και Κωνσταντίνο Η΄. Οι Βούλγαροι της Μοισίας επωφελούμενοι από την α-

νταρσία του Βάρδα Σκληρού επαναστάτησαν και ο Σαμουήλ κινήθηκε γρήγορα για να καταλάβει τις επαρχίες του Δούναβη.

Στο μεταξύ ο τέως Τσάρος της Βουλγαρίας Βόρις που ήταν κρατούμενος στην Κωνσταντινούπολη κατόρθωσε να διαφύγει μαζί με τον αδελφό του Ρομάν ελπίζοντας να ανακτήσει τον θρόνο του, αλλά δολοφονήθηκε κοντά στα σύνορα από κάποιον Βούλγαρο στρατιώτη που τον εξέλαβε για Βυζαντινό. Ο Ρομάν προσκύνησε τον Σαμουήλ και διορίστηκε από αυτόν διοικητής των Σκοπίων.

Την εποχή εκείνη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε ανοιχτά πολλά μέτωπα : στα ανατολικά ο Βάρδας Σκληρός δημιουργούσε δεινό πρόβλημα, στα δυτικά οι Άραβες απειλούσαν τη Σικελία και οι Γερμανοί την Ν. Ιταλία. Την ίδια εποχή ο Σαμουήλ εισέβαλε στις Βυζαντινές επαρχίες μέχρι τη Θράκη και μέχρι τα περίχωρα της Θεσσαλονίκης. Κυρίευσε τη Λάρισα και μετοίκισε τους κατοίκους της στη Βουλγαρία. Εισήλθε στη Στερεά Ελλάδα και απείλησε την Πελοπόννησο.

Ξαφνικά όμως η κατάσταση στο Βυζάντιο άλλαξε. Ο ένας από τους βασιλείς, ο Βασίλειος Β΄, που ήταν ήδη 25 ετών, αποφάσισε να πάρει την εξουσία στα χέρια του και να εκστρατεύσει εναντίον των Βουλγάρων. Η πρώτη όμως εκείνη εκστρατεία απέτυχε οικτρά και αιτία γι' αυτό υπήρξε η προδοτική συμπεριφορά ενός από τους στρατηγούς του, του Κοντοστέφανου.

Όταν ο Βασίλειος πέρασε τον Αίμο φρόντισε να εξασφαλίσει τις συγκοινωνίες του εγκαθιστώντας στις ορεινές διαβάσεις τον στρατηγό Λέοντα Μελισσηνό. Μετά από λίγο όμως και ενώ ετοιμαζόταν να αρχίσει την επίθεση εναντίον της Τριαδίτσας, της σημερινής

Σόφιας, του παρουσιάστηκε ο Κοντοστέφανος και από μίσος διέβαλε τον Μελισσηνό ότι είχε εγκαταλείψει τα στενά και είχε επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη για να του αρπάξει τον θρόνο.

Ο Βασίλειος διέταξε εσπευσμένη υποχώρηση και τότε ο Σαμουήλ που είχε αποσυρθεί από την Ελλάδα και καραδοκούσε στον Αίμο χωρίς να τολμά να αντιπαρατεθεί στο Βυζαντινό στρατό, πήρε θάρρος και επιτέθηκε στον Βασίλειο που υποχωρούσε σε αταξία, προξενώντας φοβερές απώλειες στο στρατό του και αρπάζοντας όλα τα μεταγωγικά του. Μετά βίας ο Βασίλειος σώθηκε και κατέφυγε στη Φιλιππούπολη.

Στη συνέχεια όμως, στο δρόμο της επιστροφής του βρήκε τον Μελισσηνό να φυλάσσει πιστά τα στενά που του είχε εμπιστευτεί. Κάλεσε, λοιπόν, τον Κοντοστέφανο και τον κατηγόρησε ως υπαίτιο της συμφοράς. Εκείνος έκανε το λάθος να εκλάβει τον εικοσιπεντάχρονο Βασίλειο ως κάποιον ασήμαντο νεαρό και εξακολούθησε να κατηγορεί τον Μελισσηνό. Τότε ο Αυτοκράτορας όρμησε κατά πάνω του, τον άρπαξε από τη γενειάδα, τον έριξε στη γη και τον σκότωσε με τα ίδια του τα χέρια.

Τα επόμενα δεκαπέντε χρόνια ο Βασίλειος δεν ασχολήθηκε με τους Βούλγαρους, γιατί είχε άλλους περισπασμούς. Στο μεταξύ ο Σαμουήλ κατόρθωσε να επεκτείνει το κράτος του. Μετά από πολλές επιτυχίες στράφηκε ξανά εναντίον του Βυζαντίου εισβάλλοντας στην επαρχία της Θεσσαλονίκης. Κατέλαβε τη Βέρροια το 989 και νίκησε κατά κράτος τον στρατό με τον οποίο ο Αρμένιος Γρηγόριος ο Ταρωνίτης βγήκε από τη Θεσσαλονίκη για να τον αντιμετωπίσει. Μάλιστα ο Γρηγόριος έπεσε ηρωικά στη μάχη εκείνη.

Κατόπιν πέρασε τα Τέμπη και εισέβαλε στη Θεσσαλία, τη Βοιωτία και την Αττική, λεηλατώντας τα πάντα στο πέρασμά του. Ακριβώς εκείνη τη στιγμή ο Βασίλειος απαλλάχθηκε από τον εμφύλιο πόλεμο και διόρισε «άρχοντα πάσης της δύσεως», δηλαδή αρχιστράτηγο των στρατευμάτων των ευρωπαϊκών επαρχιών, τον μάγιστρο Νικηφόρο Ουρανό και τον έστειλε εσπευσμένα εναντίον των Βουλγάρων.

Μόλις ο Νικηφόρος Ουρανός έφθασε στη Θεσσαλονίκη, άρχισε να συγκεντρώνει όσες δυνάμεις μπορούσε και αμέσως βάδισε για να συναντήσει τον Σαμουήλ. Εκείνος πληροφορήθηκε τις κινήσεις των Βυζαντινών και εκκένωσε γρήγορα την Πελοπόννησο για ν' αποσυρθεί στη Θεσσαλία. Οι δύο στρατοί συναντήθηκαν το 996 κοντά στον ποταμό Σπερχειό και στρατοπέδευσαν στις δύο πλευρές του: οι Βούλγαροι στην δεξιά όχθη, την νότια, και οι Βυζαντινοί στην άλλη όχθη.

Ο ποταμός ήταν πλημμυρισμένος και ο Σαμουήλ μετά από έναν μικρό έλεγχο διαπίστωσε πως ήταν αδύνατον να τον διαβεί ο αντίπαλος στρατός. Έτσι έκανε το λάθος να επιτρέψει στα στρατεύματά του να αναπαυθούν, χωρίς να πάρει τα ενδεδειγμένα μέτρα ασφαλείας. Αυτό το σφάλμα αποδείχθηκε ολέθριο, γιατί το εκμεταλλεύτηκε ο Νικηφόρος και πέτυχε την πλήρη συντριβή του αντιπάλου του.

Ανακάλυψε μετά από επίμονη αναζήτηση ένα πέρασμα του ποταμού και από εκεί διαπεραίωσε κατά τη διάρκεια της νύχτας τα στρατεύματά του και επιτέθηκε αιφνιδιαστικά εναντίον των Βουλγάρων, που κοιμόντουσαν αμέριμνοι. Η ανέλπιστη επίθεση τους κατάφερε ισχυρό πλήγμα. Περιήλθαν σε τέτοια σύγχυση και

ταραχή ώστε κατασφάχτηκαν σχεδόν όλοι χωρίς να καταφέρουν να αντιτάξουν καμία σοβαρή αντίσταση.

Ο Σαμουήλ και ο γιος του Ρωμανός διασώθηκαν από τη σφαγή ή την αιχμαλωσία με σχεδόν μυθιστορηματικό τρόπο. Προσποιήθηκαν τους νεκρούς ανάμεσα στα απειράριθμα πτώματα και μόλις νύχτωσε κατόρθωσαν να φύγουν με μερικού οπαδούς τους από το στρατόπεδο και διασχίζοντας τα βουνά της Ακαρνανίας και της Πίνδου να επιστρέψουν στη Βουλγαρία.

Ο Νικηφόρος περισυνέλεξε τα όπλα των Βουλγάρων και πήρε ολόκληρη την πλούσια λεία που είχαν αποκομίσει εκείνοι κατά την επιδρομή τους στην Ελλάδα. Απελευθέρωσε τους αιχμαλώτους που είχαν πάρει οι Βούλγαροι από την ύπαιθρο και επανήλθε θριαμβευτής στη Θεσσαλονίκη, όπου παρέμεινε επικεφαλής των στρατευμάτων μέχρι το 1001, όταν αντικαταστάθηκε από τον στρατηγό Δαυίδ Αριανίτη. Η νέα του αποστολή ήταν να μεταβεί στη Συρία για να περιστείλει τις επιδρομές των Αράβων. Εκεί ο Νικηφόρος Ουρανός κατάφερε τρεις εντυπωσιακές και πλήρεις νίκες εναντίον τους και τους εξανάγκασε να ειρηνεύσουν. Από τότε δεν γίνεται λόγος για τον περίφημο αυτόν στρατηγό. Τα γεγονότα αυτά όμως θα αργούσαν να συμβούν.

Η σαρωτική νίκη του Νικηφόρου Ουρανού στον Σπερχειό ποταμό όχι μόνο απέτρεψε τον Βουλγαρικό κίνδυνο από την Ελλάδα, αλλά σηματοδότησε και την έναρξη της παρακμής του κράτους του Σαμουήλ που είχε καταστεί εξαιρετικά επίφοβο και που αν δεν συνέβαινε το πλήγμα που του κατάφερε ο Νικηφόρος δεν γνωρίζουμε ποιες θα ήταν οι εξελίξεις.

Το 997 οι Βυζαντινοί κατέλαβαν το Δυρράχιο που το είχε εγκαταλείψει ο Αρμένιος Ασώτης, γιος του Γρηγο-

ρίου Ταρωνίτη. Τον Ασώτη τον είχε συλλάβει αιχμάλωτο ο Σαμουήλ σε μια από τις επιδρομές του κοντά στη Θεσσαλονίκη, τον είχε παντρέψει με μία από τις θυγατέρες του και τον είχε διορίσει στρατηγό του Δυρραχίου. Εκείνος όμως παρέδωσε την πόλη και το φρούριο στον Βυζαντινό στρατηγό Ευστάθιο Δαφνομίλη και έφυγε μετά από λίγο για την Κωνσταντινούπολη, όπου έλαβε το αξίωμα του Μαγίστρου και η σύζυγός του το αξίωμα της Ζωστής.

Το 999 ο Βυζαντινός στρατός εισέβαλε στη Βουλγαρία. Βάδισε εναντίον της Σόφιας και κατέστρεψε πολλά φρούρια γύρω από αυτήν. Το επόμενο έτος ο Πρωτοσπαθάριος Νικηφόρος ο Ξιφίας και ο Πατρίκιος Θεοδωρόκανος έφθασαν ακόμη πιο βαθιά μέσα στη χώρα κυριεύοντας την παλιά πρωτεύουσά της, την Πραισλάβα. Κατέλαβαν ολόκληρη την Μοισία που θα μείνει στα χέρια των Βυζαντινών μέχρι το 1186.

Το 1001 ο Βασίλειος τέθηκε ο ίδιος επικεφαλής του Βυζαντινού στρατού και κυρίευσε την Βέρροια, δίνοντας το αξίωμα του ανθύπατου στον φρούραρχο Δοβρομίρ που του παρέδωσε την πόλη. Στη συνέχεια κατέλαβε τα Σέρβια και επέστρεψε θριαμβευτής στην Κωνσταντινούπολη, φέρνοντας μαζί του και τον Βούλγαρο φρούραρχο της πόλης Νικολίτσα, που τον τίμησε με τον τίτλο του Πατρίκιου.

Ο Νικολίτσας όμως μετά από λίγο δραπέτευσε. Πήγε και βρήκε τον Σαμουήλ και οι δυο τους μαζί με στρατό βρέθηκαν να πολιορκούν τα Σέρβια. Ο Βασίλειος αναγκάστηκε να τρέξει στη Μακεδονία για να πατάξει για ακόμη μια φορά τους Βούλγαρους. Συνέλαβε τον Νικολίτσα και τον έφερε σιδηροδέσμιο στην Βασιλεύουσα.

Ο Βασίλειος καθάρισε ακόμη τη Θεσσαλία και εγκατέστησε φρουρές. Ανέβηκε λίγο πιο βόρεια και κυρίευσε τα Βοδενά. Όλους τους Βούλγαρους που συνέλαβε στην εκστρατεία του αυτή τους αιχμαλώτισε και τους εγκατέστησε στο Βολερό της Θράκης στις εκβολές του Έβρου, όπου βαθμιαία έχασαν τον Βουλγαρικό τους χαρακτήρα.

Το 1002 ο Βασίλειος επιχείρησε νέα εκστρατεία στη Βουλγαρία και κυρίευσε μετά από πολιορκία οκτώ μηνών το Βιδύνιο, το μόνο φρούριο της παραδουνάβιας Βουλγαρίας που βρισκόταν ακόμη σε Βουλγαρικά χέρια. Στις 15 Αυγούστου του ίδιου έτους ο Σαμουήλ κατέλαβε την Αδριανούπολη. Αυτό έκανε τον Βασίλειο να στραφεί προς τον νότο για να συναντήσει τον Σαμουήλ τελικά κοντά στα Σκόπια πέρα από τον Αξιό ποταμό.

Του επιτέθηκε και συνέβη ξανά ό,τι είχε συμβεί και στον Σπερχειό ποταμό: πλήρης πανωλεθρία των Βουλγάρων που έφυγαν κακήν κακώς για να σώσουν τη ζωή τους. Ο Σαμουήλ ξέφυγε, αλλά ολόκληρο το στρατόπεδο και η σκηνή του Σαμουήλ έπεσαν στα χέρια των Βυζαντινών. Τα Σκόπια παραδόθηκαν για ακόμη για φορά και ο Βασίλειος κατευθύνθηκε προς το Πίρνικ. Το φρούριο εκείνο όμως που δέσποζε στην κοιλάδα του Στρυμόνα αντιστάθηκε.

Μετά από τις τέσσερις τελευταίες εκστρατείες του Βασιλείου, το κράτος του Σαμουήλ περιορίστηκε στη Δ. Μακεδονία, την Αλβανία και τις περιοχές γύρω από τη Σόφια. Για μερικά χρόνια ακόμη ο Σαμουήλ κατάφερε να αναπνεύσει για λίγο και ανέκτησε μάλιστα το Δυρράχιο και τα Βοδενά, όταν ο Βασίλειος βρέθηκε απασχολημένος με τις εκστρατείες του εναντίον των

Αράβων και της Ιβηρίας. Επέστρεψε όμως και τότε ανέλαβε την τελειωτικό πόλεμο εναντίον των Βουλγάρων.

Ο πόλεμος εκείνος άρχισε το 1014 με μια επιθετική κίνηση από την Βουλγαρική πλευρά : ο στρατηγός Δαυίδ Νεστωρίτσης βάδιζε εναντίον της Θεσσαλονίκης, ενώ ο ίδιος ο Σαμουήλ κινήθηκε κατά μήκος του Στρυμόνα. Από την Θεσσαλονίκη βγήκε ο στρατηγός Θεοφύλακτος Βοτανειάτης και κατατρόπωσε τον Νεστωρίτση, αλλά ο Σαμουήλ ανέλαβε έναν φοβερό αγώνα στις στενές διαβάσεις ανάμεσα στα βουνά κοντά στο Κλειδί, τις οποίες είχε περιτειχίσει στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τον Βυζαντινό στρατό του Βασιλείου.

Η αντίσταση ήταν πεισματώδης και στοίχισε μεγάλες απώλειες στους Βυζαντινούς. Ευτυχώς όμως στις 29 Ιουλίου του 1014 ο στρατηγός της Φιλιππουπόλεως ο Νικηφόρος Ξιφίας παρέκαμψε το όρος της Μπελασίτσας και βρέθηκε στο πίσω μέρος των Βουλγάρων. Επιτέθηκε αστραπιαία με αποτέλεσμα ο Βουλγαρικός στρατός να πάθει μια φοβερή πανωλεθρία. Ο Σαμουήλ κατόρθωσε να σωθεί για άλλη μια φορά μετά βίας μαζί με το γιο του.

Ο Βασίλειος τότε αποφάσισε να εκδικηθεί όλες εκείνες τις επιδρομές, τις λεηλασίες και τις σφαγές που τόσα χρόνια διέπρατταν οι Βούλγαροι στις επαρχίες και τον λαό του Βυζαντινού κράτους. Και η εκδίκησή του υπήρξε φοβερή : οι Βούλγαροι αιχμάλωτοι έφθαναν στους 15.000. Έδωσε λοιπόν διαταγή να χωριστούν κατά λόχους των εκατόν ανδρών, από τους οποίους οι ενενήντα εννέα θα τυφλώνονταν και ο εκατοστός θα

διατηρούσε σώο μόνο το ένα του μάτι, για να χρησιμεύσει ως οδηγός των υπολοίπων.

Στην κατάσταση αυτή έστειλε τους άλλοτε στρατιώτες στον Σαμουήλ. Εκείνος μόλις τους είδε, έχασε τις αισθήσεις του από το οικτρό θέαμα. Μόλις συνήλθε, ζήτησε να πιει νερό και αμέσως μετά καταλήφθηκε από σφοδρούς καρδιακούς παλμούς. Πέθανε μετά από δύο ημέρες στις 15 Σεπτεμβρίου του 1014.

Τόσο ο Βυζαντινός χρονογράφος Κεδρηνός, όσο και νεότεροι ιστορικοί εξέφρασαν αμφιβολίες όχι μόνο για την ανακρίβεια της απάνθρωπης πράξης αυτής που αποδόθηκε στον Βασίλειο όσο και για τον αριθμό των στρατιωτών που τυφλώθηκαν. Γεγονός πάντως είναι πως ο ατρόμητος αυτοκράτορας από τότε έμεινε στην ιστορία με τον προσωνύμιο «Βουλγαροκτόνος». Επιπροσθέτως το πλήγμα αυτό που κατάφερε εναντίον του Βουλγαρικού κράτους αποδείχθηκε θανάσιμο, αφού μπόρεσε να αντέξει μόλις τέσσερα χρόνια μετά το θάνατο του Σαμουήλ.

Αμέσως μετά τη μάχη της Μπελασίτσας και την κατάληψη του Κλειδιού, ο Βασίλειος έστειλε τον νικητή της Θεσσαλονίκης, τον Θεοφύλακτο Βοτανειάτη να επιτεθεί στην Στρωμνίτσα, να καταστρέψει τα οχυρώματα των Βουλγάρων εκεί και να ανοίξει το δρόμο προς τη Θεσσαλονίκη. Αλλά σ' ένα στενό πέρασμα ο Θεοφύλακτος έγινε στόχος μιας σφοδρής επίθεσης των Βουλγάρων που χτυπούσαν το Βυζαντινό στράτευμα με βροχή από πέτρες και βέλη. Ο Βοτανειάτης άφησε την τελευταία του πνοή στο πεδίο εκείνο μαζί με πολλούς ανδρείους στρατιώτες του.

Η είδηση της καταστροφής λύπησε βαθιά τον Βασίλειο, που έχασε έναν τόσο άξιο στρατηγό τη στιγμή

που τον χρειαζόταν τόσο πολύ. Τότε στράφηκε με κατεύθυνση την Μοσυνούπολη. Καθ' οδόν κυρίευσε το οχυρό φρούριο Μελένικο. Μόλις έφθασε στην Μοσυνούπολη, πληροφορήθηκε τον θάνατο του Σαμουήλ και την αναγόρευση του γιου του Γαβριήλ ή Ρωμανού.

Ο Γαβριήλ ήταν ένας άνδρας ρωμαλέος και πολλές φορές διακρίθηκε στις μάχες και μάλιστα έσωσε τη ζωή του πατέρα του δύο φορές τόσο στον Σπερχειό ποταμό, όσο και στην Μπελασίτσα. Αλλά από διανοητικής απόψεως ήταν κατά πολύ κατώτερος από τον Σαμουήλ.

Ο Γαβριήλ λοιπόν απελπισμένος από τις τελευταίες συμφορές που υπέστη ο στρατός του, πρότεινε ειρήνη στον Βασίλειο. Εκείνος, αντί για άλλη απάντηση, κινήθηκε εναντίον του. Κυρίευσε τα φρούρια του Πριλάπου, των Μογλενών και του Στυπείου και έφθασε στη Θεσσαλονίκη.

Τη Βουλγαρική φρουρά των Μογλενών ο Βασίλειος την εκτόπισε στην Αρμενία. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Μογλενών, ο Γαβριήλ και η σύζυγός του δολοφονήθηκαν από τον εξάδελφό του Ιωάννη Βλαδισλάβ, γιου του Ααρών, ο οποίος λέγεται πως έτρεφε φιλικά αισθήματα για τους Βυζαντινούς, όπως ο πατέρας του. Ο νέος αυτός Βούλγαρος ηγεμόνας τύφλωσε τον μεγαλύτερο γιο του Γαβριήλ και δολοφόνησε ακόμη τον συγγενή του εξ αγχιστείας Βλαδίμηρο, που ήταν ηγεμόνας της Πρέσπας.

Ο νέος ηγεμόνας της Βουλγαρίας θέλησε να συνάψει ειρήνη, προτείνοντας να αναγνωρίσει την ημικυριαρχία του Βυζαντίου, αλλά σ' αυτό αντιτάχθηκαν οι Βογιάροι με επικεφαλής τους κάποιον Ιβάτζη και γι' αυτό επαναλήφθηκαν οι εχθροπραξίες. Ο Βασίλειος αντιλήφθηκε πως ο Βλαδισλάβ ήθελε να τον εξαπατήσει, γιατί ταυτόχρονα οι Βούλγαροι πολιόρκησαν το Δυρράχιο.

Ο Βασίλειος κινήθηκε ακάθεκτος και κατέλαβε την Αχρίδα, την έδρα των Βουλγάρων ηγεμόνων και κατευθύνθηκε προς το Δυρράχιο. Αναγκάστηκε όμως να επιστρέψει εσπευσμένα στη Θεσσαλονίκη, όταν ο Ιβάτζης κατόρθωσε να νικήσει μια φάλαγγα του Βυζαντινού στρατού κοντά στο Μοναστήρι.

Από τη Θεσσαλονίκη έστειλε τον Δαυίδ Αριανίτη εναντίον της Στρωμνίτσας και τον Νικηφόρο Ξιφία εναντίον της Σόφιας, χωρίς όμως να κατορθώσει και πολύ μεγάλες επιτυχίες κατά τις επιχειρήσεις του αυτές, εκτός από την κατάληψη κάποιων φρουρίων.

Το 1016 ο Βασίλειος επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη για να ασχοληθεί με άλλους εξωτερικούς εχθρούς. Στα τέλη όμως του ίδιου έτους τον βλέπουμε να εκστρατεύει αυτοπροσώπως εναντίον της Σόφιας και να πολιορκεί χωρίς επιτυχία επί ογδόντα οκτώ ημέρες το Πίρνικ. Την άνοιξη του 1018 εισβάλει ξανά στη Βουλγαρία, κυριεύει το φρούριο Λογγόν και εμφανίζεται στην Καστοριά, όπου μαθαίνει πως ο Βλαδισλάβ έχει συνεννοηθεί με τους Πετσενέγους που ζούσαν πέρα από τον Δούναβη και μαζί ετοιμάζονται να του επιτεθούν.

Ωστόσο η συμμαχία αυτή των Πετσενέγων με τους Βουλγάρους ματαιώθηκε χάρη στις ενέργειες των Βυζαντινών στρατηγών από το Δορύστολο και ο Βασίλειος εγκατέλειψε την πολιορκία της Καστοριάς για να στραφεί προς αναζήτηση του εχθρού. Ο εχθρός όμως δεν εμφανίστηκε και ο βασιλιάς έστειλε εναντίον τους τον στρατηγό Κωνσταντίνο Διογένη, ενώ ο ίδιος ασχο-

λήθηκε με επιτυχείς ενέργειες εναντίον διαφόρων οχυρών θέσεων των Βουλγάρων.

Ξαφνικά ο Βασίλειος πληροφορήθηκε πως οι Βούλγαροι έστησαν ενέδρα στον Διογένη. Τα άφησε όλα και έτρεξε να τον βοηθήσει. Η είδηση πως ο βυζαντινός στρατός με επικεφαλής τον Βασίλειο πλησίαζε, ήταν αρκετή για να τρέψει σε άτακτη φυγή τους Βούλγαρους.

Το φθινόπωρο του 1018 ο Ιωάννης Βλαδισλάβ πολιορκούσε το Δυρράχιο, αλλά σε κάποια συμπλοκή σκοτώθηκε. Έτσι οι Βούλγαροι έμειναν χωρίς αρχηγό και διαιρεμένοι. Από τους Βογιάρους οι περισσότεροι υπό τον Πατριάρχη Δαυίδ και την Τσαρίνα Μαρία ήθελαν την υποταγή στο Βυζάντιο, ενώ μια άλλη μερίδα με επικεφαλής τον Νικολίτσα και τον γιο του Βλαδισλάβ Προυστανούζ επέμεναν να συνεχίσουν τον πόλεμο.

Ο Βασίλειος αμέσως μόλις έμαθε τον θάνατο του ηγεμόνα των Βουλγάρων, ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη για μια νέα εκστρατεία εναντίον της εχθρικής χώρας. Η πορεία του εκείνη ήταν ένας αληθινός θρίαμβος, διότι από κάθε σχεδόν πόλη που περνούσαν οι Βούλγαροι Βογιάροι και οι Βοϊβόδες δήλωναν την υποταγή τους και παρέδιδαν τα φρούρια. Ο Βασίλειος τους υποδεχόταν με τιμές, απονέμοντάς τους αξιώματα και τίτλους.

Όταν έφθασε στην Αχρίδα, δέχθηκε στο στρατόπεδό του την Τσαρίνα Μαρία μαζί με όλα τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας των Σισμανιδών. Εισέβαλε θριαμβευτικά στην πρωτεύουσα των Βουλγάρων, όπου βρήκε τους θησαυρούς των Τσάρων και το στέμμα τους που ήταν διακοσμημένο με μαργαριτάρια. Βρήκε ακόμη

χρυσοκέντητες στολές και εκατό κεντηνάρια χρυσού, ένα ποσό ασύλληπτο για την εποχή.

Το τμήμα των Βουλγάρων που ήθελε τον πόλεμο αποχώρησε στην Αλβανία. Ο Προυστανούζ επιχείρησε μαζί με δύο άλλους αδελφούς του να αντισταθεί κοντά στο όρος Τόμαρος, αλλά βλέποντας πως οι Βυζαντινοί είχαν καταλάβει τις πλαγιές του βουνού, παραδόθηκαν στον Αυτοκράτορα, που διόρισε τον ίδιο μάγιστρο και τους αδελφούς του πατρίκιους.

Μόνον ο Ίβατς μαζί με μερικούς άλλους Βογιάρους αντιστέκονταν πάνω στο δύσβατο όρος Πρόνιστα. Επιτέλους όμως συνελήφθη με δόλο από τον στρατηγό Ευστάθιο Δαφνομήλη, που ήταν φρούραρχος της Αχρίδας. Εκείνος εμφανίστηκε με δύο πιστούς ακολούθους του για να συνεννοηθεί μαζί του με σκοπό δήθεν να αποστατήσει από τον Βυζαντινό βασιλέα. Ο Ίβατς μετά από εντολή του Βασιλείου τυφλώθηκε και η περιουσία του ολόκληρη μεταβιβάστηκε στα χέρια του Δαφνομήλη, που διορίστηκε φρούραρχος του Δυρραχίου, ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του.

Ακολούθησαν και οι τελευταίοι Βογιάροι που υποτάχθηκαν και αυτοί. Μετά από σαράντα ολόκληρα χρόνια ασταμάτητους πολέμους ολόκληρη η Βουλγαρία έγινε πλέον επαρχία του Βυζαντινού κράτους.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο Βυζαντινός στρατός είχε ήδη εγκαινιάσει τον αγώνα για την ανάκτηση της αραβοκρατούμενης Σικελίας και ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος ετοιμαζόταν να μεταβεί και ο ίδιος στην Ιταλία για την πραγματοποίηση των μεγάλων σχεδίων του εκεί, όταν αρρώστησε ξαφνικά και μετά από λίγες ημέρες πέθανε, στις 15 Δεκεμβρίου του 1025.

Ο Βασίλειος Β΄ δεν άφησε παιδιά και δεν παντρεύτηκε ποτέ του. Παρέμεινε λοιπόν στον θρόνο μονοκράτορας ο αδελφός του Κωνσταντίνος Η΄. Ο άνθρωπος αυτός έζησε μέσα στη δίνη των γεγονότων της ύψιστης ακμής του Βυζαντινού κράτους σαν συμβασιλέας δίπλα στον αυτοκράτορα, χωρίς να καταλάβει τίποτε και τα τρία έτη κατά τα οποία βασίλευσε μόνος ήταν αρκετά για να φανεί η μεγάλη διαφορά ανάμεσα στον ίδιο και τον Βουλγαροκτόνο. Όταν εκείνος έλειψε, το κράτος άρχισε να οδεύει προς την παρακμή.

Επί Κωνσταντίνου Η΄ σπουδαιότατα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα ανατίθονταν πολλές φορές σε χαμερπείς και κακοήθεις άνδρες και χυδαίους ευνούχους. Παρ' όλα αυτά ακόμη και κάτω από την ηγεσία ενός αυτοκράτορα τόσο ανάξιου υπήρξαν στρατιωτικοί άνδρες, που επιτέλεσαν αξιομνημόνευτα έργα για το καλό του κράτους.

Το 1026 καταλήφθηκε η Καπύη στην Ιταλία και το επόμενο έτος ο στρατηγός του Σιρμίου Κωνσταντίνος Διογένης ανάγκασε τους Πετσενέγους, που είχαν εισβάλει στη Βυζαντινή πλέον Βουλγαρία, να οπισθοχωρήσουν πέρα από τον Δούναβη. Επίσης οι στρατηγοί Γεώργιος Θεοδωροκάνος και Βεριβόης απέκρουσαν

τον στόλο των Αράβων της Αφρικής, που εμφανίστηκε στο Αιγαίο και μάλιστα συνέλαβαν δώδεκα πλοία τους. Από την άλλη πλευρά ο ευνούχος Μιχαήλ Σπονδύλης, που είχε προαχθεί ως δούκας της Αντιόχειας, γνώρισε σοβαρή ήττα από τους Άραβες.

Ο Κωνσταντίνος Η΄ φορολογικά πίεσε πολύ σκληρά τους υπηκόους του, που ήδη είχε ταλαιπωρήσει και ο Βασίλειος με τους μακρούς πολέμους του. Και μπορεί ο Βασίλειος να άφησε πεθαίνοντας την αυτοκρατορία κραταιή και την δημόσια οικονομία ισχυρή, αλλά η ιδιωτική οικονομία είχε γνωρίσει πολύ σκληρές ημέρες. Αποτέλεσμα όλων αυτών των πιέσεων ήταν η εξέγερση που πραγματοποίησαν οι κάτοικοι της Ναυπάκτου εναντίον του στρατηγού, που είχε την έδρα του στο θέμα τους. Τον σκότωσαν και λεηλάτησαν την περιουσία του. Ο αυτοκράτορας ενήργησε με σκληρότητα. Τιμώρησε τους δολοφόνους του και διέταξε άδικα να τυφλώσουν τον αρχιερέα της Ναυπάκτου.

Ο Κωνσταντίνος Η΄ δεν απέκτησε γιους από την σύζυγό του Ελένη, παρά μόνο τρεις θυγατέρες : την Ευδοκία, τη Ζωή και την Θεοδώρα. Από αυτές, η πρώτη περιβλήθηκε το ιμάτιο της μοναχής και έζησε μακριά από την πολιτική ζωή. Αντίθετα, οι άλλες δύο πορφυρογέννητες, η Ζωή και η Θεοδώρα διαδραμάτισαν κυρίαρχο ρόλο στην ιστορία του κράτους.

Όταν πέθανε ο πατέρας τους, ήταν και οι δύο ανύπαντρες. Ωστόσο τρεις ημέρες μετά τον θάνατό του η Ζωή που ήταν τότε σαράντα οκτώ ετών παντρεύτηκε τον εξηντάρη λόγιο συγκλητικό Ρωμανό τον Αργυρό, ώστε να είναι άνδρας ο επικεφαλής του Βυζαντινού κράτους.

Ο νέος αυτοκράτορας καταγόταν από έναν ευγενή μικρασιατικό οίκο της Ιεραπόλεως της Φρυγίας. Ο πατέρας του Λέων είχε διατελέσει μάγιστρος και έπειτα δομέστικος των σχολών και η αδελφή του Μαρία είχε παντρευτεί τον Βενετό πατρίκιο Ιωάννη Ορσέολο. Ωστόσο ο Αργυρός για να ανέλθει στον αυτοκρατορικό θρόνο μέσα από τον γάμο του με την κόρη του αυτοκράτορα, έπρεπε να κάνει ορισμένες γενναίες παραχωρήσεις, με πρώτη το γεγονός ότι αναγκάστηκε να διαζευχθεί από την πρώτη σύζυγό του.

Για να παραμείνει στον θρόνο, αναγκάστηκε να κάνει και άλλες παραχωρήσεις προς την πλουτοκρατία : κατάργησε έναν βαρύ γι' αυτήν φορολογικό νόμο που ήταν γνωστός με το όνομα «αλληλέγγυον» και αμνήστευσε όσους ήταν φυλακισμένοι για χρέη. Επίσης ανακάλεσε από την εξορία διάφορους επίσημους άνδρες, εξαγόρασε αιχμαλώτους πολέμων και επέτρεψε στον Κλήρο να πραγματοποιήσει διωγμούς εναντίον των Μονοφυσιτών της Ανατολής, αναγκάζοντας πολλούς από αυτούς να ζητήσουν άσυλο έξω από τα όρια του Βυζαντινού κράτους.

Κατέβαλε από το ταμείο του κράτους γενναία ποσά ώστε με την συναίνεση των Αράβων που κατείχαν την Ιερουσαλήμ να αποπερατωθεί η ανοικοδόμηση του ναού της Αναστάσεως, ο οποίος το 1009 είχε κατεδαφιστεί μέχρι τα θεμέλια, με εντολή του μαινόμενου Χαλίφη του Καΐρου Χάκεμ.

Ο Ρωμανός ήταν άνθρωπος με αδύναμο χαρακτήρα και γι' αυτό υποκινούνταν από μηχανορραφίες σε διωγμούς προσώπων που δήθεν απέβλεπαν στον θρόνο ή επιβουλεύονταν τη ζωή του αυτοκρατορικού ζεύγους. Ο γιος του τελευταίου Τσάρου των Βουλγάρων, ο

Προυστανούζ, ο οποίος είχε λάβει από τον Βασίλειο Β΄ τον τίτλο του μαγίστρου και αργότερα διορίστηκε στρατηγός του θέματος Βουκελλαρίων, τυφλώθηκε γιατί δήθεν συνωμότησε.

Ο Κωνσταντίνος Διογένης, ο διακεκριμένος στρατηγός του Βασιλείου Β΄, καταδικάστηκε κι αυτός σε τύφλωση, αλλά προτίμησε ν' αυτοκτονήσει. Πολλοί άλλοι επίσημοι άνδρες και γυναίκες διαβλήθηκαν και τιμωρήθηκαν και μάλιστα η ίδια η Θεοδώρα, η αδελφή της Αυτοκράτειρας Ζωής, η οποία αναγκάστηκε να περιβληθεί το μοναχικό ένδυμα και να φυλακιστεί σε μοναστήρι.

Οι πόλεμοι εναντίον των Αράβων

Στους πολέμους του ο Ρωμανός Αργυρός υπήρξε άτυχος. Τα στρατεύματά του που πολεμούσαν τους Άραβες υπέστησαν βαριά ήττα το 1029. Τον επόμενο χρόνο εισέβαλε στη Μωαμεθανική Συρία ο ίδιος ο Αυτοκράτορας, αλλά άπειρος όπως ήταν περί τα πολεμικά ηττήθηκε κατά κράτος από τους εμίρηδες του Χαλεπίου και της Τριπόλεως και μετά βίας κατόρθωσε να διασωθεί στην Αντιόχεια. Ταυτόχρονα οι Άραβες λεηλατούσαν τα νησιά και τις ακτές του Αιγαίου και του Ιονίου, ενώ οι Πετσενέγοι επιχειρούσαν και πάλι επιδρομές στα βόρεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Στον Βυζαντινό στρατό όμως υπήρξαν σημαντικοί στρατηγοί που κατάφεραν νικηφόρους πολέμους εναντίον των Αράβων. Το 1030 εμφανίζεται για πρώτη φορά ο Γεώργιος Μανιάκης, ο οποίος επρόκειτο να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στη Βυζαντινή ιστορία των μέσων του ΙΑ΄ αιώνος. Ο άνδρας αυτός διακρίθηκε

στον πόλεμο εναντίον των Αράβων πρώτα ως φρούραρχος του κάστρου του Τελούχ και έλαβε με προαγωγή τον τίτλο του διοικητή της κάτω Μηδίας, που είχε πρωτεύουσα τα Σαμόσατα, για να εξακολουθήσει με επιτυχία τον πόλεμο εναντίον των Αράβων.

Το 1032 κυρίευσε την Έδεσσα και μετά από λίγο ο πρωτοσπαθάριος και μέγας εταιρειάρχης Θεόκτιστος νίκησε τον εμίρη του Χαλεπίου και ο πατρίκιος Νικήτας κατέλαβε μετά από πολιορκία το φρούριο Περκρίν της Μεσοποταμίας. Εναντίον των Αραβικών στόλων έδρασαν νικηφόρα οι ναύαρχοι Νικηφόρος Καραντηνός και Τεκνέας ο Αβυδηνός. Ο δεύτερος μάλιστα καταδίωξε τους Άραβες μέχρι την Αλεξάνδρεια και τους απέσπασε πολλά πλοία. Αλλά και ο Νικηφόρος Καραντηνός, στρατηγός του Ναυπλίου, από κοινού με πλοία και ναύτες της δημοκρατίας της Ραγούσης, στη Δαλματία, επέφερε μεγάλη καταστροφή στον στόλο των Αράβων της Αφρικής στα 1032 και 1033.

Στα 1032 ο Ρωμανός Αργυρός αποφάσισε να εκστρατεύσει ξανά εναντίον των εμίριδων της Συρίας και μάλιστα έφθασε μέχρι τη Φρυγία, αλλά κακές ειδήσεις τον ανάγκασαν να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη. Η Ζωή είχε ερωτευτεί παράφορα έναν θαλαμηπόλο των ανακτόρων, κάποιον Μιχαήλ, που ήταν Παφλαγόνας στην καταγωγή.

Ο Μιχαήλ ήταν νεότερος αδελφός του ευνούχου ορφανοτρόφου Ιωάννη, ο οποίος από την άνοδο στον θρόνο του Ρωμανού αύξησε τη δύναμή του στην Αυλή και είχε εισάγει σε αυτοκρατορικές υπηρεσίες τέσσερις αδελφούς του. Από αυτούς, ο Μιχαήλ, πρώην κιβδηλοποιός, έπασχε από επιληψία, αλλά ήταν εξαιρετικά όμορφος.

Από τότε που επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη ο γέρων Ρωμανός ήταν διαρκώς άρρωστος και οι φήμες έλεγαν πως αυτά ήταν τα συμπτώματα ενός δηλητηρίου που του είχε δώσει η Ζωή. Στις 11 Απριλίου του 1034 ο Ρωμανός Αργυρός βρέθηκε νεκρός στο αυτοκρατορικό λουτρό. Οι χρονογράφοι παραδίδουν ότι τον έπνιξαν ο Μιχαήλ και η Ζωή, όπως και να έχει όμως το θέμα την επομένη του θανάτου του Αυτοκράτορα κλήθηκε εσπευσμένα στο Παλάτι ο Οικουμενικός Πατριάρχης για να ευλογήσει το γάμο της Ζωής με τον Μιχαήλ.

Ο άνδρας εκείνος υπήρξε αυτοκράτορας μόνο κατ' όνομα. Ο αδελφός του ορφανοτρόφος Ιωάννης διοίκησε τις κρατικές υποθέσεις με σκληρότητα και ιδιοτέλεια. Άτομα της οικογενείας του και δικοί του άνθρωποι κατέλαβαν μέσα σε μικρό διάστημα τα ύψιστα υπουργήματα του κράτους. Οι εχθροί της οικογένειας του νέου αυτοκράτορα καταδιώχθηκαν και ο λαός καταπιέστηκε φρικτά από τη μεταβολή της φορολογίας σε είδος και όχι σε νομίσματα και από την σκληρότητα των φορολόγων του ορφανοτρόφου.

Ταυτόχρονα διάφοροι εχθροί, Άραβες της Συρίας και της Αφρικής, Πετσενέγοι, Αβασγοί ενοχλούσαν το κράτος, από το οποίο δεν έλειπαν και οι θεομηνίες. Για να αντιμετωπίσει τη σιτοδεία που είχε ενσκήψει στα 1037 στην Κωνσταντινούπολη ο ορφανοτρόφος Ιωάννης έφερε από την Ελλάδα εκατό χιλιάδες μόδια σίτου, πράγμα που αποδεικνύει πως η γεωργική παραγωγή της Ελλάδος τη χρονιά εκείνη ήταν ανθηρή. Εναντίον των εχθρών του κράτους στρατολόγησε συστηματικότερα βάρβαρους από διάφορα έθνη του Βορρά, που λέγονταν «Βάραγγοι».

Ως αρχηγός των Βαράγγων κατά τα έτη 1035 – 1043 αγωνίζεται ένδοξα υπέρ του Βυζαντίου ο θρυλικός Χαράλδος Χαρδραάδε, που ήταν ετεροθαλής αδελφός του Όλαφ, του βασιλιά της Νορβηγίας (1047 – 1066). Ο άνδρας εκείνος άφησε τη γενέτειρά του και έφθασε στην Κωνσταντινούπολη για να καταταχθεί στον αυτοκρατορικό στρατό. Αφού προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στο Βυζάντιο, επέστρεψε στη χώρα του και μοιράστηκε τη βασιλεία με τον Μάγνο τον Αγαθό, το 1045. Έμεινε για δύο περίπου χρόνια μονοκράτορας και πέθανε το 1066, όταν σκοτώθηκε ως σύμμαχο του Γουλιέλμου του Νορμανδού σε μια μάχη με τους Άγγλους, λίγο πριν από την περίφημη μάχη του Άστιγξ.

Παρά τις ήττες που υπέστησαν οι Άραβες της Αφρικής και της Σικελίας κατά τα έτη 1032 και 1033, δεν έπαψαν τα επόμενα δύο χρόνια να προσβάλλουν τα Μικρασιατικά παράλια, παρά το γεγονός ότι αποκρούονταν με βαριές φθορές. Χιλιάδες Άραβες τότε συνελήφθησαν αιχμάλωτοι και κρεμάστηκαν ή ανασκολοπίστηκαν. Ο Γεώργιος Μανιάκης και οι Βάραγγοι του Χάραλδου διεξήγαγαν λαμπρές νίκες αγωνιζόμενοι εναντίον των πειρατών.

Στο μεταξύ η κατάσταση στην αραβοκρατούμενη Σικελία περιήλθε σε αναρχία και οι Βυζαντινοί έκριναν πως είχε έλθει η ώρα να ανακτήσουν το νησί. Στα 1035 ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη στόλος με επικεφαλής τον πατρίκιο Στέφανο και στρατός με στρατηγό τον Μανιάκη. Με αυτούς συνέπρατταν ο Χάραλδος με τους Βάραγγους, Λογγοβάρδοι από το Σαλέρνο και 300 Νορμανδοί μισθοφόροι. Καθώς περνούσαν από το Ρήγιο στη Σικελία, ο Μανιάκης κυρίευσε στα 1038 με έφοδο την Μεσσήνη και τις Συρακούσες και στη συνέ-

χεια κατατρόπωσε τους Άραβες κοντά στη Ραμέττα και κατέλαβε και άλλες πόλεις, τις οποίες οχύρωσε.

Από την Αφρική έφθασαν νέες επικουρίες στους εμίρηδες της Σικελίας, αλλά ο Μανιάκης το 1040 νίκησε κατά κράτος τους Άραβες στην πεδιάδα των Δραγινών. Παρά την ένδοξη πορεία του όμως κατηγορήθηκε ως δήθεν υποκινητής επανάστασης και μεταφέρθηκε σιδηροδέσμιος στην Βασιλεύουσα. Η απομάκρυνσή του στάθηκε μοιραία για τις εξελίξεις στο νησί, γιατί σε λίγο καιρό ολόκληρη η Σικελία περιήλθε στα χέρια των Αράβων.

Επανάσταση στη Βουλγαρία και τη Σερβία

Ανάμεσα στους Σλάβους που είχαν εγκατασταθεί στα βόρεια του κράτους αναζωογονήθηκε η αντίθεση προς το Βυζάντιο κατά την εποχή των πρώτων διαδόχων του Βασιλείου Β΄. Τα δίκαια που ο αυτοκράτορας αυτός είχε χορηγήσει στους Βουλγάρους καταπατούνταν από πλεονέκτες φορολόγους. Έτσι δεν άργησαν να σημειωθούν εξεγέρσεις.

Κάποιος τυχοδιώκτης με το όνομα Πέτρος Δελεάνος αναγορεύτηκε στα 1040 ηγεμόνας των Βουλγάρων και η επανάσταση που κήρυξε είχε ραγδαία εξέλιξη. Οι Βούλγαροι κατέλαβαν το Δυρράχιο και μια μοίρα τους που εισέβαλε στην κυρίως Ελλάδα νίκησε τον στρατηγό Αλλικασέα κοντά στις Θήβες. Συνέπεια ήταν ένα μεγάλο μέρος του θέματος της Νικοπόλεως να περιέλθει στους επαναστάτες.

Το ίδιο έκανε και ο Μανουήλ Ίβατς, ο Βούλγαρος ευνοούμενος του Μιχαήλ του Παφλαγόνα παίρνοντας μαζί και το αυτοκρατορικό ταμείο, όπως και ο γιος του

Σισμανίδη Ααρών Αλουσιάνος, ο οποίος είχε προαχθεί σε ανώτερα βυζαντινά αξιώματα. Αυτομόλησε και αυτός προς το στρατόπεδο του Δελεάνου κοντά στο Όστροβο και αναγνωρίστηκε από αυτόν συμβασιλέας.

Τον Οκτώβριο του 1040 ο Δελεάνος με 40.000 άνδρες προσέβαλε την Θεσσαλονίκη, αλλά ηττήθηκε σε μια κρίσιμη μάχη και αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Μετά από αυτό εκδηλώθηκε διχόνοια ανάμεσα στους Βούλγαρους συμβασιλείς. Ο Αλουσιάνος τύφλωσε τον Δελεάνο και επέστρεψε θριαμβευτής στον Βυζαντινό Αυτοκράτορα, ο οποίος τον έκανε δεκτό με τιμές. Η ανυπαρξία αρχηγού σήμανε την εύκολη καταστολή της επανάστασης.

Αλλά και οι Σέρβοι, οι οποίοι το 1036 είχαν κλείσει νέα συνθήκη υποτέλειας με το Βυζάντιο, ύψωσαν τα όπλα. Ο ηγεμόνας της Σερβίας Στέφανος, ο οποίος ζούσε ως όμηρος στην Κωνσταντινούπολη, δραπέτευσε από εκεί και επέστρεψε στην πατρίδα του και εκδίωξε τον Βυζαντινό παρατηρητή. Κατόρθωσε να καταλάβει ένα μεγάλο τμήμα της Μεγάλης Σερβίας και άργησε να υποκύψει στους Βυζαντινούς.

Στο μεταξύ η υγεία του Μιχαήλ επιδεινωνόταν συνεχώς. Ο αυτοκράτορας που λίγους μήνες πριν είχε ενδυθεί το ιμάτιο του μοναχού, πέθανε στις 10 Δεκεμβρίου του 1041 και η Ζωή την επόμενη ημέρα ανέβασε στον Βυζαντινό θρόνο τον θετό γιο της και ανεψιό του Μιχαήλ, τον Μιχαήλ Ε΄ τον επονομαζόμενο Καλαφάτη. Εκείνος όμως στα μέσα του Απριλίου του 1042 εξόρισε τη Ζωή στην Πρίγκηπο και διέταξε να καρεί μοναχή.

Ο λαός της πρωτεύουσας επαναστάτησε και τάχθηκε με το μέρος της Ζωής. Αποτέλεσμα της στάσης εκείνης ήταν η ανακήρυξη της Ζωής και της Θεοδώρας ως νο-

μίμων διαδόχων του θρόνου και η καθαίρεση του Καλαφάτη πριν το τέλος του Απριλίου εκείνου. Τον τύφλωσαν και τον εξανάγκασαν να φορέσει το μοναχικό ένδυμα. Αργότερα τον εξόρισαν στη Σάμο, όπου και υποδέχθηκε σε λίγα χρόνια και τον θείο του Ιωάννη τον ορφανοτρόφο.

Όταν η Ζωή βρέθηκε και πάλι στο θρόνο, θέλησε να απομακρύνει από αυτόν την αδελφή της, αλλά ο λαός επέμενε πως έπρεπε και εκείνη να συμμετέχει στη βασιλεία. Τότε η Ζωή δημιούργησε νέα κατάσταση στις υποθέσεις του θρόνου, όταν έσπευσε να παντρευτεί στις 11 Ιουνίου του 1042 τον Κωνσταντίνο τον Μονομάχο, παλιό της εραστή και κατά είκοσι χρόνια νεότερό της.

Ο Κωνσταντίνος ήταν φίλος των γραμμάτων όπως αποδεικνύει η ίδρυση από αυτόν στην Κωνσταντινούπολη ενός μεγάλου διδακτηρίου, στο οποίο δίδαξαν ο Μιχαήλ Ψελλός, ο Ιωάννης Ξιφιλίνος και άλλοι. Η ανοικοδόμηση του ναού της Αναστάσεως στην Ιερουσαλήμ που είχε αρχίσει επί του Ρωμανού του Αργυρού συντελέστηκε από τον Κωνσταντίνο τον Μονομάχο, ο οποίος δαπανούσε μεγάλα ποσά για κτίσματα και απέναντι στον λαό στάθηκε φιλελεύθερος. Λόγω όμως της αντιστρατιωτικής του ιδεολογίας προκάλεσε στάσεις αξιωματικών και αποτυχίες του κράτους απέναντι στους εξωτερικούς του εχθρούς.

Ο πόλεμος με τους Νορμανδούς στην Ιταλία

Οι Βυζαντινές κτήσεις στην Κάτω Ιταλία στα 1040 κινδύνευαν να χαθούν για πάντα. Οι Λογγοβάρδοι και οι Νορμανδοί, που πολεμούσαν στο στρατό του Μανιάκη εναντίον των Σαρακηνών, επαναστάτησαν επειδή δεν πληρώθηκαν τους μισθούς τους και εισέβαλαν στην Απουλία κατακτώντας ένα μεγάλο μέρος της στα 1041. Στο Βυζάντιο ανήκαν πλέον ο Τάρας, το Βρεντέσιο, ο Υδρούς και λίγες ακόμη πόλεις. Μετά τον θάνατο του Μιχαήλ Δ΄ ο Μανιάκης έφθασε ξανά στην Ιταλία, που στα 1042 πέτυχε μια λαμπρή νίκη εναντίον των Νορμανδών ανάμεσα στην Ματέρα και την Μονόπολη και απέσπασε από αυτούς πολλές πόλεις της Απουλίας.

Ανάμεσα στους θριάμβους του Μανιάκη στον Βυζαντινό θρόνο ανέβηκε ο Κωνσταντίνος Μονομάχος. Αυτός συνδέθηκε ερωτικά με την αδελφή του πρωτοστάτορα Ρωμανού Σκληρού, ο οποίος και έγινε πανίσχυρος στο Βυζαντινό κράτος. Υπήρχε όμως μια παλιά έριδα ανάμεσα στον Μανιάκη και την οικογένεια του Ρωμανού Σκληρού, ο οποίος και πέτυχε την απόλυση του Μανιάκη από την στρατηγία της Ιταλίας και την αντικατάστασή του από κάποιον ασήμαντο πρωτοσπαθάριο ονόματι Πάρδο.

Τότε ο Μανιάκης αγανάκτησε. Σκότωσε τον Πάρδο και ύψωσε τα όπλα εναντίον του Αυτοκράτορα. Στις αρχές του 1043 πέρασε στο Δυρράχιο και από την Εγνατία Οδό βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Κοντά στο Όστροβο νίκησε τα στρατεύματα που έστειλαν εναντίον του, αλλά ενώ καταδίωκε τους ηττημένους έπεσε από το άλογό του νεκρός, χτυπημένος από ένα βέλος. Ο στρατός του διαλύθηκε και η επανάστασή του έληξε άδοξα.

Η επιδρομή των Ρώσων στην Κωνσταντινούπολη

Στα μέσα του 1043 κάποιος επίσημος Ρώσος βρέθηκε νεκρός στην Κωνσταντινούπολη. Φαίνεται όμως πως το άτομο εκείνο ήταν πολύ σημαντικό, γιατί μετά από το γεγονός μια στρατιά Ρώσων, που κάποιες πηγές τους αναβιβάζουν στους 100.000, έφθασε στον Βόσπορο με μονόξυλα, σταλμένη από τον ηγεμόνα του Κιέβου Ιαροσλάβο, που ήταν γιος του Βλαδίμηρου. Είχαν εντολή να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη και κάθε απόπειρα που έκαναν οι Βυζαντινοί για να συνδιαλαγούν με τους επιδρομείς έπεσε στο κενό.

Όσα όμως δεν κατάφεραν τα λόγια, τα κατάφερε το Υγρό Πυρ που κατέστρεψε ένα μεγάλο μέρος από τα Ρωσικά πλοία. Άλλα από αυτά καταποντίστηκαν από μια σφοδρή τρικυμία που τα συνέτριψε σε βράχια και ύφαλους και κάποια τα κατέστρεψαν οι Βυζαντινοί από την ξηρά. Μόνο λίγα πλοία των επιδρομέων κατάφεραν να σωθούν και να επιστρέψουν σε ρωσικά ύδατα. Μια μοίρα τους που επέστρεφε στα πάτρια εδάφη από την ξηρά κατασφάχτηκε ή αιχμαλωτίστηκε κοντά στη Βάρνα, όταν δέχτηκε επίθεση από τον Βυζαντινό στρατηγό Κατακαλώνα τον Κεκαυμένο.

Οι Ρωσικές πηγές καταγράφουν πως η συμφορά των Ρώσων στο Βόσπορο στα 1043 ήταν αποτέλεσμα των καταιγίδων που έπληξαν την περιοχή, αλλά στα 1046 συνομολογήθηκε μια ειρήνη ανάμεσα στον ηγεμόνα του Κιέβου και τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα, κατά την οποία αποδόθηκαν και οι Ρώσοι αιχμάλωτοι.

Στην Αρμενία τώρα ήδη από τα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησης του Βουλγαροκτόνου κάποιοι ηγεμόνες είχαν παραιτηθεί από τις δικές τους χώρες με αντάλ-

λαγμα να πάρουν κτήματα μέσα στα όρια του Βυζαντινού κράτους. Παρ' όλα αυτά, ο βασιλιάς της χώρας στο Άνιο και της Μεγάλης Αρμενίας ονόματι Κακίκιος Β΄ αθέτησε τη συμφωνία του αναγκάζοντας τους Βυζαντινούς να κινηθούν εναντίον του με τα όπλα.

Προς στιγμήν εκείνος προέβαλε αντίσταση, αλλά στα 1045 υπέκυψε και παρέδωσε το κράτος του. Στη συνέχει πήγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και τιμήθηκε με τον τίτλο του Μαγίστρου, πήρε κτήματα στη Μικρά Ασία και πέρασε ήσυχα την υπόλοιπη ζωή του.

Οι Βυζαντινοί για να διεξάγουν τον πόλεμο εναντίον του Κακίκιου είχαν λάβει τη βοήθεια του Μωαμεθανού ηγεμόνα της Πεσαρμενίας του Αβουλσεβάρ υπό ορισμένους όρους, τους οποίους όμως δεν εκπλήρωσαν κι έτσι εκείνος άρχισε τις εχθροπραξίες. Τελικά ηττήθηκε, αλλά μια μεγάλη επανάσταση στα 1047 ανάγκασε τους Βυζαντινούς να συνθηκολογήσουν μαζί του. Αργότερα στα 1049 οι Βυζαντινοί έστειλαν εναντίον του ισχυρές δυνάμεις που τον ανάγκασαν να υποταχθεί και να αποστείλει στην Κωνσταντινούπολη ως όμηρο έναν στενό συγγενή του.

Η στάση του Λέοντα Τορνίκη

Η επανάσταση που υποχρέωσε το Βυζάντιο να συνθηκολογήσει με τον Αβουλσεβάρ το 1047 κηρύχθηκε από τον πατρίκιο Λέοντα Τορνίκη. Αυτός καταγόταν από έναν κλάδο της ηγεμονικής αρμενικής οικογένειας των Βαγρατιδών, ο οποίος επειδή για μακρά σειρά ετών διέμενε στην Αδριανούπολη είχε χάσει τον Αρμενικό του χαρακτήρα.

Η στάση αυτή του Τορνίκη πάνω από όλα άφησε να διαφανεί η αντίθεση που προϋπήρχε ανάμεσα στους στρατιωτικούς κύκλους και τους αυλικούς του απόλεμου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Μονομάχου. Στη στάση εκείνη που εξερράγη τον Σεπτέμβριο του 1047 έλαβαν μέρος και άλλοι επιφανείς στρατηγοί, όπως ο Ιωάννης Βατάτσης, ο Θεόδωρος Στραβομύτης, ο Πολύς και ο Μαριανός Βρανάς.

Ο Λέων Τορνίκης αναγορεύτηκε αυτοκράτορας και αμέσως έφυγε από την Αδριανούπολη με κατεύθυνση τον Βόσπορο και στόχο του να πολιορκήσει την Κωνσταντινούπολη. Στο μεταξύ έφθασαν από την Ασία στρατεύματα για την υπεράσπιση της πόλης και ο Τορνίκης έλυσε την πολιορκία για να αποσυρθεί στην Αρκαδιούπολη, όπου και τον απέκλεισε ο Βυζαντινός στρατός.

Πολλοί από τους οπαδούς του τον εγκατέλειψαν, ακόμη και οι στρατηγοί. Του απέμεινε μόνον ο πιστός φίλος του Ιωάννης Βατάτσης. Τελικά οι δυο τους μόνοι ζήτησαν άσυλο στο ιερό μιας εκκλησίας, αλλά τους συνέλαβαν. Τους μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη, όπου και τους τύφλωσαν.

Οι πρώτες συγκρούσεις των Βυζαντινών με τους Σελτζούκους Τούρκους

Οι Σελτζούκοι Τούρκοι εμφανίζονται για πρώτη φορά στην ιστορία του Βυζαντινού κράτους στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του ΙΑ΄ αιώνος στην Αρμενία, οι ηγεμόνες της οποίας διεξήγαγαν σκληρούς αγώνες εναντίον τους. Από το 1045 περίπου, όταν ήδη τα διάφορα κρατίδια της Αρμενίας και της Ιβηρίας είχαν περιέλθει

υπό το στέμμα της Κωνσταντινούπολης, οι συγκρούσεις Βυζαντινών και Σελτζούκων έγιναν συχνότερες και άρχισαν πρώτα από την Μηδία. Εκεί το 1046 ο Βυζαντινός στρατηγός Στέφανος Λειχούδης ηττήθηκε και αιχμαλωτίστηκε από μία μοίρα Σελτζούκων που του επιτέθηκε αιφνιδιαστικά.

Για την άμυνα των βορειοανατολικότερων τμημάτων του κράτους δεν υπήρχαν επαρκείς δυνάμεις, αφού ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος ελάττωσε κατά 50.000 άνδρες τον στρατό στην Αρμενία και την Ιβηρία. Υπήρχε όμως στις χώρες αυτές ένα άριστο σύστημα φρουρίων που στο μεγαλύτερο μέρος τους είχαν ιδρυθεί από τον Βουλγαροκτόνο.

Το 1048 ο αρχηγός των Σελτζούκων Τογρούλ έστειλε τον ανεψιό του Ασάν με 20.000 άνδρες για να κατακτήσει την Μηδία, αλλά σε μια συμπλοκή ηττήθηκε και σκοτώθηκε. Ο Τογρούλ έστειλε τότε τον αδελφό του Ιμπραήμ Ινάλ με 100.000 άνδρες με την ίδια εντολή. Η Θεοδοσιούπολη που ήταν το επίσημο κέντρο του εμπορίου και της συγκοινωνίας κατελήφθη από τους Σελτζούκους που την έκαψαν ολοσχερώς. Το πλήθος των αιχμαλώτων και των λαφύρων που αποκόμισαν από την πόλη ήταν αμέτρητο.

Στις 18 Σεπτεμβίου του 1048 κοντά στο φρούριο Καπετρού έλαβε χώρα μια σκληρή μάχη ανάμεσα στους Σελτζούκους και τους Βυζαντινούς, με την πλευρά των οποίων πολεμούσαν και Ίβηρες υπό τον στρατηγό Λιπαρίτη. Οι Βυζαντινοί που είχαν διατηρήσει κατά την μάχη εκείνη το αριστερό και το δεξιό κέρας νίκησαν, αλλά οι Ίβηρες που βρίσκονταν στο κέντρο ηττήθηκαν. Ο αρχηγός τους Λιπαρίτης και άλλοι επίσημοι Ίβηρες συνελήφθησαν αιχμάλωτοι. Ωστόσο ο

Λιπαρίτης αφέθηκε ελεύθερος λίγο καιρό αργότερα, όταν ο Αυτοκράτορας ανέλαβε να ανοικοδομήσει το μωαμεθανικό τέμενος μέσα στην Κωνσταντινούπολη και επέτρεψε να μνημονεύεται μέσα σ' αυτό το όνομα του Τογρούλ. Οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν στα ανατολικά όρια του κράτους, μολονότι ήταν περιορισμένες σε επιδρομές και ο Τογρούλ έκανε επιθέσεις εναντίον ομοπίστων του ηγεμόνων.

Και ενώ στην ανατολή οι Σελτζούκοι είχαν εκδηλωθεί ως επικίνδυνοι εχθροί του κράτους, οι δυτικές επαρχίες υπέφεραν από έναν άλλο εχθρό, τους Πετσενέγους. Δύο φυλές από αυτούς, αποτελούμενες από 20.000 άνδρες περίπου έκαναν συμφωνία με τους Βυζαντινούς, δέχθηκαν το χριστιανικό βάπτισμά και εγκαταστάθηκαν στη νότια όχθη του Ίστρου. Ο αρχηγός τους Κεγένης ανακηρύχθηκε από τον Αυτοκράτορα πατρίκιος.

Όταν ο Κεγένης επιχείρησε επιδρομές εναντίον των ομοφύλων του που ήταν εγκατεστημένοι στην απέναντι από αυτόν όχθη του Ίστρου ποταμού, ο ηγεμόνας τους ονόματι Τυράχ για να εκδικηθεί πέρασε στα 1048 τον ποταμό και λεηλάτησε τις βορειότερες επαρχίες του κράτους με έναν στρατό που κάποιες πηγές τον αναβιβάζουν στους 800.000 άνδρες.

Παρ' όλη τη δύναμή του εκείνη όμως ο Τυράχ ηττήθηκε από τους Βυζαντινούς και τον Κεγένη και αναγκάστηκε να παραδοθεί. Μαζί με πολλούς επιφανείς οπαδούς του έφθασαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου βαπτίστηκαν και τιμήθηκαν με τίτλους και αξιώματα. Μάλιστα το πλήθος εκείνο των Πετσενέγων οι Βυζαντινοί το εγκατέστησαν στις ερειπωμένες περιοχές της

Σαρδικής, της Νύσσας και της Ευτζαπέλου, όπου καλλιεργούσαν τη γη.

Αλλά οι Πετσενέγοι υπήρξαν ολέθριοι για το κράτος, διότι γρήγορα αρνήθηκαν την υποταγή τους σ' αυτό και για μεγάλο χρονικό διάστημα διέτρεχαν τη Θράκη, τη Βουλγαρία και τη Μακεδονίας λεηλατώντας τα πάντα. Το Βυζάντιο έστειλε τους δικούς του ανθρώπους, τον Κεγένη και τον Τυράχ για να καθησυχάσουν τις ορδές εκείνες, αλλά αυτοί συντάχθηκαν μαζί τους και επανειλημμένα νίκησαν τις αυτοκρατορικές στρατιές που είχαν αποσταλεί για να τους καταπολεμήσουν. Μετά από σκληρούς αγώνες οι Βυζαντινοί ανάγκασαν τους Πετσενέγους να τραπούν προς τον Ίστρο και στα μέσα του 1054 τελικά ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας τους δελέασε με δώρα ώστε να συνάψουν μια τριακονταετή συνθήκη ειρήνης.

Είχαμε δει πιο πάνω πως οι σχέσεις του Βυζαντίου με τον ηγεμόνα των Σέρβων Στέφανο ήταν κατ' εξοχήν εχθρικές. Ο γιος όμως και διάδοχός του ο Μιχαήλ όχι μόνο έδειξε φιλικές διαθέσεις, αλλά έκλεισε και μια συμμαχία με το Βυζαντινό κράτος και έλαβε μάλιστα από τον Κωνσταντίνο τον Μονομάχο στα 1052 τον τίτλο του πρωτοβεστιαρίου. Για περισσότερα από είκοσι χρόνια οι σχέσεις των δύο λαών δεν διαταράχθηκαν.

Το τέλος της Μακεδονικής Δυναστείας

Το 1052 η Ζωή πέθανε και τρία χρόνια αργότερα ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος. Ήδη λίγο πριν τον θάνατό του η σύγκλητος, η σωματοφυλακή και ο λαός είχαν αναγνωρίσει την πορφυρογέννητη Θεοδώρα ως μονοκράτειρα, η οποία από την καθαίρεση του Μιχαήλ Ε΄

δεν είχε πάψει να φέρει τον τίτλο της Αυγούστας και της Αυτοκράτειρας. Ο Κωνσταντίνος ο Μονομάχος είχε ορίσει διάδοχό του κάποιον Νικηφόρο, τον οποίο όμως τον συνέλαβαν και τον περιόρισαν στη Μικρασιατική μονή του Κουζηνά.

Ο Νικηφόρος Βρυέννιος, ο αρχηγός των μακεδονικών ταγμάτων που ήλθε αυθαίρετα από τη Μικρά Ασία στη Χρυσόπολη αποβλέποντας στον θρόνο, τιμωρήθηκε με εξορία. Την εξορία όμως γνώρισαν και πολλοί ανώτεροι υπάλληλοι που είχαν ευνοηθεί από τον Κωνσταντίνο Μονομάχο. Με πρωθυπουργό της τον ιερέα και σύγκελλο Λέοντα Παρασπόνδυλο η Αυτοκράτειρα Θεοδώρα διοίκησε σχετικά καλά. Και την ειρήνη με τον χαλίφη της Βαγδάτης την αγόρασε με άφθονο χρυσάφι. Άλλωστε στα χρόνια μετά τον Βουλγαροκτόνο η πολιτική που μπορούσε να ασκηθεί μέσω του χρυσού και του αργύρου βρισκόταν σε μεγάλη εκτίμηση.

Η Αυτοκράτειρα αρρώστησε ξαφνικά και πέθανε στις 3 Αυγούστου του 1056 και μαζί της χάθηκε και το τελευταίο λείψανο της Μακεδονικής δυναστείας. Από την κλίνη του θανάτου της η Θεοδώρα ενέκρινε ως διάδοχό της τον γέροντα πατρίκιο Μιχαήλ τον Στρατιωτικό, που στέφθηκε στις 31 Αυγούστου, αφού προηγουμένως ορκίστηκε πως δεν θα πράξει τίποτε παρά την θέληση των υπουργών της τέως αυτοκράτειρας.

Μόλις έγινε γνωστός ο θάνατος της Θεοδώρας, ο πρόεδρος Θεοδόσιος, ανεψιός του Κωνσταντίνου του Μονομάχου, επιχείρησε μάταια να καταλάβει τον θρόνο. Αργότερα διάφοροι στρατιωτικοί και επαρχιακοί άρχοντες στη Μικρά Ασία συνωμότησαν εναντίον του άβουλου Μιχαήλ, ο οποίος τελικά παραιτήθηκε έναν

χρόνο μετά την αναγόρευσή του και έλαβε το μοναχικό σχήμα.

Στο μεταξύ οι στρατιωτικοί μετά από πολλές και αιματηρές έριδες είχαν αναγορεύσει στην αρχή στον Κασταμώνα και κατόπιν, τον Ιούνιο του 1057, στην πεδιάδα της Γουναρίας στην Παφλαγονία, αυτοκράτορα τον ικανό αξιωματικό Ισαάκιο Κομνηνό. Αυτός βάδισε προς την Κωνσταντινούπολη και έγινε εύκολα κύριος των πραγμάτων. Την 1η Ιουλίου του 1057 στέφθηκε επίσημα αυτοκράτορας στην Αγία Σοφία.

Ο νέος αυτοκράτορας καταγόταν από μια οικογένεια που είχε δώσει στο Βυζάντιο σειρά από μεγάλους στρατηγούς και άλλα επίσημα πρόσωπα και όπως φαίνεται προοριζόταν να δώσει και αυτοκρατορική δυναστεία. Η οικογένειά του καταγόταν από την πόλη Κόμνη της Θράκης και αργότερα αποκαταστάθηκε στον Κασταμώνα της Παφλαγονίας, όπου απέκτησε και κτήματα.

Πριν την αναβίβασή του στον θρόνο ο Ισαάκιος Κομνηνός είχε προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στο κράτος, αλλά και ως αυτοκράτορας εργάστηκε με όλες του τις δυνάμεις γι' αυτό : πάταξε την γραφειοκρατία, την αριστοκρατία των λογίων και των απόλεμων ανθρώπων, φρόντισε για τα στρατιωτικά ζητήματα και έκανε ό,τι μπορούσε για την βελτίωση των οικονομικών. Το 1058 μάλιστα δεν δίστασε να καθαιρέσει και να εξορίσει στην Ίμβρο τον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο ως αντίδραση στην αλαζονική ιεραρχική παντοδυναμία του. Δεν παρέβλεψε ακόμη και τις ιδιοτελείς και αντικρατικές δραστηριότητες πολλών άλλων μοναχών και υψηλόβαθμων κληρικών.

Στα 1057 – 58 δεν κατόρθωσε να αναχαιτίσει μια εισβολή των Σελτζούκων Τούρκων, οι οποίοι κατέλαβαν και λεηλάτησαν την Μελιτηνή και την Σεβάστεια. Την άνοιξη όμως του 1059 η εκστρατεία του εναντίον των Ούγγρων και των Πετσενέγων που είχαν κάνει επιδρομή στα βόρεια του Αίμου υπήρξε επιτυχημένη. Όμως όταν έληξε η εκστρατεία του εκείνη ο Ισαάκιος παραιτήθηκε τον Αύγουστο του 1059, εξαιτίας μιας ασθένειας που τον βασάνιζε ορίζοντας διάδοχό του τον στρατηγό Κωνσταντίνο Δούκα. Ο ίδιος αποσύρθηκε στη μονή του Στουδίου, όπου μετά από ένα χρόνο πέθανε.

Και αυτός ο αυτοκράτορας καταγόταν από έναν σπουδαίο οίκο πλούσιων και επιφανών πατρικίων. Μάλιστα σύζυγός του ήταν η Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα, η οποία καταγόταν από μια οικογένεια ευπατριδών και στο πρόσωπό της συνέδεε την ωραιότητα και την ευφυΐα. Ο Κωνσταντίνος Δούκας είχε ήδη διακριθεί ως χρηστός και ικανός κάτοχος των αξιωμάτων που του είχαν εμπιστευθεί μέχρι τότε. Όταν λοιπόν ο Ισαάκιος Κομνηνός παρέδωσε σ' αυτόν την αυτοκρατορία παρακάμπτοντας τους δικούς του στενούς συγγενείς, ενεργούσε με αγαθή διάθεση για το καλό του κράτους, αφού ο Δούκας είχε στον στρατό αφοσιωμένους οπαδού, στην υπαλληλία και στον κλήρο πολλούς και ειλικρινείς φίλους και ήταν αγαπητός στο λαό.

Με όλα αυτά τα προσόντα παρείχε πολλές ελπίδες για την χρηστή διακυβέρνηση του κράτους. Ωστόσο τις ελπίδες αυτές ο Δούκας τις διέψευσε. Στην εποχή του η γραφειοκρατία οργίασε και πάλι, οι λόγιοι και οι οικονομικοί υπάλληλοι κατείχαν, όριζαν και διέφθειραν τα πάντα. Μάλιστα επικράτησε τέτοιο αντιστρατιωτικό φρόνημα ώστε οι μισθοί και τα στελέχη του στρατού

ελαττώθηκαν, οι προμήθειες του υλικού πολέμου περιορίστηκαν και η οχύρωση της χώρας λησμονήθηκε.

Οι εχθροί από παντού απειλούσαν την ασφάλεια και αυτήν ακόμα την ύπαρξη του κράτους, το οποίο αντί για ισχυρό στρατό και ικανούς στρατηγούς διέθετε θαυμάσιους πολυΐστορες και σμήνη ανθρώπους που ασχολούνταν με σοφιστικές μεθόδους και νομικά προβλήματα. Φυσικό ήταν κάτω από τις συνθήκες αυτές το κράτος να μην μπορέσει να αντισταθεί εναντίον των Ούγγρων που στα 1064 κατέλαβαν το Βελιγράδι ούτε εναντίον των Ούζων που την επόμενη χρονιά άρχισαν να εξαπλώνονται στις χώρες νότια του Ίστρου ποταμού.

Οι Βυζαντινοί στρατηγοί Βασίλειος Αποκάπης και Νικηφόρος Βοτανειάτης επιχείρησαν να εμποδίσουν την εισβολή των Ούζων που έφθαναν τους 60.000 άνδρες, αλλά δεν τα κατάφεραν. Ηττήθηκαν και αιχμαλωτίστηκαν. Μία μοίρα των βαρβάρων έφθασε μέχρι την Θεσσαλονίκη λαφυραγωγώντας και αιχμαλωτίζοντας, ενώ το κύριο σώμα του στρατού παρέμενε στη Βουλγαρία.

Ο λαός απαίτησε από τον αυτοκράτορα να εκστρατεύσει εναντίον των Ούζων που τόση καταστροφή προκαλούσαν, αλλά δεν κατάφερε να στρατολογήσει παραπάνω από 150 άνδρες! Σε τέτοιο φρικτό σημείο είχε φθάσει η ένδεια του πολεμικού υλικού. Ο Αυτοκράτορας μη μπορώντας να καταβάλει με τα όπλα τους εχθρούς, κατέφυγε στις νηστείες και στις δημόσιες δεήσεις ως έσχατο μέσον για την καταστροφή τους. Ο χειμώνας ήλθε δριμύς, οι ασθένειες και η πείνα αλλά και οι κάτοικοι της υπαίθρου που πήραν την κατάσταση στα χέρια τους, καθώς και Βούλγαροι και Πετσενέ-

γοι που ήταν εγκατεστημένοι στη Βουλγαρία, είχαν σαν αποτέλεσμα να καταστραφεί το μεγαλύτερο μέρος του στρατού που είχε λεηλατήσει λίγους μήνες πριν τις επαρχίες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Όσοι Ούζοι επέζησαν γύρισαν πίσω στις χώρες τους πέρα από τον Ίστρο.

Αλλά ο Κωνσταντίνος Δούκας δεν υπήρξε τόσο τυχερός και με τον πόλεμο με τους Σελτζούκους Τούρκους στην Ανατολή. Αρχηγός τους ήταν ο πολεμικός Σουλτάνος Αλπ-Αρσλάν και στο ξίφος του είχαν υποκύψει η μια μετά την άλλη η Αρμενία, η Αλανία και η Ιβηρία. Η οχυρή πόλη του Ανίου έπεσε στις 6 Ιουλίου του 1064.

Κάποιοι εγχώριοι ηγεμόνες αντιστάθηκαν στην εξάπλωση των Σελτζούκων, αλλά ήταν κι αυτοί αδύναμοι όσο οι Βυζαντινοί και δεν κατάφεραν πολλά πράγματα. Η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης δέχθηκε τα πλήθη των Αρμενίων προσφύγων που τους εγκατέστησε στην Κιλικία, αλλά δεν ήταν σε θέση να προστατεύσει τις χώρες κοντά στον Ευφράτη ποταμό που λεηλατούσαν σκληρά και επανειλημμένα οι ορδές του Αλπ-Αρσλάν.

Τον Μάιο του 1067 ο Κωνσταντίνος Δούκας πέθανε αφήνοντας πολλά παιδιά από τους δύο γάμους του και, επειδή επιθυμούσε ο θρόνος να παραμείνει στην οικογένειά του, με ένα έγγραφο είχε δεσμεύσει την Ευδοκία να μην συνάψει δεύτερο γάμο με άλλον άνδρα. Εκείνη όμως που είχε μόλις περάσει τα σαράντα, κατόρθωσε με την πανουργία της να εξαφανίσει το έγγραφο εκείνο και την 1η Ιανουαρίου του 1068 να παντρευτεί τον στρατηγό Ρωμανό τον Διογένη, τον οποίο και ανέβασε στον Βυζαντινό θρόνο.

Ο αυτοκράτορας αυτός καταγόταν, όπως και οι δύο προηγούμενοι, από έναν παλιό και πλούσιο στρατιωτικό οίκο. Γενέτειρά του ήταν η Καππαδοκία, ήταν νέος, μόλις τριάντα ετών, ωραίος, ανδρείος, φιλόδοξος και δημοφιλής. Η άνοδός του στον θρόνο ικανοποιούσε τους πόθους του λαού, που ήθελε για αυτοκράτορά του έναν άνδρα στρατιωτικό για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις κρίσιμες περιστάσεις που αντιμετώπιζε το κράτος.

Οι σχολαστικοί λόγιοι όμως, οι πολιτικοί και οι αυλικοί, που ήταν προσκείμενοι στον οίκο του Δούκα, δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένοι με τις εξελίξεις αυτές. Αμέσως λοιπόν δημιουργήθηκε εναντίον του νέου αυτοκράτορα μια ισχυρή αντιπολίτευση, με την οποία τάχθηκαν και οι Βάραγγοι που ήταν εγκατεστημένοι στο Βυζάντιο.

Ο παράτολμος Ρωμανός Διογένης υποτίμησε την αντιπολίτευση εκείνη που εγέρθηκε εναντίον του, όπως υποτίμησε και την παραλυσία του στρατού και τα οικονομικά του κράτους, αλλά και τους ίδιους τους Σελτζούκους, εναντίον των οποίων εκστράτευσε λίγους μήνες μετά την άνοδό του στον θρόνο. Το 1067 οι Τούρκοι έσπασαν την αντίσταση του Μωαμεθανικού κράτους της Μελιτηνής και τον επόμενο χρόνο λεηλατούσαν την άνω Μικρά Ασία. Έφθασαν μέχρι την Καισαρεία που την λεηλάτησαν κι αυτήν και το 1069 εισήλθαν στην Καππαδοκία, ενώ οι Μουσουλμάνοι του Χαλεπιού περιέτρεχαν την Κιλικία και τις Βυζαντινές κτήσεις της Συρίας.

Ο Ρωμανός αγωνίστηκε με επιτυχία εναντίον τους κατά τους τελευταίους μήνες του 1068 και νίκησε τους εισβολείς στην Καππαδοκία στα 1069 απωθώντας τους

πέρα από τον Ευφράτη. Ενώ όμως εκείνος προχωρούσε τολμηρά με σκοπό να καταλάβει αιφνιδιαστικά το οχυρό φρούριο του Χλατ στη λίμνη του Βαν, ο στρατηγός Φιλάρετος που είχε μείνει στην Καππαδοκία κατατροπώθηκε από τους Σελτζούκους Τούρκους, που έφθασαν μέχρι το Ικόνιο. Οι Σελτζούκοι όμως αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν γρήγορα, αφού ο Αυτοκράτορας αποπειράθηκε να καταλάβει τα νώτα τους. Διέφυγαν μετά βίας και εγκατέλειψαν την πλούσια λεία τους από την επιδρομή τους στη Λυκαονία.

Ωστόσο το 1070 οι Σελτζούκοι νίκησαν και αιχμαλώτισαν κοντά στη Σεβάστεια τον στρατηγό Μανουήλ Κομνηνό. Μετά τη νίκη τους επέδραμαν ξανά στην Καππαδοκία και εισέβαλαν στη Φρυγία, όπου εκτός των άλλων λεηλάτησαν τις Χώνες, μια πόλη που τότε βρισκόταν στην ακμή της και είχε τη θέση των αρχαίων Κολοσσών.

Ταυτόχρονα οι Σελτζούκοι κατέλαβαν την πόλη Ματζικέρτ, μια πόλη παλιά και οχυρή της Αρμενίας, ο Ρωμανός Διογένης την άνοιξη του 1071 ανέλαβε και πάλι προσωπικά τον πόλεμο εναντίον των Σελτζούκων αποβλέποντας σε μια μάχη κρίσιμη με την Αλπ-Αρσλάν, από την οποία εξαρτιόνταν τα πάντα.

Μολονότι δεν υπήρχαν πια ούτε πολλοί στρατηγοί ικανοί και αξιόπιστοι ούτε στρατιές καλά οργανωμένες ούτε αρκετά χρήματα διαθέσιμα, ο Ρωμανός έδωσε τις απαραίτητες διαταγές και πέρασε τον Άλυ με κατεύθυνση την Αρμενία. Ο στρατός του έφθανε τους 100.000 άνδρες, αλλά αποτελούνταν από διάφορα φύλα, που ανάμεσά τους υπήρχαν Ούζοι και Φράγκοι μισθοφόροι. Στην στρατιά εκείνη οι περισσότεροι ήταν

απρόθυμοι, αναξιόπιστοι ή μηχανορράφοι και προδότες και η πειθαρχία τους ήταν χαλαρή.

Η μάχη του Ματζικέρτ – 1071

Ο Αλπ-Αρσλάν, ο δεύτερος και σπουδαιότερος σουλτάνος της Τουρκικής δυναστείας των Σελτζουκιδών της Περσίας, που το όνομά του σήμαινε «ανδρείος λέων», γεννήθηκε το 1029 μ.Χ., όταν οι Σελτζούκοι είχαν ήδη ασπαστεί τον Ισλαμισμό. Όταν πέθανε ο πατέρας του στα 1059, τον διαδέχθηκε στην διοίκηση της επαρχίας Χορασάν της Περσίας κι όταν μετά από δύο χρόνια πέθανε και ο θείος του Τογρούλ, που ήταν Σουλτάνος χωρίς να αφήσει διαδόχους, ο Αλπ-Αρσλάν έγινε ηγεμόνας ολόκληρου του κράτους των Σελτζουκιδών της Περσίας, που εκτεινόταν από τον Ώξο ποταμό μέχρι τον Τίγρη.

Με την βοήθεια του βεζύρη Νιζάμ-Ουλ-Μουλκ, που ήταν ένας από τους διασημότερους πολιτικούς άνδρες των αρχαιότερων χρόνων της Μωαμεθανικής ιστορίας, κατόρθωσε να αναδιοργανώσει το κράτος του και να θέσει τέλος στις εσωτερικές διχόνοιες. Κατέστειλε δύο σοβαρές στάσεις συγγενών του και φέρθηκε με πολύ φιλάνθρωπο τρόπο προς αυτούς, αφού τους χάρισε τη ζωή.

Το 1065 ο Αλπ-Αρσλάν πήγε να επισκεφθεί τον τάφο του πατέρα του και πέρασε τον Ώξο εισβάλλοντας στη χώρα των Χοβαρεσμιτών στη Μπουχάρα, τους οποίους και υπέταξε. Στη συνέχεια συγκάλεσε μια μεγάλη συνέλευση από τους σημαντικότερους άνδρες της χώρας του, στην οποία ανακήρυξε διάδοχο το γιο του

Μελέκ-Σαχ και μετά από αυτό ξεκίνησε για νέες κατακτήσεις.

Στην αρχή στράφηκε προς την Καισάρεια της Καππαδοκίας, με την ελπίδα να λεηλατήσει τον πλουσιότατο ναό του Μεγάλου Βασιλείου που βρισκόταν εκεί. Πέρασε τον Ευφράτη επικεφαλής μιας ορδής Τούρκων ιππέων, μπήκε στην Καισάρεια και την κατέστρεψε. Από εκεί εισέβαλε στην Κιλικία και κατόπιν στην Αρμενία και τη Γεωργία, τις οποίες υπέταξε οριστικά.

Το 1068 ο Αλπ-Αρσλάν εκστράτευσε εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αυτοκράτορας τότε ήταν ο Ρωμανός Διογένης. Αυτός μετά την ήττα του Μανουήλ Κομνηνού στην Σεβάστεια και τη σύλληψή του αναγκάστηκε να τεθεί και πάλι επικεφαλής του στρατού για να εμποδίσει την προέλαση των εχθρών. Ανασύνταξε το στράτευμα, απομάκρυνε τους ύποπτους αξιωματικούς και πέρασε τον Άλυ βαδίζοντας προς τον Καύκασο.

Κατέλαβε το Ερζερούμ και ετοίμαζε την προέλασή του μέσα από την έρημη εκείνη χώρα, όταν κατά παράδοξο λόγο απέσπασε και πάλι δύο σπουδαίες μοίρες του στρατεύματός του με αρχηγούς τους στρατηγούς Ιωσήφ Ταρχανιώτη και τον Φράγκο Ρουσέλιο για να αναχαιτίσουν άλλες αποσπασμένες Τουρκικές δυνάμεις.

Στο μεταξύ ο αυτοκράτορας κυρίευσε την οχυρή πόλη του Ματζικέρτ που την κατείχαν οι Τούρκοι και ήταν μια από τις αρχαιότερες πόλεις της Αρμενίας. Αμέσως μετά την κατάληψη της πόλης, έφθασαν οι Τούρκοι με μεγάλες δυνάμεις. Ο Ρωμανός που δεν κατάλαβε στην αρχή πως τον στρατό εκείνο οδηγούσε ο ίδιος ο Αλπ-Αρσλάν, έστειλε εναντίον του τον μάγιστρο Νικηφόρο Βρυέννιο, ο οποίος όμως έσπευσε να διαμηνύσει στον Αυτοκράτορα ότι βρισκόταν μπροστά σε πολυάριθμο στρατό και είχε ανάγκη από ενισχύσεις.

Ο Αυτοκράτορας έστειλε τον Νικηφόρο Βασιλάκιο με ενισχύσεις για να τον βοηθήσει. Οι δύο μάγιστροι κατόρθωσαν να τρέψουν σε φυγή τον εχθρό, αλλά ο Βασιλάκιος υπήρξε ορμητικός υπέρ του δέοντος με αποτέλεσμα να φθάσει μέχρι τις εχθρικές τάξεις, όπου και συνελήφθη αιχμάλωτος. Όταν πήρε την είδηση αυτή ο Αυτοκράτορας, βγήκε από το φρούριο με ολόκληρο τον στρατό του, αλλά δεν συνάντησε πουθενά τους Τούρκους κι έτσι επέστρεψε στο στρατόπεδό του.

Τη νύχτα οι Τούρκοι επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά και απείλησαν σοβαρά τα αυτοκρατορικά στρατεύματα. Το επόμενο πρωί ένα μέρος των Ούζων αυτομόλησε προς τους εχθρούς. Τελικά οι Τούρκοι αποκρούστηκαν. Αλλά ο Ρωμανός θέλοντας να πολεμήσει εναντίον των Τούρκων σε ανοιχτό πεδίο, έστειλε ταχυδρόμους στον Ταρχανιώτη και τον Ρουσέλιο καλώντας τους να επιστρέψουν στο στρατόπεδο. Εκείνοι όμως αντί να επιστρέψουν απομακρύνθηκαν προς την Μεσοποταμία.

Ο Ρωμανός τότε αποφάσισε να πολεμήσει και χωρίς αυτούς. Στο μεταξύ ο Αλπ-Αρσλάν απέστειλε πρέσβεις στο Βυζαντινό στρατόπεδο προτείνοντας ειρήνη. Ο Ρωμανός απέρριψε τις προτάσεις του, προβάλλοντας ως προκαταρκτικό όρο την απομάκρυνση του στρατεύματος των Σελτζούκων και τη μεταφορά του αυτοκρατορικού στρατοπέδου στο σημείο όπου ήταν οχυρωμένοι οι Σελτζούκοι.

Και ενώ ο Αλπ-Αρσλάν συζητούσε με τους στρατηγούς του τις προτάσεις αυτές, ο Ρωμανός παρασυρόμενος από ασύνετους συμβούλους διέταξε επίθεση. Οι

Τούρκοι που καταλήφθηκαν εξ απροόπτου στην αρχή υποχώρησαν καταδιωκόμενοι από τον αυτοκρατορικό στρατό. Με τον ερχομό της νύχτας όμως ο Ρωμανός φοβήθηκε μήπως οι Τούρκοι αντεπιτεθούν και προσβάλουν το αφρούρητο πλέον στρατόπεδό του, γι' αυτό και αποφάσισε να επιστρέψει.

Τα τάγματα, που είχαν απομακρυνθεί πάρα πολύ, νόμισαν πως το στράτευμα υποχωρεί, επειδή ηττήθηκε και την πλάνη εκείνη ενίσχυσε, αν δεν διέδωσε κιόλας, ο Ανδρόνικος, ο γιος του Ιωάννη Δούκα, βυσσοδομώντας εναντίον του Ρωμανού. Αποτέλεσμα της σύγχυσης που ακολούθησε ήταν να μετατραπεί η τακτική υποχώρηση σε άτακτη φυγή.

Οι Τούρκοι που είδαν τον Βυζαντινό στρατό να υποχωρεί, στράφηκαν εναντίον των φυγάδων και ιδιαίτερα εναντίον του βασιλιά, ο οποίος εγκαταλείφθηκε μόνος στο πεδίο της μάχης με λίγους μόνο άνδρες, ανάμεσα στους εχθρούς που τους είχαν περικυκλώσει από παντού.

Ο Ρωμανός αντιστάθηκε ηρωικά και σκότωσε πολλούς Τούρκους, τραυματίστηκε όμως στο χέρι. Και επειδή τραυματίστηκε και το άλογό του, αναγκάστηκε να συνεχίσει τον αγώνα του από το έδαφος με όσες δυνάμεις του απέμειναν μέχρι που τον εγκατέλειψαν και αυτές και συνελήφθη αιχμάλωτος. Πέρασε όλη τη νύχτα ξαπλωμένος στο χώμα ανάμεσα σε άλλους πληγωμένους αιχμαλώτους.

Όταν ο Αλπ-Αρσλάν πληροφορήθηκε τη σύλληψη του βασιλιά, δεν καυχήθηκε, αλλά, όπως γράφει ο Σκυλίτσης που αναφέρει τα γεγονότα τα σχετικά με τη μάχη εκείνη, απέδωσε τη σύλληψή του στο Θεό και έδω-

σε διαταγή να ψάξουν να βρουν και να φέρουν μπροστά του τον Βυζαντινό Βασιλιά.

Όταν οι στρατιώτες του έφεραν στη σουλτανική σκηνή έναν άνδρα με πενιχρό ένδυμα, τραυματισμένο και μισολιπόθυμο, ο Σουλτάνος δίστασε στην αρχή να πιστέψει πως είχε μπροστά του τον βασιλιά του Βυζαντίου, αλλά πείστηκε όταν είδε τον μάγιστρο Βασιλάκιο, που είχε αιχμαλωτιστεί πιο πριν να πέφτει στα πόδια του Ρωμανού με δάκρυα στα μάτια και να τον προσκυνά.

Ο Αλπ-Αρσλάν σηκώθηκε από τον θρόνο του γεμάτος χαρά και αφού πάτησε τον τράχηλο του αιχμάλωτου βασιλιά, σύμφωνα με τα Ασιατικά ήθη, σήκωσε τον Ρωμανό από το χώμα, τον αγκάλιασε και τον παρηγόρησε λέγοντάς του πως θα τον περιποιηθεί με βασιλικές τιμές, διότι είναι άφρων όποιος δεν αναλογίζεται τις πολλές τροπές που φέρνει η τύχη στη ζωή μας και δεν συμπονά τους άλλους στις συμφορές τους.

Από την ημέρα εκείνη ο Ρωμανός φορούσε ενδύματα λαμπρά και έμενε σε πολυτελή σκηνή με πολλούς υπηρέτες. Δειπνούσε με τον Σουλτάνο, ο οποίος του συμπεριφερόταν με μεγάλη ευγένεια, προσέχοντας να μην πει τίποτε το προσβλητικό αλλά διατυπώνοντας μόνο κρίσεις για τα στρατιωτικά σφάλματα του βασιλιά.

Κάποτε μάλιστα όταν ο Σουλτάνος ρώτησε τον Ρωμανό τι θα έκανε εκείνος αν είχε τον αντίπαλό του στα χέρια του, ο Ρωμανός απάντησε πως θα τον τιμωρούσε σκληρά. «Αλλά εγώ», του είπε ο Σουλτάνος, «δεν σε μιμούμαι σ' αυτό. Και απορώ πώς εσύ πρεσβεύεις τα αντίθετα, ενώ ακούω ότι κι ο δικός σας Χριστός δίδαξε ειρήνη και αμνησικακία».

Μετά από οκτώ ημέρες συνομολογήθηκε ειρήνη, κατά την οποία ο Αλπ-Αρσλάν δεν απαίτησε καμιά εδαφική προσάρτηση και μάλιστα συγκατατέθηκε στην αμοιβαία απόδοση των αιχμαλώτων. Ο Ρωμανός του υποσχέθηκε πλούσια λύτρα και τον πλήρωσε αργότερα όσο καλύτερα μπορούσε. Επανήλθε στην Κιλικία, αφού τον συνόδεψε κλιμάκιο του Σουλτανικού στρατού μέχρι το Ερζερούμ, αλλά ήταν πλέον έκπτωτος από τον θρόνο του εξαιτίας των γεγονότων που συνέβησαν στην Κωνσταντινούπολη κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του.

Η μάχη του Ματζικέρτ εύλογα θεωρείται το θανάσιμο τραύμα του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Μολονότι αυτά που ακολούθησαν δεν έγιναν αμέσως αισθητά σ' ολόκληρη τη φρικαλέα όψη τους, εντούτοις η Ανατολική Μικρά Ασία, η Αρμενία και η Καππαδοκία, δηλαδή οι χώρες οι οποίες γέννησαν τόσους αυτοκράτορες και στρατηγούς χάθηκαν για πάντα και ο Τούρκος έστησε τη σκηνή του πάνω στα ερείπια της αρχαίας Ρωμαϊκής λαμπρότητας.

Η κοιτίδα του πολιτισμού περιέπεσε στην ισλαμική βαρβαρότητα και την τέλεια αποκτήνωση. Αλλά η βαριά ηθική ευθύνη της καταστροφής, από την οποία το Βυζάντιο δεν ανέκαμψε ποτέ, δεν πέφτει στους ώμους του άτυχου αυτοκράτορα Ρωμανού του Διογένους, αλλά στους γραφειοκρατικούς αξιωματούχους του κράτους και τους αυλικούς, οι οποίοι στην πώρωσή τους καταπολέμησαν την υπεροχή των στρατιωτικών, αλλά δεν κατάφεραν να διατηρήσουν την λεπτή ισορροπία και ταυτόχρονα εξασθένησαν την άμυνα του κράτους συστηματικά και ολοφάνερα πρόδωσαν έναν από τους

κυριότερους και ειλικρινέστερους υπερασπιστές της Αυτοκρατορίας.

Η εξαθλίωση του Κράτους

Οι λόγιοι και οι γραφειοκράτες της Κωνσταντινούπολης μετά την καταστρεπτική μάχη του Ματζικέρτ βιάστηκαν να αναγορεύσουν αυτοκράτορα τον Κωνσταντίνο Ζ΄ τον Δούκα, γιο του Μιχαήλ, με την επιτροπεία της μητέρας του Ευδοκίας. Την πραγματική όμως διακυβέρνηση του κράτους ανέλαβε ο θείος του νέου αυτοκράτορα, ο γηραιός αμαρτωλός και στο αξίωμα Καίσαρας Ιωάννης Δούκας.

Αυτός αξίωσε από την Ευδοκία να κηρύξει έκπτωτο τον σύζυγό της Ρωμανό Διογένη κι όταν εκείνη απέκρουσε την πρόταση με θάρρος ο Ιωάννης δρομολόγησε την εξορία της σε μια μονή της Προποντίδας. Στον σαπρό θρόνο παρέμεινε ο γιος της Μιχαήλ, τον οποίο τόσο η φύση όσο και η διδασκαλία του σοφού, αλλά αχαρακτήριστου και πολιτικά διεφθαρμένου Μιχαήλ Ψελλού, είχαν καταστήσει «αδέξιο και άπρακτο» για κάθε έργο.

Ο Μιχαήλ Ζ΄ ανύψωσε σε μέγα λογοθέτη, δηλαδή υπουργό των οικονομικών, έναν ποταπό και ιδιοτελή ευνούχο, τον Νικηφόρο, που ο λαός τον αποκαλούσε «Νικηφορίτση». Η διαχείριση των οικονομικών πραγμάτων υπό την εποπτεία του υπήρξε αισχρή. Περιέκοπτε απαραίτητες δαπάνες για στρατιωτικά ζητήματα, δήμευε περιουσίες, καταδίωκε για φορολογικούς και άλλους λόγους τόσο τους φτωχούς όσο και τους πλούσιους και απαιτούσε τα μη οφειλόμενα με αναίδεια, αφαιρούσε πράγματα από τα ιερά ιδρύματα και το χει-

ρότερο είναι πως όλα αυτά δεν τα έκανε για χάρη του κράτους, αλλά για δικό του θησαυρισμό.

Και έφθασε σε τέτοιο σημείο ιδιοτέλειας ώστε αγόρασε εν ονόματι του αυτοκράτορα όλα τα σιτηρά της Θράκης, τα οποία όχι μόνο μεταπωλούσε με αισχροκέρδεια, αλλά κατά την καταμέτρηση του σιταριού αφαιρούσε ένα τέταρτο από κάθε μόδιο, που ήταν η μονάδα βάρους της εποχής. Και επειδή το ένα τέταρτο του μοδίου ονομαζόταν πινάκιο, ο Αυτοκράτορας Μιχαήλ Ζ΄ πήρε το όνομα από τον λαό «Παραπινάκιος» και με το όνομα αυτό διακρίνεται στην αναγραφή των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων.

Κοντά στον Καίσαρα Ιωάννη Δούκα ο Νικηφορίτσης και ο Μιχαήλ Ψελλός έγιναν οι πραγματικοί κυβερνήτες του κράτους στη θέση του Μιχαήλ, ο οποίος ήταν απασχολημένος με την ρητορική, την στιχοπλοκία και τις απολαύσεις. Και όσο αδιάφορος υπήρξε ο Αυτοκράτορας εκείνος για την άμυνα του κράτους, τόσο αδιάφοροι υπήρξαν και οι άθλιοι υπουργοί του.

Γιατί η Σικελία που είχε ανακτήσει ο Γεώργιος Μανιάκης περιήλθε στο μεγαλύτερο μέρος της πάλι στους Άραβες, για να καταληφθεί αργότερα από τους Νορμανδούς. Αυτά βαθμιαία κατέλυσαν και την αρχή των Βυζαντινών στην Κάτω Ιταλία και ταυτόχρονα συμπλήρωσαν και την κατάκτηση της Καλαβρίας. Μετά από μακρά και ηρωική αντίσταση της Βυζαντινής φρουράς έπεσε στα χέρια των Νορμανδών και η Βάρη (μετέπειτα Μπάρι) με συνθήκη στις 16 Απριλίου του 1071.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1073, επαναστάτησαν και οι Βούλγαροι και σ' αυτό συνετέλεσαν δύο γεγονότα, πρώτα η καταδυνάστευση των Βουλγάρων από τον Νικηφορίτση και τους φορολόγους του και κατόπιν η αναπτέρωση του φρονήματός τους λόγω της συμφοράς των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ. Υπό την ηγεσία του Γεωργίου Βοϊτάχου, πρώτοι οι Βούλγαροι των Σκοπίων ύψωσαν τη σημαία της ανταρσίας, η οποία γρήγορα διαδόθηκε με την υποστήριξη του βασιλιά της Σερβίας Μιχαήλ. Ο γιος του Κωνσταντίνος ή Βοδίνος αναγορεύτηκε βασιλιάς από τη συνέλευση των Βουλγάρων και μετονομάστηκε Πέτρος.

Η απόπειρα των Βυζαντινών να καταπνίξουν την επανάσταση μόλις εκείνη εξερράγη, απέτυχε και οι Βούλγαροι συνέλαβαν αιχμαλώτους τον Δούκα των Σκοπίων Δαμιανό Δαλασσηνό και κάποιον συμπολεμιστή του Λογγιβαρδόπουλο, ο οποίος έσπευσε να συνταχθεί με τους επαναστάτες και μάλιστα έγινε και γαμπρός του βασιλιά της Σερβίας, αφού νυμφεύθηκε τη θυγατέρα του.

Μια μοίρα Βουλγάρων με επικεφαλής τον βασιλέα Πέτρο κατευθύνθηκε προς τον Βορρά εναντίον της Ναϊσσού και μια άλλη που την οδηγούσε ο Σέρβος στρατηγός Πετρίλος ξεκίνησε για το Νότο, για να επιτεθεί στην Καστοριά. Συγχρόνως ο βασιλιάς της Σερβίας Μιχαήλ σε σύμπραξη με τους Κροάτες παρενοχλούσε τη χώρα γύρω από το Δυρράχιο και τις Βυζαντινές κτήσεις στη Δαλματία.

Ωστόσο μέσα σε διάστημα λίγων μηνών η επανάσταση έσβησε. Ο Πετρίλος ηττήθηκε κατά κράτος κοντά στην Καστοριά, όπου είχαν οχυρωθεί και Βούλγαροι αντιεπαναστατικοί. Στο Κοσσυφοπέδιο, στα τέλη του 1073, ο Βυζαντινός στρατός νίκησε και αιχμαλώτισε τον βασιλιά Πέτρο, ο οποίος στο μεταξύ είχε ανακτήσει τα Σκόπια, που του τα παρέδωσε ο Βοϊτάχος.

Μόνο ο Λογγιβαρδόπουλος θέλησε με λίγους Σέρβους και Λομβαρδούς να εξακολουθήσει την επανάσταση στη Βουλγαρία.

Εντούτοις ο στρατηγός του Δυρραχίου Νικηφόρος Βρυέννιος κατόρθωσε κατά τη διάρκεια των ετών 1073 και 1074 να αποκαταστήσει την Βυζαντινή αρχή, τόσο στη Βουλγαρία όσο και στη Δαλματία. Και ο αιχμάλωτος βασιλιάς Βοδίνος Πέτρος περιορίστηκε στην αρχή στην Κωνσταντινούπολη, στη μονή των αγίων Σεργίου και Βάκχου και αργότερα στην Αντιόχεια. Από εκεί κατάφερε να δραπετεύσει με την βοήθεια των Βενετών και να επανέλθει στη Σερβία, όπου και βασίλευσε αργότερα.

Η οριστική κατάληψη της Μικράς Ασίας από τους Τούρκους

Τον Αλπ-Αρσλάν τον υπερακόντισε κατά πολύ τόσο σε πολιτική όσο και σε πολεμική δραστηριότητα ο γιος και διάδοχός του, ο Μαλέκ Σαχ (1072 – 1092), ο μεγαλύτερος από τους σουλτάνους των Σελτζουκιδών. Επειδή ο Αλπ-Αρσλάν δεν είχε κυριεύσει οριστικά τη Μικρά Ασία, ο Μαλέκ Σαχ επέτρεψε στον εξάδελφό του Σουλεϊμάν να καταλάβει και να κυβερνήσει όσες χώρες της Μικράς Ασίας μπορούσε υπό την επικυριαρχία του μεγάλου Σελτζουκικού κράτους της Άνω Ασίας.

Όντως ο Σουλεϊμάν κατόρθωσε να καταλάβει μόνιμα πολλά θέματα της Μικράς Ασίας, αλλά και κάτι παραπάνω, να αγαπηθεί από ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της Μικρασιατικής υπαίθρου, διότι αντί του καθορισμένου κεφαλικού φόρου κήρυξε ελεύθερους όλους

τους χωρικούς, οι οποίοι κάτω από την κυριαρχία των Βυζαντινών ήταν δούλοι ή δουλοπάροικοι των μεγάλων γαιοκτημόνων.

Η κυβέρνηση του Παραπινάκιου θέλησε να ματαιώσει με τα όπλα την επικράτηση του Σουλεϊμάν, αλλά δεν κατάφερε τίποτε περισσότερο από το να αποτύχει, γιατί ήταν μια κυβέρνηση φλυαροφιλοσόφων, στερημένη από κάθε πολιτική γνώση και δραστηριότητα. Έφθασε μάλιστα για την προσωπική της σωτηρία μέχρι το σημείο να επικαλεστεί και να λάβει την επικουρία των Σελτζούκων και το έτος 1074 με μια συνθήκη αναγνώρισε τον Σουλεϊμάν μόνιμο κυρίαρχο όλων των επαρχιών, τις οποίες εκείνος είχε καταλάβει στη Μικρά Ασία. Παρ' όλα αυτά, στα τμήματα της χώρας αυτής που ακόμη ανήκαν στους Βυζαντινούς και μετά τη συνθήκη του 1074 συνέχισαν οι εισβολές των Σελτζούκων.

Ο Νικηφόρος Βοτανειάτης

Επιτέλους ξέσπασε η γενική αγανάκτηση εναντίον της άλογης κυβέρνησης των φλυαροφιλοσόφων. Το 1078 εξερράγησαν δύο στρατιωτικές επαναστάσεις εναντίον της και δύο νέοι αυτοκράτορες ανέβηκαν στον Βυζαντινό θρόνο : ο στρατηγός του Δυρραχίου Νικηφόρος Βρυέννιος που αναφέραμε πριν και ο στρατηγός Νικηφόρος Βοτανειάτης που πολεμούσε στην Ανατολή.

Ο Βρυέννιος κατέλαβε ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών θεμάτων και εμφανίστηκε μπροστά στην Κωνσταντινούπολη, αλλά αναγκάστηκε να αποσυρθεί όταν δέχθηκε την επίθεση του Αλέξιου Κομνηνού, ανεψιού

του αυτοκράτορα Ισαάκιου Α΄. Ο Βοτανειάτης, αφού έκανε αισχρές παραχωρήσεις προς τους Σελτζούκους, κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη και τον θρόνο. Ήδη από την άνοιξη του 1078 ο Μιχαήλ Ζ΄ αναγκάστηκε να αποποιηθεί το βασιλικό στέμμα, έγινε μοναχός και αργότερα μητροπολίτης της Εφέσου.

Ο Νικηφορίτσης έχασε κι εκείνος την προηγούμενη παντοδυναμία του, αλλά δύο ανδράποδα του Νικηφόρου Βοτανειάτη με τα ονόματα Βορίλος και Γερμανός τον αντικατέστησαν και εξακολούθησαν τις μεθόδους του. Ο Βοτανειάτης διόρισε τον Αλέξιο Κομνηνό δομέστικο των σχολών της Δύσεως και με αυτό το αξίωμα κατέστειλε διάφορα κινήματα εναντίον του αυτοκράτορα.

Το 1079 ο Νικηφόρος Μελισσηνός, σύζυγος της αδελφής του Αλέξιου Κομνηνού, εμφανίστηκε ως απαιτητής του θρόνου, αφού συμμάχησε επονείδιστα με τους Σελτζούκους, οι οποίοι επωφελημένοι από την παραλυσία των Βυζαντινών πραγμάτων κατέκτησαν την Κύζικο και λίγο αργότερα τη Νίκαια, που την έκαναν πρωτεύουσα του Μικρασιατικού κράτους τους.

Ο Αλέξιος Κομνηνός διατάχθηκε να εκστρατεύσει εναντίον του Μελισσηνού, αλλά αρνήθηκε προβάλλοντας την συγγένειά του και όταν κατάλαβε πως ο Βορίλος και ο Γερμανός επιβουλεύονταν τη ζωή του, έφυγε από την Κωνσταντινούπολη και πήγε στην Τυρολόη. Από εκεί συνοδευόμενος από επαρκή στρατιωτική δύναμη βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης και με την προδοσία του αρχηγού των Γερμανών μισθοφόρων της φρουράς μπήκε στην πόλη, την 1η Απριλίου του 1081.

Οι στρατιώτες του Αλέξιου τότε προέβησαν σε μια φοβερή λεηλασία της πρωτεύουσας σαν να ήταν εχθρική πόλη και ο γέρος Νικηφόρος Βοτανειάτης σκέφθηκε να αντισταθεί, αλλά κατανόησε πως δεν είχε τις δυνάμεις να το κάνει. Τότε πήρε τη συμβουλή του Πατριάρχη να καταφύγει στην Αγία Σοφία ως άσυλο και μετά από λίγες ημέρες περιβλήθηκε το μοναχικό σχήμα.

Στις 2 Απριλίου του 1081 ο Αλέξιος Κομνηνός στέφθηκε αυτοκράτορας. Γρήγορα συνδιαλέχθηκε με τον γαμπρό του και απαιτητή του θρόνου Νικηφόρο Μελισσηνό και παρέμεινε μονοκράτορας για να γίνει στη συνέχεια ιδρυτής της γνωστής ένδοξης δυναστείας. Ήταν τότε μόνο εικοσιτεσσάρων ετών.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΡΑΓΚΟΥΣ

Η Δυναστεία των Κομνηνών

Όταν ο Αλέξιος Α΄ ανέβηκε στο θρόνο, το άλλοτε υποδειγματικά οργανωμένο κράτος βρισκόταν σχεδόν σε αποσύνθεση λόγω της άθλιας διοίκησης των τελευταίων αυτοκρατόρων. Τα όρια της, μέχρι πριν λίγες δεκαετίες, αχανούς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν τώρα περιορισμένα δραματικά. Στη Δύση δεν υπήρχαν πλέον Βυζαντινές κτήσεις. Στη Μικρά Ασία, εκτός από τις παράλιες περιοχές που ανήκαν ακόμη στους Βυζαντινούς, δέσποζαν οι Σελτζούκοι. Στη Χερσόνησο του Αίμου, το Δορύστολο, τα Σκόπια, το Σίρμιο, η Ναϊσσός και άλλα οχυρά βρίσκονταν στα χέρια των διαφόρων βαρβάρων. Τα σωζόμενα τμήματα του κράτους διατελούσαν σε αναρχία και ταυτόχρονα απειλούνταν από διάφορους εχθρούς. Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, ήταν το γεγονός πως τα ταμεία παρέμεναν άδεια. Με δυο λόγια, ο θρόνος πάνω στον οποίο κάθισε ο νεαρός αυτοκράτορας στηριζόταν πάνω σε ερείπια.

Παρ' όλα αυτά, ο Αλέξιος ήταν προικισμένος με εξαίρετα πολιτικά και στρατιωτικά προσόντα και κατόρθωσε μετά από μακρά, συνεχή και ευσυνείδητη εργασία να ανυψώσει και πάλι το κράτος στην εσωτερική και εξωτερική του λαμπρότητα. Για να στερεώσει τον θρόνο του μοίρασε αφειδώς τίτλους και προνόμια και συχνά την συγγνώμη του στους πολιτικούς του αντιπάλους. Υπήρξε όμως και επιτήδειος στην εκλογή άξιων συνεργατών. Ανάμεσά τους εξαιρετική θέση κατείχε ο

Γρηγόριος Πακουριάνος από την Ιβηρία, που έφερε τον τίτλο του μεγάλου δομέστικου της Δύσεως.

Ο Αλέξιος προστάτευσε την Εκκλησία όχι μόνο εξαιτίας του ατομικού του θρησκευτικού ζήλου, αλλά και για πολιτικούς λόγους. Ανασύνταξε την τάξη της πρωτοκαθεδρίας των αρχιερατικών θρόνων που είχε εκδώσει ο Λέων ο Σοφός και προσπάθησε να θέσει σε εφαρμογή τα δικαιώματα, τα οποία μπορούσε να ασκήσει ο αυτοκράτορας επί τη βάσει των αποφάσεων της Ε΄ Οικουμενικής Συνόδου. Ίδρυσε πολλά νέα μοναστήρια και προστάτευσε τα ήδη υπάρχοντα, όπως περιέβαλε με την αυτοκρατορική στοργή και τα γράμματα. Αναδιοργάνωσε τους κλάδους της διοίκησης, όπως τη δικαιοσύνη, την αστυνομία, τη φορολογία και την υπόλοιπη κρατική οικονομία και όλα αυτά τα έκανε ενώ βρισκόταν σε διαρκείς και δύσκολους πολέμους.

Οι πόλεμοι με τους Νορμανδούς

Δεν είχαν περάσει παρά μόνο λίγες εβδομάδες από την ανάρρησή του στον θρόνο, όταν οι Νορμανδοί και ο θερμόαιμος δούκας τους Ροβέρτος Γυσκάρδος αποβιβάστηκαν στα Ηπειρωτικά παράλια, προφασιζόμενοι την κακή συμπεριφορά του Νικηφόρου Βοτανειάτη προς δύο θυγατέρες του Γυσκάρδου. Ο κίνδυνος ήταν μεγάλος και ο στρατός ανύπαρκτος, γι' αυτό και ο Αλέξιος ζήτησε τη συμμαχία των ισχυρών Βενετών. Σε αντάλλαγμα τους παραχώρησε προνόμια, τα οποία καθιστούσαν το Βυζάντιο τόσο εμπορικά όσο και οικονομικά σχεδόν υπόδουλο στη Βενετία.

Αλλά στην απελπισία του ο Αλέξιος ήταν αναγκασμένος να υπογράψει την εξευτελιστική εκείνη συνθήκη για το κράτος του, αφού ο Γυσκάρδος και ο γιος του Βοημούνδος πολιορκούσαν το Δυρράχιο, ενώ ήδη είχαν καταλάβει την Κέρκυρα. Πράγματι, στα μέσα του 1081 η συμμαχία εκείνη απέδωσε, όταν οι ενωμένοι στόλοι των Βενετών και των Βυζαντινών κατατρόπωσαν τους Νορμανδούς στα Ηπειρωτικά παράλια.

Ωστόσο στην ξηρά οι Νορμανδοί κέρδισαν περιφανείς νίκες. Στις 28 Οκτωβρίου του 1081, ο στρατός του Αλεξίου Α΄ που αποτελείτο από 70.000 άνδρες νικήθηκε κατά κράτος στο Δυρράχιο από τον Ροβέρτο Γυσκάρδο και πολλοί σπουδαίοι Βυζαντινοί έπεσαν στο πεδίο της μάχης εκείνης. Αλλά και ο ίδιος ο αυτοκράτορας τραυματίστηκε και αναγκάστηκε να διαφύγει εγκαταλείποντας στο πεδίο της μάχης όλα τα πολεμικά τους εφόδια και τα προσωπικά του κειμήλια.

Στα μέσα του Φεβρουαρίου του 1082 οι Νορμανδοί κατέλαβαν το Δυρράχιο με την προδοσία κάποιου Βενετού και τον Απρίλιο του ίδιου έτους ο Ροβέρτος επέστρεψε στην Ιταλία, όπου η διπλωματική δεινότητα και το χρήμα των Βυζαντινών είχαν δημιουργήσει άσχημο κλίμα για εκείνον. Έδωσε όμως εντολές στο γιο του Βοημούνδο και στον κοντόσταυλο Βρυέννιο να εξακολουθήσουν τον αγώνα κι αυτοί γρήγορα κατόρθωσαν να επεκτείνουν τις κτήσεις του στην Αλβανία και στην Ήπειρο. Επιπροσθέτως κατέλαβαν ένα μεγάλο μέρος της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας.

Ωστόσο η φρουρά της Λάρισας αντιστάθηκε για έξη μήνες στις επιθέσεις του Βοημούνδου και ματαίωσε τα σχέδιά του. Ο στρατός του αποδεκατιζόταν από ασθένειες και πολλοί Νορμανδοί αυτομολούσαν προς τους Βυζαντινούς δελεασμένοι από το χρυσάφι τους.

Από τα μέσα του 1084 η τύχη έρχεται με την πλευρά του Αλέξιου, ο οποίος παρά το γεγονός πως είχε επανειλημμένα αποτύχει να αντεπεξέλθει στρατιωτικά προς τον εχθρό του, δεν έχασε το θάρρος και την καρτερία του. Τον έσωσε όμως ένα σώμα από 7.000 Τούρκους ιππείς και τοξότες που του έστειλε ο Σουλτάνος των Σελτζούκων ως βοήθεια. Η πολιορκία της Λάρισας λύθηκε τον Ιούνιο του 1084 και μετά από λίγο οι Νορμανδοί περιορίστηκαν μόνο στα Ηπειρωτικά και τα Αλβανικά παράλια.

Αλλά στην Κέρκυρα εξερράγη μια επανάσταση εναντίον των Νορμανδών που είχε σαν αποτέλεσμα αυτοί να περιοριστούν μόνο στην ακρόπολη του νησιού. Το φθινόπωρο του 1084 έφθασαν στην περιοχή μεγάλες Νορμανδικές δυνάμεις για να ενισχύσουν τις κτήσεις τους στην Ήπειρο και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους ο Νορμανδικός στόλος επιχείρησε να ανακαταλάβει την Κέρκυρα, αλλά κατατροπώθηκε από τους Βενετούς σε μια ναυμαχία.

Αργότερα οι Νορμανδοί νίκησαν τους ενωμένους στόλους των Βενετών και των Βυζαντινών και κατέλαβαν πάλι την Κέρκυρα, αλλά δεν κατόρθωσαν τίποτε περισσότερο από αυτό. Ο Αλέξιος με νέα εμπορικά και οικονομικά προνόμια και με την χορήγηση τίτλων κέρδισε ξανά την βοήθεια του ισχυρού στόλου των Βενετών. Σε μια ναυμαχία το 1085 ο Νορμανδικός στόλος ηττήθηκε κατά κράτος ανάμεσα στην Κέρκυρα και το Βουθρωτό.

Στο μεταξύ ο Ροβέρτος Γυσκάρδος πέθανε, κατά πάσα πιθανότητας στην Κεφαλονιά και μολονότι άφησε ως τελευταία παραγγελία στους δικούς του να συνεχίσουν τον αγώνα εναντίον του Βυζαντίου, οι γιοι του

Βοημούνδος και Ρογήρος ξεκίνησαν μια σφοδρή έριδα για τη διανομή των κτήσεων του πατέρα τους στην Απουλία.

Ο Βοημούνδος θα εμφανιστεί μετά από πολλά χρόνια ξανά σε Βυζαντινό έδαφος, αλλά προς το παρόν ο Νορμανδικός κίνδυνος είχε εκλείψει. Ο Κομνηνός βρήκε έτσι το χρόνο να ανακαταλάβει τα νησιά και τις παραλιακές κτήσεις του κράτους που του είχαν αποσπάσει οι Νορμανδοί.

Και νέοι πόλεμοι

Ο Αλέξιος δεν πρόλαβε να ξεκουραστεί από τον πόλεμο εναντίον των Νορμανδών, όταν παρουσιάστηκε ανάγκη να στραφεί εναντίον παλιών και νέων εχθρών που απειλούσαν το κράτος από τον Βορρά : οι Παυλικιανοί και οι Βογόμιλοι από χρόνια έκαναν έναν θρησκευτικό πόλεμο εναντίον των Ορθοδόξων και σ' αυτόν τους βοηθούσαν οι Πετσενέγοι και οι Κουμάνοι.

Αυτοί οι τελευταίοι ήταν ένας λαός τουρκικής καταγωγής και από πολλούς ταυτίζονται με τους Ούζους, που είχαν έδρα τους την περιοχή στα νότια της Κασπίας. Τον ΙΑ΄ αιώνα είχαν ήδη επεκταθεί στη χώρα ανάμεσα στον μέσο Δούναβη και στις εκβολές του και από το 1078 περίπου άρχισαν μόνοι τους ή μαζί με άλλους να παρενοχλούν τις βορειότερες επαρχίες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στον Αίμο.

Στα 1087 και 1088, ογδόντα χιλιάδες Πετσενέγοι και Κουμάνοι εισέβαλαν σε βυζαντινό έδαφος και αφού νίκησαν τον Αλέξιο στην Σιλίστρια επέκτειναν τις λεηλασίες τους στη Θράκη, φθάνοντας σχεδόν μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Ο Αλέξιος ωστόσο έπεισε 40.000

Κουμάνους να αναλάβουν υπηρεσία με το μέρος του κι έτσι το 1091 όταν έφθασαν οι Πετσενέγοι, ο Αυτοκράτορας επικεφαλής Ελλήνων και Κουμάνων τους εξολόθρευσε σε μια μάχη που έλαβε χώρα στο Λεβούνι, όχι μακριά από τον Αίνο, στις 29 Απριλίου.

Όσοι απέμειναν από τους Πετσενέγους πήραν από τη Βυζαντινή κυβέρνηση μια περιοχή για να κατοικήσουν στην άνω Μακεδονία κοντά στα Μογλενά, όπου επιβίωσαν ως χωρικοί. Οι Κουμάνοι δεν άργησαν να στραφούν εναντίον του Βυζαντινού κράτους, αλλά το 1094 νικήθηκαν σε μια μάχη στο Ταυρόκωμο της Θράκης. Μέχρι τα 1123 τόσο οι Πετσενέγοι όσο και οι Κουμάνοι είχαν υποταχθεί οριστικά. Τον ΙΓ΄ αιώνα μάλιστα όσοι Κουμάνοι απέμειναν κατέφυγαν στην Ουγγαρία, όπου και εγκαταστάθηκαν από τότε μόνιμα.

Όταν εμφανίστηκε ο Νορμανδικός κίνδυνος, ο Αλέξιος Κομνηνός είχε συνάψει με τους Σελτζούκους στα 1082 μια συνθήκη, σύμφωνα με την οποία αναγνώριζε όλες τις κτήσεις τους στη Μικρά Ασία. Αυτό το είχε κάνει για να παραμείνει απερίσπαστος από την Ανατολή. Παρά την συνθήκη όμως οι Σελτζούκοι κατέλαβαν το 1085 την Αντιόχεια και την περιοχή γύρω από αυτήν.

Επιπλέον, ο Τούρκος τυχοδιώκτης Τζαχάς, που ήταν πεθερός του νέου Σουλτάνου των Σελτζούκων Κιλίτζ-Αρσλάν (1092- 1106) κατέλαβε τις Κλαζομενές, τη Φώκαια, τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο, τη Ρόδο και άλλα νησιά και στα 1092 και τη Σμύρνη, την οποία ανακήρυξε πρωτεύουσα του εμιράτου του, αποδίδοντας στον εαυτό του την προσωνυμία του Αυτοκράτορα των Ρωμαίων.

Οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να αποσπάσουν από αυτόν τη Λέσβο και τη Σάμο, αλλά το 1093 ο Τζαχάς αποτόλμησε επίθεση με το στόλο του εναντίον της Αβύδου. Ωστόσο ο Αλέξιος κατόρθωσε να αποσπάσει από τους Σελτζούκους τη Νικομήδεια και τη Σινώπη και να διώξει από τα ορμητήριά του τον ληστοπειρατή Τζαχά, με τη βοήθεια του χρυσού, του αργύρου και του γαμπρού του, του Σουλτάνου Κιλίτζ-Αρσλάν.

Η Πρώτη Σταυροφορία

Με τη βασιλεία του Αλέξιου Α΄ συμπίπτει και η πρώτη Σταυροφορία. Τα αίτια που προκάλεσαν τις Σταυροφορίες εκείνες ήταν πολλά, αλλά στο βιβλίο αυτό θα αναφερθούμε μόνο σ' εκείνα που σχετίζονται άμεσα με τα Βυζαντινά πράγματα. Οι ιστορικοί της Δύσης επικαλούνται ορισμένα γράμματα που έστειλε προς τον Πάπα και τους ηγεμόνες της Δύσης ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Συμεών, αλλά δεν έχει αποδειχθεί η γνησιότητά τους, όπως δεν έχει αποδειχθεί και η γνησιότητα και κάποιων άλλων γραμμάτων που υποτίθεται πως έστειλε ο Αλέξιος με τους ίδιους αποδέκτες, για να ζητήσει την ένοπλη βοήθεια της Ευρώπης υπέρ των Χριστιανών της Παλαιστίνης και της υπόλοιπης Ανατολής.

Οπωσδήποτε όμως ο Πάπας Ουρβανός Β΄ (1088 – 1099) έγινε φλογερός κήρυκας της εκστρατείας για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης και κήρυξε τον ιερό πόλεμο εναντίον των Μουσουλμάνων. Έτσι το 1096 άρχισε η πρώτη Σταυροφορία για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων. Ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος της ορδής εκείνης των Σταυροφόρων δεν έκανε τίποτε άλλο από λεηλασίες στην πορεία του μέσω της Ουγγαρίας

και της Βουλγαρίας και επέφερε μεγάλη φθορά και στην ίδια την Κωνσταντινούπολη.

Για τον λόγο αυτό η Βυζαντινή κυβέρνηση είδε με μεγάλη καχυποψία τους «μαχητές του Θεού», αναγνωρίζοντάς τους ως δεδηλωμένους εχθρούς του κράτους και επιδρομείς. Η ασυδοσία των Σταυροφόρων δεν άργησε να προκαλέσει την αγανάκτηση τόσο του λαού όσο και της Αυλής και ανάμεσα σε Βυζαντινούς και Φράγκους εξερράγησαν όχι μόνο απλές προστριβές, αλλά και ένοπλες συγκρούσεις.

Συγκρούσεις και συμφωνίες με τους Φράγκους

Οι Φράγκοι κατηγορούσαν τον Αλέξιο για διπροσωπία, ωστόσο ούτε οι αρχηγοί των Σταυροφόρων υπήρξαν τίμιοι. Μετά από μακρές διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε μια συμφωνία ότι όλες οι χώρες που κατέκτησαν οι Σταυροφόροι στη Συρία και την Παλαιστίνη θα αποτελούσαν τιμάρια των αρχηγών τους, οι οποίοι όμως θα αναγνώριζαν ως υπέρτατο κυρίαρχο τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα. Έτσι στα 1096 και 1097 οι αρχηγοί των Σταυροφοριών έδωσαν ένα φεουδαλικό όρκο ενώπιον του Αλεξίου Α΄, τον οποίο όμως δεν τήρησε κανένας τους και ποτέ.

Ο Αλέξιος για την ανάκτηση της Μικράς Ασίας χρησιμοποίησε τους Σταυροφόρους, που στα 1097 κοντά στη Νίκαια κατατρόπωσαν τον Σουλτάνο των Σελτζούκων Κιλίτζ-Αρσλάν, ο οποίος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Νίκαια παραδίδοντάς την όμως όχι στους Σταυροφόρους, αλλά στον Αλέξιο. Αργότερα, κυρίως μετους αγώνες και τις νίκες των Σταυροφόρων, οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να ανακτήσουν τη Λαοδίκεια, τη

Φιλαδέλφεια, τις Σάρδεις, την Έφεσο, τη Σμύρνη και άλλες πόλεις της δυτικής Μικράς Ασίας.

Οι Σελτζούκοι ανάμεσα στα έτη 1110 και 1117 κυριολεκτικά εξαντλήθηκαν, αφού ηττήθηκαν κατ' επανάληψη στο Φιλομήλιο και στο Πολύβοτο και τελικά στα 1117 υπέγραψαν με τους Βυζαντινούς συνθήκη, με την οποία όλα τα παράλια της Μικράς Ασίας, της δυτικής Παφλαγονίας και ένα μέρος της Φρυγίας πέρασαν στα χέρια των Βυζαντινών. Από τότε το Ικόνιο της Λυκαονίας έγινε η πρωτεύουσα του κράτους των Σελτζούκων της Μ. Ασίας. Αλλά τα βάσανα του Αλέξιου δεν είχαν τελειώσει, αφού ενεπλάκη με τους Σταυροφόρους σε σοβαρότερες ένοπλες έριδες.

Στις αρχές του Ιουλίου του 1098, μετά από πολιορκία σχεδόν εννέα μηνών, οι Σταυροφόροι κατέλαβαν την Αντιόχεια και ηγεμόνας της αναδείχθηκε ο Βοημούνδος Γυσκάρδος. Ο παλιός αυτός εχθρός του Βυζαντινού κράτους όχι μόνο ζητούσε να καταστήσει την Αντιόχεια περιοχή ανεξάρτητη από τον Αλέξιο, αλλά και να επεκτείνει την εξουσία του στην Παμφυλία και την Κιλικία σε βάρος όχι των Μωαμεθανών, αλλά των Βυζαντινών.

Έτσι ο Βοημούνδος έγινε πολύ προκλητικός απέναντι στον Βυζαντινό αυτοκράτορα προστατεύοντας τους Πισάτες, οι οποίοι το 1099 είχαν λεηλατήσει την Λευκάδα και την Κεφαλονιά και είχαν τολμήσει να πολεμήσουν τους Βενετούς μέσα στο ίδιο το λιμάνι της Ρόδου. Με αφορμές σαν κι αυτές εξερράγη το 1103 ένας φανερός πόλεμος ανάμεσα στον Αλέξιο Α΄ και τον Βοημούνδο, με το μέρος του οποίου πήγαν οι Πισάτες και οι Γενουάτες.

Ο πόλεμος εκείνος υπήρξε μακροχρόνιος και κατέληξε στα 1108 υπέρ του Βυζαντινού Αυτοκράτορα, στον οποίο ο Βοημούνδος σαν ηγεμόνας της Αντιόχειας έδωσε επίσημο όρκο υποτέλειας, παραχωρώντας ταυτόχρονα σ' αυτόν και ορισμένες κτήσεις του στην Ανατολή για τις οποίες πήρε υψηλή αμοιβή.

Αλλά και στους Πισάτες, οι οποίοι μαζί με τους Γενουάτες επανειλημμένα είχαν κάνει επιδρομές στις Βυζαντινές θάλασσες, ο Αλέξιος με μια συνθήκη του 1112 παραχώρησε εμπορικά προνόμια, ανάλογα μ' εκείνα που είχε παραχωρήσει στους Βενετούς, αλλά και εξίσου επιζήμια για το Βυζαντινό κράτος. Ο εμπορικός ανταγωνισμός ανάμεσα στους Βενετούς και τους Πισάτες στην Ανατολή κατέστρεψε το μονοπώλιο των Βενετών που επικρατούσε μέχρι τότε στην περιοχή και συνετέλεσε στην πτώση της αγοραίας τιμής πολλών ειδών.

Οι διάδοχοι του Αλέξιου Α΄

Ο Αλέξιος πέθανε τον Αύγουστο του 1118 και τον διαδέχθηκε ο γιος του Ιωάννης, που υπήρξε τόσο ευγενής στην ψυχή ώστε ο λαός τον ονόμασε Καλοϊωάννη και τον συνέκρινε με τον Μάρκο Αυρήλιο. Αλλά η διαδοχή του δεν υπήρξε απρόσκοπτη. Το πρωτότοκο παιδί του Αλέξιου, η ανδροπρεπής λογία και φιλόδοξη Άννα η Κομνηνή, η οποία είχε παντρευτεί τον Καίσαρα και ιστορικό Νικηφόρο Βρυέννιο, θεωρήθηκε στην αρχή διάδοχος του θρόνου.

Ωστόσο το 1088 ο Αλέξιος απέκτησε γιο, τον Ιωάννη, και αυτόν δήλωσε διάδοχό του με όλες τις απαραίτητες πράξεις. Εντούτοις η Άννα δεν έπαψε να εργάζεται για την άνοδο στον θρόνο του συζύγου της, έχοντας συνεργό και τη μητέρα της Ειρήνη. Αλλά ο νόμιμος διάδοχος κατέλαβε τον θρόνο και η Άννα κατέφυγε σαν μοναχή στη μονή της Κεχαριτωμένης στην Κωνσταντινούπολη, όπου και έγραψε εκτός των άλλων την «Αλεξιάδα», που είναι η εγκωμιαστική ιστορία του πατέρα της.

Ο Ιωάννης Β΄ Κομνηνός όμως, παρόλο που υπήρξε καθόλου κατώτερος από τον πατέρα του σε έργα, δεν βρήκε ανάλογο σύγχρονο ιστορικό. Για λόγους ανεξάρτητους από τη θέλησή του ενεπλάκη σε έριδες, όχι μόνο με την αδελφή του Άννα, αλλά και με τον νεότερο αδελφό του τον Ισαάκιο, ο οποίος δεν δίστασε να καταφύγει στην αυλή του Σουλτάνου των Σελτζούκων στο Ικόνιο.

Ο Ιωάννης Β΄ μόλις ανέβηκε στον θρόνο, αρνήθηκε να ανανεώσει τα εμπορικά προνόμια που είχε παραχωρήσει στους Βενετούς ο πατέρας του. Αυτό προκάλεσε στην αρχή τη ναυτική επίδειξη των Βενετών και αργότερα τον πόλεμο με τους Βυζαντινούς. Στα 1122 οι Βενετοί υπήκοοι, που ως έμποροι ή με άλλη ιδιότητα είχαν εγκατασταθεί στο Βυζαντινό κράτος, διατάχθηκαν να το εγκαταλείψουν. Για τον λόγο αυτόν στην περίοδο 1124-26 οι Βενετικοί στόλοι επέφεραν μεγάλες καταστροφές στα νησιά και τα παράλια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στη Χίο, τη Λέσβο, τη Σάμο, την Άνδρο, τη Μεθώνη της Πελοποννήσου και την Κεφαλονιά.

Η έλλειψη στόλου ανάγκασε τον Ιωάννη να υποχωρήσει και τον Αύγουστο του 1126 επικύρωσε τις συνθήκες του πατέρα του με τους Βενετούς και το 1137 επικύρωσε και τα προνόμια των Πισατών.

Αντίθετα, ο πόλεμος με τους Σελτζούκους υπήρξε νικηφόρος. Ανάμεσα στα έτη 1120 και 1121 οι μικρασιατικές εκτάσεις από τον Μαίανδρο μέχρι τα παράλια της Παμφυλίας περιήλθαν και πάλι στους Βυζαντινού, όπως επίσης και μερικές πόλεις της Φρυγίας. Το 1130 κυριεύθηκε η Κασταμώνα, που ανακαταλήφθηκε από τους Τούρκους στα 1132 και το επόμενο έτος ήλθε ξανά στα χέρια των Βυζαντινών. Στα 1139 οι Βυζαντινοί στρατοί πολεμώντας τους Τούρκους έφθασαν μέχρι τη Νεοκαισάρεια του Πολεμωνιακού Πόντου.

Αλλά και στους πολέμους του εναντίον των Αρμενίων της Κιλικίας και των Φράγκων της Συρίας υπήρξε επιτυχημένος ο Ιωάννης. Στα 1137 υπέταξε την Κιλικία και ανάγκασε τον Ραϊμούνδο, ηγεμόνα της Αντιόχειας, να του δώσει όρκο φεουδαλικό.

Με τους Ούγγρους ο Ιωάννης είχε εξαιρετικά φιλικές σχέσεις, αφού η σύζυγός του η Πυρίσκα-Ειρήνη ήταν πριγκίπισσα της Ουγγαρίας, κόρη του βασιλιά Λαδισλάου Α΄. Αλλά οι δυναστικές έριδες στην Ουγγαρία ανάγκασαν τον αυτοκράτορα να επέμβει στη χώρα στα 1129 και 1130 για να στηρίξει τα δικαιώματα του νόμιμου διαδόχου του θρόνου, του Βέλα.

Στην αρχή ο Ιωάννης υπέστη μερικές ήττες στην Ουγγαρία, αλλά μετά από μια κρίσιμη νικηφόρα μάχη, που έδωσε κοντά στον Χράμο του Δούναβη, αποκατέστησε τον Βέλα στον θρόνο και τον έκανε ισχυρό του σύμμαχο.

Κατά την τελευταία περίοδο της ζωής του ο Ιωάννης αγωνιζόταν εναντίον ορισμένων ηγεμόνων των Φράγκων και των Μουσουλμάνων της Συρίας, τους οποίους ήδη από το 1142 τους είχε καταστήσει φόρου υποτελείς. Αλλά κατά τη διάρκεια των προπαρασκευών για

την τέλεια ανάκτηση της Συρίας ο Ιωάννης πέθανε, τραυματισμένος σ' ένα κυνήγι στις 8 Απριλίου του 1143.

Τον διαδέχθηκε ο γιος του Μανουήλ, που ήταν νεότατος, ανδρείος, ωραίος και στα όπλα επιδέξιος με απαραγνώριστα πνευματικά προσόντα, δραστηριότητα και ευγένεια. Από πολλούς ο Μανουήλ θεωρήθηκε ο ρομαντικός ιππότης του Δυτικού κόσμου, παρά πραγματολόγος Βυζαντινός αυτοκράτορας ή ανατολίτης στρατηγός και διπλωμάτης.

Η αγάπη του για τις περιπέτειες, η τάση του να διεξάγει ταυτόχρονα πολέμους σε διάφορα μέτωπα, οι αγώνες του για να πραγματοποιήσει τα μεγαλεπήβολα – αλλά προφανώς ανέφικτα – σχέδιά του και επιπροσθέτως η κακή διαχείριση των οικονομικών του, όλα μαζί συνετέλεσαν στην κατάπτωση του κράτους που ακολούθησε.

Σε αντίθεση με τον πατέρα του και τον παππού του και με τους περισσότερους συγγενείς του, ο Μανουήλ αγαπούσε πολύ τους Λατίνους. Έτσι έκανε επιγαμίες με τους Λατίνους ηγεμόνες, διεξήγαγε αδιάκοπες αλλά άγονες διαπραγματεύσεις με τον Πάπα για την ένωση των δύο εκκλησιών, προσλάμβανε Λατίνους αξιωματικούς και στρατιώτες στην ανακτορική φρουρά και Λατίνους πολιτικούς υπαλλήλους στην υπηρεσία του κράτους και παραχωρούσε αφειδώς εμπορικά προνόμια εις βάρος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Πολύ γρήγορα μετά την άνοδό του στο θρόνο ο Μανουήλ ήλθε σε προστριβές με τους Φράγκους της Συρίας, τους Σελτζούκους του Ικονίου και τους Νορμανδούς της Ιταλίας. Οι προστριβές αυτές κατέληξαν σε πολέμους. Τελικά ο Μανουήλ ανάγκασε τον Ραϊμούν-

δο, τον ηγεμόνα της Αντιόχειας, να πάει στην Κωνσταντινούπολη στα 1144 και να πάρει όρκο τιμαριωτικό προς τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα μπροστά στον τάφο του Καλοϊωάννη.

Τους Σελτζούκους του Ικονίου τους απώθησε μέχρι σχεδόν την πρωτεύουσά τους, αλλά το 1147 αναγκάστηκε να συνομολογήσει συνθήκη ειρήνης μαζί τους εξαιτίας του κινδύνου που διέτρεχε το κράτος από τη Δύση. Με την συνθήκη εκείνη αναγνώριζε πολλά φρούρια της Παμφυλίας και της Κιλικίας ως νόμιμες κτήσεις των Σελτζούκων.

Την ίδια χρονιά ο ανεψιός του Ροβέρτου Γυσκάρδου, ο Ρογήρος Β΄, που είχε ενώσει κάτω από το σκήπτρο του την Σικελία και την Απουλία και είχε από το 1130 πάρει επισήμως από τον Πάπα τον τίτλο του βασιλιά, επιτέθηκε εναντίον των δυτικών θεμάτων του Βυζαντινού κράτους. Ο Νορμανδικός στόλος, που είχε ηγέτη έναν Έλληνα ονόματι Γεώργιος Αντιοχεύς, κατέλαβε εύκολα την Κέρκυρα, επιτέθηκε χωρίς επιτυχία στη Μονεμβασία και λεηλάτησε τα παράλια από την Ήπειρο μέχρι την Εύβοια και μετά πέρασε στο εσωτερικό του Κορινθιακού. Αποβίβασε στο λιμάνι της Κίρρας ένα στρατιωτικό άγημα και κατέλαβε χωρίς αντίσταση την τότε πλούσια και βιομηχανική Θήβα. Στη συνέχεια κατέβηκε στην επίσης πλούσια Κόρινθο και έγινε κύριος και αυτής χωρίς να χρειαστεί να δώσει καμία μάχη.

Οι Νορμανδοί διέπραξαν στις δύο αυτές πόλεις κάθε είδους βαρβαρότητα και έφυγαν παίρνοντας μαζί τους αμύθητο πλούτο και πολλούς αιχμαλώτους. Δεν ήταν όμως οποιοιδήποτε αιχμάλωτοι αυτοί, αλλά ήταν μεταξουργοί που ο Ρογήρος τους εγκατέστησε στο Παλέρμο και τη γύρω περιοχή. Ο Μανουήλ έκανε ό,τι μπορούσε

για την υπόθεση αυτή, αλλά φάνηκε πως δεν μπορούσε και πολλά πράγματα. Στην αρχή με τη βοήθεια των Βενετών ανέκτησε στα 1149 την Κέρκυρα και μετέφερε τον πόλεμο εναντίον των Νορμανδών στην Ιταλία, όπου στα 1151 κατέλαβε την Αγκώνα και μερικά άλλα φρούρια, αλλά αργότερα οι στρατοί ηττήθηκαν από τους Νορμανδούς επανειλημμένα και τέλος στα 1158 συνομολόγησε διαρκή ειρήνη με τον Γουλιέλμο Α΄, γιο και διάδοχο του Ρογήρου Β΄.

Η Β΄ Σταυροφορία

Στο μεταξύ η άλωση της Έδεσσας της Μεσοποταμίας πρώτα στα 1144 από τον Σουλτάνο της Μοσούλης Εμαεντίν Ζεγκί και αργότερα στα 1146 από το γιο του Νουρεντίν φόβισε τους Φράγκους ηγεμόνες της Ανατολής και ξεσήκωσε την Χριστιανοσύνη της Δύσης στην Β΄ Σταυροφορία (1147 – 49), της οποίας ηγήθηκαν προσωπικά ο αυτοκράτορας της Γερμανίας Κορράδος Γ΄ και ο βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ΄. Ο Μανουήλ πολιτεύθηκε απέναντί τους με όση σύνεση διέθετε, αλλά οι Σταυροφόροι στο πέρασμά τους από τις Βυζαντινές χώρες διέπραξαν για άλλη μια φορά βιαιοπραγίες κάθε είδους. Οι ρήξεις ανάμεσα στον τοπικό πληθυσμό και τους Σταυροφόρους ήταν αναπόφευκτες και συχνά αιματηρές. Οι Γάλλοι μάλιστα σχεδίασαν και επίθεση εναντίον της πρωτεύουσας.

Ωστόσο η Β΄ Σταυροφορία είχε άδοξο τέλος και ο Μανουήλ βαθμιαία ανέκτησε τη δύναμή του και την επιβολή του απέναντι στους Φράγκους και στους Μωαμεθανούς, τόσο στη Μικρά Ασία όσο και στη Συρία. Νίκησε επανειλημμένα τους Σελτζούκους του Ικονίου

που είχαν πάλι επεκταθεί στην Καππαδοκία και στον Πόντο, ανέκτησε την Κιλικία που την είχαν καταλάβει οι Αρμένιοι και μπήκε τροπαιούχος στα 1159 στην Αντιόχεια καθιστώντας τον Φράγκο δούκα της πόλης υποτελή του κράτους του.

Έπειτα στράφηκε προς τον ισχυρό Σουλτάνο του Χαλεπιού, τον Νουρεντίν, και τον εξανάγκασε σε ειρήνη που συνέφερε πολύ τους Χριστιανούς των Αγίων Τόπων και της υπόλοιπης Ανατολής. Το 1167 επανέλαβε τον πόλεμο εναντίον των Σελτζούκων του Ικονίου και νίκησε τον Σουλτάνο Κιλίτζ-Αρσλάν Β΄ επιβάλλοντάς του την επικυριαρχία του Βυζαντινού κράτους.

Σειρά τώρα είχε ο πόλεμος στο Βορρά. Ήδη από τα 1148 είχε απωθήσει για άλλη μια φορά τους Πετσενέγους πέρα από τον Ίστρο και μετά από λίγο απαλλάχθηκε από τον άμεσο κίνδυνο των Νορμανδών, στράφηκε εναντίον του μεγάλου Ζουπάνου της Σερβίας Ούρεση, ο οποίος υποκινημένος από τους Ούγγρους και τους Νορμανδούς επαναστάτησε εναντίον των Βυζαντινών που ήταν υποτελής τους.

Το φθινόπωρο του 1149 ο Μανουήλ εισέβαλε στη χώρα του Ζουπάνου και τον ανάγκασε να καταφύγει στα βουνά και το φθινόπωρο του επόμενου έτους τον κατατρόπωσε μαζί με τους συμμάχους του Ούγγρους σε μια κρίσιμη μάχη και τον ανάγκασε να τον προσκυνήσει σαν επικυρίαρχο. Ανάμεσα στα 1151 και 1155 επιχείρησε επανειλημμένες εκστρατείες εναντίον των Ούγγρων και ανάγκασε τον βασιλιά τους Γεΐζα Β΄ να ζητήσει ειρήνη με ευνοϊκούς όρους για τους Βυζαντινούς. Μετά τον θάνατο του Γεΐζα, τον Μάιο του 1161, ο Μανουήλ αναμείχθηκε ενεργά στα δυναστικά ζητή-

ματα της Ουγγαρίας και επανειλημμένα εκστράτευσε αυτοπροσώπως.

Στην αρχή υποστήριξε τον Λαδίσλαο Β΄ και έπειτα τον αδελφό του Στέφανο Δ΄ και μετά από αυτόν τον Βέλα Γ΄, επί της βασιλείας του οποίου η Ουγγαρία υπήρξε υποχείριο της Βυζαντινής πολιτικής. Στους πολέμους εκείνους κυρίευσε ένα μεγάλο μέρος της Δαλματίας και της Κροατίας και διόρισε νέους Βυζαντινούς Δούκες στις χώρες αυτές, αν και η διάρκειά τους προοριζόταν να είναι πολύ σύντομη.

Στα 1168 ο Βυζαντινοουγγρικός πόλεμος τελείωσε, αφού προηγουμένως ο Βυζαντινός στρατός με αρχηγό τον Ανδρόνικο Κοντοστέφανο και με τη βοήθεια Σέρβων συμμάχων νίκησε τους Ούγγρους κοντά στο Σίρμιο σε μια λαμπρή νίκη. Στα 1168 ο Μανουήλ εκστράτευσε πάλι στη Σερβία κατατροπώνοντας και αιχμαλωτίζοντας τον άπιστο ηγεμόνα της, κάποιον Δέσα.

Αλλά ο Μανουήλ είχε φιλικές σχέσεις με τον μεγάλο Ζουπάνο της Σερβίας Στέφανο Νεμάνιαν Β΄, τον ιδρυτή της μεγάλης δυναστείας. Και όταν το 1171 ο άνδρας αυτός παρασύρθηκε από τους Βενετούς και επαναστάτησε εναντίον του επικυρίαρχου του αυτοκράτορα, αλλά μετά από μια ήττα τον επόμενο χρόνο αναγκάστηκε να τον προσκυνήσει, ο Μανουήλ τον συγχώρεσε και τον πήρε μαζί του στην Κωνσταντινούπολη στα 1172.

Ο Βυζαντινοβενετικός πόλεμος

Όσο περνούσε ο καιρός, οι σχέσεις ανάμεσα στο Βυζάντιο και τη Βενετία γίνονταν όλο και πιο ψυχρές, ιδιαίτερα μάλιστα από τότε που ο Μανουήλ έδειξε διάθεση να ανακτήσει το παλιό εξαρχάτο της Ραβέννας και η

Βενετία συμμάχησε με τον Νορμανδό Γουλιέλμο Α΄ στα 1154. Στα τέλη του 1170 επήλθε φανερή η ρήξη ανάμεσα στους δύο αντιπάλους για αφορμές που δεν μας παραδίδονται με σαφήνεια και τον Μάρτιο του 1171 ο Μανουήλ διέταξε να συλληφθούν αιχμάλωτοι όσοι Βενετοί βρίσκονταν στο κράτος του και να κατασχεθούν όλα τα Βενετικά πλοία και τα εμπορεύματά τους.

Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ένας Βενετικός στόλος από 120 πλοία και ναύαρχο τον Δόγη Βιτάλη Μικιέλη άρχισε να προκαλεί καταστροφές στις Βυζαντινές χώρες της Δαλματίας και στη συνέχεια έπλευσε προς το Αιγαίο. Τότε ήταν που ο Ζουπάνος της Σερβίας Στέφανος Νεμάνιαν Β΄ προσέβαλε τις Βυζαντινές κτήσεις στη Δαλματία και την Κροατία και κατέστησε επισφαλή τον δρόμο από το Βελιγράδι προς τη Ναϊσσό.

Οι Βενετοί κατέλαβαν τη Χίο, όπου και πέρασαν το χειμώνα του 1171 – 72 και έχοντάς την ως ορμητήριο λεηλάτησαν όλα τα γύρω νησιά και τα παράλια του Αιγαίου, αλλά το Πάσχα του 1172 αναγκάστηκαν να φύγουν για την πατρίδα τους όχι μόνο γιατί τους καταδίωξε ο Βυζαντινός στόλος, αλλά γιατί είχε ξεσπάσει ανάμεσά τους μια φοβερή επιδημία.

Ωστόσο ο πόλεμος δεν τελείωσε. Στα 1173 με τη βοήθεια του Αρχιεπισκόπου της Μαγεντίας Χριστιανού οι Βενετοί επιχείρησαν να πολιορκήσουν την Αγκώνα που την κατείχε μια Βυζαντινή φρουρά, αλλά απέτυχαν, γιατί οι Λομβαρδοί, με τους οποίους τα τελευταία χρόνια ο Μανουήλ είχε εγκάρδιες σχέσεις, έσπευσαν να βοηθήσουν την πόλη.

Αργότερα οι Βενετοί ερέθιζαν τους Πισάτες εναντίον των Βυζαντινών και έκαναν συμμαχίες με τον Φρειδερίκο Α΄ τον Μπαρμπαρόσα της Γερμανίας στα 1174 και τον Γουλιέλμο Β΄ των Νορμανδών στα 1175. Αλλά τότε την ίδια χρονιά ο Μανουήλ συνομολόγησε ειρήνη με τους Βενετούς, τους Πισάτες και τους Γενουάτες, με την οποία κανονίστηκαν και πάλι τα ζητήματα που εκκρεμούσαν ανάμεσά τους : οι Βενετοί αποκαταστάθηκαν στα παλιά τους προνόμια, αλλά όχι μόνον αυτό. Έλαβαν νέα προνόμια και μια γενναία αποζημίωση ενάμιση εκατομμυρίου χρυσών.

Η μάχη στο Μυριοκέφαλο (1176)

Στα 1169 ο βασιλιάς των Ιεροσολύμων Αμαλάριχος Α΄ επιχείρησε να εισβάλει στην Αίγυπτο, που την κυβερνούσε οικτρά επί εννέα περίπου χρόνια ο Χαλίφης Άντεντ. Την επιχείρηση αυτή υποστήριξε και ο Μανουήλ μ' έναν στόλο από 150 πλοία. Επί πενήντα ημέρες ο στόλος του Βυζαντίου από κοινού με τον στρατό του Αμαλάριχου προσέβαλε την Δαμιέτη, αλλά ο βασιλιάς των Ιεροσολύμων υπέγραψε ειρήνη με τους Άραβες και ο Βυζαντινός στόλος αναγκάστηκε να επιστρέψει άπρακτος. Αλλά στο δρόμο για την Κωνσταντινούπολη έπαθε μεγάλες ζημιές από καταιγίδες.

Ο Σελτζούκος Σουλτάνος Αζεντίν-Κιλίτζ Αρσλάν Β΄, ο οποίος είχε αναγνωρίσει την επικυριαρχία του Βυζαντινού κράτους, παραβίασε τις συνθήκες, ένωσε τους Τούρκους της Μικράς Ασίας και άρχισε διπλωματικές σχέσεις με τον Φρειδερίκο Α΄ τον Μπαρμπαρόσα. Στα 1174 ο Μανουήλ του κήρυξε τον πόλεμο και στην αρχή οι Βυζαντινοί στρατοί, που είχαν στις τάξεις τους σώματα Ούγγρων και Σέρβων, αναδείχθηκαν νικητές καταλαμβάνοντας το Δορύλαιο και άλλα φρούρια.

Τον Σεπτέμβριο όμως του 1176 ο Μανουήλ έπεσε σε ενέδρα του Σουλτάνου του Ικονίου κοντά στα ερείπια του Μυριοκέφαλου, στις πηγές του Μαιάνδρου ποταμού, όχι μακριά από τις Κελαινές και ηττήθηκε κατά κράτος. Είχε κάνει το λάθος να μπει με όλο το στρατό του και με τις πολιορκητικές μηχανές μέσα στα στενά περάσματα που ονομάζονταν κλεισούρες του Τζυβρίτζη.

Η εμπροσθοφυλακή του υπό την ηγεσία του Ιωάννη και του Ανδρόνικου Αγγέλου είχε ήδη βγει από τα στενά και είχε κατεβεί στην πεδιάδα. Ξαφνικά όμως αποκόπηκε από τον υπόλοιπο στρατό από τους Τούρκους που είχαν καταλάβει πιο πριν όλα τα υψώματα και κινήθηκαν κατάλληλα ώστε να αποκλείσουν όλες τις διεξόδους.

Ξαφνικά εμφανίστηκε ένα στίφος από Τούρκους που έφεραν μαζί τους καρφωμένο πάνω σε μια λόγχη το κεφάλι του Ανδρόνικου Βατάτζη, του ανεψιού του βασιλιά, που τον είχε στείλει εναντίον των Τούρκων της Αμάσειας. Οι Βυζαντινοί ταράχτηκαν πολύ στη θέα εκείνου του φοβερού τρόπαιου. Ο Μανουήλ, παρόλο που είχε πια γεράσει, πολέμησε γενναία και βλέποντας πως του ήταν αδύνατον να σώσει όλο το στρατό αγωνίστηκε να φθάσει τουλάχιστον την εμπροσθοφυλακή.

Στη μάχη εκείνη σκοτώθηκε ο Βαλδουΐνος, ο αδελφός της γυναίκας του Μανουήλ και το κομμάτι του στρατού του διασπάστηκε, αλλά και ο ίδιος ο βασιλιάς τραυματίστηκε πολλές φορές. Τη νύχτα οι δύο στρατοί στρατοπέδευσαν, αλλά οι Τούρκοι ασχολήθηκαν με τη λεηλασία του εξοπλισμού και των νεκρών και δεν ενόχλησαν το Βυζαντινό στρατόπεδο.

Το επόμενο πρωί περικύκλωσαν το στρατόπεδο των Βυζαντινών και έδωσαν στον Μανουήλ να καταλάβει πως δεν υπήρχε καμιά ελπίδα σωτηρίας, παρά μόνο η παράδοση. Οι όροι της ειρήνης δεν ήταν ιδιαίτερα σκληροί σε σχέση με την ήττα που είχε προηγηθεί. Ο Μανουήλ συμφώνησε και ξεκίνησε να γυρίσει στην Κωνσταντινούπολη με όσο στρατό του απέμενε. Μόλις όμως είχε περάσει τα στενά, δέχθηκε την επίθεση των Τούρκων που παραβίασαν τη συνθήκη, ευτυχώς με όχι μεγάλες απώλειες.

Μετά την ήττα των Βυζαντινών στο Μυριοκέφαλο οι Τούρκοι στερέωσαν ακόμη περισσότερο το κράτος τους στη Μικρά Ασία. Εξαιτίας της παραβίασης της συνθήκης εκείνης από τους Τούρκους ο Μανουήλ δεν εκπλήρωσε τους όρους της, δηλαδή την παράδοση όλων των χωρών που είχαν καταλάβει οι Βυζαντινοί, μέχρι το Δορύλαιο, στον Σουλτάνο του Ικονίου. Έτσι τον επόμενο χρόνο οι Σελτζούκοι εισέβαλαν στις Βυζαντινές επαρχίες φθάνοντας μέχρι το Αιγαίο.

Οι Τουρκικές εκείνες επιδρομές συνήθως αποκρούονταν, αλλά μετά την καταστροφή στο Μυριοκέφαλο δεν γίνεται πλέον λόγος για την ολοκληρωτική έξωση των Τούρκων από τη Μικρά Ασία. Η φοβερή εκείνη ήττα παγίωσε το Τουρκικό κράτος στην περιοχή και μπορεί να θεωρηθεί ένα από τα πιο κρίσιμα γεγονότα στην ιστορία του Βυζαντίου. Οι Τουρκικές επιδρομές εξακολούθησαν μέχρι τον θάνατο του Μανουήλ Α΄ στις 24 Σεπτεμβρίου του 1180.

Από την δεύτερη σύζυγό του Μαρία ή Ξένη, θυγατέρα του Δούκα της Αντιόχειας Ραϊμούνδου, ο Μανουήλ Κομνηνός απέκτησε έναν γιο, που είχε το όνομα Αλέξιος και διαδέχθηκε τον πατέρα του υπό την κηδεμονία

της βασιλομήτορος και του εξαδέλφου του αυτοκράτορα, του Πρωτοσέβαστου Αλέξιου. Ωστόσο η λατινόφιλη πολιτική της βασιλομήτορος και οι άσεμνες σχέσεις της με τον Πρωτοσέβαστο έκαναν την κατάσταση εκρηκτική, ώσπου τον Μάιο του 1182 εξερράγη μια στάση, στην οποία συμμετείχαν ο στόλος, πολλοί ανώτεροι αξιωματούχοι και πατρίκιοι.

Ακολούθησε η επίθεση της εθνικής Βυζαντινής μερίδας εναντίον των συνοικιών των Λατίνων και πολλοί από αυτούς, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, το γένος ή την τάξη τους κατασφάχτηκαν από τον λαό που τώρα μπορούσε να εκδικηθεί τους για πολλές δεκαετίες ασυνείδητους εκμεταλλευτές του. Οι ηγέτες τότε της εθνικής μερίδας, λαϊκοί και κληρικοί, ανακήρυξαν σωτήρα του κράτους τον περίφημο Ανδρόνικο Κομνηνό.

Αυτός ήταν γιος του λόγιου Σεβαστοκράτορα Ισαάκιου Κομνηνού. Ήταν ωραίος, ανδρείος, μεγαλοφυής, καρτερικός, αλλά από τον χαρακτήρα του απουσίαζε κάθε ηθικός φραγμός και ήταν ακόρεστα φίλαρχος και λάγνος. Ο Ανδρόνικος δεν δίστασε να προδώσει τα συμφέροντα του κράτους και είχε περάσει αρκετά χρόνια στις αυλές διαφόρων ηγεμόνων της Ανατολής που ήταν εχθρικά διακείμενοι προς το Βυζάντιο. Αλλά με τους ευγενείς του τρόπους και την φυσική του ρητορεία κατόρθωσε όχι μόνο να κατακτά τις ωραιότερες γυναίκες, αλλά και να γοητεύει τα άξεστα πλήθη.

Την άνοιξη του 1182 ο Ανδρόνικος έφθασε στη Βασιλεύουσα με αξιόλογο στρατό και τον Οκτώβριο αναγορεύτηκε συναυτοκράτορας του Αλεξίου Β΄. Αλλά τον Σεπτέμβριο του 1184 έδωσε εντολή να στραγγαλίσουν τον Αλέξιο. Μέχρι τότε είχε εξοντώσει όχι μόνο

την βασιλομήτορα Μαρία, αλλά και άλλα μέλη και φίλους της οικογένειας του Μανουήλ.

Σαν μονοκράτορας ο Ανδρόνικος Κομνηνός άφησε ελεύθερο τον κακό του χαρακτήρα, αλλά ταυτόχρονα έδειξε και αγαθές προθέσεις προς το κράτος : προστάτευσε τα πλήθη που πεινούσαν, πάταξε την ακολασία των αρχόντων, την απληστία των μεγάλων γαιοκτημόνων και τις καταχρήσεις των υπαλλήλων. Ελάττωσε τους φόρους, κατέστησε αδέκαστους δικαστές και επιχείρησε να απαλλάξει το κράτος από την φθορά που επέφεραν οι Λατίνοι έμποροι.

Είναι παράξενο, αλλά ο λαός τον αγάπησε για την επαφή που συνήθιζε να έχει μαζί του, για την προστασία με την οποία περιέβαλλε τα γράμματα και για την ευσέβεια που επιδείκνυε. Αλλά η αριστοκρατία που καταδιώχθηκε εξαιτίας του και η τάξη των μεγάλων γαιοκτημόνων προετοίμασαν στη Μικρά Ασία στα 1184 μια στάση, η οποία όμως έληξε άδοξα. Την ίδια χρονιά ο Ισαάκιος Κομνηνός, δισέγγονος από τη μητέρα του τού Ιωάννη Β΄, επαναστάτησε στην Κύπρο και ανακηρύχθηκε ηγεμόνας του νησιού.

Οι Σελτζούκοι επεκτείνονταν κι αυτοί στη Μικρά Ασία εις βάρος των Βυζαντινών και οι Ούγγροι είχαν αποσπάσει ήδη από το 1183 τα Βυζαντινά τμήματα της Δαλματίας. Διάφοροι μικροί στόλοι συγκροτημένοι από Λατίνους εμπόρους, που είχαν εκδιωχθεί από την Κωνσταντινούπολη, έκαναν επιδρομές στις Ελληνικές θάλασσες. Ταυτόχρονα ο Νορμανδός βασιλέας της Σικελίας Γουλιέλμος Β΄ ετοίμαζε τις δυνάμεις του για να ξεκινήσει έναν πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου ωθούμενος από πολλούς Βυζαντινούς και Σικελούς που για

να αποφύγουν τις διώξεις του Ανδρόνικου είχαν βρει άσυλο στην αυλή του.

Η άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς

Τον Ιούνιο του 1185 ένας στόλος από 200 και πλέον πολεμικά σκάφη, πάνω στα οποία επέβαινε ένας στρατός από 60-80 χιλιάδες άνδρες χτύπησε το Δυρράχιο. Το κατέλαβε με έφοδο και το πυρπόλησε. Από εκεί ο στρατός των Νορμανδών βάδισε χωρίς να συναντήσει κανένα εμπόδιο μέσω της Εγνατίας οδού και έφθασε στον Θερμαϊκό κόλπο στις 6 Αυγούστου αποκλείοντας την πόλη από την ξηρά. Μετά από λίγες μέρες εμφανίστηκε και ο Νορμανδικός στόλος.

Ο Αυτοκράτορας δεν έδειξε καμία προσωπική ενεργητικότητα για τη σωτηρία της πόλης και ο στρατηγός της Θεσσαλονίκης Δαυίδ Κομνηνός αποδείχθηκε προδότης της. Λατίνοι, Ιουδαίοι και Αρμένιοι πάροικοι βρήκαν την ευκαιρία να διαπράξουν κάθε είδους έγκλημα εις βάρος του λαού της πόλης που υπερασπίστηκε μόνος του τον εαυτό του έχοντας πολύτιμο βοηθό τον Ιωάννη Μαυροζώμη, τον επικεφαλής ενός στρατιωτικού σώματος που έφθασε από την Πελοπόννησο για να υπερασπιστεί την δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Οι Νορμανδοί κατέλαβαν την πόλη στις 24 Νοεμβρίου του 1185 και πραγματοποίησαν μια φοβερή σφαγή των κατοίκων της. Λεηλάτησαν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους, σπίτια, ιδρύματα, μοναστήρια. Ο σοφός σχολιαστής του Ομήρου και άλλων αρχαίων συγγραφέων, ο Ευστάθιος, ο τότε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, σε μια ειδική πραγματεία του κατέγραψε την μεγάλη συμφορά που έπληξε τη λαμπρή πόλη.

Η πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς ήταν η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι στην ανοχή των Κωνσταντινουπολιτών απέναντι στον Ανδρόνικο. Στις 12 Σεπτεμβρίου του 1185 συγκροτήθηκε στην Αγία Σοφία μια θορυβώδης σύνοδος από λαό και κλήρο που ανακήρυξε αυτοκράτορα τον Ισαάκιο Β΄ Άγγελο. Ο άνδρας εκείνος πριν από τρεις γενιές είχε έλθει σε επιγαμία με τον οίκο των Κομνηνών, οπότε ήταν συγγενής της δυναστείας, αλλά ήταν άφρων, δειλός και αλαζόνας.

Στο μεταξύ, ο Ανδρόνικος που επιχείρησε να δραπετεύσει στη Ρωσία συνελήφθη και φονεύθηκε με τον πιο φρικτό τρόπο. Αριστοκράτες και λαϊκοί, ενωμένοι στον ιππόδρομο, του έκοψαν τη μύτη και τα χέρια, του ξερίζωσαν τα μαλλιά, τα δόντια και το ένα μάτι. Μετά τον κάθισαν σε μια καμήλα και τον περιέφεραν στους δρόμους της πόλης με βρισιές και χτυπήματα, μέχρις ότου βρέθηκαν δύο Ιταλοί που τον λυπήθηκαν και τον απάλλαξαν με το σπαθί τους από τα μαρτύρια.

Αλλά οι Νορμανδοί της Θεσσαλονίκης ξεκίνησαν για να επιτεθούν και εναντίον της πρωτεύουσας, μολονότι η δύναμή τους είχε ελαττωθεί σημαντικά εξαιτίας των πολεμικών γεγονότων, της έκλυσης των ηθών τους και διαφόρων ασθενειών. Ο Ισαάκιος ΄Αγγελος ανέθεσε τον αγώνα κατά των Νορμανδών στον άξιο στρατηγό Αλέξιο Βρανά.

Αυτός κοντά στη Μοσυνόπολη επιτέθηκε νικηφόρα στους Νορμανδούς και μετά από μικρό χρονικό διάστημα στις 7 Φεβρουαρίου 1185 τους κατατρόπωσε τελείως κοντά στο Δημητρίτζι των Σερρών. Οι αρχηγοί

του Νορμανδικού στρατού, ο Κόμης Αλδοΐνος και ο Ριχάρδος Ακκέρα και περίπου 4.000 στρατιώτες αιχμαλωτίστηκαν από τους Βυζαντινούς, οι οποίοι γρήγορα ανέκτησαν και τη Θεσσαλονίκη.

Ο μέγας ναύαρχος των Νορμανδών Μαργαριτώνης κράτησε στην προσωπική του εξουσία το Δυρράχιο και τα Ιόνια νησιά, αλλά αργότερα αναγκάστηκε να εκκενώσει και το ηπειρωτικό εκείνο φρούριο και την Κέρκυρα. Μόνο η Κεφαλονιά και η Ζάκυνθος παρέμειναν για πολλά χρόνια ακόμη ως Σικελικά φέουδα και δεν περιήλθαν ποτέ ξανά στο Βυζαντινό κράτος. Η απώθηση των Νορμανδών επιδρομέων από τις Βυζαντινές χώρες είναι το μόνο φωτεινό σημείο στη βασιλεία του Ισαάκιου Αγγέλου, η οποία συμπίπτει με τον όλεθρο του κράτους, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ο Ισαάκιος έκλεισε ειρήνη με τον βασιλέα της Ουγγαρίας Βέλα Γ΄ και πήρε σύζυγο τη θυγατέρα του Μαργαρίτα, που ήταν μόλις δέκα ετών. Για να γιορτάσει τους γάμους του επέβαλε σ' όλο το κράτος έκτακτο φόρο, ο οποίος ήταν βαρύτερος στους Βουλγάρους και Βλάχους του Αίμου. Αυτοί επαναστάτησαν στα 1186 υπό την αρχηγία δύο αδελφών, του Ιωάννη και του Πέτρου Ασάν, οι οποίοι ήταν Βλάχοι στην καταγωγή, αλλά εμφανίζονταν ως απόγονοι των παλαιών Κομιτόπουλων. Στην επανάσταση εκείνη βοήθησαν και Κουμάνοι μισθοφόροι.

Ο Ισαάκιος εκστράτευσε εναντίον των επαναστατών και κατάφερε να τους διαλύσει προσωρινά, αλλά δεν πέρασε πολύς καιρός και όλες οι χώρες εντός του Αίμου περιήλθαν και πάλι στην εξουσία των αδελφών Ασάν, οι οποίοι ανακηρύχθηκαν «Τσάροι Βουλγάρων και Ελλήνων» και ξανά από κοινού με τους Κουμάνους

επιχείρησαν επανειλημμένα επιδρομές στη Θράκη και τη Μακεδονία. Οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να απωθήσουν τους επιδρομείς προς το βορρά, αλλά ανάμεσα στον Αίμο και στον Δούναβη εμφανίστηκε στα τέλη του ΙΒ΄ αιώνα το ανεξάρτητο Βουλγαροβλαχικό κράτος, που έγινε πολύ επικίνδυνο για το Βυζαντινό κράτος.

Η Τρίτη Σταυροφορία

Η πτώση της Ιερουσαλήμ στα χέρια του Σουλτάνου της Αιγύπτου και της Συρίας, του Σαλάχ-Εντ-Διν, στα 1187 συγκίνησε και πάλι ολόκληρη της Ευρώπη και προκάλεσε την Γ΄ Σταυροφορία, για την οποία κυριότερος κήρυκας υπήρξε ο Λατίνος επίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος και μεγάλοι της αρχηγοί ο Αυτοκράτορας της Γερμανίας Φρειδερίκος Α΄ ο Μπαρμπαρόσα, ο Βασιλιάς της Γαλλίας Φίλιππος Β΄ ο Αύγουστος και ο Βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος Β΄ ο Λεοντόκαρδος.

Η Τρίτη αυτή Σταυροφορία απασχόλησε πού τη Βυζαντινή πολιτική και ευνόησε τις προσπάθειες των Βουλγαροβλάχων για την εδραίωση του νέου κράτους τους ανάμεσα στον Αίμο και τον Δούναβη.

Για την διάβαση των Σταυροφόρων μέσα από τις Βυζαντινές χώρες ο Ισαάκιος είχε συνάψει στα 1188 ρητές συμφωνίες με τον Μπαρμπαρόσα, αλλά όταν ο στρατός πλησίασε στα Βυζαντινά όρια, έπραξε με ασύνετο τρόπο και συμμάχησε με τον Σουλτάνο εναντίον των Σταυροφόρων, στους οποίους μάταια επιχείρησε να παρεμβάλει εμπόδια. Ο Μπαρμπαρόσα έφθασε στην Κωνσταντινούπολη μαζί με πολυπληθή στρατό και πέρασε εκεί τον χειμώνα του 1189-90 παρά τη θέληση

του Ισαάκιου. Μετά από καινούργιες συμφωνίες με την Βυζαντινή κυβέρνηση, για τις οποίες πήρε και ομήρους, διαβίβασε το στρατό του στη Μικρά Ασία τον Μάρτιο του 1190 και προχώρησε νικηφόρος στα ενδότερα της χώρας.

Στις 18 Μαΐου νίκησε κατά κράτος τους Σελτζούκους λίγο πιο έξω από την πρωτεύουσά τους, το Ικόνιο, το οποίο κατέλαβε αμέσως μετά με έφοδο και έφθασε μέχρι την Κιλικία. Εκεί όμως, καθώς διάβαινε τον ποταμό Καρύκανδο, πνίγηκε. Ο θάνατος του μεγάλου αυτού ηγέτη της τρίτης Σταυροφορίας είχε σαν αποτέλεσμα την ολοσχερή διάλυση της πολυπληθούς στρατιάς του.

Από την άλλου πλευρά όμως ο Βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος πλέοντας με τον στόλο του από τη Σικελία στη Συρία κατέλαβε στα 1191 την Κύπρο καταλύοντας τη Βυζαντινή κυριαρχία στο νησί. Ο Ριχάρδος πούλησε την μεγαλόνησο στους Ναΐτες Ιππότες, αλλά η αφόρητη πλεονεξία τους προκάλεσε μια εξέγερση των κατοίκων της. Στα 1192 οι Ναΐτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Κύπρο και να την πουλήσουν στον Γουίδωνα τον Λουσινιανό, που ήταν υποψήφιος για τον θρόνο των Ιεροσολύμων, στον οίκο του οποίου παρέμεινε το νησί ως φέουδο μέχρι το 1489.

Οι Βουλγαροβλάχοι εξακολουθούσαν τις επιδρομές τους στη Μακεδονία και τη Θράκη κι όταν ο Ισαάκιος Άγγελος εκστράτευσε εναντίον τους στα 1190 ηττήθηκε, έχασε ένα μεγάλο μέρος του στρατού του κι ο ίδιος διασώθηκε μετά βίας στην Βερόη. Ο πόλεμος εξακολούθησε με τύχες εναλλασσόμενες, μέχρι που στα 1194 κοντά στην Αρκαδιούπολη οι Βυζαντινοί υπέστησαν

μια μεγάλη ήττα από τον ενωμένο στρατό των Βουλγάρων, των Βλάχων και των Κουμάνων.

Την επόμενη χρονιά ο Ισαάκιος εκστράτευσε εναντίον των Βουλγαροβλάχων, αλλά στις 10 Απριλίου και ενώ βρισκόταν στη Θράκη, μια στρατιωτική συνωμοσία τον καθαίρεσε από τον θρόνο και επέβαλε σ' αυτόν τον Αλέξιο, τον μεγαλύτερο αδελφό του. Ο Ισαάκιος συνελήφθη ενώ προσπαθούσε να διαφύγει, τυφλώθηκε και μαζί με τον γιο του Αλέξιο φυλακίστηκε σ' ένα ανάκτορο στην Κωνσταντινούπολη.

Ο νέος αυτοκράτορας δεν ήταν καλύτερος από τον αδελφό του ούτε στο πνεύμα ούτε στο ήθος. Όχι μόνο δεν διέθετε ηγεμονικές αρετές, αλλά και ήταν υποχείριο της συζύγου του Ευφροσύνης Δούκαινας, που ήταν ραδιούργα και συμφεροντολόγα. Έτσι ο Αλέξιος Γ΄ καταβαράθρωσε ακόμη περισσότερο το κράτος τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά.

Ο Αυτοκράτορας της Γερμανίας Ερρίκος ΣΤ΄, ο γιος του Φρειδερίκου Α΄ Μπαρμπαρόσα, απαιτούσε επίμονα ως κληρονόμος των Νορμανδών το Δυρράχιο και τη Θεσσαλονίκη. Αντί όμως για την εκχώρηση των πόλεων αυτών, ο Αλέξιος Γ΄ ανέλαβε την υποχρέωση να πληρώνει κάθε χρόνο στον Γερμανό αυτοκράτορα έναν φόρο από 1.500 λίτρες χρυσού. Από την βαρύτατη αυτή αφαίμαξη όμως απαλλάχθηκε το Βυζαντινό κράτος στα 1197, όταν ο Ερρίκος πέθανε ξαφνικά σε ηλικία μόνο 32 ετών.

Ο Ισαάκιος πίσω στον Φεβρουάριο του 1187 είχε ανανεώσει και επεκτείνει τα παλαιά εμπορικά προνόμια της Βενετίας στην Ανατολή και το ίδιο είχε κάνει στα 1192 με την Πίσα και στα 1193 με την Γένουα. Ο Αλέξιος όμως έδειξε δισταγμούς στην ανανέωση των προ-

νομίων αυτών δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο την κατάσταση, στην οποία βρισκόταν ήδη το Βυζαντινό κράτος.

Οι Βούλγαροι και οι Βλάχοι γίνονταν όλο και πιο επικίνδυνοι, ιδιαίτερα υπό την αρχηγία του Τσάρου τους Ιωαννίτση. Αυτός, αφού διαπραγματεύθηκε με τον Πάπα Ιννοκέντιο Γ΄, δήλωσε σ' αυτόν την υποταγή του και έλαβε σε αντάλλαγμα σκήπτρο και σημαία που έφερε τα παπικά εμβλήματα. Στις 8 Νοεμβρίου του 1204 στο Τύρνοβο ο Ιωαννίτσης χρίστηκε επισήμως αυτοκράτορας των Βουλγάρων και των Βλάχων.

Στη Μικρά Ασία οι Σελτζούκοι ηγεμόνες παρά τις έριδες που είχαν ανάμεσά τους, γνώριζαν πολύ καλά όχι μόνο τα όριά τους να εκτείνουν σε βάρος των Βυζαντινών, αλλά και με τις υποσχέσεις τους, που μολονότι δεν είχαν κανένα αντίκρισμα, να καταφέρνουν να προκαλούν ομαδικές μεταναστεύσεις από τα Βυζαντινά πεδία στις δικές τους χώρες.

Την περίοδο εκείνη της γενικής αποσύνθεσης του κράτους, πολλοί επαρχιακοί άρχοντες και στρατιωτικοί επιχείρησαν διαχωριστικά κινήματα και αυτοανακηρύχθηκαν ανεξάρτητοι από το στέμμα της Κωνσταντινούπολης. Για τον λόγο αυτόν αναγκάστηκε στα 1201 ο Αλέξιος Γ΄ να εκστρατεύσει στην Ελλάδα για να καταστείλει το κίνημα του εξαδέλφου του Μανουήλ Καμύτση.

Είναι μεγάλος ο κατάλογος των επαρχιακών αρχόντων, που την περίοδο εκείνη απέβλεψαν στη θεμελίωση ηγεμονιών, μερικώς ή καθ' ολοκληρίαν αυτοτελών. Ανάμεσα σ' αυτούς σημαντικότεροι υπήρξαν ο Μανουήλ Μαυροζώμης στη χώρα γύρω από τον Μέανδρο, ο Θεόδωρος Μαγκαφάς στη Φιλαδέλφεια, οι Γαβράδες

στην Αμισό, οι Μαλιασσηνοί στη Θεσσαλία, οι Βρανάδες, οι Μελισσηνοί και οι Καντακουζηνοί στην Πελοπόννησο, ο Λέων Χαμάρετος στη Λακεδαίμονα, οι Σοφιανοί και άλλοι στην Μονεμβασιά και στον Ναύπλιο οι Σγουροί.

Η Τέταρτη Σταυροφορία

Ενώ συνέβαιναν αυτά, ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ άρχισε να εισηγείται μια νέα εκστρατεία για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων. Οι επίμονες ενέργειές του είχαν σαν αποτέλεσμα πολλοί ισχυροί ηγεμόνες και ιππότες από τη Γαλλία, το Βέλγιο, τη Λογγοβαρδική Ιταλία, τη Γερμανία και την Ουγγαρία να εκδηλώσουν την προθυμία τους να λάβουν το σταυρό και να ταξιδέψουν στην Ανατολή. Όπως και στον παρελθόν πολλοί έλαβαν μέρος στην σταυροφορία εκείνη όχι από θρησκευτικό ενθουσιασμό, αλλά για διάφορους προσωπικούς λόγους, όπως η αποφυγή χρεών και από απλή στρατιωτική και πολιτική ορμή ή από τυχοδιωκτισμό.

Η Βενετία, Δόγης της οποίας ήταν από το 1193 ο γηραιός και πολιτικά έμπειρος Ερρίκος Ντάντολο, στην αρχή δεν ήθελε τη Σταυροφορία εκείνη, αλλά τελικά έλαβε μέρος γιατί υπολόγισε πως θα είχε περισσότερα να κερδίσει. Το σχέδιο του Ιννοκέντιου ήταν οι Σταυροφόροι να πλήξουν την καρδιά του κράτους των Μωαμεθανών που κατείχαν τους Αγίους Τόπους και η καρδιά αυτή ήταν η Αίγυπτος, αλλά ο Ερρίκος Ντάντολο που είχε επικερδέστατες εμπορικές σχέσεις με τις χώρες του Νείλου κατάφερε να αλλάξει το σχέδιο εκείνο.

Επιπλέον, ο δαιμόνιος Δόγης κατόρθωσε να συνάψει συμφωνίες με τους Σταυροφόρους που τους κατέστησαν οικονομικά και πολιτικά υπηρέτες των συμφερόντων και των σχεδίων της Βενετίας. Η τέταρτη αυτή Σταυροφορία λοιπόν φαίνεται πως έχει χάσει όσο επίχρισμα θρησκευτικού χαρακτήρα διέθετε και αποκαλύφθηκε ως ακραιφνής κατακτητική επιχείρηση εναντίον του Βυζαντίου.

Τότε συνέπεσε ο γιος του προηγούμενου αυτοκράτορα του Ισαάκιου Αγγέλου, ο Αλέξιος, να δραπετεύσει από την Κωνσταντινούπολη όπου βρισκόταν φυλακισμένος και να φθάσει στα 1201 στην Αγκώνα με τη βοήθεια των Πισατών. Από εκεί έσπευσε στη Ρώμη, όπου ζήτησε τη βοήθεια του Πάπα Ιννοκέντιου Γ΄. Εκείνος τον απέπεμψε με αποτέλεσμα να καταφύγει στη Γερμανία στο σύζυγο της αδελφής του Φίλιππο της Σουηβίας. Εκείνος του συνέστησε τον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό, ο οποίος υποσχέθηκε να βοηθήσει για την παλινόρθωση του Ισαάκιου στον Βυζαντινό θρόνο.

Τον Οκτώβριο του 1202 ο Δόγης οδήγησε το στόλο του κατάμεστο από τα στίφη των Σταυροφόρων εναντίον της Δαλματικής Ζάρας, αντίθετα στη θέληση του Πάπα. Η πόλη κυριεύθηκε μετά από μερικές εβδομάδες παρά το γεγονός ότι βρισκόταν υπό την επικυριαρχία του βασιλιά της Ουγγαρίας και συμφωνήθηκε μια επονείδιστη για το Βυζάντιο συνθήκη.

Ενώ ο στρατός των Σταυροφόρων διαχείμαζε στη Ζάρα, έφθασαν εκεί οι πρέσβεις του Φιλίππου της Σουηβίας και του βασιλόπαιδα Αλεξίου που πρότειναν σ' αυτούς να πλεύσουν εναντίον της Κωνσταντινούπολης για να διώξουν από τον θρόνο τον Αλέξιο Γ΄ και να παλινορθώσουν τον Ισαάκιο Άγγελο. Φυσικά όλα αυτά

γίνονταν με δελεαστικά ανταλλάγματα, ανάμεσα στα οποία ήταν η υποταγή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον Πάπα.

Μια μοίρα του Βενετικού στόλου κατέλαβε στα τέλη του Απριλίου του 1203 το Δυρράχιο και αυτοκράτορας του Βυζαντίου αναγορεύθηκε ο Αλέξιος Δ΄, γιος του Ισαάκιου. Στις 27 Ιουνίου τα πλοία των Σταυροφόρων με 40.000 άνδρες εισέπλευσαν στο Βόσπορο και κατέλαβαν την Χρυσόπολη.

Οι προπαρασκευές του Αλέξιου Γ΄ ήταν ασήμαντες. Από τα στρατιωτικά σώματα που διέθετε τα πιο αξιόπιστα ήταν εκείνα των Βαράγγων και όσα είχε υπό την αρχηγία του ο Δομέστικος Θεόδωρος Λάσκαρης, ο πρώτος αυτοκράτορας μετά την Φραγκοκρατία. Μαζί τους αγωνίζονταν και όσοι Πισάτες ήταν εγκατεστημένοι στον Γαλατά από μίσος προς τους Βενετούς.

Στις 5 Ιουλίου του 1203 οι Σταυροφόροι κατέλαβαν το Πέραν και την επομένη εκβίασαν την είσοδο στον Κεράτιο κόλπο. Μετά από πέντε μέρες άρχισε η επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Ο Αλέξιος Γ΄ προσπάθησε να κάνει μια έξοδο στις 17 Ιουλίου, αλλά δεν τα κατάφερε. Έτσι την επόμενη νύχτα δραπέτευσε παίρνοντας μαζί του την κόρη του Ειρήνη και ένα μέρος από τον δημόσιο θησαυρό.

Στις 18 Ιουλίου ο λογοθέτης Κωνσταντίνος αποφυλάκισε τον τυφλό Ισαάκιο Άγγελο και τον αναγόρευσε συναυτοκράτορα μαζί με τον γιο του Αλέξιο Δ΄. Οι Σταυροφόροι συνομολόγησαν μια συνθήκη μαζί τους. Αλλά στους δύο άνδρες υπάκουε μόνο η Κωνσταντινούπολη και η άμεση περιοχή γύρω από αυτήν. Οι επαρχίες εξακολουθούσαν να αναγνωρίζουν ως αυτο-

κράτορα τον Αλέξιο Γ΄ που είχε στο μεταξύ εγκατασταθεί στην Αδριανούπολη.

Ο Αλέξιος Δ΄ με τη στρατιωτική βοήθεια του Βονιφάτιου του Μομφερατικού κατέκτησε ένα μέρος της Θράκης. Για να συμβεί αυτό όμως υποσχέθηκε στον Βονιφάτιο να του δώσει την Κρήτη ως τιμάριο. Αλλά ο Αλέξιος Δ΄ περιέπεσε σε πολλά σφάλματα και με τον καιρό έγινε πολύ μισητός στο λαό της πρωτεύουσας, που δεν ανεχόταν να πληρώνει τις βαριές εισφορές που είχε επιβάλει για την ανεύρεση χρημάτων προς εξασφάλιση της Βενετικής βοήθειας.

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους

Οι Σταυροφόροι ζητούσαν επίμονα την εκπλήρωση των όρων της συνθήκης της Ζάρα, που ανάμεσα στους άλλους ήταν η υποταγή της Ορθοδοξίας στον Πάπα, αλλά οι αυτοκράτορες δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Έτσι δεν άργησαν οι μεταξύ τους προστριβές. Ταυτόχρονα ο λαός της Κωνσταντινούπολης βασανιζόταν από την βάναυση συμπεριφορά των Λατίνων και ως εκ τούτου οι αντιθέσεις τους κατέληξαν πολύ συχνά σε ένοπλες επιχειρήσεις και από τις δύο πλευρές.

Στις 19 Αυγούστου ο όχλος της Κωνσταντινούπολης κατέστρεψε τα εμπορικά ιδρύματα των Πισατών και των Αμαλφηνών. Μετά από τρεις μέρες οι Φράγκοι έκαψαν το τέμενος των Μωαμεθανών, με το μέρος των οποίων τάχθηκαν και πολλοί Βυζαντινοί. Ακολούθησαν άγριες συμπλοκές στους δρόμους της πόλης και

μια πυρκαγιά που κράτησε σχεδόν δύο μερόνυχτα προκάλεσε σημαντικές ζημιές στη Βασιλεύουσα.

Μετά τα γεγονότα αυτά οι Ιταλοί πάροικοι της Κωνσταντινούπολης κατέφυγαν στα στρατόπεδα των Σταυροφόρων που βρίσκονταν έξω από την πόλη και στα τέλη του Νοεμβρίου του 1203 κηρύχθηκε ο πόλεμος ανάμεσα στους Σταυροφόρους και τον Αλέξιο Δ΄. Αλλά και μέσα στην Κωνσταντινούπολη η κατάσταση ήταν εκρηκτική. Στις 25 Ιανουαρίου του 1204 εξερράγη μια επανάσταση, η οποία αναγόρευσε για τρεις μέρες αυτοκράτορα κάποιον ανδρείο, αλλά άσημο ονόματι Νικόλαο Καναβό.

Ο τολμηρός και λαοφιλής μέγας δομέστικος Αλέξιος Δούκας Μούρτζουφλος κατέλαβε τον θρόνο με την βοήθεια των Βαράγγων στις 5 Φεβρουαρίου του 1204 και στέφθηκε από τον Πατριάρχη νόμιμος αυτοκράτορας ως Αλέξιος Ε΄. Μόλις κάθισε στον θρόνο του, έδωσε εντολή να στραγγαλίσουν τον Νικόλαο Καναβό και τον Αλέξιο Δ΄. Ο Ισαάκιος είχε ήδη πεθάνει.

Μέσα στα αλλεπάλληλα γεγονότα οι Σταυροφόροι, που τους πίεζε η έλλειψη ακόμη και των απαραίτητων τροφών για τη συντήρησή τους, πήραν την απόφαση της κατάλυσης του Βυζαντινού κράτους. Ο Ερρίκος Ντάντολο που ήταν ο κύριος ρυθμιστής της κατάστασης, στις αρχές του Μαρτίου είχε συνάψει μια συνθήκη με τους υπόλοιπους ηγέτες των Λατίνων για την διανομή των Βυζαντινών χωρών που επρόκειτο να κατακτηθούν.

Μόλις ο Μούρτζουφλος κατέλαβε τον θρόνο, αρνήθηκε να πληρώσει χρήματα στους Σταυροφόρους και απαίτησε την απομάκρυνσή τους από την Κωνσταντινούπολη, γεγονός που επιδείνωσε το ήδη τεταμένο κλί-

μα. Μια επίθεση του Μούρτζουφλου εναντίον των εχθρών απέτυχε.

Στις 9 Απριλίου οι Λατίνοι επιχείρησαν την πρώτη τους επίθεση εναντίον της πόλης. Επανέλαβαν την προσπάθειά τους και αυτή τη φορά κατάφεραν παρά τη λυσσαλέα άμυνα των πολιορκημένων να εκπορθήσουν την πόλη εκείνη, που ποτέ κανείς εχθρός δεν είχε μέχρι τότε εκπορθήσει.

Τη νύχτα της 12/13ης Απριλίου του 1204 την ώρα που η πόλη καιγόταν και η λεηλασία και ο πανικός είχαν γενικευτεί, ο Μούρτζουφλος δραπέτευσε. Μέσα στο ναό της Αγίας Σοφίας άρχοντες και λαός αναγόρευσαν αυτοκράτορα τον Θεόδωρο Λάσκαρη, έναν άνδρα ευγενή και ανδρείο.

Ωστόσο τίποτε δεν μπορούσε πια να σώσει την πόλη. Το πρωί της 13ης Απριλίου του 1204, όταν οι φάλαγγες των Λατίνων εισέβαλαν στις ανατολικές συνοικίες, ο Θεόδωρος Λάσκαρης μαζί με την οικογένειά του και άλλους άρχοντες αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Βασιλεύουσα και να καταφύγει στη Νίκαια.

Οι Σταυροφόροι, όταν έγιναν απόλυτοι κυρίαρχοι της πόλης, διέπραξαν ανεκδιήγητες σφαγές και κακουργήματα πολύ χειρότερα από εκείνα των Τούρκων που επρόκειτο να συμβούν δυόμισι αιώνες αργότερα. Ο Νικήτας Χωνιάτης περιγράφει σε ειδική πραγματεία του τα έργα τέχνης που κατέστρεψαν οι Λατίνοι και όλα εκείνα τα κειμήλια που συναποκόμισαν στις ευρωπαϊκές πατρίδες τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, έτσι όπως την γνωρίζουμε, από τότε που η Κωνσταντινούπολη διαδέχθηκε την Ρώμη ως κέντρο του κόσμου, εξελίχθηκε κάτω από συγκεκριμένες συγκυρίες και εκτός από τα πρόσωπα που συνέπεσε να βρεθούν στην ηγεσία της – άλλοτε αξιόλογα και άλλοτε όχι – οφείλει τη διαμόρφωσή της κυρίως στους εχθρούς που κλήθηκε να αντιμετωπίσει στη μακραίωνη ιστορία της, με τον ίδιο τρόπο που κάθε άνθρωπος οφείλει τον χαρακτήρα του στις αντιξοότητες που κλήθηκε να αντιμετωπίσει στη ζωή του.

Πολύ συχνά τα Βυζαντινά στρατεύματα έπρεπε να αντεπεξέλθουν απέναντι σε μια δύναμη στρατιωτικά ισχυρότερη και ακόμη πιο συχνά είχαν ανοιχτά μέτωπα σε περισσότερα από ένα ακριτικά σημεία. Αν σ' αυτά τώρα προσθέσουμε και τις στάσεις που ξεσπούσαν στο εσωτερικό από τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα στην πολιτική, τις μηχανορραφίες που εξυφαίνονταν από τις φιλοδοξίες των λάτρεων της εξουσίας, θα καταλήξουμε να θαυμάσουμε την Βυζαντινή Αυτοκρατορία για το γεγονός ότι υπήρξε μια δύναμη τόσο ισχυρή και τόσο μακρόβια.

Στα χίλια και πλέον χρόνια της διάρκειάς του το Βυζάντιο αναγκάστηκε να αποκρούσει ξανά και ξανά εχθρούς σκληροτράχηλους και εμπειροπόλεμους, που εποφθαλμιούσαν τα πλούσια εδάφη του – Πέρσες, Άβαρους, Σλάβους, Βησιγότθους, Άραβες, Τούρκους και άλλους – και να δώσει δεκάδες αγώνες επικούς για τη δόξα και την επιβίωσή του.

Ήλθαν εποχές που η Αυτοκρατορία εκτεινόταν από τις Ηράκλειες Στήλες ως την Μεσοποταμία και από τον

Δούναβη μέχρι την Καρχηδόνα και την Σαχάρα. Όπως ήταν φυσικό, η διατήρηση των συνόρων υπήρξε έργο κολοσσιαίο και γνώρισε δραματικές διακυμάνσεις. Φρούρια και εδάφη χάθηκαν και ανακτήθηκαν επανειλημμένα επί σειρά αιώνων.

Ωστόσο αντιστάθηκε γενναία και πολέμησε ηρωικά με στήριγμα τον στρατό της, που υπήρξε θρυλικός – μερικές φορές αρκούσε και μόνο η εμφάνισή του για να σπείρει τον πανικό στους εχθρούς – και αξιομνημόνευτος και ως εκ τούτου έγινε αντικείμενο μελέτης για εκατοντάδες έργα στρατηγικού περιεχομένου τόσο σύγχρονα όσο και μεταγενέστερα.

Η οργάνωση και οι τακτικές του Βυζαντινού στρατού βασίστηκαν στις Ελληνικές τόσο των κλασικών χρόνων όσο και της Αλεξανδρινής εποχής, αλλά και στην Ρωμαϊκή μακραίωνη εμπειρία για τη διαχείριση στρατευμάτων από διαφορετικούς λαούς.

Η ιστορία και οι επιτυχίες του στρατού αυτού δεν είναι ζήτημα αποκλειστικά στρατιωτικό, αλλά χρήζει ευρύτερης μελέτης, αφού οι εποχές ακμής και παρακμής στη στρατιωτική ιστορία της αυτοκρατορίας ακολουθούν πιστά τις τύχες του κράτους, όχι μόνο από πολιτική, αλλά και από κοινωνική και οικονομική πλευρά.

Η Βυζαντινή Ιστορία είναι θαυμάσια για το πλήθος των γεγονότων, συγκλονιστική για την ποικιλία των προσώπων, ελκυστική για τον αποπνέοντα ηρωισμό της και αξιόλογη για την μακρά διάρκεια της μοναρχίας. Με λίγα λόγια, είναι ένα εκτενές και απίστευτα ενδιαφέρον αντικείμενο μελέτης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ σελ. 7

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ Α΄ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ σελ. 15

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ Ζ΄ ΑΙΩΝΟΣ σελ. 49

ΑΒΑΡΟΙ, ΟΙ ΦΟΒΕΡΟΙ ΜΟΓΓΟΛΟΙ ΕΠΙΔΡΟΜΕΙΣ σελ. 69

ΑΡΑΒΕΣ : ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΝΟΤΟ σελ. 81

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΑΒΕΣ σελ. 95

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ σελ. 125

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ σελ. 183

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΡΑΓΚΟΥΣ σελ. 221

ΕΠΙΛΟΓΟΣ σελ. 257

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ - ΕΛ
ΤΗΛ. 2310 52.10.10
ISBN 960 - 6662 - 17 - 9

BY KRASODAD

Η ΣΑΡΩΣΗ & Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΝ...

"KRASODAD"

ΑΠΩΤΕΡΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΑΥΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝΕ ΚΟΙΝΩΝΟΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΟΣΟΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΝΑ ΤΟ ΑΠΟΚΤΗΣΟΥΝΕ.

ΕΥΕΛΠΙΣΤΩ & ΠΑΡΟΤΡΥΝΩ ΣΕ ΟΣΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ (& ΟΠΟΤΕ ΜΠΟΡΟΥΝΕ), ΝΑ ΤΟ ΑΓΟΡΑΣΟΥΝΕ & ΝΑ ΕΝΙΣΧΥΣΟΥΝΕ ΕΤΣΙ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ & ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΕΛΑΒΕ ΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ.

KRASODAD